

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

ЗБОРНИК

VII

2015.

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

ЗБОРНИК

VII

2015.

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА
ЗБОРНИК VII

Главни и одговорни уредник
Снежана Јанковић

Редакција
Драгомир Јанковић
Ђорђе Бошковић
Јелена Арсеновић
Урош Николић

Рецензенти
Проф. др Душан Михаиловић, Филозофски факултет у Београду
др Драго Његован, музејски саветник и виши научни сарадник,
Музеј Војводине, Нови Сад
Тања Ковачевић, дипломирани инжењер архитектуре - мастер
Владимир Перић, етнолог, Музеј Срема, Ср. Митровица

Преводаца
Бојана Ланц

Издавач
Завичајни музеј Рума, Главна 182, 22400 Рума

Штампа
ШТАМПА д.о.о. Рума

Тираж: 1000

Садржај – Contents

Археологија – Archeology

Урош Николић	
Палеолитска налазишта на територији Срема.....	7
Uroš Nikolić	
Paleolithic sites at the territory of Srem	7

Историја – History

Ђорђе Бошковић	
Становништво села Рума у првој половини XVIII века	37
Đorđe Bošković	
Inhabitants of the Ruma village in the first half of the XVIII century	37
мр Жарко Димић	
Са чим је на пут кренуо карловачки грађанин у време буне 1848. године	51
mr Žarko Dimić	
What were the belongings of the citizen from Karlovci who set out on a journey during the 1848 Uprising.....	51
мр Жарко Димић	
Извештај о стању српске војске у Карловцима на дан 19. мај 1848.....	57
mr Žarko Dimić	
Report on the condition of the Serbian army in Karlovci, on 19th may, 1848	57

Ђорђе Бошковић	
„Јављају из Руме“ (из старе штампе на немачком језику)	63
Đorđe Bošković	
„It has been reported from Ruma“ (taken from old foreign German language print)	63
Јулијана Голчевски	
Краљевска земаљска казниона у Митровици у периоду 1885-1894. године (стручни прилог)	83
Julijana Golčevski	
Royal national bridewell in Mitrovica in the period from 1885 to 1894	83
Ратко Рацковић	
Николајевићи из Стејановаца - трговци, адвокати и поседници	97
Ratko Racković	
Nikolajević family from Stejanovci - Traders, lawyers and clergymen	97
Снежана Јанковић	
Преглед историје католичке жупе у Руми	137
Snežana Janković	
Overview of history of the Catholic Parish in Ruma	137
Предраг Пузић	
Свештеници у Батајници и Угриновцима 1546-1918 Прилози биографијама	145
Predrag Puzić	
Priests in Batajnica and Ugrinovci from 1546 to 1918 Annexes to the biographies	145
Александра Ћирић	
Сремски фронт у историографији и мемористици	155
Aleksandra Ćirić	
Syrmian Frontier in historiography and memoiristic writing Forming Syrmian Frontier	155

Етнологија – Ethnology

Јелена Арсеновић	
Један пример традиционалног одевања данас.....	169
Jelena Arsenović	
One example of traditional clothing today.....	169
Јасмина Вукмановић	
Мајпан (Мајалос)	181
Jasmina Vukmanović	
Majpan (Majalos)	181
Јелена Арсеновић	
Гајде из збирке Етнолошког одељења Завичајног музеја Рума.....	185
Jelena Arsenović	
Bagpipes from the Ethnology Department of the Ruma County Museum.....	185

Историја уметности – History of Art

Јованка Столић	
Владика Хризостом Столић - Његов допринос црквеној ликовној уметности -	193
Jovanka Stolić	
Bishop Hrizostom Stolić - His contribution to the church visual arts -	193
Драгомир Јанковић	
„Видети и бити виђен“ - румски балкони	207
Dragomir Janković	
To see and to be seen - Ruma balconies	207

Извештаји и прикази – Reports and Surveys

Вујадин Иванишевић, Оршоја Хајнрих-Тамаска,

Иван Бугарски, Данијел Сирбе

27. међународни симпозијум Основни проблеми

- GrenzÜbergänge 227

Драгомир Јанковић

Музејске вечери.....235

Снежана Јанковић

Јорданка Гешева, Породица грофова Пејачевић између
легенди и стварности (друга половина XVII до XX века)

- приказ књиге.....245

Драгомир Јанковић

Извештај о раду Ликовне колоније „Борковац“

2013, 2014. и 2015 251

In memoriam

Ivana Božić 259

Археологија – Archeology

Урош Николић, стручни сарадник

Палеолитска налазишта на територији Срема

Сажетак: Овај рад ће се бавити палеолитским налазима са територије Срема. То су налази са локалитета „Циган“ код Ирига, два локалитета са Земунског леса и Петроварадинска Тврђава. На овим локалитетима су пронађени артефакти који се могу везати за период средњег и горњег палеолита. Осим тога у раду ће бити описани и палеонтолошки налази из Срема, од којих треба издвојити налазе из пећине Јанде. Кроз рад је могуће упознати се са геологијом и геоморфологијом Срема. Осим тога, рад ће покушати да да одговор на питање зашто и поред фантастичних услова за живот, у Срему, нема много палеолитских локалитета, али и да пружи неку полазну тачку у будућем истраживању палеолита Срема, те и откривању истих.

Кључне речи: средњи палеолит, горњи палеолит, Срем, плеистоцен, палеонтологија, геоморфологија, стратиграфија, сировине, алатке, лес, пећина, језгро, одбитак, облутак, плеистоцен.

Срем се налази у југоисточном делу Панонске низије. Омеђен је реком Дунав се северне и источне стране, док га река Сава ограничава са југа, све до њеног уливања у Дунав. Западна граница Срема није најпрецизније одређена, те се сматра да је западна део Срема омеђен рекама Босут и Вука. Административно Срем је подељен између Хрватске и Србије, у Хрватској се налази западни део Срема, а у Србији источни део Срем, и о чијој ће се територији даље говорити.

Археолошка истраживања на тлу Срема спроводе се још од XVIII века, а знатно више података потиче из XIX века. Тада се материјал са ових

простора шаље у музеје широм Аустроугарске.¹ Прва археолошка ископавања вршена су још крајем XIX века, док систематска ископавања почињу тек у другој половини XX века.² Након интензивирања теренског рада и великог броја што заштитних, што систематских ископавања, откривен је велики број локалитета, али палеолитских налаза није било. Први налаз везан за период палеолита пронађен је у Иригу, на локалитету Циган³. Након овог налаза, пронађено је још артефаката који се везују за палеолит на пределу Земунског леса⁴, а недавно је вршено и прво систематско ископавање једног палеолитског локалитета, на простору Петроварадинске тврђаве.⁵ Овим локалитетима биће више речено у даљем тексту.

Осим налаза литичке индустрије, овај рад ће се позабавити и животном средином палеолитских житеља Срема, те ће тако бити обрађени и налази мегафауне, то јест потенцијалног плена, као и могућих конкурената који су ловили исти плен. За реконструкцију плеистоценске фауне на територији Срема највише су нам помогла истраживања пећине Јанде, на Фрушкој Гори, као и многобројна истраживања лесних наслага, при којем су пронађени остаци разних плеистоценских животиња. Од значаја, за ову проблематику, су и неки случајни, нестратиграфски, налази мегафауне пронађени махом на обалама река.

У овом раду биће речи и о могућим палеолитским локалитетима, те је познавање геоморфолошких чињилаца, као и познавање геостратиграфије веома битно.

Геологија Срема

Кроз геолошку прошлост Срем је доживео велике промене. Једна од највећих промена догодила се крајем олигоцена када се ствара панонска маса издвајањем околних планинских венаца – Алпа, Карпата и Динарида. У тој долини, из унутрашњег мора – Паратетиса, издвојила се мања целина – Панонско море.⁶

Током херцијског и алпијског набирања, на панонску масу вршени су бочни притисци, тако да су се поједини делови издигли, те је на тај начин створено неколико узвишења или хростова, као и депресија између њих. У

¹ Д. Поповић, Археолошко наслеђе на тлу Руме и шире околине, 1997, 7

² Исто, 11

³ П. Медовић, Циган Ириг, Археолошки преглед 12, 1970, 12

⁴ J. Šarić, Paleolithic and Mesolithic finds from profile of the Zemun Loess, 2009. У: *Старинар* 58

⁵ Д. Михаиловић, *Средњепалеолитска насеља на петроварадинској тврђави*, Нови Сад, 2009.

⁶ Б. Букоров и С. Ђурчић, Општина Рума, Нови Сад, 1990, 9

Срему је хрост Фрушка Гора, а јужно од њега је такозвана савска депресија. Услед сталних промена у рељефу низије и околних планина, мењао се облик водених површина. Ово доводи до крупних промена биљног и животињског света, као и при формирању геолошких слојева на дну басена.⁷

Следеће велике промене дешавају се за време плеистоцена, и у том периоду Панонска низија је копно. У овом периоду дешавају се велике климатске промене, смењују се ледена доба и топлији периоди. Овакве промене су имале велики утицај на рељеф, као и на формирање геолошких слојева. Нови седименти су се у низијама таложили под утицајем ветра и речних наноса. Холоценски седименти су настајали од речних наноса, у ужој или ширијој зони корита.⁸

Горе наведени геолошки процеси створили су, на територији Срема, четири геоморфолошке целине. То су:

- Фрушка Гора,
- лесна зараван,
- лесна тераса,
- и алувијална раван.⁹

Палеолитски локалитети

Циган – Ириг

Два километра северно од Ирига, на јужним падинама Фрушке Горе, налази се потес Циган. То је уска долина која се од Венца, па поред манастира Ново Хопово, ка југу спушта до равног дела Срема. Ову долину са запада прати један виши обронак Фрушке Горе, а са истока једна нижа греда, која је вертикално усечена у долину, дужином од 150 метара, и прави профил. Из овог профила се вади песак и шљунак, те је профил био мајдан песка све до 1965. године.¹⁰

Током радова на вађењу песка и шљунка, на имању Јована Марића из Ирига, више пута су откривени делови костију великих димензија. Једну кост власник је сачувао и о налазу обавестио Покрајински завод за заштиту споменика културе у Новом Саду. На основу ове пријаве, археолог Предраг Медовић је изашао на терен и констатовао да је пријављена кост део ребра

⁷ Исто, 9

⁸ Исто, 9

⁹ Б. Буков и С. Ћурчић, 1990, 13

¹⁰ Р. Медовић, *Arheološki pregled* 12, 1970, 9

мамута. Том приликом је прегледао и цео профил, у којем је, у слоју шљунка, на дубини од 4,5 метра, пронашао кремени стругач (Слика 1). Овај слој шљунка је дужине 3 метра, а највеће ширине 25 cm. Изнад се налазе слојеви глине и леса, а испод се смењују слојеви песка и шљунка.¹¹

Оруђе је одређено да припада горњем палеолиту. Површина алатке је углачана, а то говори да је алатка транспортована. У недостатку материјалних средстава, нису вршене даље археолошке анализе, као ни накнадна ископавања. Након открића стругача, пескара се више не експлатише, тако да се локалитет више не уништава.¹²

Земунски лес

Земунска лесна зараван се налази на југозападној периферији Срема, а омеђена је Дунавом на североистоку, Савом на југоистоку и на западу линијом која се пружа између Старих Бановаца и Бољеваца. Лесни плато је сачињен од слојева светложутог леса и тамнијих слојева погребених земаља.¹³

На овом платоу пронађенена су два локалитета са палеолитским остацима. То су „Економија 13. мај“ и „Бељарица“. „Економија 13. мај“ се налази на североисточној страни Земуна, на високом лесном брду, које доминира десном обалом Дунава, а локалитет „Бељарица“ се налази 2.5 km узводно од локалитета „Економија 13. мај“. Прва истраживања на овим локалитетима започета су 1984. године.¹⁴

Локалитет „Економија 13. мај“ је налазиште на отвореном простору. Висина лесних наслага на овом месту достиже 20 m. Упадљиво је извесно одступање профила од пуне вертикале, те се услед овог одступања створио травнати покривач, тако да је немогуће сагледати вертикалну стратиграфију самог профила. На самом брегу изнад профила налазе се цивилни и војни објекти, те тако покривају површину на којој се простира налазиште. Сав материјал са овог локалитета потиче са обале Дунава, из обрнутог профила.¹⁵

Материјал пронађен на обали је разнолик и говори о окупацији локалитета „Економија 13. мај“ од палеолита па све до средњег века. Иако може бити чудно да локалитет на отвореном простору буде насељаван у тако дугом временском интервалу, мора се имати у виду веома повољан

¹¹ Исто, 9-10

¹² Исто, 10

¹³ J. Šarić, Paleolithic and Mesolithic, 10

¹⁴ Исто, 12

¹⁵ J. Шарић, Прилог истраживању најстаријих култура на територији Београда.

У: *Годишњак града Београда XXXI*, 1984, 5

географски положај, на лесном брегу, који је заштићен од плављења, те је та околност била лако препозната од стране људи још од палеолита.¹⁶

На локалитету „Бељарица“ пронађена су два палеолитска артефакта. Налази су са обале Дунава, испод лесног профила, високог преко 20 m. На овом локалитету преовлађују налази из периода касног неолита, млађег гвозденог доба и римског периода. Иако постоји доста камених артефаката, са овог локалитета, из периода неолита, ипак се два налаза очито разликују и по сировини од којих су направљени, као и на основу типолошких и морфолошких одлика, те се могу одредити као палеолитски.¹⁷

На локалитету „Економија 13. мај“, на шљунковитој обали дужине 250 метара, а ширине 20 метара, прикупљан је материјал током дугог низа година, за време ниског водостаја. И ако је пронађено више од 7.000 камених артефаката, многи од њих нису хронолошки осетљиви. Међутим, неколико артефакта показују јасне морфолошке и типолошке карактеристике. Ти артефакти нам говоре да су људи на овом простору живели још у средњем палеолиту.¹⁸

Петролошке анализе показују да су најчешће коришћене сировине за израду артефаката, рожнац, прекристализован радиоларит и радиоларит. Макроскопске анализе показују спорадичну употребу кварцита, силицификованог магнезита, метакварцитног пешчара, корнетита као и импортованог опсидијана.¹⁹

Као што је већ речено, налази са „Бељарице“ и „Економије 13. мај“ имају јасне карактеристике средњопалеолитских артефаката. Интересантна је група мустеријенских ручних шиљака (Слика 2.). Највећи примерак оваквог шиљака је са локалитета „Бељарица“, а направљен је на масивном одбитку. Има троугаони облик са билатералним ретушом. Следећи по величини је ручни шиљак са локалитета „Економија 13. мај“, и за разлику од претходног примерка, овај примерак је направљен од речног облутка. Овај ручни шиљак је степенасто ретуширан са једне стране, док је са супротне стране једним ударцем скинут широки одбитак. Остали примерци алатки овог типа су доста мањи. Прављени су од разноликог рожнаца. Мање димензије ових ручних шиљака могу довести у питање њихову атрибуцију као средњопалеолитске артефакте, али карактеристике одбитака и ретуша, несумњиво их карактеришу као средњепалеолитске налазе.²⁰

Мустеријенском инвентару ова два локалитета, свакако припадају три алатке типа секире од окресаног камена (cleaver) / чопери (Слика 3.). Налаз са „Бељарице“ је секира од окресаног камена, направљена од кварцита, и

¹⁶ Šarić, 2009, 12

¹⁷ Исто, 13

¹⁸ J. Šarić, 2009, 13

¹⁹ Исто, 13; Шарић, 1984, 6

²⁰ J. Šarić, 2009, 14

то је једина алатка сачињена од ове сировине на оба локалитета. Два мала чопера пронађена су на локалитету „Економија 13. мај“.²¹

Следећи артефакти који припадају мустеријенском инвентару су: назубљена дупла построшка, направљена на левалуазијенској оштрици, једна неретуширан левалоа оштрица, левалуазијенска оштрица са неправилним назубљеним ретушом, ретуширана дупла построшка направљена на левалуазијенском одбитку и ретуширани левалуазијенски одбитак.²²

Горње палеолитски артефакти са локалитета „Економија 13. мај“ могу се на основу својих карактеристика одредити као граветијенски или епиграветијенски налази (Слика 4.). Највише су израђивани од рожнаца и радиоларита. На неколико стругача приметан је и даље утицај орињасијенске технолошке традиције. Посебно су значајни налази који својом морфологијом дају могућу хронолошку одредницу, а то су атипични коленасти шиљци, као и артефакти који имају сједињену функцију стругача и перфоратора.²³

Последња група артефакта представљају примерци који могу уједно да репрезентују како горњепалеолитске налазе, тако и, врло вероватно, мезолитске налазе. То је група кратких сечива са ретушираним преломом и геометријски микролити.²⁴

Материјал са ова два локалитета има доста аналогија са локалитетима у окружењу. Првенствено мустеријенски материјал је доста сличан на налазиштима у Хрватском Загорју, као и са материјалом из пећинских станишта у Црној Гори. Млађепалеолитска индустрија показује сличност са индустријским комплексом Костјеники-Боршчево. Доста подударности има такође са индустријама на територији Словачке и Чешке, као и са материјалом у северној Босни.²⁵

Петроварадинска тврђава

На доминантном узвишењу изнад десне обале Дунава, налази се Петроварадинска тврђава, познато археолошко налазиште са осатацима из различитих периода. Налази се у непосредној близини Новог Сада, у данашњем месту Петроварадину. На источним обронцима Фрушке Горе налази се Петроварадинска стена, узвишење са чијег се врха јасно види већи део јужне Бачке.

²¹ Исто, 14

²² Исто, 14

²³ Исто, 14

²⁴ Исто, 14-15

²⁵ Исто, 21

Због предвиђених радова на самој Тврђави, 2002. године започета су заштитна археолошка истраживања, под руководством Р. Бунарџића. Већ прве године у слоју леса, константовани су окресани артефакти, који су јасно одавали палеолитски карактер. Услед недостатка карактеристичних налаза, није се могла утврдити како културна, тако и релативнохронолошка припадност. Већ следеће године, организована су систематска истраживања плеистоценских слојева на локалитету, у сарадњи са Филозофским Факултетом, а под вођством Д. Михаиловића. Ово су прва систематска истраживања плеистоценских слојева не само на територији Срема, него и читаве Војводине.²⁶

Ископавња су вршена у периоду од 2002. до 2003. године, стим што ископавања из 2002. године нису имала за циљ плеистоценске слојеве. Ископавања су реализована у више издужених сонди, чија је ширина била од 1 до 3 метра. Те сонде се зову кракови. Ископавања су вршена у сектору I (крак III) и у сектору II (сонда „Паркинг“)²⁷. Идентификована су два геолошка слоја. Горњи слој, слој 2a, одликује се нешто тамнијим лесним седиментом, док доњи слој, слој 2b, је светлије жућкасте боје и налаже на основну стену.²⁸

Сировине коришћене за израду артефаката коришћене на локалитету су: бели кремен, лошег квалитета, кварц, кремен црвене, црне и зелене боје, као и жути кремен хетерогене структуре, сличан тзв. банатском кремну. Не постоје подаци о пореклу сировина, али се може претпоставити да је бели кремен допреман из оближњих лежишта и да су кварцни облаци прикупљени на речној обали, док остале врсте камена потичу са веће удаљености.²⁹

Окресани артефакти из сектора I

Материјал из сектора I потиче из три целине: слоја 2a, контактне зоне између слојева 2a и 2b, и слоја 2b. У слоју 2a прикупљено је укупно 324 артефакта, од чега се у великом броју јављају опипљиви и ситни фрагменти мањи од 1,5 cm (47,2%), а заступљена су још језгра, сечива и одбици, крупни отпаци, ретуширано оруђе и производи секундарне модификације. Од сировина од којих су израђени артефакти преовлађује жути кремен (72,5%), па налази од кварца (15,2%) и жућкастог кремена (5,3%), док су остале сировине веома мало заступљене. Треба напоменути да су артефакти од белог кремена и кварца, обрађивани на самом локалитету,

²⁶ Д. Михаиловић 2009, 7-14

²⁷ Оба сектора се налазе непосредно поред зграде Музеја града Новог Сада, са северне стране.

²⁸ Д. Михаиловић 2009, 16-26

²⁹ Исто, 30

док са друге стране, нема поузданих индиција да су артефакти од осталих сировина, произвођени на самом локалитету.³⁰

Од језгара (Слика 5.) заступљена су левалуазијенска језгара (Слика 5. 1-2), као и језгара на одбитку и фрагменти језгара. Осим на језгрима, приметна је употреба левалуазијенске технике и на одбицима. Треба напоменути да су пронађена и два врло мала одбитка типа Комбева. Од оруђа, пострушке (Слика 6.) су најзаступљенији тип (19,3%), иако јамичастих и назупчених алатки има чак 32,3%. Чести су и стругачи, а нађено је и длето и једна алатка са ретушираним преломом (Слика 7.).³¹

Из нивоа контакта слојева 2а и 2b прикупљено је 106 артефаката, од чега 50% чине ситни фрагменти и опиљци. Структура ове скупине артефаката се скоро поклапа са структуром налаза из слоја 2а. Треба напоменути да су пронађена два левалуазијенска одбитка и десет ретушираних алатки и три језгара од кварца. Од оруђа могу се издвојити 4 пострушке.³²

У слоју 2б пронађено је само 27 артефаката, од чега је 13 опиљака и ситних фрагмената. Поставља се питање интактности овог слоја, пошто је већина артефаката пронађена у горњем нивоу слоја. По сировинама, производима и типовима оруђа, налази из слоја 2b не разликују се од налаза из слоја 2а. Пронађено је само једно језгро³³ и три алатке. Једна од њих је атипична пострушка са парцијално обрађеним бифацијалним ретушем. Посебно место заузима масивна бифацијално окресана пострушка од белог кремена (Слика 8.). По облику и техници ова алатка се може сврстати у категорију бифацијално окресаних пострушки са хрптом³⁴

Окресани артефакти из сектора II

Као и у претходном сектору I, тако и у сектору II, материјал потиче из три целине: слој 2а, контактна зона слоја 2а и 2b, и слој 2b. Сировине, као и њихова заступљеност, веома су сличне са материјалом из сектора 1.

Збирка из слоја 2а броји укупно 518 артефаката, од којих већина спада у категорију ситних одбитака и опиљака (51,3%). Нађено је осам језгара (Слика 9.), од којих се могу издвојити 2 левалуазијанска. Пострушке (Слика 10.) су и овде најзаступљеније алатке (22,8%). За разлику од сектора 1, у овм слоју су нешто слабије заступљени стругачи и назупчано оруђе (8,8% и 5,3%), док су доста заступљенија длета (Слика 12.) и јамичасто

³⁰ Исто, 33-35

³¹ Исто, 39-42

³² Исто, 44-47

³³ Уз велике резерве се може сврстати у језгро.

³⁴ Исто, 47-49

оруђе (10,5% и 17,5%). Пронађена је и једна бифацијално окресана пострушка, формирана на широком одбитку (Слика 11.).³⁵

У контакту слојева 2a и 2b, прикупљено је 44 артефакта, од чега су 24 опилци и ситни фрагменти. Осим ових фрагмената присутно је једно језгро, неколико одбитака, пар пострушки и једна стругалица.³⁶

Артефакти пронађени изван сигурног стратиграфског контекста

Приликом заштитног ископавања Тврђаве, на више места су констатовани артефакти од окресаног камена. Неки од ових артефаката могу се везати за средњи палеолит, јер су пронађене у слоју леса, док се други налази могу одредити на основу технолошких и типолошких одлика. Пронађени су налази и из познијих периода, а неки од тих налаза одају јасне карактеристике горњопалеолитских артефаката, мада горњопалеолитски слој није посебно издвојен. Овде можемо поменути неколико левалузијенских одбитака, одбитак Комбева типа, неколико језгара и алатки.³⁷

Неколико артефакта се могу атрибуирати као горњопалеолитски налази. То су пре свега два сечива, а могућу горњепалеолитску атрибуцију могу да имају зашиљено сечиво од тамнобраон јасписа и угаоно длето од црвеног јасписа.³⁸

Још увек није најјаснији однос између средњег палеолита на Петроварадинској тврђави и у суседним областима. Проблем је велика разноликост индустрија у овом делу Европе. Само у северној Мађарској на малом географском простору јавља се неколико фацијеса: таубахијен, бабонијен, јанковичијен, мустеријен типа Субалијук, шарантијен типа Ерд, као порекло и развој индустрија са листоликим шиљцима. Материјал са Тврђаве одаје елементе већине од наведених индустрија. Сматра се да индустрија на Петроварадинској тврђави припада периоду од краја претпоследњег глацијала (OIS 6) па све до почетка изотопског стадијума 3 (OIS 3). То је период када се, у јужном делу Панонске низије и на Балканском полусотрву, јављају индустрије шарантијенских карактеристика, док их не замени типични мустеријен.

³⁵ Исто, 51-62

³⁶ Исто, 62-64

³⁷ Исто, 64-66

³⁸ Исто, 68

Палеонтолошки остаци на тлу Срема

За боље сагледавање услова животља људи у прошлости, веома битну улогу има анализа палеонтолошких остатака. Ови остаци на територији Срема прикупљани су на разне начине: случајним налазима, највише у коритима и на обали река, истраживањем лесних профила, али и систематским истраживањем. Због обимности налаза у овом раду биће поменути само неки од њих.

Случајни налази

На територији Срема пронађено је доста случајних палеонтолошких налаза. Ови налази су махом налажени на обалама и у коритима река. Један овакав налаз је лобања бизона (*Bison priscus Bojanus*) (Слика 13. и 14.), извађена из корита реке Саве, код села Кленка, а посредством органа МУП-а Србије, доспела је у Завичајни музеј Рума. Овде се и даље чува као један од ретких палеонтолошких предмета. Због непотпуних података о тачном месту налаза, примерак нема већи стратиграфски значај. Налази врсте *Bison priscus Bojanus* прилично су чести на територији Србије, а посебно у алувијалним наслагама Саве, Дунава и Тисе. Примерак који се чува у Завичајном музеју у Руми је релативно добро очуван, мада није конзервиран, па се у чеоној шупљини јављају трагови седимента. Максимални распон рогова износи 110 cm.³⁹

Следећи је налаз оријашког јелена (*Megaloceros giganteus*), који је у власништву Ловачког клуба „Срем“ из Сремске Митровице. Према усменим подацима власника клуба, лобању оријашког јелена извукли су рониоци из корита реке Саве око 2000. године. Нађена је на локалитету „Полој“, а тек након неколико година поклоњена је Ловачком клубу и до данас се тамо чува. Како су оријашки јелени насељавали претежно отворене пределе са ретким патуљастим жбуновима, у пространој долини Саве су имали идеалне услове за живот.⁴⁰

На територији Војводине фосилни остаци оријашких јелена се махом налазе у алувијалним наслагама већих равничарских река. Најбројнији су налази са обале реке Саве, који се чувају у Природњачком музеју у Београду, као и у Природњачкој збирци Музеја Срема. Сви они потичу или из средњеплеистоценских слојева, или чешће из лесних наслага горњег

³⁹ Д. Недељковић 2005. *Лобања бизона из збирке Завичајног музеја Рума*, *Зборник завичајног музеја Рума V*, 223-226

⁴⁰ D. Nedeljković 2012. *Orijaški jelen iz zbirke lovačkog društva "Srem"*; *Зборник Музеја Срема 9*; 9-10

плеистоцена, који су већим делом еродовани након усецања речних корита. Из корита реке Саве потиче шест налаза оријашког јелена: „Ивића градац“ код села Равње (десна обала), локалитет „Полој“ (лева обала), ушће Вртиче у Саву, корито Саве код Мартинаца, корито Саве код Хртковаца и ушће Колубаре у Саву.⁴¹

Налази из лесних секвенци

Овом приликом биће речи о налазима из лесно-палеоземљишне секвенце површинског кома ИГМ „Рума“ у Руми. Овај површински коп налази се на левој долинској страни потока Јеленци, у централном делу јужне падине Фрушке Горе. Откривено је приближно 20 m профила који садржи 5 фосилних земљишта, раздвојених са 6 лесних слојева, који су формирани током друге половине средњег и касног плеистоцена.⁴²

На овом локалитету откривено је осам индивидуа медведа у лесу. Фосилни остаци су пронађени унутар релативно ограниченог простора од само 500 m². Анализа зуба је показала да су они веома истрошени, те да вероватно припадају старијим индивидуама. Мање димензије скелета и грађа зуба указују да остаци припадају средње-плеистоценској врсти *Ursus deningeri*. Могуће је да су медведи почели миграцију услед захлађења климе, које је уследило након топлог и хумидног периода, те су старе и болесне индивидуе угинуле у јазбинама ископаном у лесу.⁴³

Стратиграфски налази

До сада је пронађен само један палеонтолошки локалитет са стратиграфским налазима на територија Срема. То је локалитет „Јанда“ код Крчедина. „Јанда“ је пећински локалитет, који се налази на источним обронцима Фрушке Горе. До сада је испитано преко 30 пећинских локалитета на територији Србије, и до проналаска „Јанде“, сви су се налазили јужно од Саве и Дунава. Ово је веома значајан локалитет, јер даје

⁴¹ Исто, 10-14

⁴² С. Марковић, М. Јовановић, Е. Оснес, Н. Костић, Т. Gaudenyi, Т. Лукић, 2007, *Лесно-палеоземљишне секвенце површинског копа ИГМ „Рума“ у Руми, Заштита Природе 57/1 - 2*, Београд 2009, 8.

⁴³ Исто, 16

увид у палеонтолошку грађу касног плеистоцена, не само Срема, него читаве Војводине, из друге перспективе.⁴⁴

Пећину је пронашла И. Дулић 2006. године и у неколико наврата током 2006. и 2007. године прикупљани су фосилни остаци. Систематска ископавања нису вршена. Стратиграфска секвенца састоји се од неколико стратума. У овим стратумима пронађено је укупно 172 фосилна остатка, искључиво великих сисара. Од биљоједа на локалитету су пронађени: коњ, гигантски јелен, бизон, мамут и носорог. Од месоједа на локалитету су пронађени: вук, пећински лав, пећинска хијена и пећински медвед.⁴⁵

Остаци вука (*Canis lupus*), који су пронађени су изузетно великих димензија, те су скоро као и остаци пећинске хијене, што је јединствен случај у материјалу Србије. Пронађена су два остатка пећинског медведа (*Ursus spelaeus ingressus*) који су слични са осталим примерцима са територије Србије. Пећинска хијена (*Crocota crocuta spelaea*) је најзаступљенији месождер на локалитету, са 18 остатака и ово је прво присуство пећинске хијене у палеонтолошком инвентару Војводине. Претпоставка је да је овај локалитет махом служио као станиште и/или складиште за пећинске хијене. Пећински лав (*Panthera leo spelaea*) је после пећинске хијене најзаступљенији месождер на локалитету. Као и са хијеном исти је случај је и са присуством пећинског лава на тлу Војводине.⁴⁶

Пронађено је три остатка мамута (*Mammuthus sp.*), али су они врло фрагментовани, тако да је немогуће да се одреди сама врста. Мамути су врло ретки у пећинским депозитима Србије, док су веома заступљени у алувијалним депозитима река Саве, Тисе, Дунава и Велике Мораве. Рунасти носорог (*Coelodonta antiquitatis*) такође је представљен са три остатка. Иако је рунасти носорог био распрострањен на Евроазијском континенту, пронађено је само неколико остатака у горњоплеистоценским депозитима у Србији. Од остатака коња (*Equus germanicus*) пронађени су неколико зуба и остатака посткранијалног скелета. Остаци коња су пронађени у шест пећина у Србији, док су остаци из лесних и алувијалних депозита ретки. Оријашки јелен (*Megaloceros giganteus*) је друга најзаступљенија група међу остацима великих биљоједа из „Јанде“. Оскудни и фрагментовани остаци џиновског јелена су познати из неколико пећина, док су очуванији и боље очувани примерци, као што је већ речено у ранијем излагању, проналажени у алувијалним депозитима. На пећинском локалитету „Јанда“, највише је пронађено остатака степског бизона (*Bison priscus*). Велики плеистоценски бовиди (шупљорожци), као што су степски бизон и

⁴⁴ Dimitrijević, V.M., Dulić, I.A., Cvetković, N.J., The Janda Cavity at Fruška Gora, the First Cave Assemblage from the Southeast Pannonian Lowland (Vojvodina, Serbia), Quaternary International 2014; 339, стр 97-111, 98

⁴⁵ Исто, 105

⁴⁶ Исто, 99-102

тур (*Bos primigenius*), релативно су чести у алувијалним депозитима Србије, од којих је бизон доста присутнији од тура.⁴⁷

Треба напоменути да нема знакова горења на костима, као ни антропогених трагова. Са друге стране, многе кости имају трагова оштећења, насталих од зуба месоједа. Скоро 20% костију има трагове оваквих оштећења, што је доста већи проценат него што је уобичајено (око 10%). Трагови на костима показују да су оштећења настала од великог месождера, вероватно хијене, што потврђује хипотезу да је пећина Јанда била станиште хијена.⁴⁸

На основу остатака фауне могу се реконструисати климатски услови, као и изглед главних чинилаца вегетације током горњег плеистоцена. Остаци мамута и рунастог носорога говоре о глацијалном периоду са елементима степе и тундре у окружењу. Такође, бизони и коњи су били добро прилагођени за отворене степске крајолике, као и шумовите степе у хладнодопском окружењу. Следећи битан показатељ оваквог окружења је и пећински лав. За разлику од осталих биљоједа присутних у Јанди, џиновски јелен нији био врста која је се сналазила у безшумном окружењу. Џиновски јелен је био животиња која је волела да пасе у долини и да брсти грање на падинама Фрушке Горе. Ово говори да је Фрушка Гора највероватније имала шуме, бар у једном делу планине, чак и кад је долина испод ње била без иједног дрвета, у најхладнијим епизодама плеистоцена. О овом податку нам говоре и присутност пећинског медведа, пећинске хијене и вука, за чији опстанак је потребно шумско окружење, као и пећине на Фрушкој Гори.⁴⁹

Закључна разматрања

Територија Срема поседује две важне комуникације, како данас тако и у времену палеолита. То су реке Сава и Дунав. Као што смо до сада видели, само је неколико налаза из доба палеолита пронађено на тлу Срема. Од тога само налази са Петроварадинске тврђаве имају стратиграфски карактер. Налази са Земунског лесног платоа и они из Ирига немају стратиграфски значај, али су значајни као одреднице, које говоре о насељавању Срема још од доба средњег палеолита.

Када погледамо геоморфолошке чиниоце и уз то додамо богатство водених токова, можемо закључити да је Срем у прошлости, као и данас, био идеално место за живот човека. Ако уз ово додамо и богатство остатака мега фауне, од којих су већина били ловне врсте за палеолитске житеље

⁴⁷ Исто, 102-104

⁴⁸ Исто, 104-105

⁴⁹ Исто, 106-108

Срема, те је уочљиво да тренутно стање ствари од само четири палеолитска локалитета, не одговара потенцијалу могућих налазишта.

Палеолитски материјал из Срема је доста сличан са палеолитским материјалом из региона, првенствено из граничних делова Панонске низије. Исти је случај и са палеонтолошким материјалом, изузимајући пећину Јанду, која због самог карактера налазишта (пећински локалитет) даје нову перспективу за анализу плеистоцена, не само Срема, него и читаве Панонске низије.

До сада на територији Срема није урађено ни једно систематско истраживање, нити рекогносцирање локалитета, које има за циљ истраживање плеистоценских слојева. Овакав приступ је можда и главни кривац што на овој територији немамо више од четири налазишта. Као што смо већ видели једини систематски истражен локалитет је Петроварадинска тврђава, на којој су радови вршени током заштитних ископавања приликом свеобухватних радова на територији Тврђаве, то јест нису ни имала за циљ плеистоценске слојеве.

Област северне Босне је веома слична са територијом Срема. Северна Босна је слична и у погледу геоморфологије, геостратиграфије, али је и слична у погледу индустрија⁵⁰ и фауне пронађене у плеистоценским слојевима. На благо заталасаним падинама, које се спуштају према Сави у области северне Босне, пронађен је велики број локалитета са палеолитским налазима.⁵¹ Ако се узму у обзир све ове сличности између ове две области, може се претпоставити да је и територија Срема богата палеолитом. Палеолит се може очекивати на јужним падинама Фрушке Горе, са које се јасно може контролисати пространа равница испод, а самим тим и кретање великих биљоједа. Са ових падина спуштало се много потока и речица према долини, тако да су овакви услови били скоро идеални за живот. Осим тога, неколико пећина на самој Фрушкој Гори могле су користити као станишта палеолитским житељима Срема.

Из свега до сада изнетог, може се закључити да досадашњи број палеолитских локалитета не одговара потенцијалу који Срем пружа. Да би се променила оваква слика, потребан је систематски рад. Првенствено је потребно урадити рекогносцирање, које би за резултате могло да има могуће будуће локалитете.

⁵⁰ J. Šarić 2009.

⁵¹ Đ. Basler 1979. *Rad na istraživanju paleolitskog i mezolitskog doba u Bosni i Hercegovini. U: Praistorija jugoslovenskih zemalja I - paleolitsko i mezolitsko doba*, Sarajevo 1979, 309-312

Литература

Basler, Đ. 1979. Rad na istraživanju paleolitskog i mezolitskog doba u Bosni i Hercegovini. *U: Praistorija jugoslovenskih zemalja I – paleolitsko i mezolitsko doba*. Sarajevo 1979.

Букуров, Б., Ћурчић, С. *Општина Рума*, Нови Сад, 1990.

Dimitrijević, V. M., Dulić, I. A., Cvetković, N. J., 2014. The Janda Cavity at Fruška Gora, the First Cave Assemblage from the Southeast Pannonian Lowland (Vojvodina, Serbia), *In: Quaternary International 2014*; 339

Марковић, С., Јовановић, М., Оснес, Е., Костић, Н., Gaudenyi, Т., Лукић, Т. 2007, Лесно-палеоземљишне секвенце површинског копа ИГМ „Рума“ у Руми, *У: Заштита Природе 57/1 - 2*, Београд 2009.

Медовић, П. 1970. Циган Ириг, *У: Археолошки преглед 12*

Михаиловић, Д. 2009. *Средњепалеолитска насеља на Петроварадинској тврђави*, Нови Сад.

Недељковић, Д. 2005. Лобања бизона из збирке Завичајног музеја Рума, *У: Зборник завичајног музеја Рума V*

Nedeljković, D. 2012. Orijaški jelen iz zbirke lovačkog društva „Srem“, *У: Зборник Музеја Срема 9*

Поповић, Д. 1997, *Археолошко наслеђе на тлу руме и шире околине. У: Зборник завичајног музеја у Руми I*. Рума

Шарић, Ј. 1984. Прилог истраживању најстаријих култура на територији Београда. *У: Годишњак града Београда XXXI*.

Šarić, J. 2009. Paleolithic and Mesolithic finds from profile of the Zemun Loess. *У: Старинар 58*

Summary**Paleolithic sites at the territory of Srem**

This paper will deal with paleolithic sites at the territory of Srem. Archaeological research at the ground of Srem has been conducted since XVIII century. Archaeological research did not have pleistocene layers as its goal, so the work on paleolithic period remained in the scope of accidental findings. Such are the findings from the sites „Cigan“ at Irig and two sites from the Zemunski les. Except these two sites, first systematic research of paleolithic period was conducted during protection works at the Petrovaradin Fortress. These sites offer findings of artefacts which can be linked to the middle and upper paleolithic period.

In addition to the above mentioned, this paper deals with paleolithic sites from Srem. As well as the archaeological sites, the situation is the same with the paleontology sites. These are mostly findings outside the stratigraphic context, but important to us for giving a more complete image for the reconstruction of life conditions which were predominant during middle and upper pleistocene period. It is also essential to mention accidental findings from the Sava river bed near Hrtkovci such as the bison skull with horns now kept in the Ruma County Museum. Very important findings are those found during research of the loess profiles out of which the findings of megafauna from the surface excavation of ICM „Ruma“ should be mentioned. When stratigraphic findings are concerned, we can mention megafauna findings from the Janda cave.

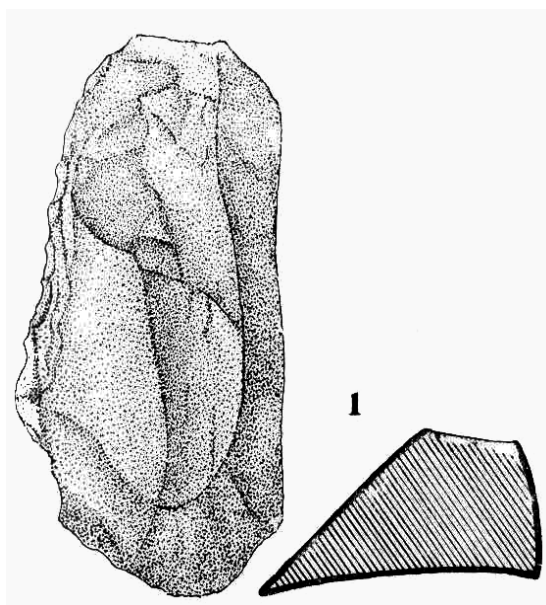
The following important point for the understanding of pleistocene in Srem is the geomorphology and geostratigraphy. Geological processes at the territory of Srem created the following four geomorphological wholes: Fruška Gora, loess plateau, loess terrace and alluvial plateau.

The above mentioned data leads to the conclusion that the area of North Bosnia is similar to Srem, taking into account the fact that in North Bosnia, more than 20 sites with the paleolithic findings were found. If all the similarities between these two areas are considered, it can be assumed that the territory of Srem is also rich with findings from the paleolithic period. Paleolithic period can be expected to be found at the south slopes of Fruška Gora, where one can control the spacious plain beneath, therefore moving of big herbivores. These slopes enabled flowing down of streams and rivers towards the valley, making the conditions almost ideal for life. In addition to this, there are several caves at Fruška Gora which could have been used as habitats to the paleolithic residents of Srem.

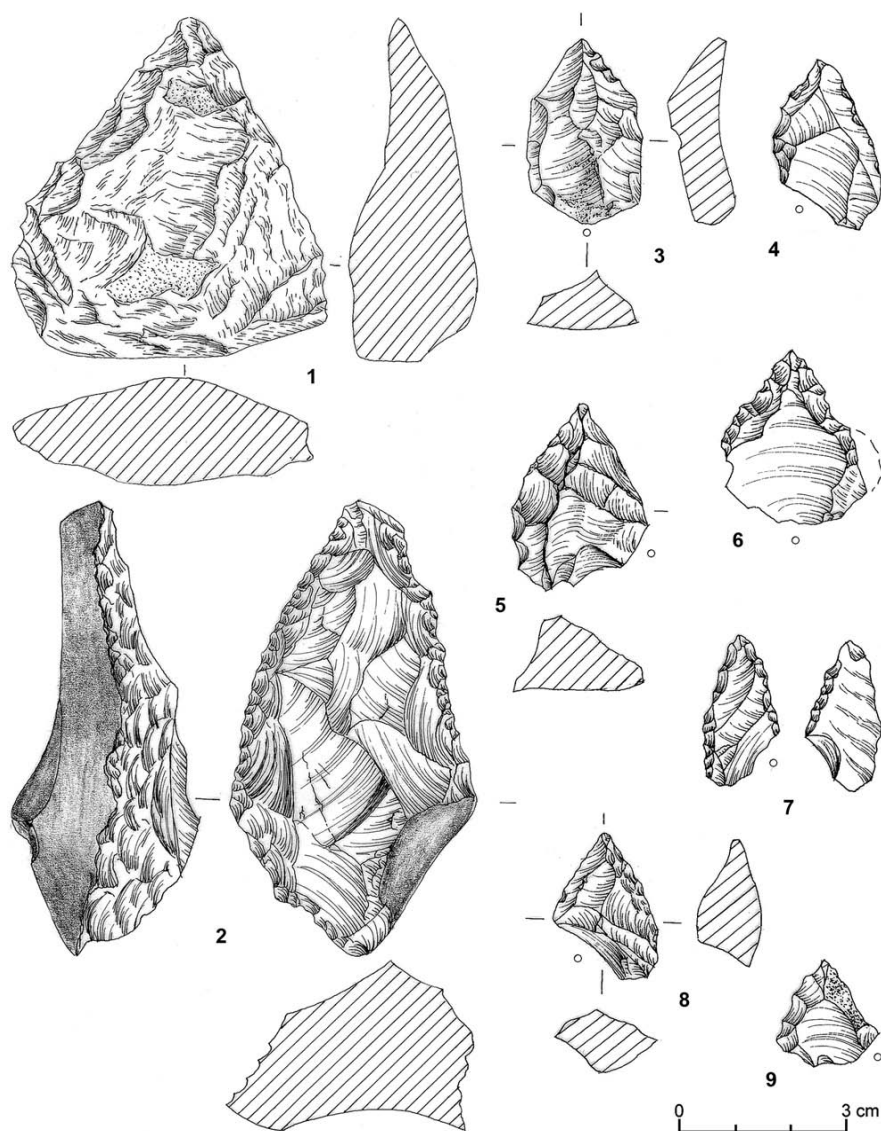
The data mentioned until now leads to the conclusion that the current number of paleolithic sites does not match the potential which Srem can offer. In order to change such an image, it is necessary to carry out systematic work. Firstly, it is necessary to do recognising which could possibly result in future sites.

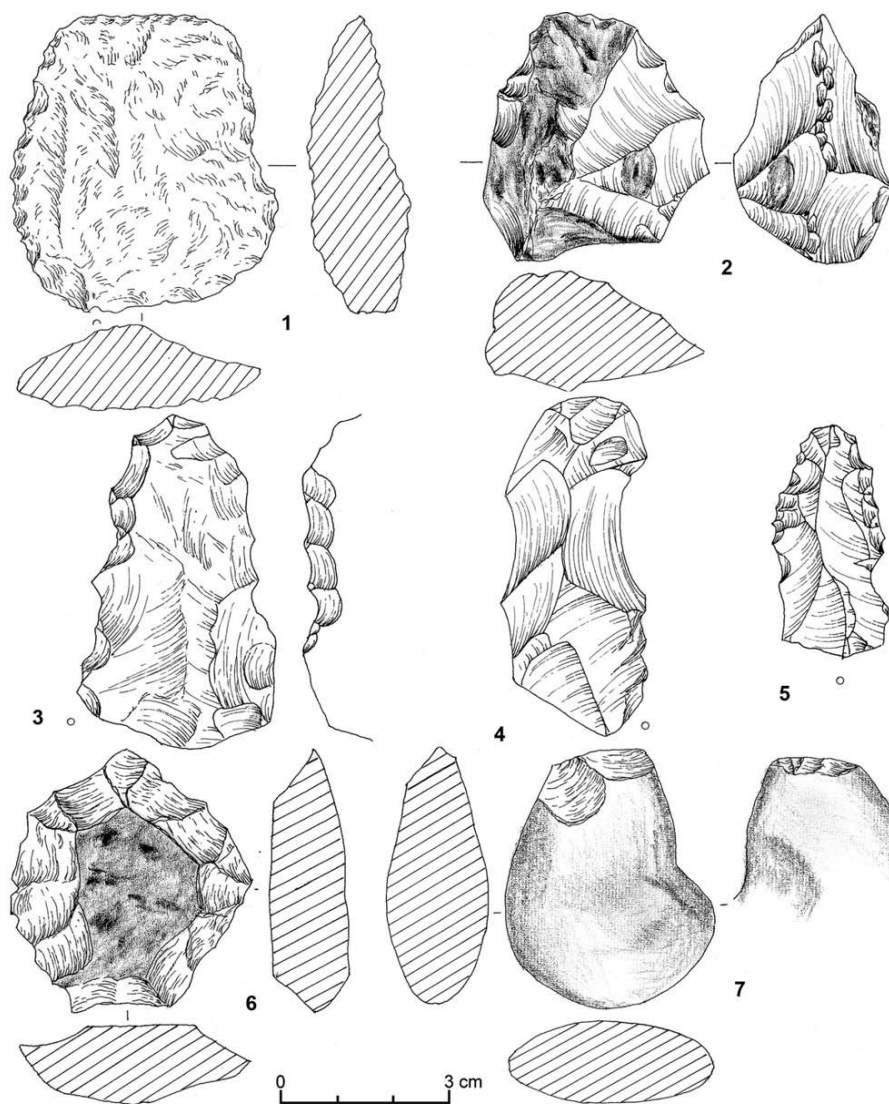
Карта 1. Област Срема са битним локалитетима

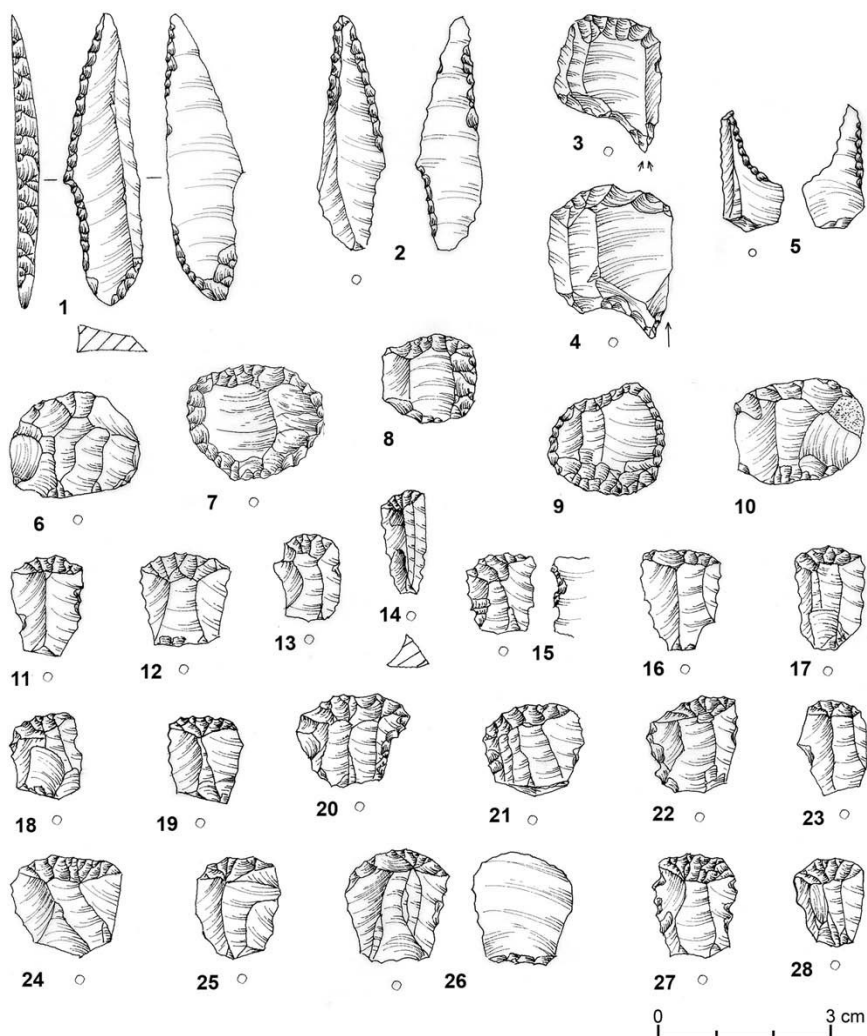
Слика 1. Кремени стругач (П. Медовић – Археолошки преглед 12. Т. I)

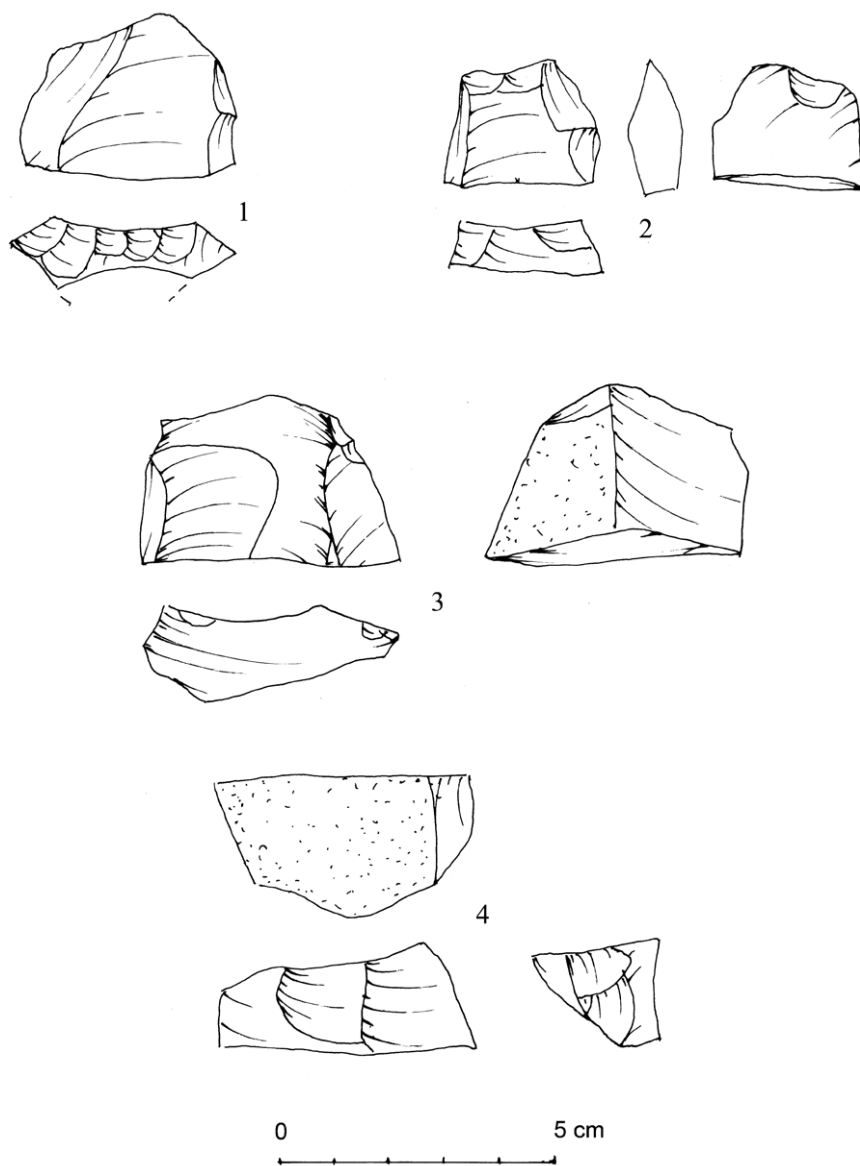
Слика 2. Ретуширани шиљци са локалитета „Економија 13. мај“ и „Бељарица“ (Ј. Шарић – Старица 58; Plate I)

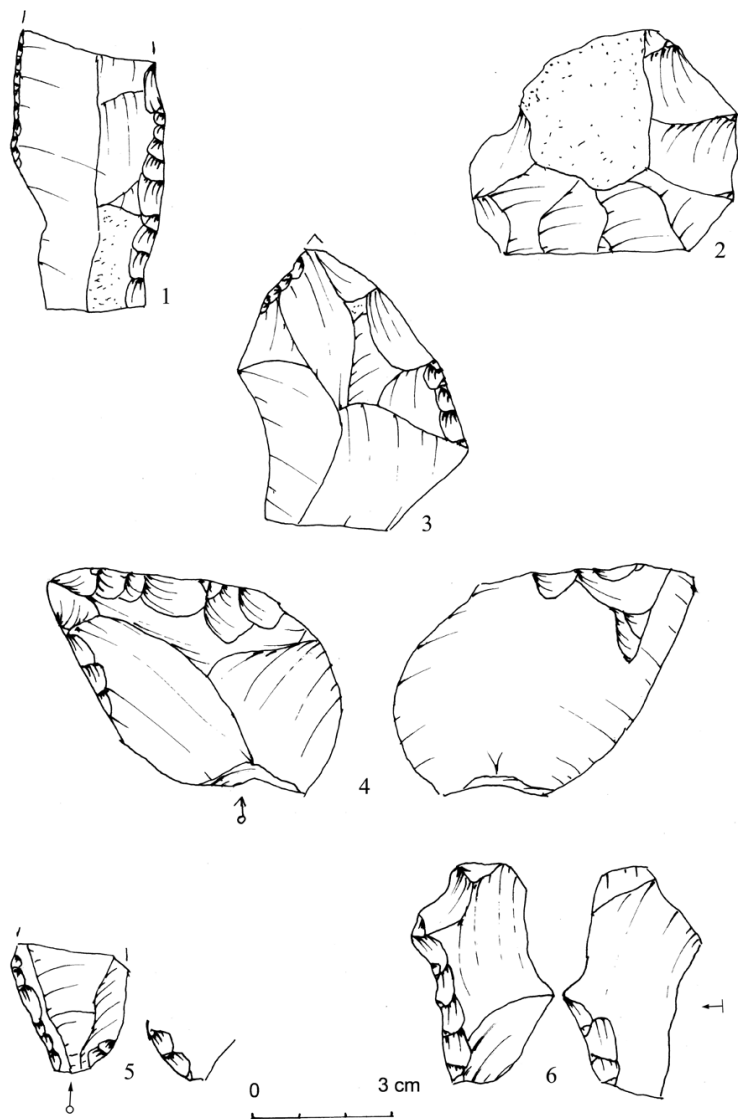
Слика 3. Секире од окерсаног камена и алатке типа cleaver-и / chopper-и са локалитета „Економија 13. мај“ и “Бељарица” (Ј. Шарић – Старинар 58; Plate II)

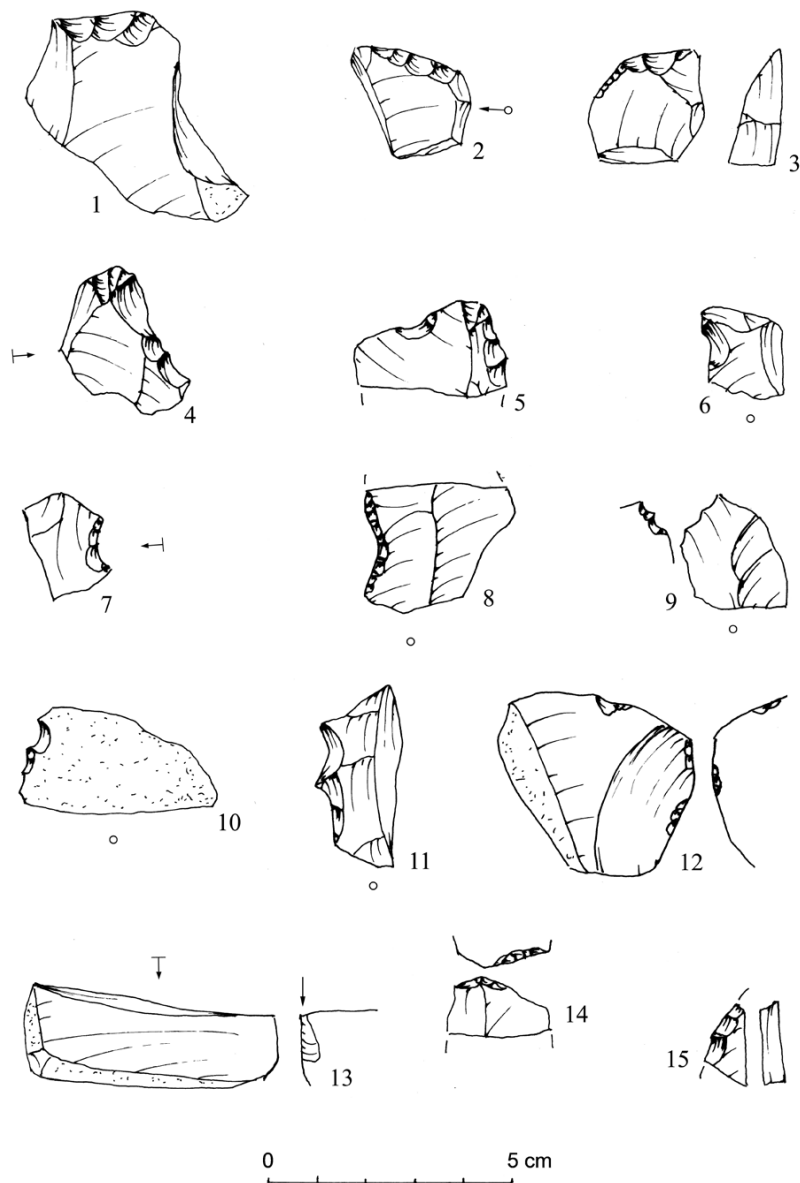
Слика 4. Горњепалеолитске алатке са локалитета „Економија 13. мај“ (J. Шарић – Старица 58; Plate IV)

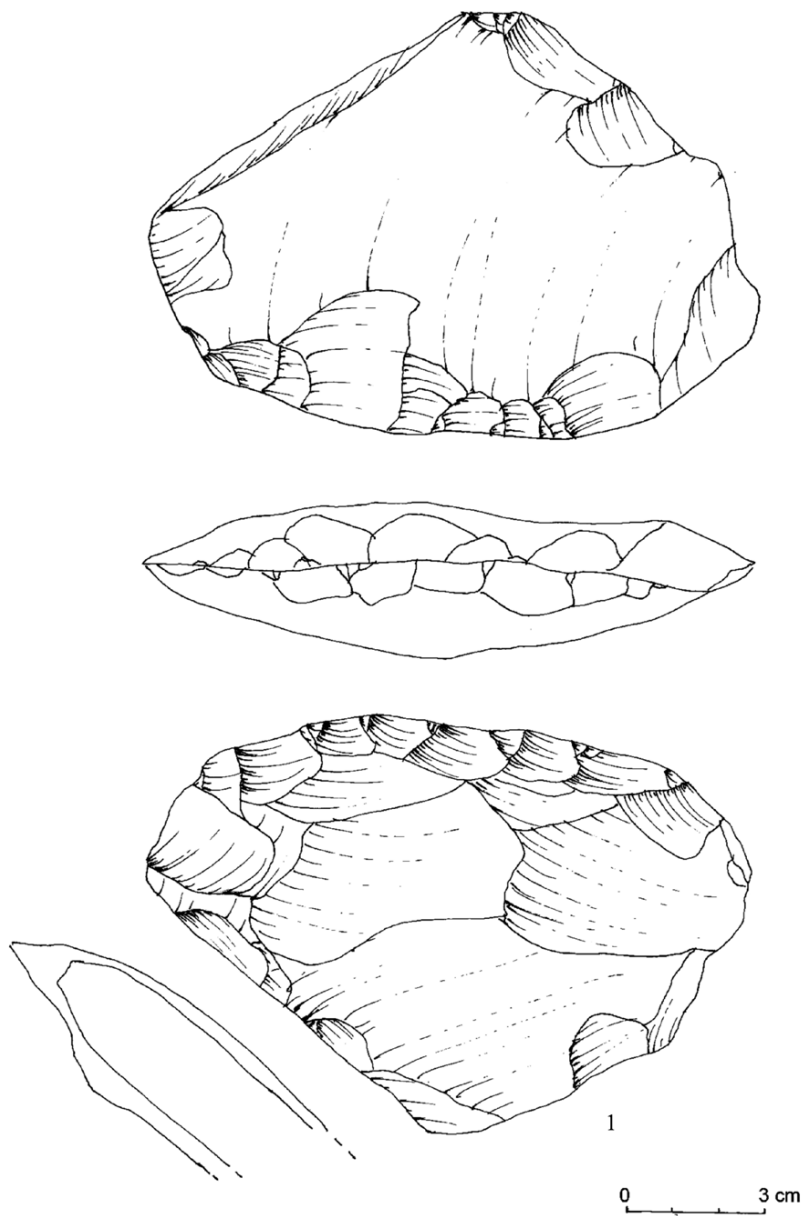
Слика 5. Језгера из слоја 2а из Сектора I (Д. Михаиловић, 2009. Т. I)

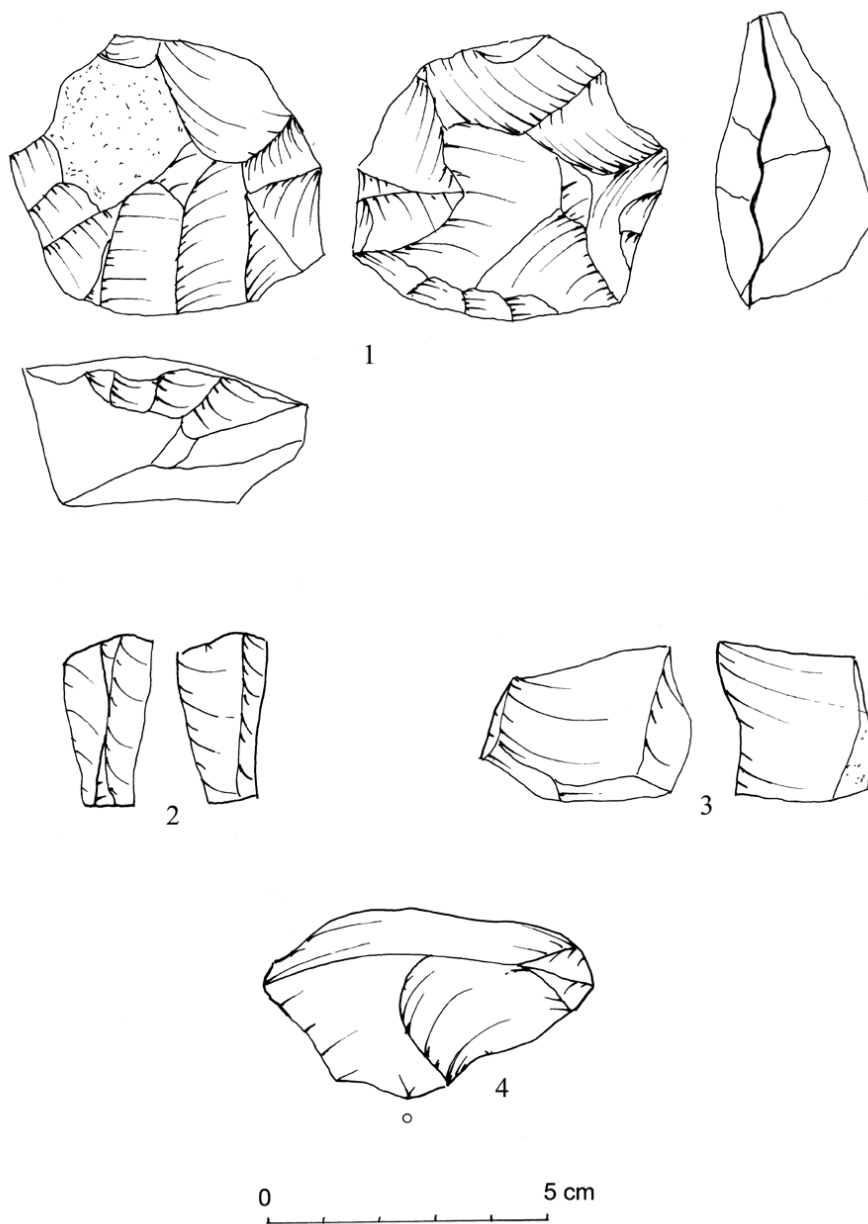
Слика 6. Пострушке из слоја 2а из Сектора I (Д. Михаиловић, 2009. Т. III)

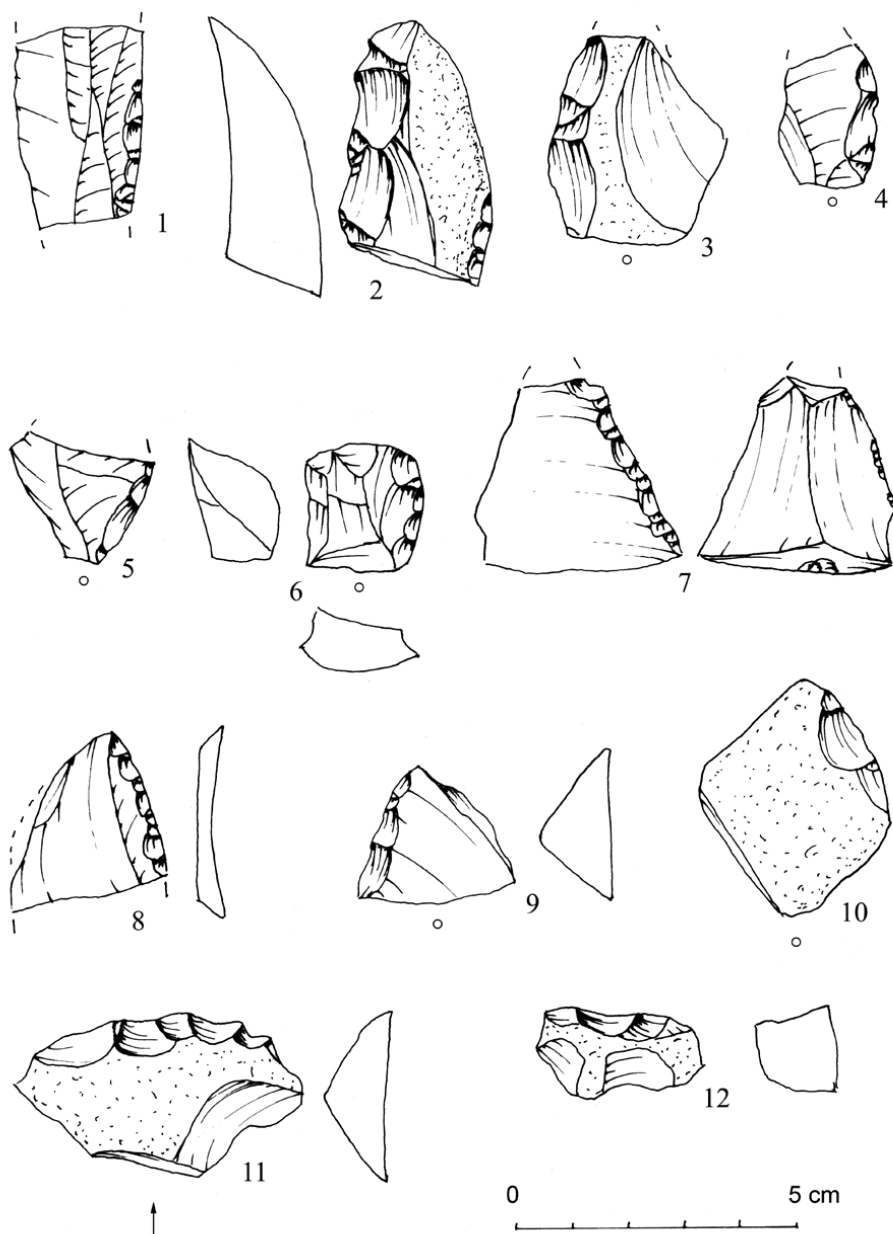
Слика 7. Остале алатке из слоја 2а из Сектора I (Д. Михаиловић, 2009. Т. IV)

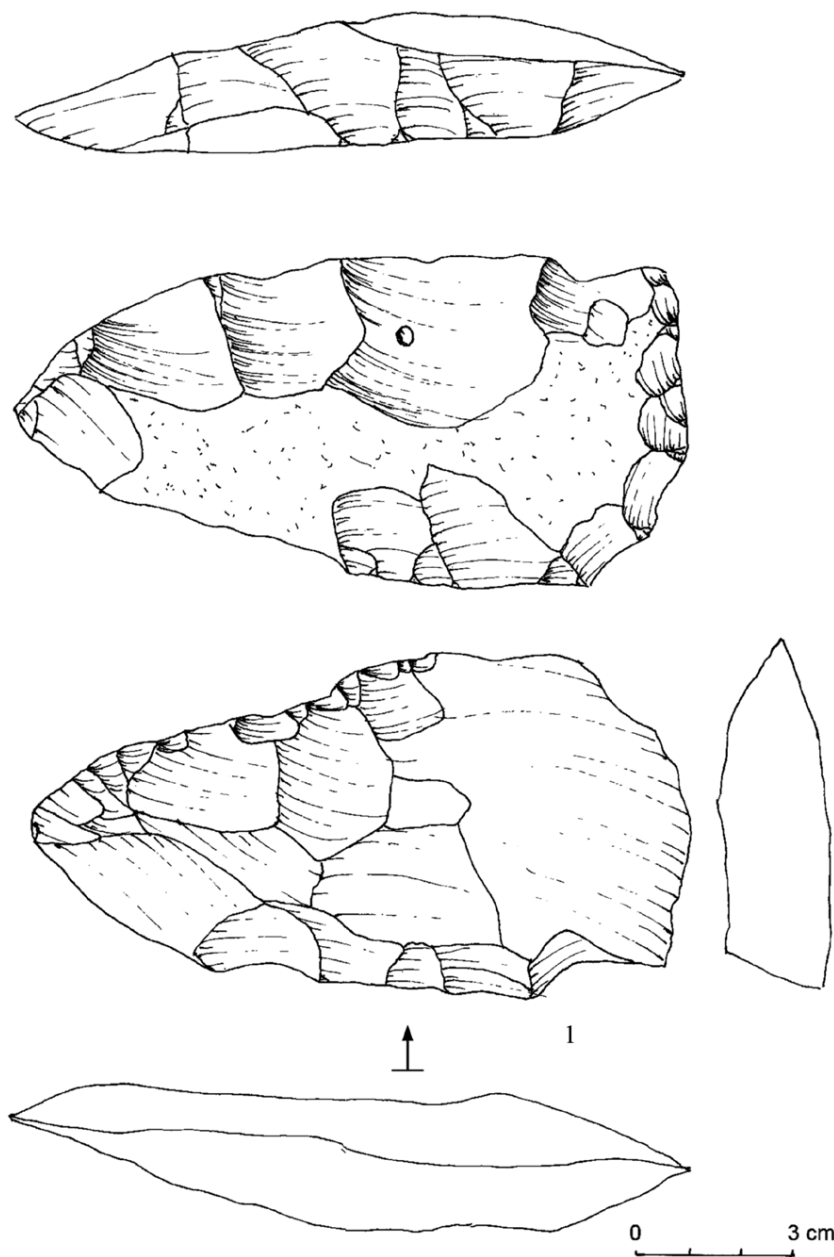
Слика 8. Бифацијално окресана пострушка (Д. Михаиловић, 2009. Т. VIII)

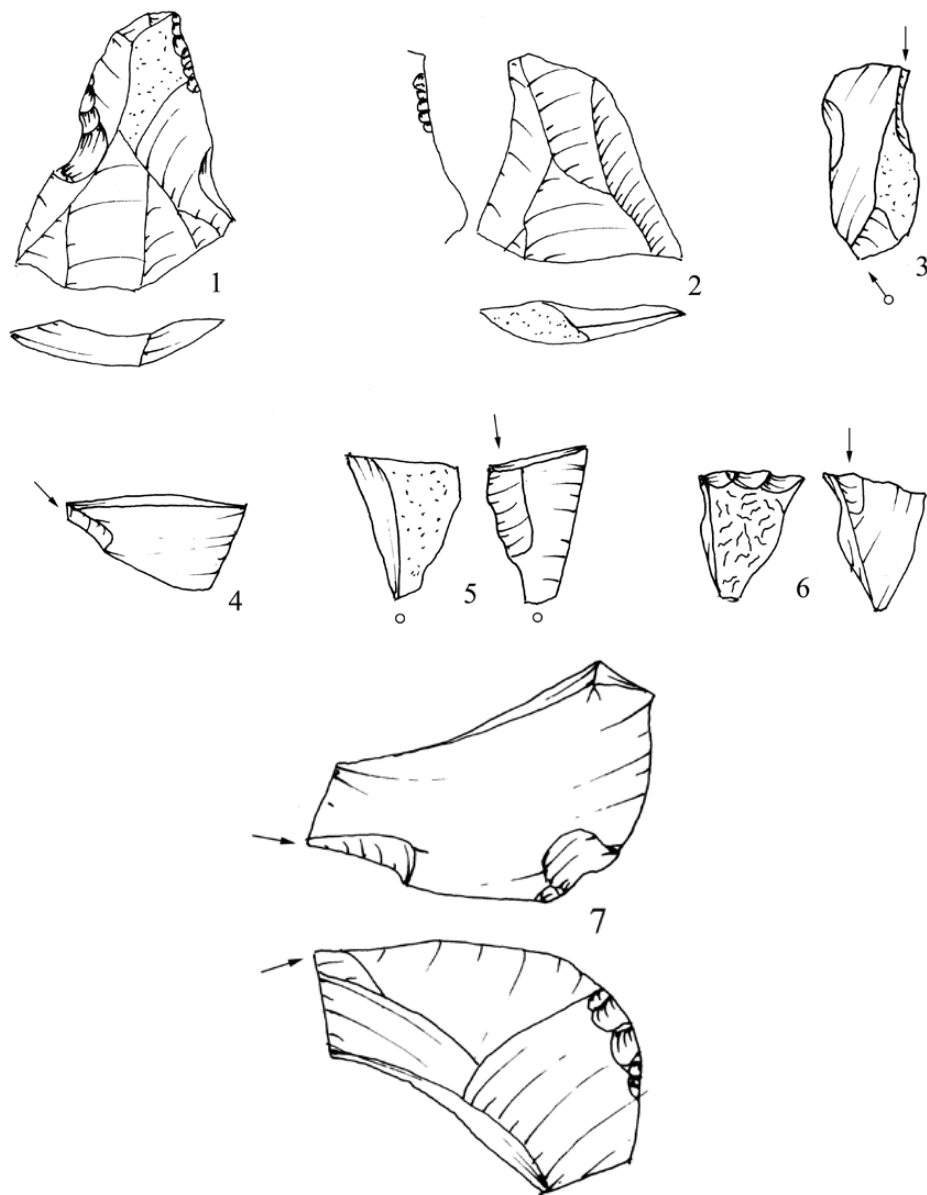
Слика 9. Језгера из слоја 2а из Сектора II (Д. Михаиловић, 2009. Т. IX)

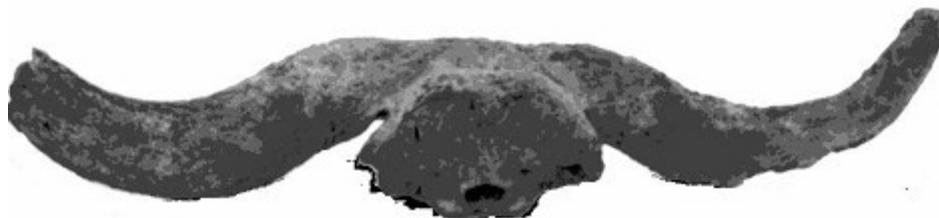
Слика 10. Пострушке из слоја 2а из Сектора II (Д. Михаиловић, 2009. Т. XI)

Слика 11. Бифацијално окресана пострушка (Д. Михаиловић, 2009. Т. XII)

Слика 12. Длета из слоја 2а из Сектора II (Д. Михаиловић, 2009. Т. XIV)

Слика 13. Лобања бизона из Завичајног музеја у Руми, орални приказ (Д. Недељковић, 2005. Сл. 2)

Слика 14. Лобања бизона из Завичајног музеја у Руми, орални приказ (Д. Недељковић, 2005. Сл. 3)

Историја – History

Ђорђе Бошковић, виши кустос

Становништво села Руме у првој половини XVIII века

Сажетак: Пре настанка вароши Нове Руме на овом простору је већ вековима уназад постојало село Рума. После преласка под власт Хабсбуршке монархије (после 1718.) започели су редовни пописи становништва, имовине и прихода, у циљу убирања пореза на територији Срема. У овом раду је обрађено десетак, мање или више, комплетних пописа становништва села Руме из прве половине 18. века. Из њих се може закључити више о етничкој структури села, кретању становништва, имовинском стању житеља села Руме и о најстаријим румским породицама

Кључне речи: село Рума, пописи становништва, XVIII век

Овај период румске прошлости дотакао је, на првих неколико страна, др Славко Гавриловић у књизи „Рума - трговиште у Срему 1718-1848.“. При томе је користио и сумарне податке из неколико пописа становништва (1720, 1722, 1736. и 1745.).

У овом раду цитирани су пописи из 1718, 1720, 1722, 1731, 1733, 1736, 1744-45.* и 1749. године. Уз њих, коришћени су подаци о Румљанима из 1702, 1724. и 1727. године. Грађа потиче из Државног архива Мађарске, Хрватског државног архива, Архива Војводине у Новом Саду и Историјског архива „Срем“ у Сремској Митровици. У једном случају (1736) преузети су подаци из књиге Душана Поповића, Срби у Срему до 1736/7. године.

* За пописе из 1731, 1733. и 1744-45. године дугујемо захвалност Душку Лупуровићу из Бешке.

Пописи су дати у изворном облику, док су ауторове напомене стављене у угласте заграде.

Рума се први пут помиње 1546. године у Сремском дефтеру као село у Митровачкој нахији. Судаћи према именима житеља, село Рума је у турско доба било насељено искључиво српским становништвом.

После Карловачког мира (1699) Срем је подељен између Аустрије и Турске, линијом Митровица – Сланкамен. Рума је остала унутар турског дела Срема. Одмах по освајању, аустријске власти су започеле са утврђивањем чињеничног стања на новоосвојеним територијама. Тако је настао попис из 1702. године.

1702.

Румљани који су живели у Турској, а имали винограде на територији Аустрије, тј. села Борковци, Павловци, Јазак и Бешеново¹:

Цвеја Орловић	Даниша Дедић	Живан
Срђан	Ћира	Радул, друга особа
Илија Буновић	Игњат Мирковић	Тодор Грк
Радован Шијак	Јовица Чибурић	поп Јован
поп Познан	Станко Ву[ч]ковић	Недељко, биро
Јагма, баба	Субота, кнез	Гикса, баба
Кузман	Исак	
Илија	Радула	

На основу овог непотпуног пописа, који је обухватао само оне житеље Руме који су имали винограде на територији Аустрије, можемо закључити да су у Руми, између осталих, живеће следеће породице: Орловић, Буновић, Шијак, Дедић, Мирковић, Чибурић и Вучковић. Од ових, до данас су у Руми остале само породице Орловић, Буновић и Дедић. Недељко биров, који се помиње само са именом и звањем, можда је истоветан оном Недељку Јакобићу, такође бирову, из пописа 1722. године. Остали Румљани су наведени само са властитим именима, звањем (поп Познан и поп Јован и Субота, кнез), етничким обележјем (Тодор Грк) и старосном одредницом (Јагма и Гикса, бабе).

У покушају да идентификујемо оне само са властитим именима, позваћемо у помоћ први наредни попис становништва, обављен 1718. године. Упоредјујући их, видимо да је 1718. године било три Срђана, три Суботе, два Живана и два Јована, док се остала властита имена (Јагма,

¹ Tade Smičiklas, Dvjestagodišnjica oslobođenja Slavonije, II, Zagreb 1981, 306, 307

Кузман, Познан, Илија, Исак...) из 1702. године овде не појављују. Можемо само претпоставити да је етничко име Грк из 1702. до 1718. године прешло у презиме Грчић.

1718.

У попису десетине од летине села која су се 1718. године налазила у турском делу Срема помињу се следећи становници Руме²:

Тодор Новаковић	Петко Чибурић	Срђан Нешковић
Јосим Буновић	Живан Вукадиновић	Никола В[.....]
Цвеја Орловић	Субота Прекосавац	Милинко Прекосавац
Вук Радуло	Веселин Јаковљевић	Срђан М[.....]
Срђан Одоровчанин	Субота Јузбашић	Субота Јоцковић
Лаза Дедић	Јован Грчић	Живан Јовановић
Сима Чибурић	Недељко Јоцковић	Тодор Јанић
Живко Столић	Станко Вучковић	Никола Ђукановић
Миладин [Степановић]	Јован Вучковић	
Милош Прекосавац	Михат Мирковић	

Овај попис, осим имена кућедомаћина, не доноси податке о њиховом имовном стању, већ само приходе од гајења житарица, изражене у форинтама и крајцарама. Према њему се може закључити да је Рума тада имала 28 домаћинстава. Већина старешина домаћинстава наведени су са именом и презименом, осим Миладина. Међутим, поређењем са следећим пописом из 1720. године може се претпоставити да је овај Миладин истоветан са Миладином Степановићем (1720). Два презимена (Никола и Срђан) било је немогуће идентификовати због оштећења документа.

У односу на претходни попис нестала је породица Шијак, а појавиле су се нове породице, које ће се у наредним деценијама и вековима укоренити у Руми. То су: Одоровчанин (Одровачки), Столић, Прекосавац, Вукадиновић, Јаковљевић, Нешковић, Јоцковић... Презиме Одоровчанин говори да је ова породица вероватно дошла са пустаре Одоровци, јужно од Руме, где се у средњем веку налазило истоимено село (Hwrdowcz³).

² Архив Војводине у Новом Саду, Збирка ксероснимка из фондова Хрватског државног архива у Загребу.

³ Csánki Dezső, A Magyarország történelmi földrajza a Honyádiak korában II, Budapest 1894, 246

1720.

Према попису села у Митровачком провизорату 1720. године⁴ у Руми су живеље следеће породице:

Тодор Новаковић, кнез	Јосим Прекосавац	Јован Грчић
Недељко [Јаковић], биров	Никола Мирковић	Веселин Јаковљевић
Трифун [Миличевић], ешкут	Живан Бабо [Павловић]	Срђан Дачић
Цвеја Орловић	Субота Јузбашић	Никола Ђукановић
Милинко Прекосавац	Живан Јовановић	Ђурица [Чибурић]
Вук Радуло[вић]	Станко Милош[евић]	Лука [Прекосавац]
Лаза Дедић	Срђан Нешковић	Раниша
Миладин Степановић	Сима Чибурић	Нешко Јованов[ић]
Станко Вучковић	Мали [Милош] Прекосавац	Станисав
Недељко Јоцковић	Живан Вукадиновић	Пејица [Јанковић]
Сима Буновић	Тодор Јанић	Илија
Стеван Вучковић	Живко Столић	Јосим [Буновић]
Петко Војиновић	Мишко Дадовић	

Попис из 1720. године доноси детаљније податке о становништву Руме. Из њега видимо да се за две године становништво Руме увећало за десет домаћинстава – на 38 породица. Чак девет домаћина наведено је само са именом, од којих смо већину успели да идентификујемо помоћу података из других пописа. Тројица породичних старешина наведени су са сеоским звањима – кнез, биров, и ешкут. Неке породице се у Руми јављају први пут, а поједине старе породице су се разгранале. Нове су: Миличевић, Милошевић (уколико Срђан М... из 1718. године не припада једној од те две породице), Павловић, Дадовић, Дачић и Јанковић. Од старих породица, Буновићи и Прекосавци су добили још по једно домаћинство.

Ожењених браће и синова у румским домаћинствима је било 21. Неожењених браће и синова – 29. Највише ожењених и неожењених браће и синова у домаћинству имао је Цвеја Орловић – по тројицу. Имовинско стање села је било следеће: коња – 49 (највише Миличевић и Дедић – по 3), волова – 64 (највише Орловић и Дачић – по 4), крава – 67 (највише Дачић – 8), јунади – 49, свиња – 108 (највише Орловић и Дачић – по 10), кошница – 380 (највише Јосим Прекосавац – 50, а Орловић, Радуло, Нешковић и Дачић – по 30), ораница – 159 јутара (највише Грчић – 10, Радуло – 9, Орловић и Дедић – по 8), ливада – 47 коса (Орловић, Прекосавац и Грчић – по 3), винограда – 74 мотике (Дедић, Нешковић и Дачић – по 5, Орловић, Радуло и Јоцковић – по 4). Према томе, најимућније су биле породице Орловић, Прекосавац, Дедић, Дачић, Радуло[вић]... У односу на остала места Митровачког провизората (укупно 19) Рума је по овим критеријумима била одмах иза Митровице. Нарочито се истицала узгојем свиња, пчеларством и виноградарством.

⁴ Хрватски државни архив у Загребу, *Urbaria et conscriptiones, fasc. 132. No 14 и No 25*

1722.

Према попису села Митровачког властелинства из 1722. године⁵, Руму су насељавали:

Трифун Миличев[ић], кнез	Срђан Ратковић	Јован Вучковић
Тодор Новаковић	Тодор Јанић	Милутин Јоцковић
Лаза Дедић	Ранисав Исаковић	Јован Дадовић
Миладин Степановић	Веселин Јаковљевић	Јован Гајиновић
Јосим Буновић	Ђурица Поповић	Мишко Јоцковић
Станко Милошев[ић]	Субота Јузбашић	Живан Јовановић
Срђан Нешковић	Живко Столић	Гаја Јанић
Милош Прекосавац	Срђан Дачић	Михајло Чибурић
Сима Чибурић	Милутин Трифун[овић]	Пејица Јанковић, богаљ
Недељко Јоцковић	Недељко Јаковић, биров	Сава Ђурчић
Станко Вучковић	Субота Прекосавац, врло стар	Јелесије Лазић
Ђурађ Чибурић	Јован Јаковљевић	Стојко Прекосавац
Живан Вукадиновић	Лука Прекосавац	Јован Грчић
Никола Мирковић	Никола Динковић	Станисав Мачванин
Цвеја Орловић	Сима Буновић	Марица, удовица
Живан Павловић	Петко Војиновић	Сибинка, удовица
Ранисав Гриновић	Субота Радуловић	Неда, удовица
Прока Орловић, богаљ	Мишко Дадовић	

За две године (од 1720.) дошло је до пораста за 15 домаћинстава и било их је укупно 53. Нове породице, које су дошле у Руму, су: Ратковић, Исаковић, Поповић, Трифуновић, Гајиновић, Мачванин и Лазић. Неке од њих су се у Руми кратко задржале, јер се не помињу у наредним пописима.

У овом попису се, поред звања (кнез и биров), наводе и неке личне особине (богаљ и веома стар), као и брачни статус (три удовице). Пошто се у наредним пописима више не јавља презиме Ђукановић, могуће је да је једна од три наведене удовице потицала из ове породице. Такође, од Радула из 1702. године, преко Вука Радула из 1718. и 1720. године, у овом попису се властито име Радул уобличио у презиме Радуловић.

Највише одраслих и ожењених браће и синова у домаћинству имао је Срђан Нешковић – тројицу. Међу богатијим становницима су били Лаза Дедић (10 крава и телади, 13 оваца и коза, 15 кошница пчела, 14 јутара ораница, 50 шљива...), Срђан Нешковић (7 крава и телади, 44 оваца и коза, 10 свиња, 30 кошница пчела, 15 јутара ораница, 30 шљива...), Цвеја Орловић, Срђан Дачић...

Рума је била друго по величини место у Митровачком провизорату (после Митровице). Њени становници су поседовали највише волова, крава и јунади, свиња, кошница, винограда и шљивика

⁵ Исто, fasc. 132. No 17 и No 23

1724.

У питању је списак опустелих сељачких сесија од последњег пописа до 1724. године.⁶

Из ове године постоји краћи попис оних Румљана који су своје поседе изгубили због смрти или расељавања. Самим тим су брисани из наредних пописа старешина домаћинстава. Ту су:

- Прока Орловић, богаљ и сиромашан старац (помиње се и 1722.).
- Недељко Јаковић, сиромашан старац, чији је син побегао у Бач (помиње се 1720. и 1722. године, као биров).
- Субота Прекосавац, умро без наследника (помиње се и 1722, као веома стар).
- Никола Ђаковић*, умро, а иза себе оставио тешко болесног сина.
- Милутин Јускевић*, умро без наследника.
- Удовице: Марица, Сибинка и Неда, све три сиромашне. То су исте оне из претходног пописа.

1727.

Из ове године датира један сумарни попис насеља у Срему.⁷

У Руми је те године било 50 домаћинстава, у којима је живело и 31 ожењених и одраслих браће и синова. Од имовине, сва домаћинства су поседовала укупно 84 коња, 104 вола, 227 крава и јунади, 124 овце и козе, 164 свиње, 325 кошница, 432 $\frac{1}{2}$ јутара ораница, 122 коса ливада, 86 $\frac{1}{2}$, мотика винограда, 815 шљива и 26 $\frac{7}{24}$ сесија земље. Рума је имала и 2 воденице.

Описујући положај села, у попису се каже да је Рума смештена у долини између два брежуљка. На истоку се граничи са селом Јеленци, од којег је раздвојена Сухим долем, Љубинковом и Илинковом хумком. Лисичијом хумком је одвојена од села Краљевци. На југу лежи пустара

⁶ Исто, *fasc. 132, No 18*

* Могуће је да се овде ради о Николи Динковићу, из пописа 1722. године, јер се у наредним годинама не помињу ни Ђаковићи, ни Динковићи

Можда се ради о Милутину Јоцковићу, из пописа 1722. године, који се не помиње у наредним пописима.

⁷ Исто, *fasc. 135, No 34*

Беговина, а као граница служи Кастарова хумка. На западу је село Вогањ, одвојено Кудошом. На северу је Илочка пустара Борковац, разграничена са Румом Марсилијевом линијом. Село Рума лежи мало повише осталих села смештених према Сави. Има 1.500 јутара ораница, две воденице, док шуме нема.

1731.

Попис царске десетине од летине на Митровачком властелинству грофа Колореда за 1731. годину.⁸

Недељко Јоцковић	Станко Милошевић	Радован Столић
Субота Нешковић	Јован К[Г]ајиновић	Субота Јоцковић
Живан Павловић	Радосав Милошевић	Стојко Милинковић
Станко Вучковић	Мишко Јоцковић	Станисав Мачванин
Миладин Степановић	Јован Новаковић	Станисав Грчић
Илија Орловић	Живан Јовановић	Живан Вукадиновић
Атанацко Дедић	Јосим Војиновић [Буновић?]	Пејица Јанковић
Петко Војиновић	Никола Вукмировић	Јовица Дадовић
Мишко Дадовић	Пера Чибурић	Цвеја Ђукановић
Милош Прекогаћа	Тодор Јанић	Јосим Поповић
Сима Чибурић	Лазар Јоцковић	Ранисав К[Г]ајиновић
Ђурађ Чибурић	Михат Вучковић	Филип Јоцковић
Цвеја Орловић	Која Јанић	Јелесије Лазић
Михајло Чибурић	Лука Прекосавац	Тома Грчић
Крста Радуловић	Нешко Јаковљевић	Живан Стојковић
Срђан Дачић	Илија Ковач	Милутин Миличевић
Никола Васиљевић	Веселин Јаковљевић	
Симеон Вујиновић [Буновић?]	Јован Грчић	

У односу на 1727. годину број домаћинстава у селу Руми порастао је за два домаћинства – на 52. Поред већ познатих одраније, појављују се нова презимена: Васиљевић, Вукмировић, Ковач, Милинковић, Стојковић. Презиме Ђукановић (из 1720. године) јавља се поново. Нема више породица Грчиновић, Динковић, Јаковић, Трифуновић и Ратковић.

Наведени Милош Прекогаћа је највероватније Милош Прекосавац из претходних и наредних пописа, јер се презиме Прекогаћа у Руми не помиње ни у ранијим, нити у каснијим пописима.

Такође, могуће је да су два Војиновића (Симеон и Јосим) у ствари Буновићи, пошто се само Петко Војиновић помиње и раније, а овде нема ове двојице Буновића, који се помињу у претходним пописима. Такође, двојица Буновића и Петко Војиновић, јављају се и 1737. године.

⁸ Исто, *Scla. C. Xmas (Пописи десетине у Славонији), fasc. 4, No 33*

1733.

Према следећем попису царске десетине од летине на Митровачком властелинству грофа Колореда за 1733. годину⁹, у Руми су живела следећа домаћинства:

Субота Нешковић	Михат Вучковић	Милош Прекосавац
Ранисав К[Г]ајиновић	Остоја Јанковић	Филип Јоцковић
Веселин Јаковљевић	Субота Дедић	Станко Милошевић
Ђурађ Чибурџић	Антоније Ђукановић	Живан Јовановић
Нешко Јаковљевић	Радован Столић	Никола Вукмировић
Јован К[Г]ајиновић	Живан Павловић	Миладин Степановић
Јован Грчић	Станисав Мачванин	Стојко Прекосавац
Мишко Дадовић	Симон Буновић	Тома Милинковић
Субота Чибурџић	Лука Прекосавац	Илија Орловић
Крста Радулов[ић]	Михајло Чибурџић	Јосим Поповић
Јован Дачић	Јовица Дадовић	Живан Вукадиновић
Тодор Буновић	Живан Стојковић	Мишко Орловић
Радосав Милошевић	Станко Вучковић	Никола Васиљевић
Живан Јанић	Пера Чибурџић	Милутин Милош[евић]
Јован Новаковић	Петко Војиновић	Јелесије Лазић
Лазар Јоцковић	Мишко Јоцковић	Која Јанић
Тома Грчић	Субота Јоцковић	Недељко Јоцковић

У поређењу са претходним пописом становништва, нема нових презимена, а од раније поменутих нема ни презимена Ковач, тако да је број домаћинстава у селу Руми износио 51. Највише домаћинстава имала је породица Јоцковић – 5.

1736.

Ради се о урбарском попису који је публикован у књизи Душана Поповића, Срби у Срему до 1736/7.¹⁰

Недељко Јоерковић*, кнез	Субота Чибурџић	Станко Вучковић
Мишко Дадовић	Филип Јоцковић	Срђан Дачић*
Никола Грујић	Остоја Јанковић	Живан Јовић*, слепац
Веселин Јаковљевић	Цвеја Јоцковић	Петар Топалац
Радинко Нешковић	Тодор Буновић	Митар, слепац
Лука Прекосавацки	Мишко Јоцковић	Коста Милић
Никола Вукмировић	Јован Станисављевић	Јосим Поповић, цркв. помоћник
Вуја Ђурђевић	Антон Ђукановић	Мара, удовица
Јован Дедић	Радован Стојић*	Кумрија, удовица
Стојан Младеновић	Нешко Јаковљевић	Мара Којина*, удовица

⁹ Исто, fasc. 4, No 63

¹⁰ Душан Поповић, Срби у Срему до 1736/7, Београд 1950, 178

* треба Јоцковић

* треба Јанић

* треба Столић

Сима Буновић	Радосав Белић	Том Милинковић
Милинко Јоцковић	Петко Војиновић	Михатовић
Крста Радулов[ић]	Петар Дадовић	Милосав Поповић, свештеник
Станко Милош	Живан Павловић	Мишко Орловић, свештеник
Пера Чибурџић	Недељко Јовановић	
Јован Грчић	Прока Вуловић, старац	

Број домаћинстава је опао на 46. Нема презимена К[Г]ајиновић (мада се оно поново јавља у попису из 1744.), Новаковић, Мачванин, Стојковић, Степановић, Вукадиновић, Васиљевић и Лазић. Такође, неке старе породице су изгубиле понеко домаћинство. Тако је у претходном попису било четири домаћинства Чибурџића, а сада само два. Прекосавци су изгубили два домаћинства, те се 1736. године помиње само једна породица са овим презименом. По једно домаћинство изгубиле су и породице Грчић, Јоцковић, Орловић и Вучковић. Ипак, могуће је да су се нека од ових презимена односила на две удовице (Мара и Кумрија) и на Митра слепца, за које се не зна којој су породици припадали. Исто тако, можда се иза презимена Михатовић крије Михат Вучковић из 1733. године, кога нема о овом попису.

У међувремену, у Руму се населило девет нових породица: Грујић, Ђурђевић, Младеновић, Станисављевић, Белић, Вуловић, Топалац, Милић и можда Михатовић.

Поред властитих имена (осим Михатовић), овај попис констатује и понека звања, личне особине и брачни статус. Тако је Недељко Јоцковић (у попису Јерковић), пописан као кнез села Руме, Прока Вуловић, као старац, Живан Јанић (у попису Јовић) и Митар, као слепи људи, Јосим Поповић, са звањем црквеног помоћника, Милосав Поповић и Мишко Орловић, као свештеници, а Мара, Кумрија и Мара Којина, као удовице.

1744.

Попис царске десетине од летине на Митровачком властелинству грофа Колореда од 16. августа 1744. године.¹¹

Михајло Чибурџић	Вуја Ђурђевић	Петар Дадовић
Пантелија Орловић	Живан Павловић	Живан Чибурчић
Филип Прекосавац	Ненад Столић	Максим Буновић
Тодор Веселиновић	Мишко Орловић	Мојсеј Јоцковић
Мишко Дадовић	Стојан Младеновић	Живан Станков
Радинко Нешковић	Арсеније Буновић	Јовица Дедић
Милинко Јаковљевић	Ђурађ Јовановић	Љубинко Нешковић
Моја Грчић	Младен Чибурџић	поп Гаврило Јовановић

* вероватно Јанић из 1731. године

¹¹ Хрватски државни архив у Загребу, *Scla. C. Xmas (Пописи десетине у Славонији), fasc. 7, No 38*

Рашко Игњатовић	Јован Јанковић	поп Стеван Орловић
Живко Јанић	Јеша Петковић	кнез Јосим Поповић
Субота Дачић	Живан Стојков	ешкут Радосав Радомировић
Тома Милинковић	Максим Радовић	чордар Јанко Нешковић
Милисав Поповић	Јован Николин	вармеђа Срета Гаинових
Никола Грујичић	Крста Радолев[ић]	биров Сбријан [?] Салић
Јован Димитров[ић]	Јован Станисављевић	
Васа Јоцковић	Коста Милић	

После осам година од претходног пописа, број домаћинстава је остао исти као и 1736. године – 46. У међувремену, у Руму се се доселиле нове породице: Веселиновић, Димитров, Петковић, Стојков, Радовић, Николин, Станков (можда је то син Станка Милошевог из 1733.), Радомировић и Салић, док се поново јавља старо презиме Гаинових, којег није било у претходном попису. Никола Грујић, из 1733, сада је пописан као Никола Грујичић.

Нема више презимена: Вукмировић, Белић, Војиновић, Вуловић, Михатовић и Топалац.

На крају пописа наведене су старешине домаћинстава, заједно са њиховим звањима у локалној власти. Међу њима су два попа, кнез, ешкут, чордар, вармеђа и биров.

1745.

Попис царске десетине од кукуруза на Митровачком властелинству грофа Колореда од 5. августа 1745. године.¹²

Михајло Чибурцић	Вуја Ђурђевић	Максим Буновић
Пантелија Орловић	Живан Павловић	Мојсеј Јоцковић
Филип Прекосавац	Ненад Столић	Живан Станко[в]
Тодор Веселиновић	Мишко Орловић	Јовица Дедић
Мишко Дадовић	Стојан Младеновић	Љубинко Нешковић
Радинко Нешковић	Арсеније Буновић	Јосим Поповић
Милинко Јаковљевић	Ђурађ Јовановић	Радосав Радомировић
Моја Грчић	Јеша Петковић	поп Гаврило Јовановић
Рашко Игњатовић	Живан Стојков	поп Стеван Орловић
Живко Јанић	Максим Радовић	кнез Младен Чибурцић
Субота Дачић	Јован Николин	ешкут Јован Димитровић
Тома Милинковић	Крста Радулов[ић]	чордар Јанко Нешковић
Милисав Поповић	Јован Станисављевић	вармеђа Јевта Ћирић
Никола Грујичић	Коста Милић	биров Марко Свирац
Јован Димитров	Петар Дадовић	
Васа Јоцковић	Живан Чибурчић	

¹² Исто, *fasc. 7, No 77*

Село Рума је и даље имало 46 домаћинстава, са скоро истим кућедомаћинима. У односу на попис из претходне године, дошло је до промене на положајима кнеза, ешкута, вармеђе и бирова. Док су на положаје кнеза и ешкута дошла друга двојица, од раније житељи села Рума, вармеђу Гаиновића и бирова Салића, замењују Јевта Ћирић и Марко Свирац. Гаиновића и Салића више нема у Руми, а породице Ћирић и Свирац су уједно и нови становници Руме, у односу на претходни попис.

1749.

Попис Митровачког властелинства* 1749. године.¹³

Живко Јанић	Аврам Јовичин	Стојан Младеновић
Миладин Чибурић	Јован Дадовић	Јован Димитров
Радован Орловић	Милинко Јаковљевић	Пантелија Орловић
Филип Прекосавац	Моја Грчић	Марија Буновић
Живан Проловић [Орловић]	Милосав Поповић	Моја Грчићева
Крста Радулов[ић]	Ђура Јовановић	Јосим Поповић
Тома Прекосавац	Рашко Михатов	Јован Николић
Тодор Јаковљевић	Ненад Столић	Димитар Петков[ић]
Вуја Ђурђевић	Субота Дачић	Јосим Јоцковић
Пантелија Грујичић	Бранко Одровачки	Михајло Прекосавац
Арсеније Буновић	Јовица Дедић	Михајло Чибурић
Јован Брицин	Живан Стојић	Никола Станисављевић
Радосав Милошевић	Субота Милић	Петар Јоцковић
Живан Чибурић	Јован Новаковић	Јован Јанић

У време пописа из 1749. године, већ је била установљена варош и трговиште Нова Рума, насељена претежно Немцима. Напореда са њом, још увек је постојало и село Рума. Те године село Рума је имало 42 домаћинства.

После 1745. године у село Рума населиле су се породице Брицин, Милошевић, Јовичин, Михатов, Одровачки, Стојић и Новаковић.

У односу на претходни попис нема више породица: Веселиновић, Игњатовић, Павловић, Стојков, Радовић, Станков, Нешковић (било их је три породице 1745), Ћирић и Свирац. Последња двојица су вероватно службом дошла у Руму и после ње је напустили.

Живан Проловић је вероватно домаћин једне од породице Орловић, којих је и у попису 1745. године било три. Јован Николин, из 1745, овде је

* Митровачко властелинство је 1745. године прешло у руке породице Пејачевић, када га је Марко III барон Пејачевић откупио од грофа Колореда. Такође, центар властелинства је премештен из Митровице, која је припала новоуспостављеној Војној граници, у Нову Руму, коју је 1746. године, почео да гради Марко Пејачевић.

¹³ Хрватски државни архив у Заребу, *Urbaria et conscriptiones, fasc. 73. No 10*

Јован Николић, док је Јеша Петковић, из 1745. године, из исте породице као и Димитар Петков у 1749. години.

Како је већ речено, поред села Руме постојала је и варош Рума, у коју се се, уз више немачких, 1747. године населиле и 23 српске породице, међу којима су и по један абација, чизмар и обућар.

Досељени у Нову Руму 1747.¹⁴

Милинко Вуковић	Петар Радованов	Секула Малешевић
Јеротије Јаковљевић	Стојко Милутиновић	Никола Миланков
Андрија Јовановић	Пеја Видаков	Кузман, чизмаџија
Теодор Ми[л]инковић	Стоја Дошковић	Јован Бугаровић
Јанко Ивановић	Јован Малетић	Стојко Поповић
Филип Раданић	Гаврило, абација	Панко Ђуричић
Пана Кузмановић	Петар Кошутић	Јован Ђурђевић
Стеван Добросављевић	Петар, обућар	

Село Рума, насељено искључиво српским становништвом, опстало је напоредо са варошицом Новом Румом до 1776. године. Тада је село, смештено на обронцима Борковачког потока, расељено. Његови становници су укључени у Нову Руму и то углавном у две новостворене улице – Иришку и Орловићеву. У наредним деценијама наставља се колонизација Руме становништвом разних националности. Међу њима је било највише Немаца, који су све до Другог светског рата чинили већину румског становништва. Ипак, део Руме, лоциран око цркве Свети Никола, у народу се дуго времена називао Стара Рума, а његови житељи (Срби), сматрани су староседеоцима града.

¹⁴ Исто

Summary**Inhabitants of the Ruma village
in the first half of the XVIII century**

Ruma is mentioned for the first time in Srem Defter in 1546 as the village in the Mitrovica Nahia. Until 1718, the Ruma village was part of the Ottoman Empire when it entered the Habsburg Monarchy upon the Pozarevac Treaty. The new government immediately started registering the inhabitants, property and incomes with the goal of taxation. This paper deals with around ten, less or more, complete registers of inhabitants of the Ruma village in the first half of the 18th century. The registers cited are from the 1718, 1720, 1722, 1731, 1733, 1736, 1744-1745 and 1749, including the data from 1702, 1724 and 1727. These registers testify about the ethnical structure of the village, moving of inhabitants, property of the inhabitants of the Ruma village as well as about the oldest Ruma families. As far as the national structure of the Ruma village is concerned, it was completely Serbian in that period.

мр Жарко Димић

Са чим је карловачки грађанин кренуо на пут у време Буне 1848. године

Сажетак: За време Српског народног покрета 1848-1849. године Мађари су заробили карловачког грађанина, „ишпана“ Даљског спахилука, Јована Миловановића, и одузели му личне ствари и новац. Занимљив је списак ствари које је Миловановић носио са собом.

Кључне речи: Даљски спахилук, Јован Миловановић, патријарх Јосиф Рајачић, Врбас, Сремски Карловци.

У периоду трајања Српског народног покрета 1848-1849. године непријатељство и рат између Срба и Мађара отпочели су нападом мађарског генерала Јаноша Храбовског, команданта Петроварадинске тврђаве, на Карловце 12. јуна 1848. године. Сремски Карловци су тада били политички и војни центар тек створене Српске Војводине. Истовремено, и поред ратног стања, на овим просторима се паралелно одвијао и свакодневни живот. Производило се, трговало, путовало..... Из тог периода налазимо једну занимљиву притужбу упућену патријарху Јосифу Рајачићу, која нам даје верну слику ондашњег стања. Наиме, Мађари су током септембра 1848. године на Даљском спахилуку заробили карловачког грађанина Јована Миловановића, који се тамо затекао као „ишпан“¹, како и сам каже „...у дужности, на Живи“², славног спахилука даљског, у риболову“. Приликом заробљавања Мађари су Јовану Миловановићу, иначе трговцу и грађанину карловачком, приликом претреса одузели новац и личне ствари, те он у својој жалби патријарху Рајачићу у посебном списку наводи шта му је све тада одузето, са циљем да му се исте ствари врате. Миловановић се патријарху обратио следећим писмом:

¹ Ишпан – надзорник, чиновник на властелинском имању

² Жива – рибњак или бара на Даљском спахилуку

„Ваша Светости,
Милостивујуши Господине!

Да су ме душмани Мађари на Живи (риболову) заробили, у Врбас одвели и тамо свакако мучили – није нужно да Светости Вашој описујем, знајући да сам посредством мудрога вашег писанија на Командирендера петроварадинскога, и отуд налога на врбашког Команданта изданог, чрез промену ропства ослобођен.

Но присиљава ме сиротиња моја да Светости вашој представим што су ми ови Азијати, када су ме заробили, одузели; које Светост ваша из прикљученог овде списка увидити може.

Истина да није велика сума 25 фор. сребра и 38 х. – но за мене, као отца са неком дечицом обтерећеног, велика је и превелика штета, и из узрока тога налазим се побуђеним Вашу Светост препокорно молити, да би високу милост имали учинити наредбу да се Господину Командиредеру Благојевићу пише да изда налог напред поменутиг врбашкога команданта да се отете моје ствари мени поврате, са тим више што су као заробљенику одузете – но после, кад су ме отпустили, морали би моје ствари и тога ради што не наставши код мене никакови подозрителних писама и не могавши ме у толиким испитима у фалинки увалити – натраг повратити; у случају тако за моје ствари, као што лако бити може, никако добио не би – молим Вашу Светост у највећој понизности да би умилостивила се најмању руку помоћи пружити. Врућавајући³ себе милости, Покровитељству, Љубећи свету де-сницу есам.

Ваше Светости,

Нижасејши раб

Јован Миловановић
овдашњи Грађанин

У Карловци, 20. новембра 1848.“⁴

Овај допис запримљен је у канцеларији у Карловцима 27. новембра 1848. године и упућен следећем наслову: „Његовој Светости, патријарху и управитељу народа Војводовине Србске, Јосифу – господину милостиве ижему“. У прилогу документа налази се и списак, који гласи:

³ Врућавајући – препоручујући (себе)

⁴ АСАНУК, СНП 1848/49, 1848/3666 I

„СПИСАК

Под 1. вим. октобра 1848. года, мене доле подписаног као ишпана у дужности, на Живи славног спахилука даљскога у риболову, Мађари заробише и моје собствене ствари у Врбасу задржаше:

Бр.	Коштуп	Предмети	У сребру (фор)	Х
1.	едну	пушку	8	
2.		пиштољ	4	
3.	25	фишека србијански	-	30
4.	една	кеса барутна са барутом и сачмом	-	10
5.	4	патрона плехана за барут	-	10
6.	една	машина за капсуле и пуна капсула	1	20
7.	две	бријаће бритве са целом опремом	5	-
8.	два	пешкира	-	30
9.	едан	чешаљ	-	4
10.	едан	календар тврдо увезан и позлаћен	-	20
11.	едан	Господ: Берићева Весмирна (свемирска) историја	1	-
12.	едан	печат, восак и плаиваз	-	34
13.	една	бритва за пера	-	30
14.		готови новаца	3	10
			Сума: 25 ф. 38 х.	

У Карловци, 26. октобра 1848. Јован Миловановић⁵

На полеђини овог документа Миловановић је оставио и кратак коментар:

⁵ АСАНУК СНП 1848/49, 1848/3666 II

„Протоколе и документа моји у послу Слав: Спахилука, и различине ситнице из џепова извађене, и едну траву, који сам ја за те набрао, за који су ми господа Мађари говорили и тврдо веровали да ми мој патријарх дао да покрије себе као шпијуна носим да ме пушка не убије, такође су у Врбасу задржали.“⁶

Као што се из приложеног документа може видети, Јован Миловановић је спасао живу главу, а да ли је успео преко варадинске Генерал-команде своје ствари да поврати – није нам познато. Кроз овај пример можемо сагледати шта чини путничку опрему оног времена, али видимо да је ношено и оружје у несигурним временима. Он носи и печатњак, оловку за писање, перорез и, што је посебно занимљиво, укоричен и позлаћен календар, као и Берићеву „Свемирску историју“. Јован Миловановић је очигледно водио рачуна и о свом образовању на дугим путовањима, која су често трајала и по неколико дана и недеља. На крају, на истом листу, али на другој страни, помиње се и празноверје мађарских војника у вези са травом која чува од метка.

⁶ АСАНУК СНП 1848/49, 1848/3666 IIA

Summary**What were the belongings of the citizen from Karlovci who set out on a journey during the 1848 Uprising**

Preserved documents which, beside the manner of travelling describe the travellers' equipment are rare. Three unpublished archive documents testify about the event which happened in the time of Serbian national movement 1848-1849. The Hungarians trapped a citizen from Karlovac, „a county prefect“ from the Dalj fief land, Jovan Milovanović, and took his personal belongings and money. From his complaint directed to the Patriarch Rajačić, there is an insight into the belongings which he had with himself, travelling during restless war years of 1848-1849.

мр Жарко Димић

Извештај о стању српске војске у Карловцима на дан 19. маја 1848.

Сажетак: Почетак сукоба са одлично наоружаним Мађарима, утврђеним у Петроварадинској тврђави и под командом генерала Јована Храбовског, довео је, са војног становишта гледано, Србе и њихову тек формирану „војску” у Карловцима у прилично незавидан положај. У тексту је публикован документ „Извештај о стању српске војске у Сремским Карловцима на дан 19. маја 1848.“, кроз који се може стећи увид о бројном стању и наоружању српске војске уочи сукоба са Мађарима.

Кључне речи: Сремски Карловци, Главни одбор, наоружање, Александар Костић

Сремски Карловци, приметио је карловачки историчар Коста Петровић, са непуних 1.000 домаћинстава, од којих $\frac{2}{5}$ беху мали кућерци, након одржане Мајске скупштине (од 1. до 13. маја 1848. године) постали су средиште власти новоосноване Српске Војводине.¹ Варош је тада имала нешто преко 5.000 становника, а само у данима проглашења Српске Војводине, говоре нам подаци, боравило је у Карловцима и до 20.000 људи. Сви су они били смештени по кућама, али и на отвореном, на пијаци, по двориштима, качарама, сеницима и многобројним крчмама, којих је тада било преко 40. Поред Главног народног одбора од 48 чланова, на Народној скупштини изабран је ужи Стални и Извршни одбор. Формирани су правосудни, финансијски, економски, политички и полицијски одбори. Сваки одбор је имао свога председника, секретара, „столоначелника“, а неки и директора канцеларије.

Када су отпочели сукоби са Мађарима, формиран је у Карловцима Главни војни стан српске резервне војвођанске војске. Основана је главна болница, магацин за муницију, а неко време у Карловцима је био и Главни штаб оперативне војске. Карловчанима овако велики прилив избеглица из Новог Сада и Бачке, те регрута, тј. војске, није пао нимало лако. Примање

¹ Коста Петровић, *Карловци у 1848/49*, преузето из *Зборника* Матице српске, св. 3, серија друштвених наука, Нови Сад 1953, 4

војника и других грађана на преноћиште био је један од услова да Карловчани буду ослобођени од служења у оперативној војсци. Истина, Карловци су још од 1753. година били у статусу слободне војне вароши – комунитета, и по тадашњим прописима сваки домаћин био је у обавези да прими на преноћиште војнике или цивилна лица која му пошаље општинска влада – Магистрат. Породице су тако неретко биле измештене у неку помоћну просторију или качару, а било је случајева да у тим просторијама проведу и по месец дана.² Главни војни стан налазио се у учионицама старе зграде Карловачке гимназије. Била је то дуга приземна зграда некадашње Латинске школе митрополита Павла Ненадовића. Пошто у време ратних дешавања Гимназија није радила, у њој је било довољно простора за рад новоформираног Војводства. У подруму ове зграде био је извесно време смештен магацин за топовску муницију и барут, али касније је он пренет у Доњи крај – Швапску улицу и смештен у Капели мира.

Почетком јуна 1848. године Главни одбор у Карловцима располагао је са два батаљона Сремаца, 150 граничара, једним дивизионом Карловачког грађанског војинства, који је био под командом Карловчанина Стефана Милутиновића, те гардом, под командом карловачког трговца Димитрија Коларовића. Гарду је оформио председник Главног народног одбора Ђорђе Стратимировић од омладинаца, ђака и интелектуалаца, који су се још од почетка Скупштине задржали у Карловцима и ставили на располагање Главном одбору.³

Нама је занимљив статус и снага војвођанске војске пред сам напад генерала Храбовског на Карловце, 12. јуна 1848. године. Интересантан је и опис врсте и броја наоружања којим су располагале српске војне снаге у периоду мај - јун 1848. године. Преглед врста наоружања, коју ће нам у овом раду пружити један ратни извештај, употпуниће слику о српској војсци.

Оружје којим је српска војвођанска војска била наоружана било је састављено од: пушака, сабљи, копаља, пиштоља и топова. Пушака је било углавном две врсте: „шоце“ – на кремен и перкусион пушке, тзв. „каписларе“. Поред тога, поједини одреди наше војске били су наоружани пушкама разних врста, које су биле сакупљене од људи по целој Војводини. Добровољци из Србије били су наоружани, осим пушкама, још пиштољима и „јатаганима“. Граничари су на својим пушкама имали бајонет. Домет свих ових пушака био је релативно кратак, од 80 до 200 метара. Већи део војничких пушака нађен је у тителском арсеналу, а одређени број запленио је од регименте (пука) у Сремској Митровици, Панчеву и Рачи. Само из тителског арсенала Ђорђе Стратимировић је запленио 2.000 пушака. Било је војника наоружаних копљима, а приликом одбране Карловаца, 12. јуна, забележено је да су поједини Срби користили и обичне батине. Копља су

² Нав. дело, 4

³ Павле Васић, *Уметничка топографија Сремских Карловаца*, Нови Сад 1978, 46

израђивали ковачи у Тителу и Земуну од старог гвожђа. Топове, којима је била наоружана српска војска, већим делом запленио је Ђорђе Стратимировић из тителског арсенала, а нешто топова било је изливено у Карловцима и Панчеву. Неколико топова узето је са тврђавице Раче. Поред топова – 3, 6, 12 и 18 „фунташа“, било је неколико и хаубица. Народ, занатлије, колари, ковачи, ременари и ужари ставили су се свом снагом, срцем, знањем и вештинама на располагање Главном одбору.⁴ Српска војска имала је и своју флотилу, која је бројала 12 бојних бродова и један пароброд, а у њен састав потпадало је и пионирско одељење за грађење мостова.

О војничкој опреми, на пример о војничком оделу, у извештају се ништа не помиње. Главни народни одбор апеловао је на родољубиво грађанство да приложи рубље и чарапе за војску, јер су неки одреди били веома лоше обучени. Ипак, у списима Главног одбора налазимо један помен да је Одбор набављао и опанке за војску. Исхрана војске је током најдужег периода народног покрета била велики проблем. Све док аустријски официри нису преузели команду над српском војском, 1849. године, највећи део хране војници су добијали од становништва или од своје куће. Одећу и опрему народне војске имамо приказану и на слици Павла Симића „Мајска скупштина у Карловцима 1848.“ Одећа је била шаролика: народне ношње из Србије, Црне Горе, Баната, Бачке, Срема, одећа састављена од граничарских, грађанских и официрских униформи и одела.⁵

Извештај о стању српске војске у Сремским Карловцима на дан 19. маја 1848. године поднео је Главном народном одбору Александар Костић, капетан и командант карловачког Војног стана и члан Војног савета, а касније и председник политичког одељења Главног одбора народа српског:

„Високославном Главном народном одбору,

Предстојећим имам част високославном Главном народном одбору јавити да је стање војске у Карловцима следеће, и то:

У стану граничарском има 968 момака.

У стану србијанском има Србијанца 133, са 10 бумбаша. Граничара у истом стану, који на странама који у стану, има 178, са 5 официра.

На стражама банстолским има свега 158 момака, 110 пушака и 500 фишека пушчаних.

⁴ Коста Петровић, *Наоружање и опрема српске војвођанске војске 1848/49*, преузето из Научног Зборника Матице српске, св. 1, Нови Сад 1950, 74-75

⁵ Нав. дело, 75

Хандвера карловачки има 500.

Топова на сувим позицијама карловачким има, и то:

На брегу више стана граничарског има један шестофунташки топ.

У стану србијанскоме има једна седмофунташка хаубица и један дванаестофунташки топ.

На друму, позиција Шабац No. 3, има једна градска, гвоздена шестофунтена шиба.

На шајкама налази се једна 18 фунтена и један 12 фунтени топ, једна 7 фунтена и једна 10 фунтена хаубица, 16 трифунтена и 5 једнофунтених топова, свега дакле 25 комада, са једним обрштером, једним капетаном, девет официра и 263 момака.

Две полушајке и једна мала шајка отишле су у Тису. Топови су уопште сви са прибором и муницијом добро снабдевени.

Достојно је примећено и то да војници из логора не улазе у варош скитати и паничити, него су у логорима; по дану имају заповести где и после подне у оружју упражњавају, а тако исто да се логор овај са тиме умањео, што су 138 сержанина са 4 њихова официра, са једном 6 фунтенском хаубицом и једним 3 фунтеним топом на иришки друм отишли, са колима, и такође 1 официр са 30 граничара од 3. батаљона као пратња отишли; тако исто и топовски официр Зарић, са 12 њему потчињених тобџија, је отишао.

По извештају муницијалног овдашњег надзиратеља, налази се у магацину, као што следи:

копаља готови 92 комада

коса готови 30 комада

пушчаних фишека 137.907

ц(ви)ндера фишека 15.000

Топовски фишека има:

трифунтеног фишека са куглама 469

шестофунтеног фишека са куглама 172

картача са куглама трифунтеним 30

картача са куглама шестофунтеним 10

ћорави шестофунтени фишека 55

шроти пикели или граната 13

лаихт кугли или светлећи ракета без фишека 4

барута гора имаће до 3 центе

ђулета од 6 без фишека има 138 комада

Пристиглих из Митровице војника од варадинске регименте има II-га батаљона 83, од III-га батаљона 56, бандиста 37, 9 официра; свега дакле 185 који гости у вароши обитавају. Уосталом, за сада је све у своме реду, само што сам приметио да војници дрва за кување немају.

Но. 6 Командант карловачки
војн. стана, члан војнога Савета

19. мај 1848. год. капетан Костић
У Карловцима⁶

⁶ АСАНУК, Ф СНП 1848-1849/1981. од 20. маја 1848.

Summary**Report on the condition of the Serbian army in Karlovci,
on 19th may, 1848**

The beginning of confrontation with the well armed Hungarians, holding the fort at Petrovaradin Fortress under the command of general Jovan Hrabovski, lead the Serbians and their recently formed army in Karlovci into an unenviable position when observed from the military point of view. The text contains a published document „Report on the condition of the Serbian army in Karlovci, on 19th may, 1848“ which offers an insight into the numerous state and armour of the Serbian army before the confrontation with the Hungarians.

Ђорђе Бошковић, виши кустос

„Јављају из Руме“ - из старе штампе на немачком језику -

Сажетак: У овом раду дат је избор најинтересантнијих текстова везаних за Руму, објављиваних у страној штампи, у периоду од краја XVIII до краја XIX века. Најважнији извор за ове податке су фондови Националне библиотеке Аустрије. Иако нису од суштинског значаја за прошлост Руме, ови прилози могу додатно да осветле збивања у самом граду и околини, као и значај који је трговиште Рума имало у том периоду.

Кључне речи: Рума, штампа, дигитализација, Национална библиотека Аустрије

Дигитализација архивске грађе и музејског и библиотечког материјала, поодмакла у установама заштите у окружењу, омогућила је, посредством интернета, да ти садржају постану доступни истраживачима, без одласка у дотичне установе, скопчаног са материјалним трошковима и мукотрпним прегледањем фондова. Захваљујући тој чињеници били смо у ситуацији да, користећи све олакшице које пружа интернет претраживање, прегледамо расположиву грађу о Руми и њеној околини, која се налази у фондовима Националне библиотеке Аустрије¹, као и ону доступну на интернет порталу „Google books“.

У обиљу документационог материјала пронашли смо много до сада непознатих података из прошлости нашег града и околине. Део тога биће изложен у овом раду, за који се надамо да ће помоћи истраживачима румске прошлости и допринети бољем познавању прилика које су владале у овој средини.

У већини случајева Рума се помиње само узгред, у контексту крупнијих догађаја, попут оних из времена Револуције 1848/49. године, када се у Руми налазио бан Јелачић, са својом Јужном армијом. Тада су многи листови, који овде и нису поменути, свакодневно доносили кратке вести о кретању ове армије. Такође, много је помена везаних за боравак државних чино-

¹ http://www.onb.ac.at/bibliothek/digitaler_lesesaal.htm

вника и војних лица, односно њиховог „намештења“ у Руму или одласка из ње, затим именовања, пензионисања, смрти. Ту су и спискови странаца који су одсели у некој бечкој гостионици, међу којима је било и Румљана, углавном трговаца (Теодор, Петар и Јован Богдановић, Михајло Кривоша, Јован Максимовић, Сима Милутиновић, Јован Маринковић, Јаков Алмослино, Д. Јаковљевић...), али и других (лекар Мориц Фишер и адвокати Стеван Димитријевић и Андрија Ковиљац). Од половине XIX века, на огласним странама стране штампе, додуше ретко, почињу да се појављују рекламе румских трговаца, као и имена радњи у Руми, где су се могли купити одређени производи, најчешће фармацеутски препарати (помаде, мелеми и сл.).

Наравно овде нису изнете све вести и сви текстови у којима се помиње Рума, већ само они који су, према процени аутора занимљиви, доносе нове податке о Руми и околини и илуструју дух тадашњег времена, а потичу из следећих листова:

- „Wiener Zeitung“ („Бечке новине“) са подписцима „Allgemeines Intelligenzblatt“ („Општи лист за интелигенцију“), „Amtsblatt zur Wiener Zeitung, Central-Anzeiger für Handel und Gewerbe“ („Службени лист за трговину и занатство“) и „Wiener Abendpost, Beilage zur Wiener Zeitung“ („Бечка вечерња пошта, додатак Бечким новинама“), Беч
- „Das Vaterland, Zeitung für die österreichische Monarchie“, („Отаџбина, часопис за Аустријску монархију“), Беч
- „Die Presse, Morgenblatt/Abendblatt“ („Штампа, Јутарњи/Вечерњи лист“), Беч
- „Die Debatte“ („Расправа“), Беч
- „Neue Freie Presse“, Morgenblatt/Abendblatt, („Нове слободне новине, јутарњи и вечерњи лист“), Беч
- „Agrar politische Zeitung“ („Загребачке политичке новине“), Загреб
- „Vereinigte Ofner-Pester Zeitung“ („Јединствене будимско-пештанске новине“), Будим
- „Die Gartenlaube für Oesterreich“ („Сеница за Аустрију“), Грац
- „Die Vedette, Militäer Zeitschrift“ („Мртва стража“), Беч
- „Der Adler“ („Орао“), Беч
- „Der Ungarn, zeitschriftliches Organ ungarisches Interesse, Kunst, Eleganz, Literatur, Theater und Mode“ („Мађар, Орган мађарских интереса, уметности, елеганције, литературе, позоришта и моде“), Пешта
- „Erdélyi hradó“ („Ердељске вести“), Колошвар
- „Innsbrucker Nachrichten“ („Инсбрушке новости“), Инсбрук

- „Neue Fremden-Blatt“ Morgenblatt/Abendblatt („Нови лист за странце“), Беч
- „Tages-Post“ („Дневна пошта“), Линц
- „Neues Tageblatt für München und Bayern“ („Нови дневни лист за Минхен и Баварску“), Минхен
- „Vaterländische Blätter“ („Отаџбински лист“), Беч

Сви наведени листови су штампани на немачком језику.

Већина овде цитиране штампе је излазила у Бечу у периоду од 1790. до 1872. године, осим следећих: Загребачке политичке новине (Загреб), Јединствене будимско-пештанске новине (Будим), Сеница за Аустрију (Грац), Мађар (Пешта), Ердељске вести (Колошвар), Инсбрушке новости (Инсбрук), Дневна пошта (Линц) и Нови дневни лист за Минхен и Баварску (Минхен).

Одабране вести ће у наредном тексту бити представљене хронолошким редом. Допуне основном тексту унете су у угластим заградама.

1790.

Из Краљевине Галиције и Лодомерије позив Буковим повериоцима

Барон фон Буков, пуковник и командант [коњичког] пука Лобковиц „Chevaux-Legers“, умро је у војној болници у Руми, 5. октобра 1789. године, без тестаментa, оставивши иза себе удовицу без деце.

(Wiener Zeitung, 1790, бр. 40)

1791.

Позив наследницима и повериоцима именованих војних лица

- Карл Кирхнер, подхирург, из Хишберга, у пруској Шлезии, умро у Руми, 30. априла 1790. године, са 1 флорином и 26 крајцара;

- Јохан Циглер, подхирург, из Бергхајма, у Царству, умро у Руми 25. фебруара 1790. године, са 20 флорина и 15 крајцара.

(Wiener Zeitung, 1791, бр. 83; 1792. бр. 6 и бр. 36)

1792.**Позив наследницима и повериоцима**

Антон Швајцер из Есфингена у Виртембергу, раније служио у Латермановој пешадији, а умро као инвалид у пољској болници у Руми, са 20 флорина и 53 крајцаре.

(Wiener Zeitung, 1792, бр. 34)

1811.

У околини Руме је откривена једна наоружана банда разбојника, обучена у српску ношњу, која је почела да узнемирава становништво. Током јула, против њих ангажовани сељаци и неколико војника, али су се седморица разбојника сакрила испод моста над исушеним коритом потока Кудош и брзо тако добро утврдили да је било опасно опколити их и напасти, без губитака. Доведено је појачање. Разбојници су запуцали на војнике и једног убили, а четворицу ранили. Граничарски официр, капетан Ранисављевић, схватио је да више нема шале и испалио пар картеча. Тада се ситуација променила. Двојица разбојника су остала без глава, а друга двојица су пала пред мецима и бајонетима. Преостала тројица су била тешко рањена и они су ухапшени и обешени без одлагања. Тројица преосталих су ухваћени живи. Они су три дана касније свој злочин платили вешањем. Рањени харамбаша [вођа разбојника] није хтео да се жив преда у руке правде, те је замолио једног свог ортака да га убије. Овај је прихватио да му испуни последњу жељу и са два хица из пиштоља, још испод моста, послао га на онај свет*.

(Vaterländische Blätter, 1811. бр. 70; објављено и у Johan v. Csaplovics, Slavonien und zum Croatien, II, Pesth, 1819)

1817.**Позив Јосцоновим наследницима и повериоцима именованих војних лица**

Суд ц[арско] к[раљевског] хусарског пука Кнез Лихтенштајн бр. 7, овим даје на знање:

Франц Јосцон, каплар, неожењен, умро у Руми 15. марта 1817. године, без тестамената.

Осијек, Славонија, 1. април 1817.

* Последњу реченицу наводи само Чапловић, док ње нема у изворном новинском чланку.

(*Wiener Zeitung*, подлистак *Allgemeines Intelligenzblatt*, 1817, бр. 133 и бр. 136)

**Патриотски прилози које су примили војници коњичког пука
Кнез Лихтенштајн бр. 7, стационираног у Славонији и Срему**

Поред осталих ту су и:

- Коњички капетан Фриц из Руме, 50 фунти^{*} свињског меса
- Гроф Јохан Пејачевић, 100 флорина, 185 фунти меса, 43 мерице^{**} брашна, једну дебелу краву, 2 ајмера^{***} вина и 2 ајмера пива.
- Рајцер, трговац из Руме, 4 ајмера вина.

(*Wiener Zeitung*, 1817, бр. 252)

1818.

Лицитација издавања десетине у закуп

Дворска комора објављује да Румско властелинство, у Сремској жупанији, на лицитацији, 1. априла 1818. године, на три године издаје у закуп сакупљање десетине од вина и плодова најбољем понуђачу, тј. од 1. маја 1818. до краја априла 1821. године. Учесници се морају окупити у тамошњој благајни финансијске управе, где ће добити услове закупа и где могу да положе 10% капаре од постигнуте цене. Будим, 20. децембар 1817.

(*Wiener Zeitung*, подлистак *Allgemeines Intelligenzblatt*, 1818, бр. 7)

1821.

Објава

Краљевско-угарска Дворска комора расписује лицитацију за издавање у закуп сакупљања десетине од вина и плодова на три године (1821, 1822. и 1823.) у дванаест места у Сремској жупанији: Рума, Брестач, Буђановци, Вогањ, Добринци, Инђија, Петровци, Путинци, Сибач, Суботиште, Краљевци и Мали Радинци. Лицитација се одржава 12. априла 1821. године, у 9 сати пре подне, у општинској кући трговишта Рума. Заинтересовани се позивају да дођу на одређено место и у одређено време. Такође, услове лицитације могу да виде и у канцеларији представништва

^{*} 1 бечка фунта = 560,060 gr

^{**} 1 бечка мерица = 61,4868 l

^{***} 1 бечки ајмер = 56,5889 l

у Сентомашу* у Бачкој жупанији. Капара, за свако поједино место посебно или за цело подручје, која се полаже пре лицитације, одеђена је правилима у складу са постојећим прописима, а са њеним износом заинтересовани ће бити упознати. Будим, 8. јануар 1821.

(Wiener Zeitung, подлистак Allgemeines Intelligenzblatt, 1821, бр. 19)

1822.

Продаја вина

На Румском властелинству грофа Петра Пејачевића Вировитичког, у Сремској жупанији, продаје се 1.000 ајмера старог доброг карловачког белог и црвеног вина и 200 ајмера праве старе сремске шљивовице, са или без обавеза, већ према жељи купца. Заинтересовани се могу јавити властелинској администрацији у трговишту Рума.

(Wiener Zeitung, подлистак Allgemeines Intelligenzblatt, 1822, бр. 92)

1836.

Објава

Румско властелинство грофа Петра Пејачевића објављује да ће се 20. јуна текуће године, као и наредних дана, у трговишту Рума у Сремској жупанији, у Ергели, путем лицитације, за готов новац продавати 62 сувишна расна коња и то:

7 четворогодишњих пастува

19 трогодишњих пастува

13 двогодишњих пастува

5 четворогодишњих кобила

7 трогодишњих кобила

11 двогодишњих кобила

при чему се заинтересовани учтиво позивају. Уколико господа купци, и пре лицитације, желе потврду о пореклу коња, треба да се обрате управнику ергеле у Руми, који ће им дати тражену потврду.

(Wiener Zeitung, подлистак Amts-Blatt, 1836, бр. 79)

* Данас Србобран

1837.

У тексту о пределима у Србији богатим пијавицама, налази се напомена да њих у великом броју има у околини Руме. Њих овде купују трговци пијавицама из Француске и Немачке. У том циљу се у Загребу налазе француски шпекуланти. Иако се у Славонији лов на пијавице издаје у закуп, 1836. године сам увераван да их у Славонији још увек неовлашћено сакупљају у барама и мочварама и продају овим трговцима.

(Der Adler, 1837, бр. 236-237)

1838.**Смртни – несрећни случај у Срему, 20. август**

Пре неколико недеља десила су се у околини Руме два грозна смртна случаја. Код једног дванаестогодишњег дечака, који је чувао овце, дошао је неки странац питајући где му је кућа, јер га наводно тамо очекује дечакотв отац. Дечак га је послушао и повео га. Када су ишли преко неке њиве, овај га је срушио и ударао га тољагом све док није мислио да је дечак мртав, а затим је одвео његово стадо. Ипак, ускоро му је пало на памет да би неко могао да пронађе леш и тако открије злочин, пре него што он буде на сигурном. Вратио се и затекао дечака, који је био само омамљен, како седи. Стога је извадио свој џепни нож и несрећнику пререзао грло. Зликовац је затрпао леш и пожурео ка свом плену. Пошто је дечакотв отац узалуд очекивао сина, замолио је неколико суседа да му помогну у тражењу. Када су дошли на ону њиву, испред њих је истрчао дечакотв пас, који одатле није одлазио, и кога су сада следили до места где је убијени лежао закопан. Добром акцијом злочинац је ухваћен. Несрећни отац је тражио да га види, и када га је угледао тужним гласом је оптуживао убицу, што је убио његову срећу и хранитеља, кога је, пошто је одмалена остао без мајке, васпитавао са великом муком и бригом. Потом је несрећник у неом болу и очајању чупао своју седу косу, што све ипак није дотакло бездушнотв нечовека.

Друго убиство се догодило скоро у исто време над неком сељанчицом. Један човек је од ње позајмио 15 гулдена и пошто је она више пута тражила да јој врати дуг, он ју је намамио у жито и тамо убио. У близини је пролазио један поседник са својим слугама и чуо је мукло јечање. Одмах видео како се из високог жита појављује неки бегунац. Човек је посумњао да се ради о разбојнику и претражио околину. Пошли су за убицом и ускоро га ухватили. Приликом испитивања се испоставило да је он био девојчин комшија. Обојица разбојника су дочекали заслужену казну.

(Der Adler, 1838, бр. 18; Erdélyi hiradó, 1838, бр. 21; Neues Tageblatt für München und Bayern, 1838, 93)

1839.**Позив**

Суд ц[арској] к[раљевској] Е[rz] Н[erzog] Јозеф 2. хусарског пука објављује да је тамошњи надлекар, доктор Франц Кретсмајер, нежењен, умро у Руми, 27. фебруара ове године, без тестаментa. Стога, ако неко на основу доказа полаже право на ово наследство, може да поднесе захтев до 1. новембра текуће године, након чега ће се, на темељу правних прописа, одржати расправа о овој заоставштини.

Штаб у Осијеку у Славонију, 1. април 1839.

(Wiener Zeitung, подлистак Amts-Blatt, 1839, бр. 104)

1840.**Објава**

Суд ц[арској] к[раљевској] Петроварадинског граничарског пука бр. 9, путем садашњег едикта, ставља на знање Николи Поповићу – црквени отац из Хртковаца у подручју пука, да је Бора Ковачевић – црквени отац из Руме, преко овдашњег судског адвоката господина Атанасија Зике поднео овом суду против њега тужбу због дуга од 450 флорина у папирном новцу, на основу једне облигације потписане 1. марта 1837. године у Руми. Суду је непознато место његовог боравка, а можда је и ван царско-краљевских земаља.

Штапско место Митровица, 21. август 1840.

(Wiener Zeitung, подлистак Amts-Blatt, 1840, бр. 274, 277, 279)

Једна бабица

се тражи у Вуковарском дистрикту у Сремској жупанији, са годишњом платом 100 флорина у кованом новцу и 40 флорина у папирном новцу за плаћање смештаја. Заинтересоване морају да познају немачки и српски језик, као и да буду здраве телесне грађе и беспрекорног владања. Поверх свега, до краја јуна ове године, на адресу првог физика доктора Антона Фурјаковића у Руми, треба да пошаљу веродостојну потврду за своју досадашњу службу у овој делатности, као и оверен препис универзитетске дипломе о положеном испиту.

Рума, Сремска жупанија, 17. мај 1840.

(Vereinigte Ofner Pester Zeitung, подлистак Intelligenzblatt, 1840, бр. 45-47)

1841.

У Вуковару је, 23. прошлог месеца [новембра], под председништвом господина администратора великог жупана, Адалберта Бита, дошло до рестаурације магистрата, при чему је потрђен избор Јозефа Житваја за првог поджупана Сремске жупаније, Едуарда Чеха за другог поджупана, Трифуна Младеновића за судију у Руми, Стефана Јанча за судију у Ердевику..., док ће остале службе бити потврђене у њиховим канцеларијама.

(Agramer politische Zeitung, 1841, бр. 98)

1848.**Покрети у јужним провинцијама. Рума**

Овде су се Срби отворено побунили против Мађара. Многи српски побуњеници носе црно-жуте и српске заставе кроз наш град идући ка Карловцима.

(Der Ungarn, 1848, бр. 142)

1848.

Ујутру 18. [јула] Његова екселенција [бан Јелачић] је напустила Митровицу и упутила се у Карловце. На свом путу, Његова екселенција је свуда бескрајно радосно дочекивана, а у Руми се окупило огромно мноштво народа. У згради грофа Пејачевића Румљани су могли да покажу своју радост, поклоне се Његовој екселенцији и замоле га да их заштити у овим злокобним временима. Он је народу рекао да са највећом озбиљношћу и са снажном вољом чини све за државу и њене народе, те да захтева само верност краљу и јединство. После доручка Његова екселенција се упутила према Карловцима, у које је стигла у три сата поподне и одсела код патријарха Рајачића.

(Agramer Zeitung, 1848, бр. 82)

1849.

У Загреб је, 29. октобра, из војне болнице у Руми, стигло девет часних сестара – већина од њих прилично болешљиве – након што је једна часна сестра, као жртва милосрђа, још тамо умрла и сахрањена. Оне су у Руми оставиле још две тешко болесне сестре, као и две здраве, које су требале да их негују и праве им друштво. Ова умрла и још једна, од оне две болесне часне сестре које се налазе у Руми, су из области Салцбург.

(Wiener Zeitung, подлистак Abend Beilage, 1849, бр. 265; Klagenfurter Zeitung, 1849, бр. 136)

1852.

У Руми је дошло до веома несрећног сукоба између тамошњих становника и двојице жандарма, који су врло тешко повређени. Злочинци су ухапшени.

(Die Presse, 1852, бр. 15)

1860.**Стечај**

Царско-краљевска окружна канцеларија, као суд у Руми, у вези са отварањем стечаја имања овдашњег трговца Јоакима Војиновића и сина објављује да се адвокат Милан Симоновић, због пресељења у Паланку, разрешава дужности заступника стечајне масе, а да се на место заступника стечајне масе постављају адвокат Андрија Ковиљац и адвокат Светозар Стојадиновић, као његов заменик.

Рума, 26. јул 1860.

(Wiener Zeitung, подлистак Amtsblatt, 1860, 247)

1861.

Сремска жупанија је, 15. октобра, у Руми започела одржавање своје генералне скупштине, прве која је одржана у Руми. Главни предмет расправе је била наредба Хрватско-славонског намесничког већа да се укидањем чиновничких и помоћних служби одговарајуће смање административни трошкови жупаније. По овом предмету је нарочити комитет смањио трошковник; истовремено, донет је закључак да се Његовом величанству поднесе представка против мешања у аутономију жупаније. Друга наредба Намесничког већа, која се односи на таксе за наследства, укњижења, куповине и продаје стављена је *ad acta*.

(Wiener Zeitung, 1861, бр. 253)

1862.**О Пруги**

Царско-краљевском министарству за трговину и народну привреду достављена је молба за одобрење предрадова за градњу железничке ли-

није између Трста и Котора, Трста и Београда и Београда и Темишвара. Друга железничка линија треба да иде од Трста, преко Ријеке, Карловца, Костајнице, Пожеге, Митровице, Илока и Руме, према Београду.

(*Wiener Zeitung*, подлистак *Wiener Tagesbericht*, 1862, бр. 86; *Die Presse*, 1862, бр. 104)

Крађа

У Руми, у Славонији, у току ноћи између 1. и 2., лопови су упали у пореску управу; они су провалили благајников писаћи сто и украли око 100 флорина, које су ту затекли.

(*Das Vaterland*, 1862, бр. 236)

1865.

Отварање телеграфске станице

У Руми је отворена телеграфска станица са ограниченим дневним радним временом.

Беч, 20. април 1865.

(*Wiener Zeitung*, подлистак *Amts-Blatt*, 1865, бр. 95, 97, 100)

Избори за земаљски сабор

У изборном округу Рума (Сремска жупанија) изабрани су Јанчо, који је пре 1848. године обављао службу судије и чиновник Румског властелинства Берталан [према листу „Домобран“ Јанчо и Берталан су изабрани са инструкцијама да се залажу за повраћај три славонске жупаније Хрватској].

(*Das Vaterland*, 1865, бр. 153)

Избори

Из Руме (веома насељеном трговишту у Сремској жупанији) јављају да су се на изборима појавили др Милетић, вођа национално-либералне опозиције у Срему, затим, судија Јанчо и управник Румског властелинства Берталан, сва тројица опозиционари, а последња двојица угарске присталице...

...

* Ово је за сада први податак у вези са железницом у Руми.

Из Румског округа у Срему јављају о избору септемвира Прице, као владиног кандидата. Прица је наш најспособнији парламентарца, који је имао истакнуту улогу на последњем сабору; да га није кандидовала владајућа партија, он би сасвим сигурно био изабран и од либералне партије. Сремски наджупан Кушевић ставио је приговор на избор др Милетића у Руми, јер Милетић није житељ Троједне краљевине, већ је рођен у Новом Саду, иако у Срему има фиктивну јавну службу. Уосталом, има још таквих чиновника и функционера, и у Загребу (попут Полита, Живковића и других), при чему у сличној прилици није било приговора. Сабор ће одлучити о избору Милетића.*

(Die Presse, 1865, бр. 183)

О Пруги

Тршћанске новине представљају неке варијанте пружних праваца, који су још под знаком питања, а једна од њих изгледа овако:

а) Земунско-Ријечка пруга: од Земуна, преко Руме, Винковаца, Ђакова, Пожеге, Петриње, долином Купе до Карловца, Огулина и преко Винодола за Ријеку, са гранањем од Леденица за Сењ и од Ђакова за Осијек и Брод.

[Овај пружни правац, бар када се тиче Руме, реализован је тек 1883. године.]

(Die Debatte, 1865, бр. 25)

1866.

Објава стечаја

Краљевски жупанијски суд у Вуковару објављује стечај покретног и непокретног имања трговца из Руме, Теодора Максимовића, у земљама круне, на које се односи Стечајна одредба од 18. јула 1853, а за управника стечајне масе одређен је адвокат из Руме Сима Крстић, чији је заменик румски адвокат Андрија Ковиљац.

(Wiener Zeitung, 1866, бр. 107)

Објава стечаја

Пошто је установљено да је више од две трећине масе за поравнање трговца Теодора Богдановића и сина из Руме, на које су поднети захтеви, признати као оправдани; рочиште за расправу о поравнању одређено је за 31. октобар 1866., у 10 сати преподне у мојој канцеларији у

* Припадник највише судске инстанце – Суда седморице

Руми, број 167. Сви повериоци горенаведене фирме треба да се појаве или лично или посредством неког овлашћеног опуномоћника.

Рума, 24. септембар 1866.

*др Стеван Димитријевић, краљевски нотар, као судски комесар
(Wiener Zeitung, 1866, бр. 107)*

Изборна туча

Нови Сад, 1. фебруар.

„Напредак“ сазнаје да је у Руми приликом избора за општинског нотара дошло до крваве туче, у којој су убијени петорица Срба и четрнаест Немаца. Срби су били за досадашњег нотара, који је и сам Србин, док су Немци хтели једног Немца. Немци (?) су најпре напали Србе и тада је убијен вођа сигурносне страже који је туда пролазио.

(Wiener Zeitung, подлистак Wiener Abendpost, 1866, бр. 29; Die Debatte, 1866, бр. 35)

Деманти о изборној тучи

Извесни Г. К. демантује вест о ексцесу приликом избора општинског нотара у Руми, при чему је седморо Срба и четрнаест Немаца убијено, коју је пренео велики број бечких листова, а на темељу аутентичног извештаја „Напретка“.

(Die Debatte, 1866, бр. 37)

Из Парламента

Разматрање једног дописа Намесничког већа који садржи указ Дворске канцеларије по којем се настава у католичкој школи у Руми обавезно мора одвијати и на немачком и на хрватском језику. По том питању се развила дужа расправа у којој су учествовали бискуп Штросмајер, Јанчо, Рачки, Кушевић А., Шпун Јозеф и Супе.

(Wiener Zeitung, подлистак Wiener Abendpost, 1866, бр. 286; Die Debatte, 1866, бр. 342; Neue Freie Presse, 1866, бр. 817)

1867.

Црногорци у Хрватској

Током сукоба око престола у Црној Гори, после убиства црногорског кнеза Данила, неколико црногорских породица је избегло у Далмацију под

аустријску власт. Због опасности од италијанске инвазије, они су из Зад-ра интернирани у Хрватску.

При томе је један део отишао у Загреб, део у Карловац и у Руму, а један део у Ириг, где се и данас налазе и поред тога што је већ дуже време прошла опасност од италијанске инвазије. Иако и даље добијају редовну месечну потпору аустријских власти они желе да се врате у главни град Далмације, што објашњавају носталгијом за завичајем.

(Neue Freie Presse – Morgenblatt, 1867, бр. 1048)

Уставни ексецес

Пештански лојд је добио следећи допис из Руме о „жалосном ексецу“, који је омео тамошњу прославу обелажавања устава: Поводом новог устава више наших виђенијих Немаца је одлучило да, 19. овог месеца [фебруар], организује пролазак бакљаде са музиком кроз место, с тим да најпре добију одобрење власти. Њихова радост је ипак ускоро била помуњена. Наиме, Срби су донели одлуку да организују јавну протестну демонстрацију и у ту сврху ангажовали знатан број појединаца из најнижег друштвеног талог у граду, који су се, надвладани обилатим вином, побунили против „Немаца“ и „Мађара“ и за увече заказали састанак на одређеном месту, испред српске цркве, где су се сакупили многи овдашњи српски трговци, занатлије, сељаци и унајмљена фукара, како би омрзнули радост Немцима. Увече у осам сати, кренула је поворка Немаца са бакљадом из западног дела места, при чему су половину бакљи носили Немци, а другу половину Срби, са српском и угарском тробојком испред и са звуцима српског и угарског марша. У исто време, Срби су ишли са супротне стране и преко стотину снажних људи наоружаних моткама, вилама, ханџарима, ножевима и другим убојитим средствима опасно је претило у правцу Немаца. Негде у сред насеља обе поворке су се сусреле. Срби су још из даљине претећи викали на Немце: „Склоните се Швабе!“ Немци су попустили, проредили своје редове и пустили Србе, од којих су очекивали да им се прикључе у шетњи. Пошто су Срби, уз дивљачку галаму, моткама и другим убојитим справама витлајући изнад глава Немаца, пропустили поворку, она је мирно наставила даље, иако не мало узнемирена. Увидевши неуспех своје провокације, Срби су помало збуњено гледали за Немцима. Ипак, ускоро су се охрабрили и у јуришном кораку, псујући и грдећи, пожурили за Немцима, који су се налазили у близини куће властелинског инспектора. Поворка Немаца је већ скоро сасвим приспела у пространо двориште, када су Срби, без и најмањег повода, почели да туку неколико заосталих Немаца. Потом су Срби нагрнули према инспекторској кући и каменицама разбили све прозоре. Срби су нарочито тражили извесног Хетингера – који је од њих био омрзнут само зато што је пре неколико дана апсолутном већином гласова изабран за градоначелника, насупрот једном од овдашњих судија Л. П. [Љубомир Панајо-

тових ?^{*} који је добио само 17 гласова – захтевајући његову смрт. Угарска застава и бакље су силом одузете од оних који су их носили, а на ненаоружане и пренеражене Немце су се немилице оборили речима: „Убиј Швабе! – Убиј Мађаре! – Убиј вашке!“. Поред трговаца, најистакнутију улогу при томе су имали чланови позоришног друштва, који су недавно дошли из Србије, док је унајмљена пијана гомила доконо посматрала или се разилазила. То што је на наше жалосно стање друштва бачено тужно светло, допринеле су наше власти, које нити могу, нити хоће да нас заштите од оваквих прекршаја закона. Узмимо на пример недавног општинског начелника (Србин)^{**}, чији је син такође део овог ексеца; органи безбедности нису били примећени, осим једног општинског пољара, који је заједно са Србима ударао по Немцима.

(Die Presse – Abendblatt, 1867, бр. 58; Neue Freie Presse – Morgenblatt, 1867, 898)

Догађај у манастиру Раваница

У вези са горњим саопштењем о стању у Срему^{***} одлучили смо да донесемо једну аутентичну вест о догађају који је наишао на жестоко оспоравање у угарским листовима. Вест гласи:

„Према саопштењу жандармеријске команде у Руми, 27. јуна ове године, код манастира Раваница се одржавала свечаност у част сећања на српског кнеза Лазара, чије кости почивају у овом манастиру. Осим великог број људи (углавном Срба), било је и више официра Петроварадинског пука, затим, господин генерал Стратимировић, сремски велики жупан и више достојанственика и свештеника из околних места. При томе је примећено да су, након одласка официра, преостали Срби, на челу са једним правником, пролазили местом и кретали се изван њега, насумице пуцајући једни према другима. Горе је била приређена једна празнична гозба, те су се вратили поново у Ириг. Током кретања тамо-амо често је узвикивано: 'Живила Србија, живио Милош Обреновић!' Такође, пронео се и глас да су касније српски достојанственици у манастиру извикали генерала Стратимировића за српског војводу. Хрватско државно намесничко веће је сада о овом догађају спровело строгу истрагу.“

(Die Presse, 1867, бр. 215)

^{*} О овим изборима за градоначелника Руме пише и лист „Застава“ из 1867, бр. 117.

^{**} Вероватно се ради о Јовану Критовцу, који је био градоначелник у претходном периоду, а, судећи према подацима из „Заставе“ (1867, 117), могуће је да је он опет изабран, јер су се Срби и Хрвати противили избору Хетингера.

^{***} Претходни чланак се делом односио и на прилике у Срему, као и на опасност од дељења Хрватске.

Краљевски жупанијски суд у Вуковару даје на знање да је, Решењем од 3. фебруара 1866, бр. 507, са данашњим даном, све до окончања, отворен поступак поравнања над фирмом „Теодор Богдановић и син“ из Руме.

Вуковар, 13. мај 1867.

(Wiener Zeitung, подлистак Amts-Blatt, 1867, 119)

1868.

Разбојници у Хрватској

Лист „Н. Фр. Пр.“ јавља из Загреба: „У Срему, у округу Рума, појавиле су се разбојничке банде. Претпоставља се да су дошле из Угарске.

(Das Vaterland, 1868, 241)

1869.

О пруги

Угарској општој кредитној банци у заједници са Аустријским кредитним заводом за трговину и занатство на једну годину је додељена железничка линија од Осијека, преко Винковаца и Руме до Земуне.

(Die Presse, 1869, 251)

Златни крст за заслуге добили су: посланик у Сабору Кука Петричевић, експедитор Загребачке жупаније Теодор Кузмановић, градоначелник Осијека Јозеф Шмит, трговац у Вараждину Самуел Лојтнер, игуман Кувеждина Сава Стојчевић, градоначелник у Крапини Антон Лесковар, оптички већник у Вараждину Матија Бебер, хирург у Инђији Венцел Капе и месни судија у Руми Фердинанд Хетингер.

(Neues Fremden-Blatt, 1869, 99)

Известилац одбора за петиције Талер чита наставак извештаја. Предмети: Петиција трговишта Рума у вези са преношењем суда из Вуковара у Руму биће предата властима, које ће овај предмет узети у разматрање приликом организације земаљске власти.

(Die Debatte, 1869, 106)

1870.**О пруги**

Угарско министарство комуникација је доделило концесију на извођење припремних радова за градњу железнице, у трајању од једне године, инжењеру Ј. Јункару из Осијека, за деоницу пруге од Осијека, преко Ђакова, Винковаца, Руме, Голубинаца за Земун.

(*Neue Freie Presse*, 1870, 2227; *Neues Fremden Blatt*, 1870, 339)

1871.**Убиство супруге**

Загребачке новине јављају следећу вест из Руме о грозном случају: Млинар Јозеф Пензеш, из Великих Радинаца, 19. септембра је снажним ударцем сикуре убио своју супругу Јулију, која је била у поодмаклој трудноћи. Потом је овај канибал запалио велику ватру пред млином и у њу бацио мртву супругу. Пошто је леш убијене још неколико дана оставио у пепелу, где је примећена од мештана у пролазу, ухапшени је признао убиство, без осећања кајања. Судска комисија, која је дошла на место злочина, упркос великој нагорелости, могла је да констатује високи степен трудноће и фаталне озледе на глави убијене настале од удarca секире.

(*Die Presse*, 1871, 274; *Innsbrucker Nachrichten*, 1871, 240; *Neue Freie Presse – Abendblatt*, 1871, 2552; *Neues Fremden Blatt – Abendblatt*, 1871, 273; *Tages Post*, 1871, 228)

1872.**Морални судија**

Гроф Адолф Пејачевић је Јеврејској општини у Руми поклатио једну зграду за синагогу. Ипак, свет још није толико покварен да може без осветољубивости да се односи према таквом чину. Осветник живи, смерни црни М. Алам, он је тај који удара на магната, јер је Јеврејима учинио добро дело, и на ове, јер су они магнате подмукло намамили на један хришћански чин. „Ми радо верујемо“, каже један племенити чувар Сиона, „да је гроф јеврејској општини учинио велику милост, чији мотив је био или нападни хуманизам или аристократска разметљивост.“ На ово, потом, долази једна примедба редакције смерног листа, у којој се каже: „Драже нам је када наши великани, на неки начин, ставе нешто у јеврејске џепове, него када су они [Јевреји] у њима. Лакше је поднети када неки магнат многим Јеврејима приложи нешто за њихов храм, него када протраћи свој новац на једног Јевреја. Уосталом, католички властелин пропагира службу Богу, без разлике на вероисповест и [...] ми смо

прочитали једно протестантско писмо захвалности из места, из кога се види да католички врховни пастир даје прилог за градњу протестантског молитвеног дома.“ Гроф Адолф Пејачевић, дакле, није усамљен у свом недељу; стога, као и из других разлога, он ће се знати да нађе утеху у капуцинерској проповеди М. Алама.

(Neue Freie Presse, 1872, 2988)

На крају, неминовно се намеће закључак, али и поређење са каснијим временима – све до данас, да је мала варошица и трговиште Рума, крајем XVIII и током XIX века, налазила помена у ондашњој средњоевропској штампи, напореда са важним вестима о актуелним светским догађајим и процесима.

Summary**„It has been reported from Ruma“ – taken from old foreign German language print**

Digitalisation of archive records and museum and library material enabled for such contents to become available to the researchers, without having to go to the relevant institutions. Thanks to this fact, it was possible to overview all the available records concerning Ruma and its surroundings available in the National Library of Austria book funds as well as the Internet Portal „Google Books“. In this paper, there is an overview of the most interesting texts published in the period from the end of 18th to the end of the 19th century which provide new data on Ruma and its surroundings but which also illustrate the spirit of those times.

In most cases, Ruma is mentioned only in the context of bigger events, like the ones from the times of Revolution 1848/1849 when Ban Jelačić with his South Army was in Ruma. At those times, many printed sources not even mentioned in this paper were publishing news about the moving of this Army on a daily basis. Also, there were a lot of mentionings concerning the stay of state officers and military persons i.e. their „assignment“ to Ruma or leaving it, as well as their retirement, death etc. There are also lists of foreigners among which there were people from Ruma, mostly traders, who were staying in some Vienna pubs. From the half of the XIX century, notice boards of foreign print saw an occurrence of advertisements of Ruma's traders as well as the names of stores where certain products could have been bought.

The data originates from the following prints: Wiener Zeitun, Das Vaterland, Zeitung für die österreichische Monarchie, Die Presse, Die Debatte, Neue Freie Presse, Agramer politische Zeitung, Vereinigte Ofner-Peste Zeitung, Die Gartenlaub für Oesterreich, Die Vedette, Militaer Zeitschrift, Der Adler, Der Ungarn, Erdélyi hiradó, Innsbrucker Nachrichten, Neue Fremden-Blatt, Tages-Post, Neues Tageblatt für München und Bayern, Vaterländische Blätter. They are all printed in German language.

The goal of the paper is to help future researchers of Ruma's past and contribute to familiarising with the circumstances which were dominant in this area. In addition to this, there is a predominant conclusion that the small town of Ruma, at the end of the XVIII and during the XIX century was mentioned in the medieval press, parallel with the important news concerning the world's events and processes of those times.

Јулијана Голчевски, виши архивист

Краљевска земаљска казниона у Митровици у периоду 1885 - 1894. године

(стручни прилог)

Сажетак: Казниона у Сремској Митровици је установљена после прикључења Војне крајине Хрватској и Славонији. Казна се служила у оквиру четири степена („Самотни затвор“, „Скупни затвор“, „Посредни затвор“ и „Увјетни допуст“. Број кажњеника је стално растао, од 323 у току 1885. године, до 1.007 у 1894. години. Највише је био оних узраста од 20 до 30 година и православне вероисповести. Постојале су и разне дисциплинске мере попут: укора, смањења и ускраћивања хране, самице, стављања у окове... Сви затвореници су имали радну обавезу, а у случају доброг обављања послова добијали су и награду.

Кључне речи: Митровица, казниона.

У другој половини XIX века у цивилном подручју Хрватске и Славоније постојала је краљевска земаљска казниона у Лепоглави (мушка) и женска казниона у Загребу, а прикључењем бившег подручја Војне крајине цивилном подручју, број казниона се повећао за још три: у Митровици, Госпићу и Глини. Тако да су мушке казнионе постојале у Лепоглави, Митровици, Госпићу и Глини, а у Загребу је постојала женска земаљска казниона. Кад је 1891. године казниона у Глини укинута, кажњеници су били премештени у краљевске казнионе у Лепоглави, Митровици и Госпићу.

Према Закону о казненем поступку Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације од 1875. године, у те земаљске самосталне казнионе слали су се кажњеници осуђени на казну затвора преко једне године. Кад је 1894. године преиначен Закон о казненем поступку, у наведеним казнионама издржавали су казну они кажњеници, који су због почињених разних злочина били осуђени на казну лишавања слободе преко шест месеци.

Руковођење и управљање казнионом до 1861. године вршило је Хрватско-славонско намесништво казниона у Хрватској и Славонији, а врховни надзор вршило је ц. к. Министарство унутрашњих послова.

Године 1861., руководство и управа над казнионама у Хрватској и Славонији прешло је на привремени Хрватско-славонски дикастериј, а касније на Хрватско-славонску дворску канцеларију. Управну власт над казнионама Краљевско хрватско-славонска дворска област делила је са Намесничким већем за Краљевину Далмацију, Хрватску и Славонију.

Пошто је у Краљевини Хрватској и Славонији постојала врховна управна област за правосудне послове (Одел кр. владе за правосуђе), било је нормално да се и ова делатност, која је сродна са осталим пословима правосудне управе, пребаци на поменути владин Одел.

Тако да је Законом о управи самосталним земаљским казнионама, из 1876. године, ова управа издвојена из делокруга рада Отсека за унутрашње послове Хрватско-славонско-далматинске земаљске владе и пренета у делокруг рада Правосудног отсека те владе, од 1. јануара 1877. године.

Правосудни отсек вршио је надзор над самосталним земаљским казнионама једним делом непосредно, а другим делом посредно, преко државних судија оног подручја у којем се налази казниона.

Наредбом од 28. фебруара 1878. године бр. 1.609, Краљевска хрватско-славонско-далматинска земаљска влада, заправо њен отсек за правосуђе, који је издао ову наредбу, регулише унутрашње уређење и пословни ред у земаљским казним заводима. Према упутствима из ове владине наредбе обављан је основни задатак казнионе – у њој се врши издржавање законито досуђене временске казне. Циљ те казне био је да се осуђена лица, одређеним васпитним мерама и радом, поуче и наведу на трајно побољшање свог живота и владања.

Уређење земаљске казнионе у Митровици

На основу поменутих упутстава казна је издржавана у четири степена, и то:

1. **Самотни затвор (самица)** у који окривљени долазе одмах на почетку издржавања казне. Дакле, по правилу, сваки новопридошли кажњеник одмах се смешта у самицу. Али, ако кажњеник има здравствених проблема, управитељ затвора, на предлог лекара, може ослободити кажњено лице од боравка у самици.

Боравак у самици траје, по правилу, осам недеља, уколико има довољно расположивих самица. Овај рок се могао скратити ако се кажњеник показао и ако се верује да ће се он у групи са осталим затвореницима добро владати. Исто тако, боравак у самици се могао и продужити преко осам недеља, ако се утврди да је кажњеник опасан по остале кажњенике.

Ова осамљена кажњена лица добијала су тек трећег дана неки посао и нешто прикладно за читање. У шетњу су се пуштала одвојено од осталих кажњеника. Свештеници, лекари и учитељи могли су да их посећују сваког дана, ако су у могућности, а најмање три пута недељно.

У краљевској казниони у Митровици било је само 10 самица; у Госпићу 54 (али је сама казниона употребљавала 18 самица); у Лепоглави је било 53 „светле самице“, 10 „тамних“ и 84 „жељезне тамнице“. „Тамни затвори“ су употребљавани за дисциплинске казне, а „жељезне тамнице“ за осамљене кажњенике из скупног затвора за време док не раде у затворским радионицама; а у женској казниони у Загребу било је 9 „светлих“ и 4 „тамне самице“, дакле, укупно 13.

Из овога се види да су се, према упутству, кажњеници на почетку казне могли осамљивати само у казниони у Лепоглави и у Госпићу, нешто мање у Глини, где је и прилив кажњеника био мањи, као и у женској казниони у Загребу. У Митровици није могло у потпуности удовољити захтеву из поменутог упутства, јер није било довољно самица. Зато је било предвиђено да се у Митровици догради казниона која ће имати најмање 100 самица (градња је започела 1894. године).

2. Скупни затвор је у ствари заједнички затвор са осталим затвореницима. То је други степен у који се распоређују осуђеници на темељу класификације према личним особинама и понашању. Кад истекне период боравка у самици, кажњеници долазе у скупни затвор. Ту живе и раде у заједници. Кажњеници се овде деле на разне и врло бројне начине: на оне којима се први пут суди, на оне који су судбено већ кажњени, на оне који су већ били у некој казниони (повратници), на кажњенике до 24 године и изнад 24 године, на оне који су починили злочин непромишљено, на оне који су га починили добро промишљено са злом намером, на злочинце из користољубља итд.

Кажњеници млађи од 24 године, који су први пут осуђени, а кривично дело су учинили непромишљено, из лакоумности и не сматрају се „покварени“ по свом понашању, имали су посебан третман: нису добијали никакву награду за обављене послове, добијали су најтеже физичке послове, били су под строгим затвором, да осете строгост и тежину закона, да би казна на њих поправно и васпитно деловала.

3. Посредни завод је одељење за слободњаке. Смештен је изван зида који окружује казниону. Премештање кажњеника у посредни завод имало је за циљ да се кажњеници који су показали да су почели да се поправљају, доведу у ситуацију да сами, без присиљавања, сасвим слободно вредно раде, а да при том буду способни да одоле свим тешкоћама и притисцима којима су изложени.

Кажњеници су могли бити пребачени у посредни завод само из скупног затвора и то ако су у њему провели најмање $\frac{3}{8}$ досуђене казне и ако

су својим дотадашњим понашањем дали довољно гаранција да неће побећи. Кажњеници који су осуђени на доживотну тешку тамницу морали су у њој провести најмање 10 година пре него што буду премештени у посредни завод.

У посредном заводу не одређују се никакве дисциплинске казне, мање погрешке кажњавају се опоменом, а тежи изгреди кажњавају се премештањем у строги затвор где постоје дисциплинске казне.

Нису све казнионе имале посредне заводе. Краљевска земаљска казниона у Митровици је имала такав завод у који је могло да се смести 60 кажњеника. Посредни завод у Лепоглави такође је могао да прими 60 кажњеника, онај у Госпићу 30, док остале казнионе нису имале подигнуте посредне заводе.

У следећој табели (Табела 1) дат је преглед боравка кажњених лица у овом десетогодишњем периоду у посредном заводу у казниони у Митровици:

Година	Бр. затворених у посредном заводу 1. јан.	Током године у посредном заводу премештено	Током године у посредном заводу укупно отпало	Бр. затворених у посредном заводу 31. дец.
1885	47	65	55	57
1886	57	59	61	55
1887	55	68	65	58
1888	58	62	58	62
1889	62	57	67	52
1890	52	50	45	57
1891	57	50	48	59
1892	59	73	78	54
1893	54	64	62	56
1894	56	58	53	61

Табела 1

4. Условно пуштање на слободу („увјетни допуст“) је четврти степен казне. Ову казну условног отпуста могао је добити кажњеник који је први пут осуђен након издржане половине казне. Они који су по други пут осуђени након издржане $\frac{3}{4}$ казне, а они који су више од два пута осуђивани, или они који су осуђени за злочин почињен из користољубља, нису могли бити условно пуштени на слободу.

Кажњеник који је добио условну слободу, био је под строгим надзором, такође био је третиран као кажњеник.

Условну слободу је, на предлог бана, одобравао суд или управа казнионе. Они су, такође, могли одредити и опозив условног пуштања на слободу, ако се осуђеник на слободи лоше понашао.

Број кажњених лица у казниони у Митровици био је током године различит, из разних разлога. Некад се тај број повећавао, зато што су кажњеници премештани из других казниона, или су враћани кажњеници из болнице или луднице, или су поново ухапшени после покушаја бекства. На смањење броја кажњених лица током ових десет година утицали су следећи разлози: истицање казне, помиловање, условно пуштање на слободу, премештање у другу казниону, премештање у болницу или лудницу, бекство, или пак, смрт осуђеника.

Из тих разлога, приликом истраживања, укупан број кажњеника утврђен је тако што је узет број кажњеника на дан 1. јануара сваке године и том броју је додат број придошлих кажњеника током године. Наравно, нису узимани у обзир кажњеници који су премештени из друге казнионе, или су покушавали да побегну па су поново ухапшени, јер су они већ садржани у броју који се узима на почетку сваке године.

О кажњеним лицима могу се пратити и упоређивати разни подаци за сваку годину из овог периода: о старости, земље из које потичу, сталежу, вероисповести, трајању казне, занимању, о злочину који су починили.

Год.	до 20 год.	%	20-30 год.	%	30-40 год.	%	40-60 год.	%	преко 60 год.	%	укупно
1885	38	11,7	119	36,8	86	26,9	70	21,6	10	3,0	323
1886	48	13,8	133	32,2	87	24,0	74	21,2	7	2,0	349
1887	53	13,1	159	39,3	102	25,2	83	20,5	7	1,7	401
1888	40	9,7	158	39,6	96	23,4	110	26,9	5	1,2	409
1889	53	9,6	231	41,9	141	25,5	119	21,8	7	1,2	551
1990	48	8,3	241	43,1	158	26,3	105	19,1	5	0,8	557
1991	54	8,5	269	44,2	167	27,2	113	18,3	8	1,0	611
1992	58	9,1	290	45,6	195	30,7	85	12,3	7	1,1	635
1993	70	10,5	281	42,5	209	31,1	95	14,3	6	0,8	661
1994	101	10,0	305	30,2	351	34,8	234	23,2	16	1,5	1007

Табела 2

Табела 2. приказује број осуђених лица која су издржавала казну у казниони у Митровици по старости (бројчано и у %), као и укупан број. Из ње се може уочити да је највећи број осуђеника старости између двадесете и четрдесете године живота. Млађих и старијих осуђеника је знатно мање.

Год.	из Хрв. и Слав.	%	из Цислај-таније	%	из БиХ	%	из Угарске	%	из ино-странства	%	укупно
1885	278	86,0	2	0,6	1	0,3	39	12,0	3	0,9	323
1886	310	88,8	2	0,5	2	0,5	31	8,8	4	1,1	349
1887	358	88,1	4	0,9	-	-	39	9,0	3	0,7	404
1888	367	89,7	3	0,3	1	0,2	36	9,6	2	0,5	409
1889	486	88,2	1	0,1	2	0,3	57	10,4	5	0,9	551
1990	483	84,5	1	0,1	2	0,3	66	11,8	5	0,8	557
1991	530	86,4	5	0,8	3	0,4	69	11,1	4	0,6	611
1992	549	86,4	15	3,6	11	1,4	58	9,1	2	0,3	635
1993	569	86,2	9	1,5	7	1,0	74	11,1	2	0,3	661
1994	801	79,5	19	1,8	11	1,0	174	17,2	2	0,1	1007

Табела 3

Кад се разматра број кажњеника у митровачкој казниони према томе из ког дела државе су дошли (преглед је дат у Табели 3), запажамо да је највећи број био из Хрватске и Угарске, док је из других делова земље било знатно мање лица.

Год.	ркт.	%	Грко-кат.	%	Грко-ист.	%	Еван-гел.	%	Изра-ел.	%	Муха-мед.	%	Назар. и др.	%	Укупно
1885	124	38,3	5	1,5	178	55,0	14	4,3	2	0,6	-	-	-	-	323
1886	136	38,9	4	1,1	193	38,9	14	4,0	2	0,5	-	-	-	-	349
1887	168	41,5	4	0,9	222	54,9	9	2,2	1	0,2	-	-	-	-	404
1888	149	34,0	1	0,2	246	60,0	1	0,2	11	2,9	1	0,2	-	-	409
1889	210	38,1	5	0,9	321	59,6	12	2,2	2	0,3	-	-	1	0,1	551
1890	214	36,3	5	0,8	323	58,0	12	2,0	2	0,5	-	-	1	0,7	557
1891	229	37,2	37	6,0	319	52,1	21	3,2	5	0,8	-	-	-	-	611
1892	256	40,8	31	4,8	328	50,0	13	2,0	7	1,1	-	-	-	-	635

1893	262	39,4	32	4,5	346	50,8	14	2,1	7	1,0	-	-	-	-	661
1894	429	42,6	47	4,6	503	49,9	23	2,2	5	0,4	-	-	-	-	1007

Табела 4

У Табели 4. приказано је стање у казниони према вероисповести. Приказан је број кажњеника по појединим конфесијама, као и проценти у односу на укупан број затвореника за поједине године. Види се да је највише било кажњеника православних, нешто мање католика, док је осталих вероисповести било знатно мање.

Приказ кажњеника, по трајању досуђене казне, дат је у Табели 5.

Год.	Испод 1 год.	%	1-2 год.	%	2-5 год.	%	5-10 год.	%	10-20 год.	%	Дожи- вот.	%	Укупно
1885	19	6,0	78	24,2	141	43,6	61	18,0	24	7,4	-	-	323
1886	28	8,0	88	25,2	142	40,6	68	19,5	23	6,5	-	-	349
1887	23	5,6	104	25,7	154	38,1	85	21,0	38	9,4	-	-	404
1888	20	4,9	85	21,5	198	48,1	69	16,8	37	9,1	-	-	409
1889	45	8,1	181	32,7	205	37,2	80	14,5	40	7,2	-	-	551
1890	50	9,0	175	31,4	211	36,0	81	14,3	40	7,1	-	-	557
1891	65	1,3	210	34,2	216	35,2	82	13,2	38	6,1	-	-	611
1892	72	11,3	245	38,5	192	30,2	85	13,3	41	6,3	-	-	635
1893	135	20,3	127	19,0	213	32,2	122	18,4	62	7,3	2	0,3	661
1894	177	17,5	227	22,5	314	31,0	205	20,3	79	7,8	5	0,4	1007

Табела 5

Школска обука кажњеника

Док борави у строгом затвору сваки кажњеник је био дужан да похађа школу, ако није већ пре наступа казне стекао елементарну писменост, и ако има мање од 30 година старости. Али и старији кажњеници били су примани у школу, ако су то желели.

Краљевска казниона у Митровици није имала посебног кућног учитеља, већ су у почетку школску обуку обављали сами кажњеници, који су за то били способни. Касније су школску обуку обављали учитељи пучких школа уз одређену годишњу награду. Али од школске 1891. године ни на тај начин

се није могла обављати школска обука у казниони у Митровици због недостатка одговарајућих просторија. Тај недостатак биће отклоњен тек доградњом нове казнионе.

Следећа табела (Табела 6) приказује кретање школске обуке током ових 10 година:

Година	Бр. кажњ. у шк. почетком год.	Током год. изостали	Бр. кажњ. у шк. на крају год.
1885	34	6	28
1886	37	4	33
1887	39	5	34
1888	36	7	29
1889	42	6	36
1890	49	8	41
1991	-	-	-
1992	-	-	-
1993	-	-	-
1994	-	-	-

Табела 6

Дисциплинске казне кажњеника

Казнени закон из 1852. године (од 27. мај) и наредба Министарства унутрашњих дела, од 4. јула 1860. године (у сагласности с Министарством правосуђа), уређују рад дисциплинске казнене власти над штићеницима у казнионама и у „поправилиштима“.

Кажњеницима који се у казниони не владају на прописане и дозвољене начине, него се „зло понашају“, нарушавају кућни ред или чине разне кажњиве радње и пропусте, могу, као дисциплинске мере, бити одређене следеће казне:

1. Укор
2. „Узкрата нузужитака“ – може бити на одређено време или неодређено, док се кажњеник не поправи.

3. „Узапћење“ (обустављање) заслужене награде кажњеника у сврху да се надокнади причињена материјална штета.

4. Смањење дневне хране. Ова казна се може примењивати на два начина – тако да се даје само половина дневног следовања хлеба или половина целе дневне количине хране. Смањење хране сме се применити само за време од 14 дана и то сваки други дан, при чему се затворенику никад не сме ускратити хлеб и вода.

5. Пост је строжа казна. Кажњеник се држи само на хлебу и води. Ова се казна сме спроводити само два дана у недељи.

6. Затвор и строги затвор се извршавају у „светлој самици“, а код строга затвора се примењује умањење хране или „тврди лежај“.

7. „Тамни“ и „строги тамни затвор“ се извршавају у посебним „тамним самицама“, а може се пооштрити „тврдим лежајем“, умањењем хране или „оковањем унакрст“, које може трајати 3 дана и то сваки дан по 6 сати.

8. Окови – ово је казна која се може одредити најдуже на 3 месеца.

9. „Утеге“ – то је најстрожа казна која се може применити само код по живот опасног затвореника.

Табела 7 приказује број затвореника у казниони у Митровици током наведених десет година по врстама дисциплинске казне којом су кажњени за непрописно владање:

Год.	Укор	Узкрата нузужита ка	Узапћ. награде	Смањ. днев. хране	Тврди лежај	Пост	Самот. затв. и строги самот. зат.	Тамни самот. затв. и строг. там. самот. зат.	Окови	Утеге
1885	120	21	-	195	242	52	55	62	7	-
1886	83	35	-	270	212	89	111	104	12	-
1887	93	48	-	200	164	49	97	93	22	-
1888	79	30	-	189	238	34	63	68	20	-
1889	146	49	-	230	337	98	134	112	16	-
1890	121	14	-	231	199	74	157	101	12	-
1891	83	21	-	168	156	61	149	56	6	-
1892	141	63	-	240	130	67	119	81	22	-

1893	54	18	-	92	112	28	81	65	13	-
1894	65	41	-	192	169	41	123	128	24	-

Табела 7

Радна обавеза кажњеника

Према Казненом закону из 1852. године уз сваку казну затвора иде и радна дужност. Значи да је сваки кажњеник обавезан да ради неки посао за време док се налази у затвору, тако да су се они бавили разним занатима и пољским радовима на имању казнионе. Њихов рад је исказан бројем радних дана проведеним на одређеном послу, јер се једино тако може приказати обим тог пословања.

Ради успешнијег обављања послова, а и да би се кажњеници боље оспособили за поједине занате, на терет занатског предузећа постављене су пословође – у митровачкој казниони само за постоларски занат. Остале занате учили су кажњеници један од другог.

У овом периоду од десет година били су заступљени следећи занати: ткачки, кројачки, постоларски, опанчарски, столарски, токарски, ковачки, браварски, ужарски, као и разноврсне радње (ова грана се бави плетењем сламених простирки, чешљањем перја, товарењем вагона, сечењем дрва за огрев, обрађивањем башта и поља).

За пољске радове и све друге послове који се обављају изван затвора користе се кажњеници који су осуђени на кратке временске казне, као и они који ускоро излазе на слободу.

У обављању сваког појединог заната било је много потешкоћа, јер су скоро сви радници бивши земљорадници, који тек уче занат у казниони.

Пошто је развијањем разних заната у казнионама учињена велика конкуренција, нарочито, малим занатлијама, било је потребно да се ова производња сведе на минимум. Зато су у свим казнионама уведена пољска имања, како би кажњеници могли да раде на њима и науче да рационално послују у тој области производње, јер се највећи број њих, пре доласка у затвор, бавио том делатношћу (око 70% од свих кажњеника).

У казниони у Митровици обрађују се 362 јутра и 726 хвати земље. Сеје се пшеница, раж, јечам, зоб, кукуруз и поврће (купус, кромпир...). Такође је развијено и сточарство: коњарство, крмарство, пчеларство, овчарство.

У Табели бр. 8 приказани су број и вредност живог инвентара (стоке) пољског имања крајем 1994. године.

Ред. бр.	Предмет	Комада	Вредност Фор. новч.
1.	коњи	44	12.540 -
2.	магарци	8	91 -
3.	волови	36	5.360 -
4.	крмад	304	4.996 04
5.	овце	198	1.775 -
6.	пчеле (кошнице)	92	369 41
Укупно		682	25.131 45

Табела 8

Наредна табела (Табела 9) приказује имовину пољског имања у овом десетогодишњем периоду.

год.	готов. у благ. 1. јан.	вред. земље и зграда	живи инв.	пољ. оруђе и стројеви	залихе жита и семена	залихе зоби, сена, сламе	укуп. имов.	одбив. дуговину	остала чиста имов. фор. нч.
1885	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1886	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1887	1.070,45	-	6.630,-	3.226,68	7.428,51	1.701,-	20.809,64	20.096,17	713,47
1888	914,23	-	6.160,-	3.335,44	4.207,46	4.912,80	19.579,79	9.787,79	9.792,-
1889	1.288,22	1.260,-	6.022,02	3.965,94	5.132,24	5.772,13	23.794,66	7.300,-	16.494,66
1890	1.792,72	1.460,-	9.928,52	4.862,16	7.373,91	5.091,38	30.597,55	8.800,-	21.797,55
1891	3.106,-	1.460,-	10.624,32	4.914,86	11.687,77	4.109,30	36.018,74	10.548,31	25.470,43
1892	4.517,11	3.860,67	18.918,82	5.968,86	9.320,36	8.652,55	51.269,64	7.300,-	43.969,64
1893	3.088,99	4.956,94	23.748,68	6.441,31	7.790,23	9.673,38	55.750,51	8.300,-	47.450,51
1894	1.862,77	4.956,96	25.131,45	6.896,41	5.529,44	7.683,55	52.105,39	7.300,-	44.805,39

Табела 9

За прописно обављање послова кажњеници су добијали награду. Један део те награде (кажњеници осуђени на строги затвор – половину, а они у посредном заводу – трећину) смели су употребити да себи набаве производе које нису редовно добијали у затвору (нузужитке), а који су им, иначе, били дозвољени, као: со, зачине, лимун, јаја, млеко, сланину, сир, вино, месо, дуван. Такође, могли су тим новцем и да помажу своју породицу

и родбину. Остали новац трошен је за набавку одела и обуће, као и за надокнаду штете начињене у затвору за време боравка. Мада је знатна сума на то трошена, ипак је, приликом изласка на слободу, највећи број кажњеника примао је на руке преостали део новца (било да је од њиховог личног новца, који су донели приликом доласка или од кажњеничке награде). Било је мало оних који нису из завода ништа понели. То су углавном били кажњеници осуђени на кратке временске казне.

Литература

Obrtni одношaji u kralj. zemaljskih kaznionah kraljevinah Hrvatske i Slavonije – Emil Tauffer, Zagreb 1885.

Ovršni postupak na temelju zakonah i naredabah valjanih u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji – Dr. Marian Derenčin, Zagreb 1877.

Priručnik za političku upravnu službu u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji – Milan Smrekar, knj. 1, Zagreb 1899.

Statistički pregled одношajah u kr. zemaljskih kaznionah kraljevinah Hrvatske i Slavonije za godine 1885-1894, Zagreb.

Summary**Royal national bridewell in Mitrovica in the period
from 1885 to 1894**

In the second half of the XIX century, in the civil area of Croatia and Slavonia, there were only two bridewells – in Lepoglava and in Zagreb. Upon attaching Military Frontier, this number increased to three – in Mitrovica, Gospić and in Glina. In Sremska Mitrovica, there was a men's bridewell. Convicts in Mitrovica bridewell were serving the sentence in the form of four levels. These were the following: „Solitary Confinement Prison“, „Group Prison“, „Intermediate Prison“, and „Parole“.

There were ten solitary confinements where every new coming prisoner was allocated, in the period of eight weeks. In the group prison, prisoners were allocated according to their personal qualities and behaviour. Intermediate prison was intended to be used by the so called „free prisoners“ i.e. to those who were showing improvements in their behaviour. They were not transferred to this part from the group prison until they served at least $\frac{3}{8}$ of their sentence. In Sremska Mitrovica prison, 60 prisoners could have been allocated to this department. Parole was gained after half of the sentence was served, if the prisoner was convicted for the first time. Those that were convicted for the second time got this possibility after the $\frac{3}{4}$ of the sentence was served, while those that were convicted more than twice or those who were convicted of self-seeking were not allowed to leave prison on a parole.

The number of prisoners in Sremska Mitrovica bridewell was constantly growing from year to year, from 323 during 1885 to 1007 in 1894. The majority were those ageing from 20 to 30 and those belonging to orthodox church.

In cases of the breach of discipline, the prisoners were the subject to different discipline measures, from reprimands, to lessening daily meals, lents, staying in the „light“ and „dark“ solitary confinement and putting into chains.

All the prisoners had a work responsibility, dealing with different vocational and outdoor works. Those who dealt with those jobs conciously and in a good manner had the right to a reward.

Ратко Рацковић

Николајевићи из Стејановаца - Трговци, адвокати и духовници -

Сажетак: Успон стејановачке породице Николајевића, која у време Кочине крајине долази 1788. из Брђана подно Рудника. Пушта корене, стиче капитале, школује потомке од 1836. у Карловачкој гимназији, потом пет потомака половином 19. века завршавају права у Пешти, Прагу и Бечу (Љубомир, Светозар, Павле, Василије и Петар – Каменко). Од њих петорице двојица ће бити кратка века, преминули су млади, двојица су постали адвокати, а један се по завршетку права замонашио и постао горњокарловачки епископ Лукијан. Веселин и Милош су постали доктори права, а Милан остао само правник. Допринели су и развоју Српске православне цркве у „пречанским“ крајевима. Остали потомци трговином стичу углед и посед. Из Стејановаца насељавају се у Руми и Иригу. У ова три места, до почетка 20. века, породица бележи успон, а потом почиње њен пад...

Кључне речи: Трговци, бележник, адвокати, епископ Лукијан, пароси, Стејановци, Рума, Ириг, Карловци, Срем, Даљ, манастири, Пејачевић, Драгиша Цветковић.

„Николајевићи су досељени из Србије из села Брђана, нахије рудничке, године 1788. Први се доселио Михајло, звани Мијушко (рођен око 1760), који је умро 1841. године. Вредно је споменути увид у његов тестамент, који је сачинио 15. VI 1838. 'Пре 50 година, то јест у време последњег међу двором аустријским и турским државног рата 1788, пребегао сам ја доле потписани из доста даљњег Србије предела, нахије рудничке места Брђана, свијех мојих знаменитих добара лишен, само за избавити живот, са супругом мојом Јелисаветом, двоје нејаке деце и нешто пртљага, на ову страну, и остановио сам је одма у племените вармеђе сремске, славном спахилуку илочкиме, принадлежећем месту Стејановци. Висока милост царска ослободила је како сав онда овамо пребегли народ српски, тако и мене на 10 година од сваког новчаног данка и други обични бремена...'

(Добио добротом г. Стеве Николајевића у Стејановцима).“¹ Степа Николајевић је трговац стејановачки, син Атанасија, рођ. 1863., преминуо је у Руми 1920. без потомака. Постоји очуван његов споменик на Градском православној гробљу у Руми. Милош Ђ. Шкарић био је учитељ у фрушкогорским селима почетком двадесетог века, закључно са 1906. годином. Бележио је народне обичаје и живот „Планинаца“ под Фрушком гором, а цитирани рад Зборнику допунио је и објавио 1939. године.²

Душан Рајачић, парох стејановачки, 20. 3. 1939., упућује допис др Богдану Пауковићу, адвокату у Сремским Карловцима, који се интересовао за податке о породици Николајевић у Стејановцима. На бази података у матицама крштених, од 1805. до 1870., парох Рајачић је сачинио извод и послао податке др Пауковићу. „Последњи потомак ове породице у Стејановцима 1939. године била је Спасенија Николајевић рођ. 1862, кћи Васе, управника патријаршијског добра у Даљу код кога је за време посете 16. септембра 1872. напрасно умро услед капи Лукијан, епископ Горњокарловачки.“³ „Епископ Лукијан је сахрањен у цркви Св. Димитрија у Даљу.“⁴

Породица Николајевић дошла је у Стејановце 1788. године, што се види из једне опорукe која се налази код породице Миленка Николајевића, трговца у Руми. Право презиме породице је Николић, што се види из матице крштених овдашње цркве код рођења Јоакима 1790. године. Ко је променио и зашто, извесно се не зна, но постоји породично предање да је то учинио Јоаким, члан те породице.⁵ Најстарији члан звао се Атанацко, (Атанасије). Кад је, где је рођен и где је умро не зна се. Син Атанацка Михајло (Мијушко) рођен је у Брђанима у Србији око 1760. Умро је у Стејановцима 1841. 6. маја.⁶ На документу из Рукописног одељења Матице српске графитном оловком је дописано „Мијушко је имао брата Петра, он сина Атанасија (Тацу), који је имао 9 синова и једну кћер, Белку Ивковић. Миленко је син Тацин, а деца су му: Степа, Миленко, Вељко, Добрен, Душко...“. Запис графитном оловком није тачан, то није податак пароха Рајачића и дописан је накнадно. Мијушко је имао брата Милету Николајевића, који се, као житељ стејановачки, 25. маја 1797. жени Јованком, кћери Јована Милисављевића, житеља румског, у цркви

¹ Miloš Đ. Škarić, *Dvanaest sela u Fruškoj gori*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 24, Zagreb, 1919. str. 263-264

² Милош Ђ. Шкарић *Живот и обичаји „Планинаца“ под Фрушком гором*, Београд, 1939. Српска краљевска академија, Српски етнографски зборник, књига LIV. Друго одељење, Живот и обичаји народни, књига 24

³ Рукописно одељење Матице српске (у даљем тексту РОМС), М 17909, *Николајевићи у Стејановцима, по подацима матичних књига крштених 1806-1870*. Душан Рајачић др Богдану Пауковићу Стејановци 10. 3. 1939.

⁴ Епископ Шумадијски Сава, *Српски јерарси*, Београд. Подгорица, Крагујевац, 1996.

⁵ Ова констатација није тачна, јер 1797. при женидби Мијушковог брата Милете са Јованком Милисављевић у Руми, парох румски и намесник митровачког прото-презвитерата, Василије Крстић бележи Милета Николајевић, из Стејановаца, „второбрачни“.

⁶ РОМС, М 17909, Душан Рајачић др Богдану Пауковићу...

Вазнесења Господњег. Венчао их је парох Василије Крстић, кум је Мојсеј Стојшић из Стејановаца.⁷ Запис да су Мијушко и Петар браћа, тешко је одржив, јер разлика у годинама је велика. Мијушко је старији од Петра око 40 година. Нема докумената где се родио и где је умро Атанасије, отац Мијушков и Милетин, међутим, на гробном белегу – споменику на стејановачком гробљу има трага о Петру 1802-1848. Траг из 1790. године о рођењу Милете – Милије, брата Мијушковог није поуздан, година рођења није прецизна. Немогуће је да је рођен 1790, а да се жени 1797. г. у Руми. Очигледно је да се у то време није придавао толики значај прецизности години рођења записаним на гробним белезима, јер ово није једини случај! У сачуваном родослову Николајевића, у породици Ивковић у Старој Пазови, нема трага ни о неком другом Милети из тог доба у тој породици.⁸ Немогуће је да Мијушко исте године са истом женом Јулијаном има два сина Милету рођ. 3. 3. 1790. и Јоакима рођ. 29. 10. 1790.

АТАНАСИЈЕ НИКОЛИЋ из Брђана је имао синове Михаила – Мијушка и Милету, а Милета сина Милију.

МИХАИЛО – МИЈУШКО

Мијушко је рођен 1760., а преминуо 1841. године. Са супругом Јелисаветом (????-1814) имао је: Јоакима (29. 10. 1790-17. 1. 1865), Марију и Ану близанкиње рођ. 1793, Луку (1798-1826) и Петра (1802-1848). О Марији и Ани нема касније помена. Лука је био ожењен Софијом Јоановић, а Петар Милицом Ристић (1804-1838), а затим, у другом браку, са Персидом Беловић (1818-1861).

МИЈУШКОВИ ПОТОМЦИ

ЈОАКИМ

„Син Михајла (Мијушка) и Јелисавете, Јоаким, рођен је 29. октобра 1790. умро је у Стејановцима 17. јануара 1865.“ бележи поп Рајачић. Јоаким је завршио 6 гимназијских разреда у Карловцима, говорио је латински. Био је општински бележник и као такав је одликован златним крстом цара и

⁷ Историјски архив „Срем“ (у даљем тексту ИАС), ПВ ВГ 1797., без стране и т. бр.

⁸ По казивању Дејана Ивковића, из Старе Пазове, не зна се прецизно ко је овај Родослов правио, међутим поуздан је податак да га је техничким словима написао његов брат од стрица Сима (1935), син Богданов (1906-?) из Бачке Паланке. На основу проучених података о породици Николајевић, с обзиром на чињеницу да је пронађен у породици Ивковић, исти је вероватно Милица – Бела добила од стрица Стефана (1823-1883), пароха у Јаску, брата од стрица свога оца Атанасија. Стефан је прецизно побројао најстарије савременике, па и оне који су умирали као деца, док тих података после 1900. нема.

краља Фрање Јосифа I. Жена Јоакимова, Јулијана рођ. Секулић⁹, (рођена је у Буђановцима 1789. године, а умрла у Стејановцима 17. 4. 1761.¹⁰) Јоаким Николајевић, бележник, стар 27 година, супруга Јулијана 27, деца: Јелена 6, Константин 4, Александар 2 године и Љубомир 11 дана.¹¹

Поред бележничког посла Јоаким се бавио и књижевним радом. У писму Матици српској, помиње свој рад који је послао. Узда се у господина коректора „високоученог“ доктора (Јована) Суботића по коме је ово „делце“ доставио. „Ако Матица одлучи штампати он ће откупити 24 егземплара (примерка) по цени коштања“. За трошкове штампања поклања 50 форинти. „А ако ми ово духовно чедо издате одма ћу покушати по начину блаженопочившег митроносца Г. Лукијана Мушицког Славенску и Србску граматику упоредно списати табеларно, за видети разлику подобне једне и друге речи, а још приде србско немечки и немечко србски малој деци речник по азбуци.“ У писму пуном етикеције, снисходљивости и стила тога времена за дивно чудо Јоаким Николајевић, нотар стејановачки, 12. 7. 1845, пише Вуковом ортографијом.¹² Живан Милисавац помиње име аутора и његов рад о коме је било речи на Управном одбору Матице српске у септембру 1845. Дело није штампано.¹³

Јоаким Николајевић, бележник Стејановачки, оставио је за собом три записа на старим књигама и иконама у СПЦ у Вогњу, Стејановцима и Новим Карловцима. Петар Момировић бележи: На *Пресветом Јеванђељу*, Москва 1757, власништво СПЦО Вогањ, на маргинама, почев од редовног текста. Посвету цару Францу Јозефу 4. 2. 1853. потписују: Урош Милутиновић, протопрезвитер у Митровици, Стефан Рогић, администратор парохије, Јоаким Николајевић, бележник, Константин Обрадовић, учитељ, Јаков, кнез, и Иван Малетић.¹⁴ Јоаким Николајевић, нотар, потпис на полеђини иконе *Богородица Умиљенија*, СПЦО Стејановци.¹⁵ Јоаким је вероватно дародавац, но нема датума. Трећи потпис Јоакима Николајевића налази се у СПЦО Нови Карловци, *Библија*, том 4, Будим, 1800, на другом пред листу и на левој страни. Вероватно име сопственика.¹⁶ Библија је била власништво Јоакима, који је позајмљује или поклања поп Максиму Живковићу, пароху у Новим Карловцима, који је 1858. године оженио Љубицу, кћер његовог нај-

⁹ Општински суд Рума (у даљем тексту ОСР), ЗКО КОС ГУ 69, В, Б 1-2. к. бр. 74/67

¹⁰ РОМС, М 17909, Душан Рајачић др Богдану Пауковићу исто ...

¹¹ ИАС, Домовни протокол (у даљем тексту ДП) св. Николе Стејановци, 1817, последња страна.

¹² РОМС, М 19714

¹³ Живан Милисавац, *Историја Матице српске*, прва књига, Нови Сад 1986, 445.

¹⁴ Петар Момировић, *Стари српски записи и натписи из Војводине*, Нови Сад, 1996, књ. 3, бр. 5372, 312

¹⁵ Исто, Нови Сад, 2001, књ. 5, бр. 8930, 123

¹⁶ Исто, Нови Сад, 2001, књ. 5, бр. 9471, 202

старијег сина Косте Николајевића, касира румског магистрата. Крсна слава Николајевића био је Ђурђевдан.

По подацима домовног протокола храма Св. Николе у Стејановцима за 1817. и дописа поп Душана Рајачића, Јоаким и Јулка имали су децу овим редоследом: Јелена, рођена 1812; Коста, рођен 20. 6. 1813; Александар рођен 25. 1. 1815; Љубомир (потоњи епископ Лукијан), рођен 11. 2. 1817; Светозар¹⁷, рођен 26. 7. 1818; Стеван, рођен 3. 10. 1819; Василије¹⁸, рођен 28. 3. 1821; Љубица¹⁹, рођена 28. 12. 1822; Јован, рођен 19. 4. 1825; Драгиња, рођена 17. 3. 1827; Михајло, рођен 18. 3. 1828; Сава, рођен 24. 4. 1831. и Павле²⁰, рођен 6. 1. 1834. Као деца су умрли Јован 1826; Драгиња 1827. и Сава 1835.

ЈЕЛЕНА, нема података када је преминула. Била је удата за Косту Вуковића у Стејановцима. Породица Вуковић постоји и данас у Стејановцима.

КОНСТАНТИН

Константинова супруга, Јелисавета Николајевић, 39 година, (млађа 5 година) пописана је у Списку за исповед, 1856, као укућанка.²¹ Укућани су особе без властите куће – кирајџије. Пошто Константина нема на том списку вероватно је још увек у Стејановцима. У Руму је дошао 1857., када је купио кућу. Јелисавета Николајевић, рођена Кривопац, кћи Николе и Софије из Руме. По подацима Грунтовнице румског суда Константин 17. 9. 1857. купује кућу бр. 872/688.²² Коста Николајевић к. бр. 688, 3 оцака „где је Вурштер“.²³ Најстарији син Јоакима и Јулке, Константин 28. 4. 1858. удаје кћер Љубицу за Максима Живковића из Нових Карловаца.²⁴ Венчао их је архимандрит беочински Лукијан, млађи брат Константинов, чије је мирско име Љубо-

¹⁷ Потоњи адвокат у Руми, имао је децу Милана, Милоша, Јулку, Љубицу и Милицу – Белу, удату за Стевана Поповића.

¹⁸ Он је био управник Патријаршијског добра у Даљу, код њега је преминуо епископ Лукијан. Живео је у Сомбору, у Даљу у Иригу и у Стејановцима.

¹⁹ Попадија стејановачка, супруга поп Теодора Петковића, имали сина Младена.

²⁰ Завршио правне науке у Бечу, преминуо у Стејановцима 24. 7. 1858.

²¹ Архив САНУ, одељење у Ср. Карловцима (у даљем тексту АСАНУК), МПА „А“ кут. 213, бр. 596-1856, Списак за исповед способних душа парохије Свих Светих у Руми за 1856. у посту Васкрсења Христовог.

²² ОСП, ЗКО, књ. 19, ГУ 915, А, стр. 53, к. бр. 872/688. Б/21. Б/1, написник 915, 17. 9. 1857. бр. 3177.

²³ Ђорђе Бошковић, *Рума као среско место*, исто, 126

²⁴ ИАС, МКВ СС, 1858; Максим Живковић, рођен у Брестачу 11. 11. 1832., завршио гимназију и богословију у Карловцима, рукоположен 1858., парох у Старом Сланкамену, Бешки и Новим Карловцима. Парох у Старом Сланкамену, члан Саборског одбора, за пароха у Бешки изабран после Ускрса 1889. (Глас Истине 1889, Н. Сад, 126). Као парох бешчански „комментовао“ за окружног прото-презвитера у Митровици 30. 11. 1889. (Глас Истине, Н. Сад, 1889, 335)

мир.²⁵ Кум им је Константин Руварац, књижевник, син поп Васе Руварца из Нових Карловаца и млађи брат Лазара, Илариона и Димитрија Руварца, српских историографа. Стари сват је био Александар Јанковић, житељ Нерадина. Исте године, Константин са супругом Аном, 17. 7. 1858., добио је сина Љубомира.²⁶ Име је добио по стрицу Љубомиру, који ће постати епископ горњокарловачки 1865. Малом Љубомиру кум је био Василије Војновић, старији брат потоњег епископа темишварског Георгија. Коста Николајевић се помиње као касир администрације школских фондова у Руми, 3/15. 1. 1867.²⁷ Новац из општинске касе у току 1874, поред осталог, потрошен је и за чланове Сиротињске комисије: адвоката Светозара Николајевића, касира Косту Николајевића, контролора Косту Младеновића и актуара Косту Трифуновића.²⁸

Коста је преминуо 18. 1. 1874.²⁹ Његови наследници су по одлуци сирочадског поверенства, 20. 9. 1881., синови Милорад и Љубомир Николајевић.³⁰ У земљишним књигама, у властовници на Б/2 и Б/3, 20. 9. 1881, бр. 3696, по одлуци крстног листа и сирочадског поверенства, укњижавају се Николајевић Милорад и Николајевић Љубомир. Милорад вероватно у међувремену умире, а Љубомир постаје власник свих некретнина 1. 7. 1885. Међутим, ни он неће бити успешан, ни дуга века, јер 12. 7. 1891. постоји „предбележба“ румског велепоседника Теодора Богдановића о куповини свих непокретности за 4.000 форинти. Власници свих непокретности Љубомирових постају Теодор и Александра Богдановић 23. 9.

²⁵ ИАС, МКВ СС 1858, т. бр. 22, 17 рођен а 20. јула 1858, крштен.

²⁶ ИАС, МКК СС 1858. мати Ана, међутим у Списку за исповед 1856. и касније мати је Јелисавета. Вероватно је име Ана, у питању име од миља, добијено на знамењу, што је породица задржала. (РОМС ДП 1866, т. бр. 72, к. бр. 688) Константин Николајевић, касир, супруга Јелисавета, синови Милорад и Љубомир.

²⁷ Милутин Ратковић, *Постанак фондова србских школа у Руми*, Нови Сад 1868, 53

²⁸ Ђорђе Бошковић, *Рума 1861-1914*, рукопис, 102

²⁹ Подаци са споменика на Градском Православном гробљу у Руми. Датум рођења 30. 8. 1813. записан на споменику не слаже се са податком из Протокола крштених цркве Св. Николе у Стејановцима 20. 6. 1813., који је прибележио парох Душан Рајачић.

³⁰ ОСР, ЗК КО Рума, ГУ 915; Каснијим променама на Б/5 Николајевић Љубомир, постаје власник свих некретнина 1. 7. 1885. бр. 4120. Следећи власник на Б/6 12. 7. 1891, бр. 1640 је трговац Теодор Богдановић. Видимо из предбележбе да је на Б/7 23. 9. 1893. бр. 3051 озваничена ова куповина за 5120 форинти. Б/8 Александра Богдановић, друга супруга Теодора Богдановића, по уговору од 8. 7. 1893. постала купац ових некретнина за 4.000 форинти. После Теодорове смрти Александра на Б/11, 12. 12. 1903. бр. 3160/903 продаје за 8200 круна Љубинковић Васи. Кућа на доброј локацији променила је још неколико власника, на Б/18, 21. 5. 1911. бр. 2027. Власници Вернер Лоренц и Вернер Паула, који је продају на Б/19. Радивојевић Милану, умировљеном учитељу из Вилова. Током последњих педесет година кућа је мењала још неколико власника, а од 1995. је у поседу аутора.

1893.³¹ Јелисавета супруга Константина Николајевића, бившег сирочадског касира у Руми, Иванова 124, преминула је 1907. у 95 години.³²

ЉУБОМИР – ЕПИСКОП ЛУКИЈАН

У монаштву „наречени“ Лукијан, рођен је у Стејановцима 11. 2. 1817. Гимназију – лицеј завршава у Сегедину, а богословију у Карловцима. Студије права са одличним успехом завршио је на Пештанском универзитету. По Димитрију Руварцу у манастиру Крушедол су се обично калуђерили „придворни монаси“. Љубомир – Лукијан Николајевић замонашен је у манастиру Крушедол 20. 12. 1844,³³ био је професор богословије 1844-1856.³⁴ Патријарх Јосиф Рајачић га, као протосинђела, предложио за архимандрита манастира Беочин.³⁵ Наименовање у чин архимандрита извршено је. 23. 3. 1856. године.³⁶ Као архимандрит беочински учесник је Благовештенског сабора 2. 4. 1861.³⁷

Пре посвећења Лукијан Николајевић је живео као архимандрит у Двору. Давао је младом богослову Василију Николајевићу из Голубинаца да преписује концепте разних писама, а нарочито Патријархове дописе епископима, како би млади богослов упознао њихову кореспонденцију. Говорио му је: „То ти све може на твоју корист служити, мада ти одузимам време које би ти за шетњу и забаву употребио“. То је био леп и паметан човек, честит свештеник, прави калуђер и узор владика.³⁸

Као архимандрит манастира Крушедола изабран је за администратора удова епархије Горњо Карловачке.³⁹ Владика Лукијан Николајевић се завладиčio на Петровдан 29. јуна 1865, а 10 јула исте године повео је младог јереја Василија Николајевића са собом преко Крушедола и Хопова до Стејановаца, места свога рођења. Тамо је одслужио архијерејску литургију и својим Стејановчанима говорио врло дирљиву беседу. Поред осталих ту је био и Стефан Николајевић, искрени пријатељ из младости, иначе парох голубиначки. Парох стејановачки, Теодор Петковић, врло лепо га је поздра-

³¹ Исто

³² ИАС, МКУ СДР 1896-1918, т. бр. 8. 4/17. 3. 1907. Јелисавета Николајевић р. Кривога, 95 г. муж Коста.

³³ Др Стефан Чакић, *Манастир Крушедол*, Нови Сад, 1991, 192.

³⁴ Епископ Сава, *Српски јерарси*, Београд, Подгорица, Крагујевац, 1996, 290

³⁵ АСАНУК, МПА „А“ 309/1856.

³⁶ АСАНУК, МПА „А“ 504/1856.

³⁷ Др Душан Поповић, *Благовештенски сабор, Срби у Војводини III*, Нови Сад, 1963, 310; *Споменица владичанства сремског*, Н. Сад, 2014, М. Беочин, 152 Лукијан Николајевић, беочински настојатељ 1871-1872,

³⁸ Ратко Рацковић, *О аутору Иришког типика – поводом 800 година Хиландара*, Завичајни музеј Рума, Зборник II, Рума 1998, 114

³⁹ АСАНУК, М 269-1864, сходно решењу од 21.11.1864.

вио и „дивну му здравицу напио“.⁴⁰ Владика је остао код својих два дана. Вратио се преко Крушедола у Карловце, а потом отишао на своју епархију. „При растанку моме с њим, кад сам га у руку пољубио, пољубио је он мене у образ па ће ми рећи: 'Помени ме у светим твојим молитвама'. То су биле последње речи његове које сам из његових уста чуо, и још му жељу испуњавам и данас, јер га на проскомидији увек спомињем тајно, а 16. септембра и на дан владичења његова 29. јуна увек јавно, као и на Ђурђевдан кад је свечар био.“⁴¹ Устоличен је тек 10. 9. 1867. Његовој инсталацији и полагању заклетве у Пакрацу присуствују епископ пакрачки Никанор Грујић и Теодор пл. Радосављевић, витез Посавински.⁴²

Теодор Радосављевић, отац Аврам (командир чете – „centurio“, рођен је у Попинцима 1805. године. Почетно образовање добио је у ц. к. тривијалној школи у Шимановцима.⁴³ Теодор је завршио Жежмарски лицеј – права I-II, год. III-IV студија (primarius 3, 4) 1823-25, дошао из Карловачке гимназије (наставио студије права 1826).⁴⁴ Био је капетан – аудитор у Српском народном покрету 1848. Неко време је био командант Петроварадинске граничарске регименте. Теја је у почетку човек од поверења Српског покрета, али и бана Јелачића. Његовом заслугом је рестаурирана региментска структура у Срему и поништене тековине Српског покрета. Крајем 1848. постаје ратни комесар Срема и објављује устројство преких судова против дезертера.⁴⁵ У сваком случају Теодор – Теја Радосављевић је слојевита личност, који ће из Српског покрета изаћи као царски командант тврђаве у Осијеку. Конзул Аустрије у Београду постаје 1856. године.⁴⁶ О Теји у „Мемоарима“ Јаша Игњатовић је забележио: „као командант Варадинске пуковније, младе способне Србе у великом броју поставио је за „лаћмане“, и то „по обзиру свом и по брижљивости према Србима“... Његова политика је била: „Србију у тешњи положај са тадашњом Аустријом увести, а за парализовање руског уплива.“⁴⁷ По повратку из Београда, у Осијеку поново постаје командант Тврђаве и добија чин гене-

⁴⁰ Теодор Петковић је зет Николајевићима, био ожењен Јоакимовом кћерком Љубицом.

⁴¹ РОМС, Н. Сад, М 9983, Васа Николајевић, *Родослов породице Николајевић II*, 107; Напомена: Постоје две верзије Родослова породице Николајевић, које је у рукопису оставио прота Васа, капелан голубиначки и прота иришки, У првој верзији прота бележи сажето догађаје и људе своје уже породице, међутим, у другој верзији, обимнијој и детаљнијој, пише и шире од своје уже породице.

⁴² АСАНУК, М 261 – 1867, К. 721, У Карловцима 22. 10. 1867. Заклетва епископа Лукијана Николајевића 10. 9. 1867. у Пакрацу.

⁴³ Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva*, svezak II, Zagreb 1910, 101; РОМС, М 4664, У документу о одласку Другог батаљона 1848, под командом Тоше Боснића у Карловце.

⁴⁴ Ристо Ковијанић, *Срби који су учили у Словачкој (XVIII - XIX век)*, ЗМСКЈ, књ. 20, св. 1, Нови Сад, 1975, 75

⁴⁵ Др Славко Гавриловић, *Срем пре и у току Српског народног покрета 1848/49*, Београд-Ваљево 1997, 299

⁴⁶ Ратко Рацковић, *Помени и трајања*, Сремска Митровица 2006, 232

⁴⁷ Јаков Игњатовић, *Мемоари*, Београд 1966, 189

ралмајора. Кћер јединицу удаје за Фрању Соретића, аустријског генерала, дипломату од каријере, који је био аустријски конзул у Сарајеву, Београду, Инстанбулу и Ђенови.⁴⁸ Генерал-мајор, Теодор витез Радосављевић, пензионисан је 1868.⁴⁹ Ненадано, 21. 7. 1873., у 6 сати поподне, у својој 68 години, умро је Теодор Радосављевић, „подмаршал у миру“, који је иначе „овде“ живио. Сахрањен је на војном гробљу 23. 7. Војно гробље у Осијеку налазило се делом на данашњем Сењаку.⁵⁰

Генералмајор Теодор пл Радосављевић⁵¹

„Као прави син свог народа, епископ Лукијан Николајевић здушан према сиротињи, нежан и брижљив син, веран пријатељ, свима је био све. Свој је био најмање. Сав у служби човечанства. До смрти сиромаш. Никог није увредио, ником се светио, никога оговорио и озлобио, никог тужио ни судио. На његове руке и његово име није ничија суза канула, али се на његовом срцу уставила многа“.⁵² Умро је у Даљу, код свога брата, 16. септембра 1872. године, у 57. години живота.⁵³ Сахрањен је у саборној цркви св. Димитрија у Даљу.

⁴⁸ Иван Ротов Вања, мр шум. (1932) казивања аутору о прадеди по мајци – Марији рођ. Соретић.

⁴⁹ *Zapisnici grada Osijeka 1867-1875*, Osijek 2005, 95, (priredio dr. sc. Stjepan Sršan).

⁵⁰ Stjepan Sršan, *Osječki ljetopis 1686 - 1945*, Osijek 1993, 205

⁵¹ Иван Ротов Вања, Из породичне архиве Соретића, поклон снимак аутору.

⁵² Сава, епископ шумадијски, *Српски јерарси...*, Београд-Подгорица-Крагујевац 1996, 290

⁵³ РОМС, М 9983, Васа Николајевић, *Родослов породице Николајевић II*, 107

Смрт епископа Лукијана узроковао је телеграм који је он потписао за време изборног сабора 1872. О томе више детаља оставља епископ Никанор Грујић у својој Аутобиографији. После његовог пријема код цара Франц Јосипа око избора за епископа Андреја Стојковића за патријарха српског, по повратку из Беча затекао је администратора патријархата епископа Стојковића узнемиреног, јер је обавештен из других извора да царска власт држи да је он „поводљив за Милетићем“. „Сабор који ће бирати патријарха заказан је за 1872. у Карловцима. Топнички генерал Молинари, командинер загребачки, би повереник на Сабору. Он је захтевао да по одређеном церемонијалу дође на Сабор, као и многи пре њега. Стојковић не одреди сам депутацију која ће изаћи пред Молинарија и допратити га од варадинске чесме и од пиваре у Карловце. Стојковић пошаље церемонијал депутирцима, да они одреде. Кад ови прочитају церемонијал закључе да је то велико понижење у данашњем времену и за Сабор и за сав народ српски. Закључе да краљевски повереник може доћи, али га они неће да дочекају тако, као што церемонијал захтева и тај закључак пошаљу Стојковићу. Стојковић обавести Молинарија у Варадину, али ни он не одступа од церемонијала, јер га је добио од владе и Његовог Величанства у инструкцији својој. Молинари се обрати горе и заиште упутства, а долазак у Карловце одгоди, док му телеграм не стигне.

Епископ Лукијан Николајевић

Депутирци саборски закључе да телеграмом замоле Њ. Величанство да уклони ту сметњу од конгреса. Напишу телеграм и пошаљу депутацију к мени, у којој је био Брановачки, Стефановић и прота сомборски Бранковић и позову ме да идем у саборницу и потпишем и ја телеграм њихов. Ја им одговорим да не могу потписати телеграм, који су они закључили и написали без мене и епископа, а није саветно да уплићу епископе у тај процес њихов, за који се не зна како ће завршити. У мојој соби у тај пар био

је епископ горњокарловачки Николајевић. Прота сомборски пришапне му нешто на уво, кад су излазили од мене, а он дође после мени, па ми каже узрујано, ако ја нећу да потпишем телеграма, он иде да га потписује. Мени то падне у очи, па му одговорим: Слободно вам је ићи или не ићи, ја нисам властан ни послати вас, ни задржати вас, радите како хоћете. Он отиде у саборницу и потпише се на телеграм и добије наравно велико 'Живио'. Стојковић је више пута ишао код Молинарија и слао депутирце да се договоре, али Молинари доби писмено да је Сабор распуштен. Молинари остави Варадин, али се изрази пред неким, да се диве како је могао епископ Николајевић потписати телеграм, који је носио у себи сведоџбу према највишој наредби царској, па му је то и поручио.

Ја отпутујем с Николајевићем из Карловаца до Даља, и ту сам био два три дана с њиме. Али он је био као убијен, и често ми је говорио, да се каје што је био тако малоуман и потписао онај несретни телеграм. Ја отпутујем у Пакрац а он остаде у Даљу код брата свога Васе, и кад чује да је Стојковић скинут са администрације и да сам ја наименован место њега за администратора удари га шлог и умре. Стигне ми из Даља телеграм, да је умро у Даљу код брата свог Васе. Јавим то министру Лоњаију и похитам одмах у Даљ да га сахраним. На погреб његов дошло је и неколико Сомбораца, међу којима и прота Бранковић, који му је пришапнуо у мојој соби, да се потпише телеграм и да се препоручи тим конгресу.

У Даљу је било све запетљано и замршено, јер Чарнојевић није био инспектор, него је био властелин Даљски, коме су долазили из Угарске свакојаки гости, а походили су га Суботић и Милетић, док је трајало оних 30.000 форинти које су му дали из Фондова. Ја сам примио Даљ 20. новембра 1872. са 160 форинти у каси, и управљао сам њим до 18. августа 1874, дакле једну годину и десет месеци. За то време исплатио сам 20.000 форинти Чарнојевићевих дугова, ревиндицирао сам процес преко 7.000 јутара алодијалних земље.⁵⁴ Докупио сам један виноград, осим тога предао сам неприкосновеном фонду интеркалара готових новаца 36.000 форинти и у натуралијама 71.000 форинти, дакле свега преко 107.000 форинти.⁵⁵

Беседу Лаврентија Гершића, архимандрита о Лукијану Николајевићу, објавио је „Народ“ НС, др Јована Суботића, бр 109 и бр 111 од 28. септембра 1872.

СВЕТОЗАР, адвокат (26. 7. 1818. Стејановци – Рума, 24. 1. 1893.). У архиву Карловачке гимназије налази се међу сачуваним ђачким свескама и свеска „Exercitia stili“ Светозара Николајевића, ученика петог разреда

⁵⁴ Процесе за преко 7.000 јут. земље водио је управитељ Митрополитског добра у Даљу, Василије-Васа Николајевић, млађи брат епископа Лукијана. О тим процесима оставља докуменат (АСАНУК, Даљ, бр. 5418 - 1875, 3. 11. Поджупанији Осијек.)

⁵⁵ Богословски гласник, Сремски Карловци, књ. VIII, св. 3, 1905, 129-36

гимназије, из 1835/36 године. Николајевић је био четири године старији од Бранка Радичевића. У свесци међу задаћама налази се једна под насловом „Descriptio vallis dictae Strazsilovo“. У задаћи Николајевић описује лепоте Стражиловачке долине. Између осталог каже да Стражиловачка долина по своме положају надмашује све долине у карловачкој околини: да није плод људских руку, већ дар природе. Зеленило којим је „оденуто“ дрвеће и поља дају долини пријатан изглед. Помиње хладну и бистру изворску воду и чардак. Надаље каже да Карловчани и грађани из околних места долазе по неколико пута годишње на излет на Стражилово, те у игри и песми проводе дан у лепој природи. Ђаци врло често долазе на Стражилово, проучавају и скупљају биљке за свој хербаријум, и у лепој природи проводе дан у песми и игри.⁵⁶

Светозар Николајевић, адвокат и житељ румски, и Милица, кћи почившег Максима Максимовића, житеља румског, венчани су 9. 2. 1848. у цркви Св. Вазнесења у Руми. Венчао их парох Станимир Крстић. Кум Георгије Сарајић, нотар – адвокат иришки, стари сват Софроније Радоичић.⁵⁷ Др Светозар, адвокат, и Милица Николајевић добили су сина Милана 1. 10. 1850. Кум је био Георгије Сарајић.⁵⁸

Др Светозар и Милица рођ. Максимовић има ли су три сина и три кћери, и то: Милана 1. 10. 1850; Јулијану 4. 5. 1852; Љубицу 23. 6. 1853; Душана 18. 7. 1855; Милицу (Белу) 30. 3. 1860; и Милоша 22. 10. 1862.⁵⁹

Светозар крајем 1855 постаје фишкар манастира фрушкогорских.⁶⁰ Следеће, 1856. године, др Николајевић је предложен за председника Сирочадске комисије, „говори српски, немачки и латински, лојалан и добар, моралан, плата 240 форинти“. Сирочадска каса је бринула о социјалним питањима, сиромашних, избеглица, сирочади и уопште о најсиромашнијима. На месту касира Сирочадске касе налазио се тада најстарији Светозаров брат Коста Николајевић. О значају ове комисије говори податак да су њени чланови Каспар Месарош, Јозеф Ерентлајцбергер, Деметар Николаус, Трифун пл. Младеновић, Ладислав Балог (адвокат код Пејачевића), Симеон Кривоац, Карл Ристер и Васа Марковић.⁶¹

Постоје трагови о др Светозару Николајевићу, о локацији куће и о плаћању ојачарине за три оцака 1859.⁶² Приложник Школском фонду је 1860, 1863, и 1865.⁶³ У служби адвоката је 1861.⁶⁴ Др Светозар Николајевић, је

⁵⁶ Коста Петровић, *Опис Стражилова из 1836 године*, ЗМСКЈ, књ. II, Нови Сад 1954, 196

⁵⁷ ИАС, ПБ ВГ 1848, 68, т. бр. 14

⁵⁸ ИАС, ПК СС, т. бр. 75, 1850.

⁵⁹ РОМС, ДП СС 1866, т. бр. 30, к. бр. 69.

⁶⁰ Милош Ратковић, *Постанак фондова србских школа у Руми*, Нови Сад 1868, 25

⁶¹ Ђорђе Бошковић; *Рума као среско место...* 33

⁶² Исто, 48 и 121

⁶³ Милош Ратковић, исто, 41-43

управитељ румског котара, из којег у септембру 1861. године др Јован Суботић, као вицеишпан сремске жупаније, почиње агитацију по Срему.⁶⁵ Др Светозар Николајевић је велики судија 1862. Председник је Црквене општине у Руми.⁶⁶

Никанор (Грујић) епископ пакрачки и администратор митрополије карловачке обавештава Васу Крстића, пароха цркве Вазнесења Господњег у Руми, да се г. Светозар Николајевић, „одветник румски“, као заступник Управе српских народних фондова, чија је кућа Стара пивара (позната и као Ракијашева кућа у Ловриној улици) поверена му од Управе фондова, одрекао надзорништва над том кућом. Тим поводом епископ моли јереја Васу Крстића да убира кирију и води надзор над одржавањем те куће.⁶⁷

Некадашња кућа др Светозара и др Милоша Николајевића, Главна 150

Почетком 1875. године у Руми је одржана конференција посвећена питању изградње железнице. Конференција је имала за циљ да и Руму укључи у пројекат изградње земунско-сисачке пруге, која је према најавама, ускоро требало да се гради. Румски адвокат, Светозар Николајевић је присутнима изложио потребу постојања пруге и у овим крајевима, и то од Новог Сада, преко Каменице и Ирига, до Руме, као и према Земуну. Мерник грофа Пејачевића допунио је његов став информацијом да су у Бачкој све општине обећале своје земљиште за потребе пруге и предложио да Сремци тако поступе. Сам Пејачевић је преко свог мерника обавестио јавност да ће дати сву земљу која буде била потребна за пругу. За остваривање овог циља изабран

⁶⁴ Ђорђе Бошковић, исто, 22

⁶⁵ Др Јован Суботић, *Аутобиографија*, књ. 3 – Лето, Нови Сад 2009, 128

⁶⁶ АСАНУК, К, Рума бр 84, од 3. јула 1869.

⁶⁷ Архива цркве Вазнесења Господњег Рума (у даљем тексту АЦ ВГ) 12/24, 2. 1873.

је одбор са грофом Адолфом Пејачевићем на челу и адвокатом Николајевићем, као перовођом. У одбору су још били: Љубомир Панајотовић, Тоша Богдановић, властелински мерник, адвокат Стеван Димитријевић, Александар Ковачевић, Паја Филиповић, Миша Кривоац, Сима Маринковић, Ернест Шпилер, Паја Богдановић, као и други из Ирига и Каменице.⁶⁸

По подацима из 1856. године, кућа др Светозара Николајевића, адвоката, старог 38. год. и Милица старе 32 год., била је друга кућа од Рехнићерове, тј. кућа са лучним сводом, преко пута Хотела „Срем“.⁶⁹ „Мали паркић“ и Рехнићерова кућа били су у то доба у поседу Јоакима Војновића, трговца и његовог брата Саве, кнеза и бележника Румског магистрата. После Савине смрти 1867., супруга Катарина удаје се за комшију Михаила Сиглера, а по његовој брзој смрти постаје власник куће између Војновићи и др Светозара Николајевића. Та кућа је позната и као кућа трговца Хофмана, у којој је у другој половини 20. века станао учитељ Тома Станић. Део куће др Николајевића купују Стева Николић – Мангуп, месар и Баја Антић, трговац.

Др Светозар је умро 24. 1. 1893. у Руми сахрањен на Градском православном гробљу, супруга Милица Максимовић, рођена 1828. преминула је 1914.⁷⁰

МИЛАН, син др Светозара, рођен је у Руми 1850. Први начелник Руме по сједињењу Жупаније и Војне крајине 1886. потом је „поставио је концеписта краљевске Земаљске владе у Загребу. Премештен је из унутрашњег одељења у одељење за просвету и црквена дела, где му је поверена „реферада“ за српску православну цркву и школске ствари. Бавио се књижевним радом под именом Милан Светозарев.“⁷¹ Пензионисан је као саветник краљевске Земаљске владе у миру, са пребивалиштем у Загребу. Био је нежења. „Преминуо је у болници Милосрдне браће 24. 3. 1912. у 62. години. Сахрањен у Руми 27. 3. 1912. Железницом пренесен ковчег до Руме.“⁷²

*Милан Николајевић*⁷³

⁶⁸ Застава, 1875, 26; Ђорђе Бошковић, *Рума 1861 - 1914*, рукопис, 168-169

⁶⁹ АСАНУК, *Списак за исповед поводом Васкрса 1856*, Свих Светих у Руми, т. бр. 29, к. бр. 69

⁷⁰ Са споменика на Градском гробљу у Руми.

⁷¹ *Глас истине*, бр. 8, Нови Сад 1889, 126

⁷² АЦ, Светог Духа Рума, РМ 35, 14/27. 3. 1912. др Душан Дима

⁷³ РОМС збирка фотографија XVII - 10 26. 11. 1876 Грац моме побратиму Ђоки Красојевићу.

ЈУЛИЈАНА је била удата за Гавру Полита, трговца у Новом Саду. Венчани су у Руми 27. 4. 1870. у цркви Свих Светих.⁷⁴ Гавра је рођени брат адвоката и политичара Михаила Полита Десанчића. У књизи Николе Петровића, *Светозара Милетић и народна странка – грађа*, Ср. Карловци 1968, на стр. 371 помиње се „адвокат (Михаило) Полит (Десанчић) из Руме 23. 12. 1866. Такође, том приликом помиње се Стеван Владислав Каћански, професор у Руми, који је добио место, пошто је у Београду изгубио службу. Допис министарства полиције из Беча министру спољних послова Беусту о поверљивој достави против Стевана Владислава Каћанског због конспиративне делатности и везама са Михаилом Политом Десанчићем и Светозарем Милетићем.

ЉУБИЦА ДИМОВИЋ, МАТАВУЉ

Љубица, кћи адвоката Светозара Николајевића из Руме, 29. 1. 1875., добила је дозволу патријарха Прокопија Ивачковића да се може удати, без трикратног навешћења, за Николу Димовића, „купеца из Новог Сада“.⁷⁵ Десет година старији Никола Димовић био је трговац деликатесном робом. Из изданог „крсног писма“ Љубици Николајевић, видимо да је рођена 23. 6. 1853.⁷⁶ „Када јој је 1896. године Никола умро, Љубица је наследила знатно богатство. Радњом је руководио синовац њеног покојног мужа који се такође звао Никола Димовић, а био је ожењен ћерком њене сестре Јулке Полит. Пошто је брак био без деце, интереси обеју породица били су да се Љубица не удаје, како имање не би отишло у туђе руке. Преговори о венчању са Матавуљем вршени су у највећој тајности.“⁷⁷ Док је Љубичина мајка срдечно благословила намеру своје кћери, породице Димовића и Полита успротивиле су се. Одмах после венчања Матавуљ је са Љубицом пошао на пут. Са првог конака „меденог путовања“ јавља он Милану Савићу 20. 8. 1900. из Пеште да су обоје здрави и срећни.⁷⁸

Прецизни датума посете Матавуљевих Руми, сачувани су у матичној књизи крштених цркве Св. Светих, односно Св. Духа, када је тетка Љубица била кума кћерима млађег брата др Милоша. Симеону Милицу 9. јула 1901. године крстио је Сима Матавуљ. Љубицу, је 28. 9. 1903. крстила Љубица давши јој своје име. Мару 27. 6. 1907. – крстила је Љубица. Мара ће се пред Други светски рат удати за Драгишу Цветковића, председника Краљевске владе.

⁷⁴ Архива цркве Свих Светих (у даљем тексту АЦ, ССР), 1870

⁷⁵ АЦ, ССР, 15/1875

⁷⁶ АЦ ССР, УЗ 1900. т. бр. 87. 19. 4/2. 5

⁷⁷ Др Живомир Младеновић, *Из породичне преписке Симе Матавуља, Зборник Државних архива Војводине*, Нови Сад, 1955, бр 7, 67

⁷⁸ Исто, 68

Љубица Николајевић

Познато је да је Симо Матавуљ преминуо 20. 2. 1908 од капље. Љубица није дуго живела после другог мужа, преминула је 31. 7. 1910. „Супруга одличног нашег књижевника, покојног Симе Матавуља, члана Српске краљевске академије. Љубица је кћи бившег адвоката Светозара Николајевића из Руме и супруге му Милице оснивачице и данас још председнице Румске добротворне задруге српкиња. Љубица се први пут удала у Нови Сад за честита и напредна трговца, пок. Николу Димовића, с којим је зарадила и заштедила лепо имање од близу милион круна. Љубица има у животу два брата: Милана, кр. саветника и Милоша, адвоката у Руми и перовођу Женске задруге у Руми и две сестре: Јулку Политову, трговкињу у Новом Саду. Муж Гавра је рођени брат адвоката Михајла Полита Десанчића, и Милицу (Белу) Поповићку, супругу судца и матер др Душана Поповића, адвоката и земаљског посланика у Митровици.“⁷⁹ Својим тестаментом она је, између осталог, завештала 100.000 круна Српској академији наука за помагање изнемоглих српских уметника, на првом месту књижевника; библиотеку свога мужа Трећој мушкој гимназији у Београду, а његова дела и рукописе као и 40.000 динара у готову, деверу Ђури. Зато што га нису потписала два сведока и што је био без датума, тестамент су оборила Љубичина браћа и сами наследили сестру, а у спору око наслеђа, књиге и рукописи су се затурили, а можда и пропали.⁸⁰ У уводу приповетке *Павина симфонија*, која се дешава у Хрватској, Матавуљ износи своје утиске са гостовања код родбине своје жене Љубице, у лику судије Душана, старог момка веселјака, он слика Љубичина брата Милана Николајевића, с којим је био у присном пријатељству.⁸¹

⁷⁹ *Женски свет*, Нови Сад, бр. 3, 1910, 214

⁸⁰ Др Живомир Младеновић, исто, 72

⁸¹ Исто, 100

У Списку деоничара Српске банке Каштела, Зларин, Шибеник и Сплит, пише да је Симо Матавуљ, Шибеник, оставио 54 деонице, Љубица Димовић Матавуљ, Рума, 20 и Љубица Димовић Матавуљ, Рума, 11 деоница.⁸²

МИЛИЦА – БЕЛА, кћи др Светозара Николајевића, удата за судију др Стевана Поповића (Рума 1839. – Осијек 1912.). Отац Стеванов, Ђорђе, био је трговац пољопривредним производима у Товарнику, а мати Дафина – Дашка рођ. Каћански. Дашка је сестра епископа Сергија Каћанског, говорника на Мајској скупштини 1948., који је предложио митрополита Јосифа Рајачића за патријарха српског. Стефан, судија котарског суда у Руми и Милица Бела, венчани су 1876. у цркви Свих Светих у Руми. Стеван Поповић, прво пристав а потом судија Котарског суда у Руми и Милица – Бела, 1877., добили су сина Душана, коме је кум био Стеван Димитријевић, румски адвокат. Кућа Поповића носила је број 187.⁸³ Новорођенче је крстио прота Авакум Стајић, парох цркве Свих Светих.⁸⁴ Душан ће временом постати доктор права и чувени загребачки адвокат, првак Српско-хрватске коалиције. Миличин – Белин (рођ. 1861)⁸⁵ син, др Душан Поповић, рођен је 1. 10. 1877. Душанова сестра Љубица, рођена 11/23. 12. 1879, мати је Ванета Ивановића. У њу је био заљубљен Вељко Петровић, као новинар радикалске Србије у Митровици пре Првог св. рата, близак сарадник Адама (Светозара) Прибићевића.⁸⁶

Стеван Поповић (отац др Душана, адвоката) његова жена Милица – Бела, рођ. Николајевић, шаљу уверење да је њихова кћи Љубица рођ. 11/23. 12. 1879.⁸⁷ Кћи Милица родила се у Осијеку 25. 12. 1888. Стеван Поповић, судија (отац др Душана?), помиње се као кандидат у румском срезу на изборима, уз бившег бележника Филиповића, Рогулића и Симу Милутиновића Туту. Сима Крстић, угледна старина, предложио је Стевана Поповића за кандидата за румски срез.⁸⁸

У акцији помоћи „херцеговачко-босанској сиротињи“ у Руми, поред осталих, 1875. истакле су се и две госпођице: Бела – Милица Николајевић, (кћи др Светозара, будућа супруга Стевана Поповића, судије и мати потоњег др Душана адвоката и заступника у Сабору Хрватске) и Санда Панајотовић, кћи Љубомира.⁸⁹

⁸² *Обнова*, билтен Српске банке, бр. 8, Загреб, 2004., 1, www.srpska banka, Zagreb

⁸³ По попису из 1884. кућа је била у на Новом Вашаришту (око Брега)

⁸⁴ ИАС, ПК ССД 1861-1888. 140, т. бр. 46, 25. 9. 1877.

⁸⁵ РОМС, Домовни протокол 1866, т. бр. 30, к. бр. 69

⁸⁶ Ване Ивановић, Интервју о румским коренима, Б92, 1996.

⁸⁷ АЦ, ССР, Уруцбени записник, 1900. 9/22. 9

⁸⁸ Застава, 1875, 83

⁸⁹ Застава о Босни и Херцеговини 1874-1876, књига 3, Сарајево 1954.

Кћи Поповићевих, Милица, „словила је као изузетна лепотица не само у Осијеку, где јој је отац био судач него и у цијелом Срему одакле су њене обитељи, Поповићи и Николајевићи“.⁹⁰ У првом браку са Иваном Рикардом Ивановићем (Осијек, 1870. – Осијек, 1925.) Милица је родила троје деце Марију – Дашку, Владимира и Ивана Стевана (Осијек, 1913. – Лондон, 1999.), званог Ване, по рођаку Стевану Ванету Живадиновићу, касније познатом надреалистичком уметнику Ванету у Бору. Пошто је Иван Рикардо Ивановић пропао у трговини, долази до трзавица у браку и Милица се удаје за бродовласника Божу Банца, власника *Југословенског лојда*, патриоту, Југословена, Дубровчанина пореклом, који своју флоту у Првом светском рату ставља у службу Србије и савезника. Декларисао се као Србин католичких корена. Неспорно да најдубљи траг од Миличине деце оставља Иван – Ване Ивановић: спортиста – атлетичар, препонаш, учесник Олимпијаде 1936. у Берлину, организатор бојкота поздравља Хитлера; бродовласник наследник поочима Боже Банца, политички активиста – савезнички официр у Другом светском рату. Своју поморску флоту ставио је у службу савезника, после рата имао је другачији став о односу Велике Британије према Краљевини Југославији и нарочито према британским официрима Фицроју Меклејну и Билу Дикину, као и премијеру Винстону Черчилу. Дипломата – генерални конзул Монака у Великој Британији; писац – своја политичка опредељења и казивања о пореклу претаче у књигу *Друго звоно I и II*, Београд 1995.⁹¹

ДР МИЛОШ

Др Милош Николајевић, адвокат, рођен 22. 10. 1862. у Руми, син покојног др Светозара и Милице Николајевић, првобрачни и Јелена Јојкић, рођена у Новом Саду, 1/13. маја 1876, к. бр. 930, кћи др Младена Јојкића, градског „првофизика“ и Милице рођ. Ивачковић. Испитани у ПСПЗ у Новом Саду, 12/24. 9. 1897. Милан Ћирић, окружни протопрезбитер.⁹² Венчани су исте године. Добили сина Светозара, 14. 3. 1899., који није био дугог века.⁹³ По подацима из Грунтовнице румског суда видимо кретање у служби. Др Милош, је заменик јавног бележника 1880. године, када купује кућни плац и земљу од Угарског ерара за 137 форинти.⁹⁴

Др Милош, као адвокат, био је посланик Пештанског сабора на винковачкој листи за време Аустроугарске.⁹⁵ Др Милош Николајевић је пуномоћник

⁹⁰ Vane Ivanović, *Друго звоно I*, Београд 1995, 21

⁹¹ Ратко Рацковић, *О пореклу Госпе Милана Ракића*, Кровови, Сремски Карловци 2012-13, 173

⁹² АЦ, ССР, 134/12/24. 9. 1897.

⁹³ СО Рума, Матичне књиге Свих Светих, Протокол умрлих 1900. Светозар је преминуо 1. 10. 1900. забележио је парох Марко Шаула.

⁹⁴ ОСР, ЗКО, књ. 30, ГУ 1681, А: к. бр. 274, 349. Б/З, к. бр. 610/458

⁹⁵ Димитрије Б. Спајић, *Др Милош Николајевић*, Подлистак „Дана“ (хемелотека Завичајног музеја Рума)

његове Екселенције г. Ладислава грофа Пејачевића и осталих наследника при продаји 10.000 јутара земље сремским сељацима 1907. Уговор са Павлом Обрадовићем пријављен је Порезном уреду у Руми 8. марта 1907. Павле Обрадовић је купио 10 јутара земље у КО Љуково за 14.400 круна, стим што је одмах уплатио 4.353 круне, а остатак од 10.055 круна у 18 једнаких полугодишњих рата, почев од 1. априла 1907, године, са 6% камате на полугодишње рате, плаћаће унапред, по увођењу у посед. За случај, да би купац са једним оброком био у заостатку, имао се цео поступак куповине сматрати поништеним. Уз потписе купца и др Милоша Николајевића, ту је параф и печат администратора Јохана Пола.⁹⁶ Из следећег Уговора истих странака од 15. априла 1912., када купац купује још 6 јутара, цена је била 12.600 круна. Плаћено у готовом 3.070 круна, остатак 9.590 круна, са 6% камате, на 20 једнаких полугодишњих рата (укупно десет година). Уговори су прављени на немачком за продавце, а на српском ћирилицом за купце, 20. августа 1913. Истоветност потврђује заклети тумач мађарског и немачког језика Ладислав пл. Јанчо, парафом и печатом. Занимљивост овог уговора је у томе што из њега спознајемо услове продаје и начин плаћања.

Продаја 10.000 јутара земље сремским сељацима био изузетно економски важан потез Властелинства Пејачевић. Одлука је донета 1905. Поједини купци уплаћујући једну трећину одмах, остало sukcesивно у наредних неколико година, зависно од висине купопродајног уговора. У посед се улази одмах по уплати једне трећине, пренос власништва извршиће се по одобрењу „Надтуторствене области“ у Осијеку, што је коначно остварено 1910. године. На овај начин је добијен потребан капитал за враћање обавеза, али и за финансирање нових програма, који ће унапредити Пејачевићево властелинство, које ће до Првог светског рата словити као нај уређенији велепосед у Хрватској.

Др Милош Николајевић, као бечки студент, у Првом светском рату склонио се у Беч, где се сретао са Ђорђем Војновићем. Дугогодишњи пријатељски и пословни односи породица, уз чашу шампањца и музику. Др Милош је био радо виђен гост Анице и Ђорђа у хотелу *Максим* – „посебно смо памтили њихову крсну славу“.⁹⁷

Не само да се бавио адвокатуром, др Милош је био друштвено ангажован као перовођа Српске женске добротворне задруге и председник Ватрогасног друштва у Руми 1909-1920. Вероватно као један од знатнијих приложника при градњи *Хрватског дома*, на чију идеју је изнад улазних врата постављена скулптура „Дед и унук“. Приликом свечаног отварања, 1912.

⁹⁶ Anton Lukić, *Indija Indigena zapisi i predanja*, Indija 2002, 137

„Odluka br 24250 gr Os. 1906/220, odobrenje 219 kupoprodajnih ugovora koje sa sremским paorima potpisuje u ime Plemićkog dobra Ruma dr Miloš Nikolajević, rumски advokat - punomoćnik. Odobreno u Kraljevskom kotarskom sudu Vukovar 10. listopada. 1909.“

⁹⁷ Ђорђе Војновић, *Инђија у сећањима*, Инђија 1997, 42

године, једна од његових кћери рецитовала је Змај Јовину песму *Узо деда свог унука*.⁹⁸ У то време Николајевићи су били угледна и богата румска породица.

Др Милош Николајевић, адвокат преминуо је 17. 11. 1922. године Рума, Краља Петра 134. Имао је четворо деце, од тога троје живе. Супруга Јелена рођ. Јојкић, стара 45 година.⁹⁹

МАРА ЦВЕТКОВИЋ

Кћи др Милоша Николајевића, рођена је 27. јуна 1907. у Руми. Кума јој је била тетка Љубица, супруга Симе Матавуља, забележио је Александар Костић српски православни катихета, крстивши је 4. јула 1907. у цркви Св. Духа у Руми. На маргини дописано: „Умрла је 11. 11. 1984. у Паризу, Француска, према извештају Амбасаде СФРЈ у Паризу, бр. 2983/84 од 22. 11. 1984“.¹⁰⁰

Др Драгиша Цветковић (1893-1969.), председник Владе Краљевине Југославије, оженио је кћер др Милоша Николајевића, госпођицу Мару, „24. 11. 1940., са којом је живео у њеној вили да Дедињу (сада Булевар кнеза Александра Карађорђевића бр. 15.“)¹⁰¹ На основу ГУ 4083, по смрти др Милоша, оставина се дели на кћери Милицу, Љубицу и малодобну Мару, са боравиштем Београд, Карађорђевића 77.¹⁰²

Драгиша Цветковић, средином маја 1938, после једне инфекције, тешко је оболео. Исцрпљен болешћу, почетком наредног месеца одлази на лечење у Швајцарску.¹⁰³ Драгиша је био сифилистичар и заразио је жену.¹⁰⁴

У кафани Вашаш у Руми, 16. 3. 1941., одржан је *Свеславенски костимирани бал* у организацији Српске женске добротворне задруге у Руми. Са тог историјског скупа остало је неколико фотографија, које је сачинио румски фотограф Стјепан Бурнаћ.¹⁰⁵

О Мари Цветковић рођ. Николајевић, у емисији Мире Адања Полак, РТС први програм, 29. новембра 2003. у 17,30 часова, говориле су ћерке Милана Н. Антића, (команданта двора, који је ослепео и умро у Лондону

⁹⁸ Милош Лозјанин (Рума, 1929. – Сремска Митровица, 2006.), румски гимназијалац, апсолвент Техничког факултета у Загребу. Врстан зналац историје Руме. Живот провео у улици В. Назора, бр. 2 - казивања аутору.

⁹⁹ АЦ, ССР, Разгледница мртваца, др Душан Дима, 18. 11. 1922. СО МКУ ССД, 31, т. бр. 33. 1922.

¹⁰⁰ СО Рума, СДР, Протокол крштених 1896-1913, 79

¹⁰¹ *Драгиша Цветковић, њим самим*, Ниш, 2006., приредио Видосав Петровић.

¹⁰² ОСР, ЗКО, КО Рума, ГУ 4083, Властовница т. бр. 2, 3 и 4. од 26. јуна 1926.

¹⁰³ Вељко Лалић, Угљеша Балтић, Досије Драги Јовановић, *Омча за Југославију*, Вечерње Новости, Београд 28. 10. 2006.

¹⁰⁴ Казивач, савременик Румљанин, Милош - Миша Лозјанин.

¹⁰⁵ Фотографију је аутору поклонила госпођица Зора Остојић, од које потичу и подаци о породици Остојић и догађајима између два рата.

1975.). Пошто им је мајка умрла, а отац био у избеглиштву отхранила их је Мара. Овај чин довољно говори о Мари као човеку, која је и поред личне трагедија успела да брине о другима.

Свесловенски бал у Руми 16. 3. 1941. Слева на десно седе: Бојана Соретић, Мара Цветковић (Драгишина) Шевић Нада, стоје: Душан Шевић, сестра Маре Цветковић, Никола Вукадиновић, Деса Здравковић рођ. Максимовић, Мира Мићић, Марта Ожеговић, Феодора Јарић, Јованка Поповић.

Одлуком Главног извршног одбора АПВ, после Другог светског рата, кћери др Милоша Николајевића: Милица Полихронијадес, Љубица Николајевић, и Мара Цветковић – Николајевић, из Београда као сувласнице проглашене су објектима Аграрне реформе. Поседовале су земљу у: КО Горњи Ковиљ: 46 к. ј., у КО Рума 7 к. ј. 1185 кв. хв., или укупно 53 к. ј. и 1185 кв. хв. Од укупног поседа свакој сувласници остављен је неземљораднички максимум од 5 к. ј. 341 кв. хв., т. ј. одузето им је за потребе земљишног фонда Аграрне реформе 38. к. ј. 160 кв. хв.¹⁰⁶

Решењем Државног секретаријата за унутрашње послове ФНРЈ, Мари Цветковић је одузето држављанство ФНРЈ по члану 1, Закона о одузимању држављанства, као официру бивше Југословенске војске.¹⁰⁷ После Другог светског рата, робијала је у затвору у Пожаревцу, а њена половина куће у

¹⁰⁶ ИАВ, Фонд АРК, ГИО АПВ, Одељење за аграрну реформу и колонизацију, Нови Сад, број 3050, 30. април 1946.

¹⁰⁷ СО Рума, СДР, ПК 1896-1913, стр.79, т. бр. 39, на маргини уписано: Решењем Државног секретаријата за унутрашње послове ФНРЈ, II/3 – пр. 3984/3 – 61, од 15. 9. 1961.

Главној улици, преко пута хотела „Срем“, била је национализована.¹⁰⁸ Некада угледна румска породица Николајевић је изумрла.

О стајлингу Јованке Броз побринуће се затим лепа Фоска Паранос, из конфисковане београдске породице Поповић – Николајевић, пријатељица Марине, војвоткиње од Кента, и сестра Маре, жене париског емигранта Драгише Цветковића.¹⁰⁹

Када је грађена вицинална пруга Рума – Кленак, за потребе пруге мађарска фирма је уз помоћ државе одузимала земљу за трасе. По завршетку пруге и пуштању у саобраћај, остале су „крајнице“ или шпигеви неправилног облика у односу на пољске путеве. Те парцеле, после Првог светског рата 30. 3. 1919. године, купује др Милош, јер је био добро информисан о намерама нове државе, а власници Вициналне пруге Рума – Кленак, брже-боље продају оно што ће им, као и сама пруга, ускоро бити одузето. Наследници су „provedбу“ уписа овог уговора извршили тек 9. 2. 1929., десет година после куповине и седам година после смрти др Милоша.¹¹⁰

ВАСИЛИЈЕ

Рођен је у Стејановцима 1821, краљевски јавни бележник и адвокат у Иригу.¹¹¹ Нема података о његовом школовању, али вероватно није био др права. Василије је био ожењен Катицом рођ. Петровић. У Новом Саду родио им се син Веселин 15. 2. 1854. године, који је постао др права. Као и отац, био је адвокат и краљевски јавни бележник у Иригу. Нежења. Преминуо је у Иригу 10/23. 9. 1912., у 58 години.¹¹² У Даљу, Василију, управнику Патријаршијског добра, 1865. године, родио се син Бранислав. Преминуо је у Иригу, 3. 4. 1887.¹¹³ Поред ова два сина, Василије и Катица су имали четири кћери. Прва је Душанка, рођена 1856. у Сомбору, а преминула у Иригу, 12. 8. 1939. Приложник је цркви 1908.¹¹⁴ Спасенија, је рођена је у Руми 1863., а била је удата за Светозара Косановића, „краљевског предстојника“ у Шиду. Светозар Косано-

¹⁰⁸ Казивач Милош - Миша Лозјанин

¹⁰⁹ Бора Кривокапић, *Бесконачни Тито (и Крлежине „масне лажи“)* Београд 2006, 349

¹¹⁰ ОСР, ЗКО, књ. 19, ГУ 921 ГУ 921, А стр. 129, к. бр. 879/694. Б/3 и Б/4 Вицинална пруга Рума - Кленак на темељу уговора од 30. 3. 1919. приписује се к. ч. 185/2 са ГУ 1340 на др Милоша Николајевића, одвјетника. Укњижба извршена 9. 2. 1929, бр. 774/з. Б/7 и Б/9

¹¹¹ Споменик на источном иришком гробљу.

¹¹² СО Ириг, Матична књига умрлих, Успенске цркве, 1896 - 1934, 7, т. бр. 40, Ladislav Varga, *Mozaik žitelja iriških*, Novi Sad 2001, 157

¹¹³ СО Ириг, МКУ Св. Николе 1869 - 1900, 205, т. бр. 21

¹¹⁴ СО Ириг, МКУ Успенске цркве 1939, 21, т. бр. 18. Сахранио је парох Гојко Михајловић. Василије Николајевић, парох, *Читуља живих ктитора и приложника, цркве иришке храма Св. оца Николаја*, 1879. 81, т. бр. 100

вић, кр. котарски предстојник, рођен је у Плашком 1858, преминуо у Руми у својој 40. години. Сахрањен са 22 свештеника.¹¹⁵ Брак без потомака. Спасенија је преминула у Ириг, 25. 8/7.9. 1934., у 71. години сахранио ју је парох Гојко Михајловић.¹¹⁶ Ангелина је, 31. 10. 1879., удата за др Васу Пауковића из Карловаца. Том приликом постаје приложник цркве Св. оца Николаја у Иригу.¹¹⁷ Др Васа Пауковић, „одветник“ и краљевски јавни бележник из Сења у Приморју је удовац, стар 43 године, а невеста Ангелина, стара 26 година. Кумови су им Василије Ђурђевић, адвокат и краљевски јавни бележник и Теодор Радуловић, „купец из Ирига“.¹¹⁸ Ангелинин и др Васин син, др Богдан Пауковић, адвокат из Сремских Карловаца, тражио је податке од пароха Душана Рајачића и захваљујући њему тај докуменат је сачуван у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду. Милева, четврта кћи Васе Николајевића такође је приложник цркве Св. оца Николаја 1886. године.¹¹⁹

Поставши управник Патријаршијског добра у Даљу током 1864., Васа се прихвата уређења поседа и рашчишћавања имовинско-поседовних односа са бројним закупцима, парохијанима СПЦО Даљ, Бело Брдо и Борово. Огромну масу поседа, „отприлике, 24.000 јутара, од које површине је око 18.000 било оранице, а остатак пораздељен на шуме и пашњаке“.¹²⁰ Овај посед је још митрополит Павле Ненадовић издавао парохијанима поменутих села у аренду. Уговори о закупу после митрополита Мојсеја Путника нису обнављани, али се земља користила као и раније, избегавајући уредно плаћање аренде. Започети су многи спорови, који су путем парница вођени пред Краљевским котарским судом у Сомбору. Десетинама година нису привођени крају. Рашчишћавање преузима Васа Николајевић, који је управник Властелинства Даљ, а Петар Чернојевић, инспектор, формално потомак славних предака, који у име Српске православне цркве управља Властелинством, главни је кривац за несређено стање.

Васа је оставио докуменат о натуралним примањима чиновника и осталих на патријаршијском добру Даљ („Попис чиновника и служитеља Властелинства даљског, с годишњим платама и депутатима као што сле-дује“). „Фишкар“ Николајевић је први на попису, са испоручених 12.000 kg пшенице, 12.000 kg наполице, 25.000 kg јечма и 50.000 kg кукуруза. Документ није сигниран и датиран, а вероватно је из 1865.¹²¹

¹¹⁵ ИАС, ПУ ССР, т. бр. 28, преминуо 29. 11. 1898.

¹¹⁶ СО Ириг, МКУ, Успенске цркве, 1896 - 1934, 213, т. бр. 17

¹¹⁷ АЦ Св. Николе, Ириг, Василије Николајевић, парох, *Читуља живих ктитора и приложника, цркве иришке храма Св. оца Николаја*, 1879, 56, т. бр. 34

¹¹⁸ СО Ириг, Протокол венчаних, св. Николе, 1861-1890. 61, т. бр. 14. На основу ових података Ангелина је рођена 1853. године, тј. она је најстарија кћи.

¹¹⁹ Исто, 75. т. бр. 81

¹²⁰ Инсп. Еуген Фајт, Осијек, *Патријаршијско добро Даљ*, Пољопривредни Гласник, 24, 1928, 2

¹²¹ АСАНУК, Кутија Патријаршијско добро Даљ.

После десетак година упорног вођења судских спорова Васа Николајевић враћа узурпирани површине и постепено поставља савремену организацију и властиту производњу на Патријаршијском добру Даљ. Подноси молбу Поджупанији у Осијеку, 19. 9. 1875., за полицијску „оврху“ (наплату) закупнине, уперену против Пана Петковића и других становника Белог Брда, преко општинског начелника Јоце Чепинца, др Васа приводи крају вишедесетогодишњу узурпацију поседа Даљског властелинства. У одговору на поднету молбу, велики жупан Кршњави (Исидор) одговара: „молби се не може удовољити јер тражбина није ликвидирана“, тј. нису унапред плаћени трошкови принудне наплате пресуђене закупнине.¹²² Што је са сигурношћу и учињено.

Савестан рад за добробит Српске православне цркве, поред осталог резултирао је Васиним избором за члана Архидијецезне Конзисторије. То сазнајемо из његове молбе, у својству „одвјетника“, из 18. 4. 1876., да му се због обавеза на радном месту прихвати оставка.¹²³

Вероватно је постигнут договор да у Даљу остане до краја 1876. године, јер враћајући се у завичај, Васа постаје краљевски јавни бележник у Иригу. То се види из властовнице ГУ 415 КО Стејановци, када по уговору са Одескалкијевима, 28. 8. 1877. године, за 19.000 форинти купује 174 јутра земље на лединама око Стејановаца. Тај посед је, по власнику, у земљишним књигама забележен као „ледине Васица“. Запажено је деловање адвоката Васа Николајевића, августа 1878., када је формулисао изборне циљеве: „припајања Крајине матери земљи, самосталност наше домовине и унапређење школовања“. Том приликом кандидат за румски срез је био др Стева Поповић.¹²⁴

Васа Николајевић, краљевски јавни бележник, „одвјетник и велики поседник“, преминуо је 10. 1. 1894. године, у 73. години, а сахранио га је имењак и презимењак прота Васа Николајевић, парох Николајевске цркве у Иригу.¹²⁵ Посед је остао да се и даље води на њему. Посед у Стејановцима имао је површину 192,04 ха или 334 јутра земље.¹²⁶ Знатно мање површине др Васа и породица имали су у КО Ириг, КО Хопово и КО Врдник.

ДР ВЕСЕЛИН

Др Веселин Николајевић, краљевски јавни бележник и „велики поседник“, „одвјетником“ је именован 1895.¹²⁷ Гимназију је започео у Осијеку, али га је отац због напретка у каријери и потребе за знањем мађарског, послао

¹²² АСАНУК, Даљ, 1875, бр 5418 -1875, 3. 11. Поджупанији Осијек.

¹²³ АСАНУК, Президијум 1876 и К 132/106/1876, од 28. 4. – 10. 5.

¹²⁴ ИАС Магистрат, 1878, кут. 2, (2301 - 3399)

¹²⁵ СО Ириг, Протокол умрлих 1891-1895, стр. 44, т. бр. 3

¹²⁶ Josip Krška, *Statistika i šematizam veleposjednika u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1902, 123

¹²⁷ *Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu*, 1895, 194.

на школовање у Сегедин, а затим у класичну гимназију у Калочи, како би што боље савладао латински и грчки. Равнајући се према начелу „колико језика познајеш толико људи вредиш“, отац га је чак на краће време школовао у Ријеци, због италијанског језика. Докторирао је на Правном факултету у Бечу. Један је од оснивача огранка Матице српске у Иригу 1898, као и Српског сокола у Иригу. Др Веселин Николајевић је био „велепорезник“ Сремске жупаније.

О др Веселину Николајевићу, објављени су некролози у листовима: Браник, 1912, бр 185; Женски свет 1912, бр, 12/235; Слога, 1912, бр. 38/4 и Олга Срдановић – Бараћ, ЗМС 1971, 575-580. Кућа Николајевића у Иригу продата је парохи Теодоровске цркве, Григорију Николићу (1865-1929), тј. његовој кћери Ангелини – Беби Николић, професорки историје карловачке гимназије. Др Веселин Николајевић, преминуо је 10/23. 9. 1912. у 58. години у Иригу, кућни бр. 469.¹²⁸

СПАСЕНИЈА

Сестра др Веселина и наследница поседа по његовој смрти. Према подацима Жупанијског аграрног уреда у Вуковару, 1925. године, Спасенија Косановић у Стејановцима има 245 к.ј. + 3 к.ј. осталих површина, 100 к.ј. обрадивог земљишта. Након одузимања за земљишни фонд Аграрне реформе, остало јој за уживање 143 + 5 к.ј, ораница, а укупно 148 к.ј.¹²⁹ На дан 27. фебруара 1919, када су утврђени објекти аграрне реформе, површина њеног поседа у Стејановцима и Иригу била је 248 к.ј.¹³⁰

Пошто власница у време отпочињања аграрне реформе није обрађивала посед, већ га издавала у закуп, Жупанијски аграрни уред у Вуковару је, 18. 8. 1920., донео да јој се у Стејановцима одузме и сиромашним аграрним интересентима у четворогодишњи закуп подели 100 к.ј. Она се више пута жалила Министарству аграрне реформе, али је 1922. године, Министарство наложило Уреду у Вуковару да обавести Спасенију Косановић, поседницу у Иригу, „да се узимање под аграр њезине земље у Стејановцима има сматрати завршеним“. ¹³¹ Након тога, одлучује да прода део земље у Стејановцима. Белај Мари, рођ. Косановић, Спасенијиној кћери из Загреба, одлуком МНО Стејановци, 6. 1. 1946. године, одузето је 60 к. ј. у Стејановцима.¹³²

¹²⁸ СО Ириг, Успенска црква, Протокол умрлих 1896 - 1934, 7, т. бр. 40

¹²⁹ Ђорђе Радојчин и Драган Томић, *Преглед економског стања Сремске области*, Београд 1922, Прилози стр. 5 и 6

¹³⁰ Др Никола Гаћеша, *Аграрна реформа и колонизација у Срему 1919 - 1941*, Нови Сад, 1975, 149-151

¹³¹ Архив Војводине (у даљем тексту АВ), Жупанијски уред Вуковар, ф. 1, 2942/1922

¹³² АВ, Нови Сад, Ф. 185/1000

ЉУБИЦА НИКОЛАЈЕВИЋ ПЕТКОВИЋ

Кћи Јоакима, стејановачког бележника, рођ. 28. 12. 1822., удата за Теодора Петковића, пароха у Стејановцима. Теодор Петковић, стар 43 године, рукоположен, 5. октобра 1848., од стране епископа Горњокарловачког, Евгенија Јовановића. Имао је двоје деце. Син је похађао гимназију у Карловцима. Теодор је завршио гимназију и богословију у Карловцима. Говорио је „словенски, немачки и латински“.¹³³ Петковићи су, 26. 9. 1849., добили кћер Јулијану. Кум је био Константин, син протојереја Уроша Милутиновића из Митровице. Крстио га је Василије Суботић, парох цркве Св. Тројице у Земуну. (Постојала је вероватно родбинска веза Николајевића са Суботићима). Поред овог крштења, које је обавио прота Васа, брат чувеног др Јована Суботића, 1845 године др Јован је однео Јоакимово духовно чедо – „делце“, Матици српској на објављивање.

Љубица, супруга јереја Теодора Петковића, пароха стејановачког, преминула је 4. 1. 1854. Сахранио ју је митровачки прота Урош Милутиновић.¹³⁴ На споменику стејановачког гробља уклесано је: „Јоаким и Јулиана Николајевић 4. 1. 1854. печални сахранише Љубицу, једину кћер и сестру седам браће, верне и љубезне супруге тужнога супруга Теодора Петковића, пароха стејановачког, која је са својим супругом живела браку 6 година и 31 дан. Примерно проживевши и навршивши 31 годину од рођења свога година у најбољем цвету и надежди оставивши по себи сина и једну кћер 4. јануара 1854. у вечност преселила се.“ Прецизнијих података о пореклу поп Теодора Петковића, за сада нема, јер архивска документа нису сачувана. На посредан начин закључујемо да је поп Теодор преминуо око 1866. године, када поп Сава Продановић завршава своје службовање у Дивошу и долази у Стејановце.

ПЕТКОВИЋИ

Младен, син попа Теодора и Љубице рођен је у Стејановцима 10. 11. 1852., а преминуо је 26. 5. 1904. године у Инђији.¹³⁵ Школовао се у Сомбору. У Инђији је био угледни трговац и активиста Српске Земљорадничке задруге, сарадник поп Радослава Марковића на јачању задружног покрета међу Србима преко Саве и Дунава. О њему изузетно сведочанство оставља Аћим Ђермановић: „Овај човек има најмање око 50.000 форинти, па је опет желео ући у задругу, ради њених лепих страна. И он је схватио земљорадничку задругу, како треба. Срби у Инђији су били пре 15 година посве потиснути од Шваба. Но има неколико година што су се почели са успехом отимати и напредовати. Најмаркантније личности у задрузи су Јован Божић

¹³³ АСАНУК, МПА „А“ 129/1865, *Списак свештеника Богохрамовног протопрезвитерата Митровачког за 1864.*

¹³⁴ ИАС, ПУ 1854, стр. 1. т. бр. 2., Споменик на гробљу у Стејановцима.

¹³⁵ СО Инђија, Протокол умрлих храма Ваведења Пресвете Богородице, Инђија, 1904, т. бр. 11. Споменик на старом Православном гробљу у Инђији.

(социјалиста), Младен Петковић, трговац и парох Радослав Марковић. Ова ће јој тројица и правац давати.“

Младен Петковић је врло бистар и надарен трговац. Он је управо доказао како се и трговац на селу може обогатити, а да не треба бити „кајишар“.¹³⁶ Капитал од 50.000 форинти из 1897. године је еквивалент за 165 јутара земље, поредећи капитал 10.000 ф и посед Јована Божића.¹³⁷

У браку са Јудитом Вукичевић из Сомбора Младен је имао шесторо деце од којих су троје преминули као деца. Најстарија кћи Љубица рођена је 1886., Теодор 1889. и Никола 1893. године. Све троје деце рођена су у Инђији. Јудита умире млада 1896. године. Осам година после ње преминуо је и Младен. Бригу о деци преузима татор тетка и кума Љубица Димовић рођена Николајевић, кћи др Светозара, који је старији брат Љубичин. У браку без деце Љубица Димовић по смрти имућног мужа трговца Николе 1896. године, постаје наследница.

Младен Петковић

Јудита Петковић – рођ. Вучковић

У архиви цркве *Свих светих* у Руми постоји докуменат бр. 115 8/20. 6. 1898. Краљевског пореског уреда у Руми, који „припошиље“ валовницу на име легата Николе Петковића 15. 6. 1898. бр. 31 из 1898. Са стране је дописано:

¹³⁶ Аћим Ђермановић, *О оснивању Српске земљорадничке задруге у Инђији, Задружни архив*, 1, Нови Сад 1953, 188

¹³⁷ Радослав Марковић, *Православна српска парохија у Инђији крајем 1900*, Ср. Карловци 1901, 36

„видео 12/24. 6. 1898. и параф проте митровачког Авакума Стајића“. Сам допис је вероватно био нејасан младом пароху Марку Шаули.¹³⁸

Љубица Петковић (1886-1959), новосадска лепотица, у мираз је носила 300 јутара земље.¹³⁹ За њом су лудовали новосадски момци, између осталих и композитор Исидор Бајић, који јој је посветио своју композицију „Ој Српкињо“.¹⁴⁰ Од мноштва младих удварача Љубица се ипак определила за временског пуковника Ђуру Жунца (1853-1933), који је био командант Петроварадинске пуковније.

Љубица Петковић, удата Жунац

Временом ће Ђура догурати до подмаршала Аустроугарске. Са Ђуром у браку Љубица је имала кћери Ђурђицу (1910-1981.), Милеву (1912-1986.) и сина Владимира (1918-1939.).¹⁴¹

Теодор Петковић (1889-1939.), старији син Младена и Јудите, по завршетку Новосадске гимназије 1907.¹⁴² постаће студент Правног факултета у Загребу, где ће 1915. стећи докторат правне струке.¹⁴³ Именован је судијом у Бачкој Паланци, потом у Новом Саду, где ће бити судија Апелационог суда и секретар Касационог суда. Ожењен Лепосавом фон Ритберг (1891-1962). Имао је једну кћер Олгу (1916-1982). Др Теодор је био болешљив човек, боловао од ТБЦ. Бавио се психоанализом и написао неколико књига. Био је председник Друштва пријатеља ликовне уметности у Новом Саду 1934/5. године.¹⁴⁴ Супруга Лепосава била је у два мандата, од 1933. до 1941., председница Југословенског женског савеза, са педесет хиљада чланица.¹⁴⁵

Никола Петковић (1893-1952), млађи син Младена и Јудите, по завршетку Новосадске гимназије 1911. године одлази за сестром и братом, уписује Правни факултет у Загребу, који напушта 1912. Преовлађује љубав

¹³⁸ АЦ ССР, Уруџбени записник храма Свих Светих у Руми, бр. 115, од 8/29. јуна 1898. године. Ратко Рацковић, *Корени Петковића из Инђије и њихови потомци*, Канделабр, Инђија 2015.

¹³⁹ Живко Марковић у тексту *Очи моје вреде Новог Сада*, у поговору књизи Триве Милитара, *Нови Сад на раскрсници минулог и садашњег века*, Нови Сад 2001, 426

¹⁴⁰ РОМС, Фонд фотографија CLXVI-35

¹⁴¹ Ратко Рацковић, *Корени Петковића...*

¹⁴² *Споменица о стогодишњици Српске православне велике гимназије у Новом Саду 1810-1910*, Нови Сад, 1912, 79

¹⁴³ *Pravni fakultet u Zagrebu*, Zagreb. 1996, 591

¹⁴⁴ Ратко Рацковић, *Корени Петковића...*

¹⁴⁵ Политика, Београд, 17. новембар, 1938, 7

према сликарству. Одлази у Беч где уписује „Kunstgewerbenschule“, чувену по Климту, Шилеу и Кокошки. Избијањем балканских ратова, немирна духа, Никола напушта Беч и постаје добровољац, болничар српске војске. По завршетку Првог балканског рата, Никола ради у македонским селима као учитељ. Интензивно слика. У Америку одлази 1916., са шест долара у џепу.¹⁴⁶ Тамо је радио је многе тешке послове. Потомак Горњокарловачког епископа Лукијана Николајевића, постаје јеромонах и свештеник Српске православне цркве. Ванредно се образује учећи сликарство. Вредан и амбициозан стиче богате мецене који му помажу у реализацији ликовних опредељења. Никола успева да се врати у домовину 1927-1934. године, где слика сунчане мотиве Македоније и Далмације. Један је од учесника Изложбе у Новом Саду 1934. године. Сукоби унутар СПЦ током Другог светског рата и Николино опредељење да се жени Зором Страјин, били су у супротности са канонским опредељењима СПЦ, зато је разчињен и искључен из СПЦ. По том га 1946. прихвата Протестанска епископална црква у Питсбургу, где он постаје њен свештеник. У сталној оскудици и разапет односима унутар СПЦ, Никола је оболео и преминуо 1952. године. За собом је оставио мноштво акварела, уља на платну, углавном пејзажа, али и тема из хришћанског живота и историје. Његови пријатељи посмртно му приређују изложбу у Питсбургу.¹⁴⁷ Тестаментом оставља легат са 47 слика у Инђији, који и данас постоји.

МИХАИЛО

Михаило Николајевић (18. 3. 1828 + 11.7.1864), син Јоакимов, и Милица добили су кћер Даринку, 9. 9. 1857. Кум је био Андрија Стојшић. Крстио ју је Теодор Петковић.¹⁴⁸ После смрти, Михаило је оставио за собом супругу Милицу и „нејаку сирочад“ Даринку, Љубинку и Радојку.¹⁴⁹

Стефан Јаношевић (29. год.) из Великих Радинаца, „сада“ у Руми, „децонаставник“ и Даринка (22 год.), кћи Михаила Николајевића, бележника стејановачког, венчани су 22. 7. 1879. у Стејановцима. Кума је била Ана Путник, стари сват Марија Теодосијевић, а венчао их парох Стефан Продановић.¹⁵⁰

Николај Јовановић, „децонаставник“, из Новог Сада, „сада“ у Стејановцима, стар 23 године и Љубинка кћи пок. Михаила Николајевића, стејановачког бележника, стара 23 године, венчани су 9. 9. 1884. Кум је био Илија Радивојевић, „децонаставник“ иришки, а стари сват Никола Ковачевић, трговац из Инђије. Венчао их је парох, Стефан Продановић.¹⁵¹

¹⁴⁶ Милош Вујасиновић, *Повратак сликара*, Канделабр, Инђија, 3, 2008, 70

¹⁴⁷ NICHOLAS PETKOVICH, *December 10. 1955- January 2. 1956*, Pittsburgh, PA

¹⁴⁸ ИАС, ПК, 27/1857

¹⁴⁹ Споменик на гробљу у Стејановцима.

¹⁵⁰ ИАС, ПВ, исто, 27, т. бр. 10.

¹⁵¹ Исто, ПВ СНС, 1884, стр. 48, т. бр. 6

Георгије Марић, бакалник, из Београд, стар 30 година и Радојка, кћи пок. Михаила Николајевића, стејановачког бележника, стара 26 година венчани су 11. 2.1888. Кум је био Георгије Карабов, кафеџија, стари сват Константин Спирић, трговац, а венчао их је парох Стефан Продановић.¹⁵²

ПАВЛЕ

Павле Николајевић, син Јоакимов, рођен је 25. 4. 1834. и „свршивши правне науке у Прагу преминуо је 24. јула 1858. у Стејановцима“.

ЛУКА (1798-1826)

Мијушков син, а Јоакимов брат, био је ожењен Софијом Јоановић, са којом је имао сина Стефана. Рано је преминуо, а сина су му одгајила његова браћа Јоаким и Петар.

СТЕФАН (1823-1881), парох у Јаску и Павловцима.

Рођен 1823. године. Син је Луке (1798-1826), Мијушковог другог сина. Стефанова мати је Софија Јоановић. Нема података када је и где завршио богословију. Стефан Николајевић се помиње као администратор парохије у Стејановцима 17. децембра 1854. године, у Протоколу умрлих храма Св. Николе, дванаест дана по смрти Љубице Петковић, супруге поп Теодора Петковића а Стефанове сестра од стрица. По смрти пароха Симеона Николајевића (Поповића) (1807-1849.), сина претходног пароха јазачког Димитрија Поповића, према подацима Конзисторије у Карловцима, од 1767. до 1807.¹⁵³, администратори парохија у Јаску 1856. су Јован Радоичић и Стефан Николајевић. Стефан се помиње као администратор друге парохије у Јаску 1856. Током сахране своје парохијанке Роксанде Паић, 29. новембра 1857., доживљава увреде у храму од старијег пароха на шта се жали патријарху и моли да се формира комисија и испита цео случај.¹⁵⁴ О томе Конзисторији подносе извештај чланови комисије, протопрезвитери митровачки Урош Милутиновић и карловачки Павле Николић. По опомену старијег пароха Јована Радоичића, Стеван наставља даље да ради у Јаску.¹⁵⁵

¹⁵² Исто, ПВ СНС, 1888, стр. 54, т. бр. 4

¹⁵³ Ђорђе Утвић, *Српска православна црква у Јаску*, Јазак 1994, стр. 52. казује: „Ко је био парох у Јаску после Симеона, данас се поуздано не зна.“ Документа Конзисторије која наводимо то казују.

¹⁵⁴ АСАНУК, 13. децембра 1856.

¹⁵⁵ АСАНУК, К 62/33 из 1857., 24. јануар 1857.

Стефан Николајевић је парох у Павловцима 1871-1880.¹⁵⁶ Против Стефана Николајевића поднета је пријава Конзисторији због несавесног вршења послова у парохији Јазак.¹⁵⁷ Вршио је дужност у оба села. Независно од ових података аутор је сређујући архиву Српских цркава у Руми пронашао у архиви цркве Свих Светих да парох јазачки 1877. и 1878. доставља податке о удадбено-женидбеним везама парохијана ове две цркве. Вероватно је постојала одређена конзисторијална одлука по којој је парох Стефан Николајевић истовремено био парох павловачки, а администратор јазачки. У кореспонденцији се потписивао као парох у обе парохије, што није било могуће. У једној парохији је био администратор. Сачуваних детаљнијих података у јазачкој парохији за сада нема. У Павловцима се Стефан Николајевић помиње као парох и 1880. године. Треба знати да се у исто време у Срему налазе два Стефана Николајевића: један у Голубинцима (1847-1887) и други у Јаску (1856-1873) и Павловцима (1873-1880).

Оптужен за самовољно напуштање парохије на дужи рок (23. 11. 1871. - 14. 3. 1872), ради богослужења у суседној парохији у Павловцима. Парох Стефан Радојичић и Аврам Мишковић, председник Црквеног одбора, уортачили се против Стефана Николајевића. Стефан Николајевић је администратор парохије у Јаску до 1872. године. Похваљиван до избијања сукоба, Стефан је удовац већ 13 година, када, 1872., напушта Јазак. Тужен је да је псовао Милетића. Он помиње посету сина др Јована Суботића Јаску и посету младића манастиру Мала Ремета. Јаша Марковић из Карловаца, око 1880., шогор је Стефану Николајевићу, а могуће и муж његове сестре Кате, рођене 1826.

Мишковић је бележник, кнез и председник СПЦО у Јаску. Стева је један од два администратора. Непожељан је, јер као принципијелан парох, не пристаје на бележникове ујдурме. У својој тужби Стефан наводи да прва комисија у којој су били Јован Богдановић и Авакум Стајић није детаљно „простудирала“ његов први одговор.¹⁵⁸ Зато је, због нанесене срамоте и протеривања из службе, престао службовати, а никако није могао више служити са са парохом због његове подлости и разузданости. У одговору на тужбу од 14. марта 1872., упућеног Архидијецезној конзисторији на 18 страна ситно писаног текста, Стефан се брани и износи недела својих противника у парохији Јазак.¹⁵⁹

¹⁵⁶ *Српска православна митрополија карловачка, по подацима од 1905. год.* Карловци, 1910, 306

¹⁵⁷ АЦ ССР, 27. 3. 1872. Молба СПЦО Јазак Конзисторији, против администратора парохије Стефана Николајевића.

¹⁵⁸ Ј(ован) Богдановић (1833-1900.) је румски трговац, дугогодишњи члан Архидијецезног административног одбора.

¹⁵⁹ АСАНУК, К 216/309, 17. 4. 1872.

О сукобима и наравима Фрушкораца тога доба, у овој жалби поп Стева оставља и овај траг: „Једанпут у време поодавно људи збаце мог стрица и владикиног оца од нотарошлука и покрену процес противу њега Стејановчани, Радинчани и Вогањци.¹⁶⁰ Велика истрага и комисија како од стране Жупаније тако и од Спахилука изађе. Он дочека над комисију из жупаније весео и расположен. На питање фишкала спахилука: - Како си тако безбрижан кад га људи туже? - Господо ако сте дошли да видите, ја се не буним, све је код мене у реду; ако је пак људска воља сасма поштена, онда не треба ни истраживати. Позове над комисија све да сваки своју тужбу искаже, и кад нису могли окривити мога старца, јер су тужбе биле неосноване, рачуни у најбољем реду и истинити, прогласи комисија старца за невина.“

После пар дана Ђурђевдан, крсна слава, једног од стејановачких газда и коловође бунџија Симе Ђуричића. Поподне нотарош се спакује и оде на врата Симина: - Сретна крсна слава! Да ли ме примате? Како да не господине изволите - изађе пред њега Сима и поче се извињавати и тражити проштање. Ја бих вас звао али сам се плашио да нећете доћи и да ми нећете опростити. - Ја сам теби већ опростио самим тим што сам ти дошао на врата.

Георгије Војновић, протосинђел, потпредседник Архидијецезне Конзисторије после седнице Конзисторије од 10. 8. 1872., обавештава пароха Авакума Стајића, члана Конзисторије, да је са адвокатом Младеном Коларовићем из Митровице одређен да изађу у Јазак и испитају све околности оптужбе и узму изјаву оптуженог пароха.¹⁶¹

Окончање спора јазачких пароха завршено је преласком Стефана Николајевића у Павловце, међутим Стефан Радојчић, администратор једне парохије, који је остао у Јаску, окончао је сам себи живот. О томе окружни протопрезвитер карловачки Атанасије Поповић, обавештава, 9. 3. 1873., администратора патријарха, епископа Никанора Грујића: „По гласу извештаја Котарске области иришке, јереј Стефан Радојчић, администратор једне парохије у Јаску, 37. година стар, дана 8. маја 1873. године око пола два сата из пушке сам се убио и на месту остао мртав.“¹⁶²

ПЕТАР, 1802. - 1848, Мијушков син а Јоакимов најмлађи брат, у браку са Милицом рођ. Ристић је имао седморо деце, од којих су преминули као

¹⁶⁰ Исто...; На основу овог податка као и података из Родослова Николајевића, за које је као парох јазачки, а брат од стрица епископа Лукијана, прикупио податке, непобитна је чињеница да је Стефан Николајевић, парох јазачки син Луке (1798-1826.) и Софије Јоановић, а да му је стриц Јоаким, нотарош стејановачки, чији је син владика Лукијан.

¹⁶¹ АСАНУК, К 206/309, 12.4.1872. АО 58/78

¹⁶² АЦ ССР, 17. 9. 1872, Допис Конзисторије 206 и 216/309

деца: Никола (1822-1823), Ана (1825-1833), Милан (1826-1827) и Лазар (1830-1830). У браку са Персидом Ђеловић имао је Божану, Георгија и Младена, који је преминуо као дете (1841-1849). Мијушко је поред Јоакима, Луке и Кате имао и најмлађег сина Петра (1802-1848.), чији је син Атанасије – Таца (1826-1894.) имао девет синова и једну кћер, Милицу Белку, удату Ивковић. У браку са Милицом Ристић (1804-1838) Петру се рађају Никола, Наталија, Ана и Лазар, који умиру као деца. Из тог брака је Атанасије који ће знатно продужити лозу Николајевића, и Драгиња рођ. 1831, касније удата за Константина Марковића. У другом браку са Персидом Беловић (1818-1861) Петру се рађају Божана (1840-?) и Георгије (1843-1900). Божана је била удата за Дамјана Јеврића (1836-1900), пароха у Јамени. Дамјан Јеврић је деда др Мирјане Лесек.¹⁶³ Дамјан Јеврић, клирик, син Јована, пароха јаминског, 25 год. и Божана, 20 год., кћи покојног Петра Николајевића, трговца стејановачког, венчани су у Стејановцима 5. 11. 1861. Кума им је била Саранфила, супруга Василија Јагасовића, трговца из Дреноваца, стари сват Димитрије Папан, трговац бачиначки, а венчао их је парох Теодор Петковић.¹⁶⁴

ПЕТРОВИ ПОТОМЦИ

Атанасије Николајевић, (Стејановци, 23. 10. 1828. – Стејановци, 28. 10. 1894.). Син Петров, трговац и поседник стејановачки у првом браку био је венчан је са Екатерином (Рума, 1829. – Стејановци, 1860.), кћерком покојног Николаја Димитријевића житеља румског. У цркви Св. Вазнесења у Руми 26. 7. 1853. године венчао их је парох Станимир Крстић. Кум им је Петар Стојшић, житељ стејановачки, а стари сват Арсеније Милутиновић.¹⁶⁵ Са првом супругом Екатерином, са којом је имао четворо деце, од којих су као деца преминули Никола 1857-1857. и Миладин 1858-1859. Петар – Каменко и Софија су надживели мајку. Атанасије Николајевић и Катарина, стејановачки житељи, крстили су, 16. 5. 1854. сина Петра, прозваног Каменко. Крстио га јереј Теодор Петковић стејановачки парох, кум је био Петар Стојшић, а бабица Терезија Мукахирн из Руме.¹⁶⁶

Са Ангелином рођеном Дудић (1830-1914) из Руме, Атанасије је имао петнаесторо деце, од којих су по подацима Протокола умрлих цркве Св. Николе у Стејановцима, као деца помрли: Милић (1864-1865), Зорица (1869-1869), Кајица (1871-1872), Боровој (1873-1874), Десанка (1880-1880) и Златојка (1881-1881).

Симеон, син Новака, Ивковића, трговца из Сомбора, стар 28 година и Милица, кћи Атанасија Николајевића, трговца, стара 24 године венчани су

¹⁶³ Др Мирјана Лесек (1927-2015.), историчар уметности, оставила бројне записе и књиге о сакралним објектима, дрворезбарству и иконографији у Срему. Сарађујући на књизи *Помени и трајања*, др Мирјана је о томе казивала аутору 2005.

¹⁶⁴ ИАС, ПВ св. Николе Стејановци, 1861-1895, стр. 4, т. бр. 16

¹⁶⁵ ИАС, ПВ Вазнесења Господњег Рума, 1853, стр. 97, т. бр. 10

¹⁶⁶ ИАС, ПВ св. Николе Стејановци, 1843-1861, 118, т. бр. 14

4. 2. 1890. Кум је био Михаило Николић, стари сват Петар Марјановић, лекар голубиначки, а венчао их је парох Стефан Продановић.¹⁶⁷

Атанасије Николајевић, трговац и поседник стејановачки, преминуо је 24. 9. 1894. Сахранио га администратор парохије Драгомир Радошевић.¹⁶⁸ Ангелина Николајевић, стара 77 година, рођ. Дудић, друга супруга покојног Атанасије, трговца, преминула је 25. 1. 1914. Сахранио ју је парох Душан Рајачић.¹⁶⁹

Петар – Каменко (10. 5. 1854. – 4. 4. 1886), син Атанасија и Катице, рођен у Стејановцима 10. маја 1854. На самом крштењу констатовано је да је Петар, прозван Каменко, то значи да му је име Каменко добио на знамењу, тј. по жељи породице, а пре крштења вероватно по имену неког од предака. Као студент права, Петар Николајевић конкурише код Матице српске у Новом Саду за стипендију из фонда добротвора Стеве Костића. „Године 1882, под бројем 39 стипендија је била изгласана.“¹⁷⁰ Међутим, мађарон Феликс Парчетић се жали на ову одлуку, јер није у складу са интенцијама оставиоца Стевана Костића „да се стипендије додељују сиромашним студентима“, а Петар Николајевића је син богатог трговца из Руме и он уопште не би смео да дође до горње стипендије. Поред тога, породица Николајевић је позната као истакнути омладински агитатор. Упркос томе што су још тројица била способна за учешће у конкурс.

Петар је свршио правне науке у Бечу, а преминуо је у родном месту 4. априла 1888. „Оплакан од својих родитеља осам браће и једне сестре. Овај споменик подиже ожалашћени отац Танасије“¹⁷¹ „Петар – Каменко Николајевић, правник, син Атанасија, трговца, стар 32 године, самоубица, убио се из пиштоља 4. 4. 1886. Сахранио га парох Стефан Продановић.“¹⁷²

Велимир Николајевић, трговац, син Атанасија и Ангелине рођ. Дудић, стар 68 година, рођен 1865, нежења, преминуо 31. 12. 1933. Сахранио га је Душан Рајачић, привремени парох.¹⁷³

¹⁶⁷ Исто, ПВ, 1890, 58, т. бр. 2

¹⁶⁸ Исто, ПУ 1894, 5, т. бр. 27

¹⁶⁹ Исто, ПУ 1914, 1, т. бр. 4

¹⁷⁰ Лазар Ракић, *Извештај новосадског великог жупана Феликса Парчетића председнику мађарске владе Капману Тиси о Матици српској (1888)*, Зборник за историју, 16, Нови. Сад 1977, 157

¹⁷¹ Са споменика на гробљу у Стејановцима.

¹⁷² ИАС, ПУ св. Николе Стејановци, 1886, стр. 60, т. бр. 11

¹⁷³ Исто, ПУ св. Николе Стејановци, 1933, стр. 47, т. бр. 18

Стеван Николајевић, трговац, рођен у Стејановцима 1863, син Атанасија и Ангелине рођ. Дудић, стар 57 година.¹⁷⁴ Софија Николајевић, супруга пок. Стеве трговца, рођ. Стојковић 1874. у Руми, стара 71 година.¹⁷⁵ Венчани су 1895, а брак је био без потомака.

Миленко, (Стејановци 7/19. 12. 1861. – Рума, 23. 2. 1929.)

Син је Атанасија и Ангелине рођ, Дудић. Миленко је венчан у Бингули 26. 8. 1892. са Јелисаветом рођ. Мојић.¹⁷⁶ Миленко Николајевић и Јелисавета су добили синове близанце Велимира и Тихомира, рођене 19. 11. 1893.¹⁷⁷ Кум им је био Рајко Крстић, економ из Руме, син поп Васе, млађег, а отац др Васе и др Угљеше, чувених доктора медицине и хроничара Руме. Велимира и Тихомира крстио је парох Марко Шаула. Миленко и Јелисавета. Имали су децу: Славицу (1900-1954), Зорку (1896-1985), Тихомира (1893-1944), Владислава (1904-1963), Србислава (1912-1975) и Александру (1918-1983).¹⁷⁸

Ђока Јовановић је 1895, године у Руми продавао кућу поред католичке цркве у Главној улици, у којој је било 3 дућана, 5 соба, 2 кујне, 2 подрума, 2 магацина, 2 шупе, штала и амбар, као и кућу у Железничкој улици, преко пута Магистрата, са 1 „бирцузом“, 2 собе, 2 кујне, подрумом и комором за дрва, шупом, шталом и магацином за храну.¹⁷⁹ Продао ју је Миленку Николајевићу, који ће 1898. ту изградити нову кућу.¹⁸⁰ Та кућа је Миленкова дедовина – Јована Дудића, оца његове матере Ангелине.

Миленко је по ГУ 756 у Буђановцима имао 112 јутара и 1511. кв хв.¹⁸¹

Миленко Николајевић, трговац и велепоседник, преминуо је у 67. години. „Од 8 деце 6 живо. Јелисавета, стара 55 год, Рума, Краља Петра 160.“ Преминуо је 23. 2. 1929. Узрок смрти је била упала поребрица. Лечио га је др Мишковић.¹⁸² Јелисавета Николајевић, домаћица, преминула је као удовица у 77. години (11. 9. 1950.), од мождане капи. Рођена је 1873. у Бингули, супруга покојног Миленка, трговца. Отац јој је био Коста Мојић, мати

¹⁷⁴ СО Рума, Матичне књиге Светог Духа, Протокол умрлих, преминуо 21. 1/3. 2. 1920. сахранио га прота Марко Шаула.

¹⁷⁵ СО Рума, Матичне књиге Светог Духа, Протокол умрлих, стр.102, т. бр. 37. 1945. преминула 6/18. 6. 1945. У Руми Стванова бр. 169. Сахранио јереј Павле Козарски.

¹⁷⁶ АЦ ССР 125/13/25. 8. 1892.

¹⁷⁷ ИАС, ССР, ПК, 1889-1896, т. бр. 40/1893. венчани 30.10/12.11.1922.

¹⁷⁸ Подаци са споменика на Градском гробљу у Руми.

¹⁷⁹ Застава, 1895, 197

¹⁸⁰ Ђенана Златкић, *Гласник друштва конзерватора Србије*, 20, Београд 1996, 188

¹⁸¹ ОСР, ЗКО, КО Буђановци ГУ 756

¹⁸² АЦ Светог Духа, Разгледница мртваца 24. 2. 1929. др Душан Дима.

Ана рођ. Костић. Сахрањена је 12. 9. 1950. Лечио ју је др Петровић.¹⁸³ Кућа Миленка Николајевића, трговца, данас је позната као „Атријум“.

Некадашња кућа Миленка Николајевића, Главна 176

Славка, кћи Миленка Николајевића и Савете рођ. Мојић, рођена је 1. 11. 1900. у Руми, Главна 126. Кума је била Љубица Крстић, кћи покојног Рајка Крстића, економа у Руми. На маргини је додато да је преминула у Новом Саду, 6. 1. 1954. (МКУ 470, т. бр. 9).¹⁸⁴

Владислав, син Миленка и Савете, рођен је 16. 2. 1904, Рума, Главна 126. Кум је био Василије, син покојног Рајка Крстића, економа у Руми. На маргини је дописано: Преминуо 25. 8. 1963. у Суботици. (МКУ т. бр 7, 42/1963, од 1. 10. 1963).¹⁸⁵

О Душану интернирцу Првог светског рата остао запис из 1914. у књигама цркве у Стејановцима. „Мађарски жандари силан свет тукоше, у Суд отераше, а осам људи у Петроварадин отераше. Поред осталих и Душана Николајевића. И беху три месеца у Петроварадину и седам месеци у Плетерници. Записао Сава Ристић (и сам интернирац). 5. марта 1920. године“¹⁸⁶

¹⁸³ АЦ Светог Духа, Разгледница мртваца, 12. 9. 1950, др Душан Петровић.

¹⁸⁴ СО Рума, ПК СД 1896-1913, 32

¹⁸⁵ СО Рума, ПК СД 1896-1913, 58

¹⁸⁶ Петар Момировић, *Стари српски записи и натписи у Војводини*, књига 4, Нови Сад, 2000, 332, 1920, 1914, докуменат 7575. Записано Стејановци СПЦ, Минеј за април, Москва 1784. На постави доње корице оловком.

Славка Николајевић (22 год.), кћи Миленка, трговца и Јелисавете рођ. Мојић. Удата за Светозара Аларгића, магистра фармације рођеног у Великим Радинцима 1/13. 4. 1889. Светозар Аларгић (33 год.) апотекар, син покојног Ђорђа ратара и покојне Данице рођене Нешковић из Великих Радинаца венчан је са Славицом Николајевић. Кумови су били Теодор Јовановић, банкарски чиновник и Бранко Деврња, трговац у Новом Саду. Венчао их је парох Марко Шаула.¹⁸⁷

Зорка Николајевић, кћи Миленка, трговца и Јелисавете рођ. Мојић, из Руме, рођена је у Руми 2/14. 8. 1896., а заручена са Бранком Михајловић, шефом полиције у Земуну, сином Михајла Ћурчије и Драгиње рођ. Радојев. Бранко је рођен у Новим Карловцима 16. 5. 1887.¹⁸⁸

Тихомир је остао трговац у Руми, није се женио.

„Николајевићи су некад имали 80 јутара у планини, 150 јутара на Барицама код Буђановаца и око 160 јутра на стејановачком друму“ – то сам слушао од старијих.

Ми смо десет година пред рат били наполичари Николајевићима. Познавао сам професорку Сашу, па Владу и он је био професор у Сарајеву и Новом Саду. Пре рата био је државни првак у гађању из пиштоља. Он ме је и научио да пуцам. Знао је да на лист винове лозе опали два метка у исту мету. Владислав је био инжењер, професор универзитета, такође нежења. Миленко је био Сашин и Владин отац.¹⁸⁹

Тихомир Николајевић, Главна 160, 35 г. и брат Владислав студент (29 год.) пописани су 1933., као парохијани парохије Светог духа у Руми. Тихомир Николајевић, трговац Рума, стар 51 г. преминуо је 31. 10. 1944., а сахранио га јереј Павле Козарски.¹⁹⁰

Најмлађе дете професорка у румској гимназији Александра Николајевић, рођена је 8. 12. 1918. Била је удата за Александра И. Бокура у Београду, са којим није била брачној заједници. Од 2. 5. 1939. живи у Рими у ул. Краља Петра 160, код своје мајке.¹⁹¹ Цео радни век провела је у Руми. Преминула је у Руми 1983. године у кући у улици М. Тита 176.

Војислав Николајевић, „син покојног Атанасија и Ангелине, из Руме, кућни бр. 103, рођен 16/28. 10. 1874. испитан је са Аном Журжул, кћери покојног Василија и Ане из Панчева, Јабуковачи пут 38. рођена у Панчеву

¹⁸⁷ ИАС, АЦ СС, Матична књига венчаних, стр. 77, т. бр. 14

¹⁸⁸ ИАС, АЦ СС, 23 од 6/19. 2. 1928. Извешће о зарукама Душан Марковић, парох.

¹⁸⁹ Казивач, фебруара 2010., Милутин Мали Алановић, 1927-2012, из Стејановаца.

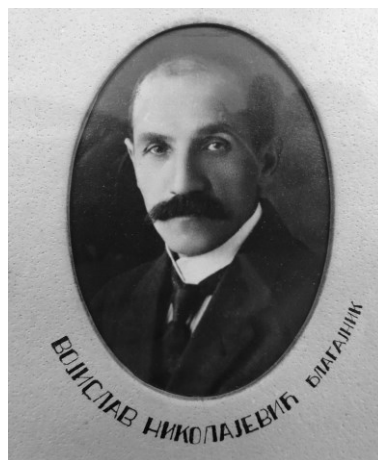
¹⁹⁰ СО Рума, МКУ Светог Духа 1944, стр. 80, т. бр. 67

¹⁹¹ ИАС, Фонд Градско поглаварство, бр. 10058, од 4. 12. 1939.

10. 10. 1879. у Панчеву 2/15. 1. 1906. Лука Поповић, парох“.¹⁹² Друштвено је био ангажован у Српској трговачкој омладини у Руми, где је неколико година био председник. Човек свога времена, успешан трговац, имао је неколико кућа у Руми. У Грунтовним књигама је записано да је Војислав Николајевић, око 1908., купио кућу у Главној улици 196, од Стевана сина Фердинанда Крена. „Фердинанд Крен је Немац, рођен 1826. у Руми, преминуо у Чачку 1894. године. Као занатлија пресудно је утицао на развој града Чачка.“¹⁹³ Цео плац је из Главне улице излазио на Иванову улицу. Половину плаца у Ивановој улици Војислав Николајевић продао је Филипу Скопалу, Јеврејину, који је на том плацу држао грађару. На плацу у Главној улици Фердинанд Крен је око 1890, подигао кућу, која је сада у поседу Милана Чубрило.¹⁹⁴ Кућу у Главној 198, продао је Богољубу Чубрилу 1937. године, а сам се преселио у своју кућу у Партизанској 2а. По Војислављевој смрти, наследници су своју кућу у Маршала Тита 97 продали трговцу Миловану Вујанову.¹⁹⁵ Војислав Николајевић, син Атанасија, бивши трговац, рођ. у Стејановцима 1874, стар 76 год. Маршала Тита 87, преминуо је 21. 4. 1950, а сахрањен 22. 4. 1950. Узрок смрти био је катар црева. Лечио га је др Мишковић. Венчан је 1906., са Анком рођ. Журжул, која је у тренутку његове смрти имала 70 година. Од четворо деце двоје је тада било живо.¹⁹⁶

Војислав и Ана су међу последњим Николајевићима са потомцима у Руми. Током Другог светског рата изгубили су Стевана, који је погинуо у НОБ-и 1943. године. Миленко, шумарски инжењер у Ердевику, преминуо је 1948. године од туберкулозе плућа. Србислав је остао нежења, а Јелка неудата. Тако се угасила грана Војислава Николајевића.

*Војислав Николајевић,
председник СТО Рума 1930-1932.*

¹⁹² АЦ Светог Духа Рума, Уруџбени записник 1906.

¹⁹³ Ђорђе Арсенић, *Знаменити Румљани, прва књига, Рума*, 1996, 195

¹⁹⁴ ОС Рума, ЗК КО Рума, ГУ 3500; Казивање Милана Чубрило, аутору.

¹⁹⁵ Милован Вујанов, румски трговац, рођен 1913. године, „Привредников“ питамац, казивач аутору 1998.

¹⁹⁶ АЦ Светог Духа, Разгледница мртваца, 21. 4. 1950., др Д. Петровић.

Summary**Nikolajević family from Stejanovci
- Traders, lawyers and clergymen -**

Growing and branching processes of the once vital family who gained its reputation through working and rectitude and who increased its capital through knowledge on the local level firstly and then wider. Notary Joakim educates his descendants, five lawyers and leaves traces in the family development, Serbian Orthodox Church and civil society of that age. After graduating law at the University of Pest, Ljubomir takes a monastic name Lukijan by entering a monastic order. He becomes an archmandrite of the Beočin monastery, previously to Krušedol monastery after which he will be appointed as the bishop of Gornji Karlovci.

Doctor Svetozar, a fiscus of Fruška Gora monasteries in 1855, and the manager of the Ruma district in 1861, great judge in 1852 contributes to the development of sports and judiciary system. He is the representative of the Goods management of the Serbian Orthodox Church in Ruma, the president of the church municipality in 1869, advocate of the railway construction in 1875, political leader of Serbs, spokesman at gatherings. By entering the public and the political scene in Ruma, his sons Milan and doctor Miloš leave a mark in their time. His daughters: Julijana married to Gavra Polit Desančić, brother of doctor Mihail Polit Desančić; Milica Bela married to doctor Stevan Popović, a judge and a septemvir from Zagreb, whose son, doctor Dušan Popović, a lawyer becomes one of the leaders of the Serbian-Croatian coalition; Ljubica Dimović in her first marriage with Nikola, and her second marriage to the writer Simo Matavulj – contributed to the reputation and the influence of the Nikolajević family from Ruma. The daughter of doctor Miloš, Mara, was married to the infamous Dragiša Cvetković, the president of the Royal government in Belgrade.

Atanasije, who does not lag behind his brother uncle Joakim, has also 9 male descendants and one daughter, however, life aspirations of his descendants are a bit more modest. There was capital, trade and property, but no children. Being educated, spending their hours in counting money and spending their capital, they did not find time to get married. In a time span of more than two centuries, the family branch of vital people from Brđani, Šumadija got thinner and weaker.

Besides the Hranislav - Hranisavljević and Vojnović family, Nikolajević family is one of the rear Serbian families in Ruma who, during the XIX century, gave birth to the high representative – the bishop of the Serbian Orthodox Church.

Once a numerous family whose two members gave nine male descendants each and who still educated not only its male descendants, saw the fall in birthrate. There were a lot of unmarried daughters, traders, property owners, lawyers, professors, university professors and other in the family. Wars, their consequences and changes speeded up the disappearance of this civil family of established enviable reputation. At the end of the twentieth century, the last descendants in Ruma die out.

Снежана Јанковић, кустос

Преглед историје римокатоличке жупе у Руми

Сажетак: Успостављење римокатоличке жупе у Руми, резултат је настанка трговишта Рума (1746) и насељавања католичког становништва у наредном периоду. У томе је најважнију улогу имао Марко Александар барон Пејачевић. Његови наследници су касније преузели обавезу да одржавају и развијају румску жупу. Уместо мале дрвене цркве и скромног жупног двора, 1813., односно 1815. године, сазидани су нова црква „Узвишења Светог Крижа“ и нови жупни двор. Током 19. века настављено је са украшавањем цркве. После пожара, 1872. године, црква је претрпела велика оштећења, да би 1906. године било обављено њено темељно реновирање. Међу многобројним жупницима румске жупе, који су, свако на свој начин, доприносили њеном развоју, треба поменути Ивана Ковачевића, Мартина Вицеа и Ивана Непомука Лакајнера.

Кључне речи: Рума, Пејачевићи, румска жупа, ркт. црква

Свој постанак трговиште Рума захваљује стварању Сремско-посавске војне границе и Сремске жупаније 1745. године, те стриктној подели територије Срема на војну и цивилну. Том поделом власник митровачког спахилука, Марко Александар барон Пејачевић, изгубио је трговиште Митровицу, које је ушло у Војну границу. Одлучио је да подигне ново трговиште на свом поседу и у њега пренесе своје седиште. Тако, 1746. године, у близини села Руме настаје трговиште Рума.

Према плану „Нова Рума“ је била насеље модерног типа, са широким паралелним улицама, које су се секле под правим углом, ушореним кућама и баштама иза њих. Изградњу и насељавање новог трговишта барон Пејачевић је спровео брзо и одлучно. Поред Срба, придошлих из Митровице и Јарка, који су 1745. припали Војној граници, досељени су и колонисти из Немачке.¹ Истовремено са насељавањем и изградњом, Рума је 1747. године стекла статус трговишта. Добила је дозволу за одржавање

¹ Др Славко Гавриловић, Рума трговиште у Срему 1718-1848/49, Нови Сад 1969, 14

четири годишња вашара и пијачног дана сваке суботе.² Своју основну физиономију трговиште Рума је добило 1748. године, када су подигнуте општинска кућа, спахијска курија и дрвена римокатоличка црква. Наравно да је током наредних година трговиште расло, како у погледу ширења насеља, тако и по броју становника. Поред Срба и Немаца, насељени су Хрвати и Мађари, а касније и Јевреји и Цинцари.³

Римокатоличка црква је саграђена за потребе колониста из Немачке, који су се до тада, недељом и празницима, окупљали на молитви у једној кући. Први колонисти нису имали свештеника, већ им је само у посебним приликама долазио митровачки свештеник Јосип Градишка. Због тога су се обратили спахијском провизору са молбом да им се доведе немачки свештеник, који би стално био са њима. То се и догодило приликом насељавања треће групе немачких колониста, када је из једног немачког манастира послат монах Мартин Волф. Управо његовим заузимањем код спахије, подигнута је црква.⁴

Градња цркве је почела у пролеће 1748. године. Новчана средства и дрвену грађу обезбедио је спахија Пејачевић, док су верници дали свој допринос, као радна снага – обарали су и довозили дрво из спахијских шума. Црква је брзо завршена. Саграђена је искључиво од дрвета и покривена даскама. Била је веома једноставна и скромна, без украса, а није имала ни торањ. Због тога је, споља гледано, више личила на велики амбар, него на хришћанску богомољу. И унутрашњост јој је била скромна. Унаоколо су биле постављене клупе за старе људе, а испред олтара клупа за спахијину породицу и његове чиновнике. Зидови су били глатки и празни, без икаквог украса. Изнад олтара висио је један дрвени крст. Освећење цркве је извршио митровачки свештеник. Била је посвећена Светом Криму.⁵

Поред цркве је подигнута кућа за свештеника. Такође, веома скромна, чак мања од осталих сељачких кућа. Зидови су јој били од черпића, а кров од трске. Имала је две просторије: канцеларију, која је уједно служила и као спаваћа соба за свештеника и малу кухињу са прикључном комором. Једино је башта око ње била велика и представљала значајну ставку за издржавање свештеника.⁶

У то време црква није имала новца, јер пароксијални порез још није био уведен. Свештеник је живео од скромне годишње плате у натури, коју је добијао од Спахилука и од прилога верника. Цело црквено имање се састо-

² Исто, 13

³ Carl Bischof, Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma, Ruma – Jettingen 1958, 54

⁴ Исто, 52

⁵ Исто, 54

⁶ Исто, 68

јало од једног мисала, месинганог путира, две једноставне одежде и две црквене заставе.⁷

Монах Мартин Волф је обављао свештеничку дужност нешто више од годину дана, а након његовог одласка наследио га је свештеник Јакоб Цетл, који је дошао из Славоније. Он се задржао у Руми две године, а затим су свештеничку дужност обављали, један за другим, монаси Барнабас Јаурин и Бонифације Шпацирер. Обојица су били послати из једног фрањевачког самостана у Загребу и нису се дуже задржавали у Руми. Напокон ће за свештеника бити постављен Бенедикт Слунски, који ће овде остати пуних 11 година.⁸

Према званичном попису из 1754. године приходи свештеника који је водио румску католичку парохију износили су 114 форинти 26 2/3 динара, а приходи цркве 57 форинти. Сама црква је и даље била веома оскудно опремљена црквеним утварима и одежама.⁹

Нешто црквене опреме и три свештеничке одежде црква је добила од Марка барона Пејачевића¹⁰, а од његовог наследника Јосипа барона Пејачевића добила је 12 форинти годишње за уље, које се употребљавало у цркви, нову позлаћену одежду и друге црквене реквизите. Поред ових поклона, 1770. године нови спахија је даровао цркви и слику свете Ане. Ипак, његову најзначајнију задужбину представљају три црквена звона, која је за румску цркву наручио у Бечу.¹¹

После одласка свештеника Слунског 1764. године, на његово место је постављен монах Нарцис Дајндл. Он је у Руми остао три године, а затим је дошао свештеник из Немачке, Јероним Штекл, кога је након шест година заменио Јозеф Шнајдер, такође из Немачке. Од 1780. године, када је умро свештеник Шнајдер, до 1872., свештеничку дужност су вршили фрањевачки монаси из „мале гимназије“, која се налазила поред цркве. Између 1782. и 1789. године, као свештеници се помињу Антун Вислај и капелан Рафаел Симон, а потом долази Иван Ковачевић, који је румску жупу водио наредних 36 година.¹² Последњих година живота жупник Ковачевић је имао помоћника Валентина Вукасовића. Године 1824. за жупника је постављен Мартин Вице, који је током своје шездесетогодишње службе имао више помоћника: Фрању Турковића, Жигмунда Емановића, Јакоба Харча, Емерика Бошковића, Игњата Кесегиха, Вита Похијца и Антона Витановића.¹³

⁷ Исто, 69

⁸ Исто, 52, 69

⁹ Гавриловић, нав. дело, 157 (Архив Хрватске у Загребу, Сремска, 873/1754)

¹⁰ Марко Александар барон Пејачевић је умро 1762. године, оставивши тестаментом спахилук синовцу Јосипу Пејачевићу.

¹¹ Bischof, нав. дело, 86

¹² Исто, 87

¹³ Franz Wilhelm, Rumaer Dokumentation 1745-1945, Band I, Stuttgart 1990, 222

Католичка жупа је расла из године у годину, а сходно томе и њени приходи. У време Јосипа грофа Пејачевића¹⁴ добила је целу сесију земље од 24 јутра оранице и 8 коса ливаде. Ову земљу су обрађивали грађани, а свештенику Штеклу на име тога давали 20 мерова зоби, 30 мерова жита и 60 мерова кукуруза у клипу. Према попису из 1771. године, приходи свештеника, не рачунајући ова давања у натури, износили су 201 форинту 18 крајцара, а приходи цркве 125 форинти. О цркви је тада забележено да је од дрвета и лима, у добром стању, а о жупном двору да је од черпића али удобан.¹⁵

Из овог се види да је црква лепо одржавана и да су јој додати лимени делови. За звона, која јој је даровао Јосип гроф Пејачевић, у западном делу порте подигнуто је постолје од храстовог дрвета. Освећење звона је обавио свештеник Шнајдер, у лето 1775. године. Она су готово читаво столеће објављивала и добре и жалосне вести румских католика, тачније све до 1872. године, када су се истопила у великом пожару који је захватио цркву.¹⁶

Јосип гроф Пејачевић је заиста много учинио за католичку цркву у Руми. Осим бројних поклона, које јој је даривао, тестаментом је обавезао свог наследника да на месту дрвене цркве, или у њеној непосредној близини, Румљанима подигне нову цркву од тврдог материјала.¹⁷

За њега је везана и једна занимљивост која сведочи о његовом односу према цркви. Када се 1765. године доселио у Руму, довео је са собом и своју сестру Терезију. После пар година она је умрла, а он ју је сахранио у цркви иза олтара.¹⁸

Жигмунд гроф Пејачевић је хтео што пре да испуни обавезу коју му је отац тестаментом задао и већ 1791. године направио је грађевински план и предузео потрбне мере за градњу цркве. Сума новца намењена за ову сврху била је довољна за изградњу цркве средње величине. Гроф је рачунао и на помоћ верника, који би дали потребне раднике и подвоз. Међутим, они су то одлучно одбили, те је он градњу цркве одложио, а капитал предвиђен за ту сврху ставио под интерес.¹⁹

Када је током времена тај капитал знатно нарастао, а црква постала претесна за католичко становништво, које је било у сталном порасту, Иван Непомук гроф Пејачевић, Жигмундов син, одлучио је да приступи градњи нове цркве. Повукао је првобитни план, који је предвиђао цркву средње

¹⁴ Породица барона Пејачевића је 1772. године подигнута на степен грофова.

¹⁵ Гавриловић, нав. дело, 159

¹⁶ Bischof, нав. дело, 86- 87

¹⁷ Исто, 87

¹⁸ Исто, 86. Овај гроб се, према Бишофу, налази негде на средини данашње цркве испод камене плоче.

¹⁹ Гавриловић, нав. дело, 161

величине и код једног бечког архитекте наручио план за велику цркву, која ће примати 2.000 особа.²⁰

Градња цркве је почела у пролеће 1811. године, а већ у августу 1813. била је завршена. Изграђена је у ампир стилу, уз учешће свих румских зидара, а под надзором зидарског мајстора из Беча Алберта Бајера. Спадала је у ред лепших цркава у земљи. Освећење је извршио ђаковачки бискуп Антун Мандић, 30. августа 1813. године.²¹

Истовремено са градњом цркве, изграђен је и жупни двор. Једноспратан, леп и простран, подигнут је уз западну страну цркве. Тиме је утрошен сав капитал предвиђен за градњу цркве, стога је њено унутрашње украшавање ишло постепено.²²

Напредак града, почетком 19. века, позитивно се одразио и на римокатоличку жупу. Њени приходи су се значајно увећали. Године 1820. добила је „уговорну сесију“ од 1.000 кв. хвати окућнице, три јутра оранице и једног јутра ливаде. Три године касније жупникови приходи су износили 2.200 форинти. Међутим, повећавали су се и расходи. Радови на сређивању унутрашњости цркве захтевали су велика средства. Тако да је црква чак и позајмљивала новац. Године 1829. позајмила је новац од сотиначког жупника Јосипа Целчића и румских трговаца за подизање главног олтара. Иначе прикупљане новца за подизање главног и бочних олтара, као и за њихово украшавање сликама и кировима, трајало је пуне две деценије. Осим зајмовима новац је прикупљан и прилозима парохијана, цехова, хонорацијора, грофа Пејачевића и других.²³

Током 1826. и 1827. године румски зидар Антон Хенинг извео је зидарске радове на главном олтару. Истовремено је израђена статуа васкрсења Христовог, а потом је марморирање извршио Карл Ингликхофер из Апатина. Сликарске радове на главном олтару радио је бечки уметник Винценц Дојчер, а Константин Пантелић, академски сликар из Руме, осликао је унутрашњост цркве розетама, зрацима, облачићима, анђеоским главама, пламеновима и другим украсима.²⁴

Дрвену конструкцију за два бочна олтара и оквире за олтарске слике израдио је столар Јозеф Хинтершек 1836. године. Две године раније, за један од тих олтара, румски учитељ Хуго Конрад фон Хецендорф, насликао је слику св. Ивана Непомука, а 1841. године, сликар Пантелић, израдио је слику св. Венделина. Нешто касније, он је извршио марморирање и позлаћивање тих олтара и свећњака. Вајар Едуард Складарш је током 1843.

²⁰ Исто, 161

²¹ Bischof, нав. дело, 140

²² Исто, 140

²³ Гавриловић, нав. дело, 159-160

²⁴ Исто, 162-163

године израдио орнаментику бочних олтара, а 1847-48., бечки вајар Јозеф Кемпел, урадио је 10 кипова за велики олтар.²⁵

Осим за украшавање и осликавање, велике суме новца трошене су за набавку опреме и оправљање цркве. Највеће поправке извршене су 1833. године, када је од румских трговаца купљено доста лима за кров и када су израђена постоља за велико звоно, крст и друге делове торња. Две године касније, купљено је велико звоно у Грацу. Било је тешко 1.300 kg и посвећено је св. Мартину. До тада је црква имала три звона посвећена св. Крижу, св. Јосипу и Блаженој Девици Марији, а која јој је даровао још Јосип гроф Пејачевић.²⁶

Оргуље за цркву набављене су још пре изградње саме цркве. Имала су два мануала и 16 регистара, са око 600 свирала. Коштале су 150 форинти. Први оргуљаш био је Иван Михалфи, од 1813. до 1836. године, а после њега Антон Цимбрић. Обојица су радили као учитељи у школи, која се налазила поред цркве. Од 1852. до 1905. године оргуљаш је био Бенедикт Прајс, а после његове смрти ту службу су обављали Георг Грундбах, Јакоб Амброс и Фердинанд Кристл.²⁷

Током година црква је украшавана и опремана новим реликвијама, али, нажалост, 1872. године је претрпела велика оштећења. Тада је, на дан св. Петра и Павла, за време свечане мисе избио пожар. Наиме, приликом испаливања почасног плотуна запалио се кров. Људских жртава није било, али су кров и торањ у потпуности изгорели. Том приликом истопила су се и три звона, а четврто је на време пало и захваљујући томе остало читаво. Недуго после, набављена су нова четири звона, која су била у функцији до Првог светског рата, када су реквирирана за потребе војне индустрије.²⁸

Нови торањ, висине 63 метра, изграђен је 1906. године. Радиле су га румске занатлије. Истовремено је и црква темељно реновирана. Звона су набављена 1923. године од прилога католичког становништва.²⁹

Најдужу свештеничку службу у трајању пуних шест деценија имао је жупник Мартин Вице. Њега је 1884. године заменио др Михаел Паус, који следеће године умире, а уместо њега долази др Јозеф Паус, његов рођени брат. Године 1904. румску жупу је преузео Јозеф Оберлајтнер, а после његове смрти, 1912. године, Иван Непомук Лакајнар.

Када је новембра 1944. године жупник Лакајнар убијен, жупу је преузео Иван Кунер, који ту остаје до 1947. године. Затим, кратко време румском жупом управља жупник из Ирига, да би 1948. године за жупника био постављен Франо Пон. После његовог одласка из Руме, 1954. године,

²⁵ Исто, 164

²⁶ Ratko Racković, *Doseljavanje i duhovni život Hrvata u Rumi*, Ruma 2007, 50

²⁷ Franz Wilhelm, *нав. дело*, 265-266

²⁸ Bischof, *нав. дело*, 155

²⁹ Franz Wilhelm, *нав. дело*, 263, 264

за жупника долази др Маријан Препунић и остаје до 1976. године. Тада дужност управитеља жупе преузима монсињор Бошко Радиелевић, који ће ту остати пуних 30 година – до августа 2006., када долази жупник велечасни Жељко Товило. Од 2014. године на месту румског жупника је велечасни Ивица Чатић.

Summary**Overview of history of the Roman Catholic Parish in Ruma**

Roman-catholic parish in Ruma was formed in the half of the 18th century, parallel to creating trading town Ruma and populating of catholic inhabitants. The most important role in this process was given to Marko Aleksandar Baron Pejačević. His heirs later took the responsibility to maintain and develop the parish of Ruma. In the period that followed, the parish of Ruma had grown, so instead of a small wooden church and modest parish court, a new church of the „Exaltation of the Holy Cross“ and a new parish court were built in 1813 i.e. 1815. During the 19th century, the decoration of the church continued including a lot of painters, sculptors, bricklayers, carpenters and other renowned craftsmen of that age. The church had its pipe organ and an organist. In the 1872 fire, the church suffered a big damage but had a detailed renovation in 1906. It was then that a new 63 metres high tower was built. Among the numerous parishers from Ruma where each contributed to the development of church, Ivan Kovačević, Martin Vice and Ivan Nepomuk Lakajner should be mentioned.

Предраг Пузић

Свештеници у Батајници и Угриновцима 1546-1918

Прилози биографијама

Сажетак: Несумњиво је да су Батајничка и Угриновачка црква имале важну и пресудну улогу у опстанку и друштвеном развоју српског народа у овим насељима. Како нам историјски извори показују, обе су постојале још у доба Мајке Ангелине, почетком XVI столећа. Своју мисију настављају и током непуна два века турске владавине (1526-1718), као и за време нових господара, оличених у аустријским и угарским племићима (1718-1918). Свештеници у овим црквама, у тешким историјским и економским приликама, били су не само верски већ и културни, просветни и национални монументи, заслужни за останак и опстанак српског народа на овим просторима.

Кључне речи: Батајница, Угриновци, српска црква, свештеници, учитељи, биографије, Срем.

Српске цркве у Батајници и Угриновцима биле су испочетка плетаре, чатмаре, брвнаре, можда и полуземунице. Покриване су сламом, трском, шиндром. Грађене рукама незнатних неимара, без високих торњева и звона, или величанствених иконостаса и осликаних зидова. Имале су тек нешто од потребних утвари, свећњака, кандила, барјака, богослужбених књига. Па и то оскудно, скромно, мало. Свештеници који су у њима служили, школовани су по манастирима или при црквама већих насеља. Бавили се сточарством, земљорадњом, виноградарством, пчеларством, и најчешће били сиромашни, као што је био и наш народ. Ипак, и са таквим богомољама и са таквим пастирима, српска је црква представљала бастион, неосвојиву тврђаву пред земаљским силама и силницима. Тако је било све до XVIII и XIX века, када материјални и историјски услови постају снопљивији. Почињу да се граде велелепни храмови. Најпре у Батајници (1785), посвећен Св. Архистратигу Гаврилу, затим у Угриновцима, три године касније (1788), у славу Св. Георгија.

Не заборавимо, да су Батајнички и Угриновачки ђакони и пароси испрва, и по потреби, били учитељи или надзорници школа у својим местима. Држали су наставу у скромним сеоским грађевинама или по парохијским

домовима. Градиво се најпре учило из Буквара, Псалтира, Молитви и других црквених књига. Споменимо, илустрације ради, Петра Веселиновића, дугогодишњег учитеља, затим пароха у Батајници крајем XVIII столећа; затим, његовог презимењака, Рафаила Веселиновића, који ради као педагог половином наредног века, такође у Батајници; запишимо и часно име Јевтимија Јовановића, пароха који се примио катедре у Угриновцима (1780); не заобиђимо Арона Ђукића, који као ђакон учитељује у Угриновцима (1842-49), и потоњи је парох у Батајници и Војки.

У наставку следи хронолошки попис свештеника у Батајници и у Угриновцима до 1918. године, са подацима који су о њима забележени у изворима и литератури.

БАТАЈНИЦА

Петар, 1546.

Томаш, 1566-1567. Забележен у турском фискалном попису насеља у Срему. Уплатио је 50 акчи¹ као годишњи порез на цркву и црквено земљиште.

Владислављевић, Стојан, 1733. Рођен у Пожаревцу. Рукоположио га београдски митрополит Михаило око 1710. Прешао у Срем 1730. Има виноград на имању манастира Кувеждин. Има 3 сина и 2 кћери. Пошто је остао удовац, наређено му је да иде у манастир. Пре Батајнице, он је забележен као парох у Шашинцима, где се бавио пчеларством.

Балатић, Јован, 1733-1734. Рођен 1697. у Петроварадинском шанцу (Нови Сад). „Књигу учио“ код духовника Онуфрија и у резиденцији карловачкој код митрополита Викентија Поповића. Зађаконио га је Максим сецужски, а запопио Софрониј арадски. Сингелију има из Карловаца, где је држао парохију 10 лета. „Читати може доста добро, тако појати и писати сербски доста прилично и вешт је у служби церковној.“

Секулић, Стојко, 1736-1766. Рођен 1698. „у Бијанлаку“ у Банату. „Књигу учио“ у манастиру Крушедолу, где га је рукоположио епископ Никанор. Рукоположен је 23. априла 1735, а сингелију примио 22. маја 1735. „Читати средње может, појати самогласно, писати простачки.“ Након што је остао удовац, Стојко је 1767. „ошел у манастир“. Преминуо је 6. новембра 1773.

Веселиновић, Павел, 1765-1773. Од 1775 је војни свештеник, „фелд-патер“, у Петроварадинској регименти. Рукоположен је 30. јануара 1762, а сингелију примио 20. марта 1762.

¹ Акча или аспра, била је ситан сребрни новац. Тада је за једну акчу, отприлике, могло да се купи око 20 кокошијих јаја.

Петровић, Јован, 1766. Доцније парох у Војки (1767), а од 1775. војни свештеник у Петроварадинској регименти. Рукоположен је 9. маја 1738, сингелију примио 27. фебруара 1739.

Бешлић, Павле, 1767-1781; Кратко време парох у Шидским Бановцима (1777). Рукоположен је 16. фебруара 1768, а сингелију примио 22. марта 1768. Војни свештеник 1785.

Веселиновић, Павел, 1765-1775. Рукоположен је 30. јануара 1762, а сингелију примио 20. марта 1762.

Ранковић, Живко, 1781. Раније парох у Угриновцима (1766-67). Рукоположен је 7. јануара 1757, а сингелију примио 19. јануара 1757.

Лазаревић, Димитрије, 1781. Раније парох у Угриновцима (1758-85) и Бечмену (1785), као администратор.

Марковић, Теодор, 1781-1785. Име му је записано на више књига месне цркве.

Поповић, Кирил, 1782. Једно време капелан у Угриновцима (1764-85).

Веселиновић, Петар, 1790-1791. Испрва учитељ у месту (1779-90).

Чобановић, Нестор, 1796-1830. Родом из Попинаца. Свршио богословију у Карловцима (1795). Има унука Александра. Спомиње се у Србском летопису (1825).

Веселиновић, Матеј, 1809-1825. Родом из Батајнице. Свршио је богословију у Карловцима (1802). Испрва учитељ.

Марковић, Антоније, 1829-1843. Рођен је у Суботишту, у сељачкој породици. Свршио гимназију и богословију у Карловцима (1810). Испрва учитељ у Суботишту (1826). Пренумерант је више листова и књига. Имао је синове Тихомиља, Чедомиља и Александра.

Пајановић, Петар, 1831-1848. Родом из Јакова. Свршио гимназију и богословију у Карловцима (1807). Пренумерант је више листова и књига. Учесник Буне 1848/9. године.

Радосављевић, Сава, 1830-1849. Испрва је био ђакон у Земуну.

Сабовљевић, Александар, 1830-1849. Упоредо радио и као учитељ у месту (1840-43).

Ђукић, Арон, 1848-1886; Војка, 1851-1852 (администратор). Рођен је 1816. Свршио гимназију и богословију у Карловцима. Рукоположио га је, 26. маја 1847., епископ Карлштатски Евгеније Јовановић. Испрва учитељ у Угриновцима (1842-1847). Учесник Буне 1848/49. године. „Кротке је нарави“. Удовац, има кућу у Војки, 2 сина и 2 кћери.

Веселиновић, Рафаил, 1850-1870. Рођен је 1818. Свршио је гимназију и богословију у Карловцима. Као ђакон, испрва учитељује у Белегишу (1840-

1845) и Батајници (1846-1849). Рукоположио га је, 9. јануара 1850., епископ Пакрачки Стефан Крагујевић. Има кућу у Батајници, жену и кћи „коју пристојно васпитава“.

Вукадиновић, Јевтимије, 1862. Доцније парох у Земуну, 1871-1906. Рођен је 20. јануара 1833. у Силбашу, где му је отац био ковач. Основну школу похађао у Силбашу, гимназију у Врбасу, Осеку, Баји и Пешти, затим богословију у Карловцима (школски друг му је био Георгије Бранковић, потоњи патријарх). Испрва учитељ у Каћу, онда професор гимназије у Новом Саду (1847-1862). Рукоположен је 1860. Био је парох у Мошорину, потом Врбасу где је и катихета у мађарској гимназији. Протопрезвитер Земунски је од 2. априла 1871. Члан је карловачке Конзисторије и књижевног одељења Матице српске. Одликован надбедреником, као и орденом Св. Саве од краља Александра Обреновића (1902). Сарадник је листова Седмице (1853), Гласа народа (1874), Темишварског календара (1854) и Српског Сиона. Бавио се проповедништвом. Удовац од 1889, има 5 синова и кћи. Преминуо је 4. априла 1906. „Беше човек тихе и мирне нарави, а своје свештенство љубио као браћу.“ Библиографија: Обрана православија (1861), Духовне беседе (1871), Молитвослов (1872), Хришћански весник (1880) и др.

Трифунковић, Петар, 1866-1870. Доцније парох у Михаљевцима (1871-1903) и Суботишту (1888). Рођен је 1833, а рукоположен 1866. Пензионисан 1903.

Симеоновић, Павле, 1888-1890. Раније парох у Даљу (1855-1857), Маринцима (1857-1858) и Буђановцима (1879-1900). Приложник подизања споменика Стефану Стратимировићу (1894). Одликован је црвеним појасом. Био је пренумерант више књига. Имао је кћи Даницу. Преминуо је 26. јануара 1900. „Беше примеран и вредан свештеник, а у своје млађе доба и реван проповедник.“

Суботић, Милан, 1890-1899. Рођен је 1845, а рукоположен 1872. Члан Архидијецезалног административног одбора у Карловцима и Скупштине жупаније Сремске. Одликован је црвеним појасом (1892). Бавио се проповедништвом. Од сељанке Драге удове Малеш, као дар за цркву у Батајници, примио је 11 јутара земље (1898). Преминуо је 30. априла 1899. „Беше реван свештеник и проповедник.“

Ђукић, Жарко, 1899-1903. Рођен је 1869. у Карловцима, у учитељској породици, где је свршио гимназију и богословију (1893). Рукоположио га је 5. маја 1894. епископ бачки Г. Опачић. Испрва је био капелан у Шиду (1894-1898). Писао је проповеди. Сарадник Српског Сиона (1894). Имао жену Марију (рођ. Квргић). Преминуо је 13. јуна 1902. у 33-ој години. Његова лична библиотека од неколико хиљада књига налази се у библиотеци у Смедереву.

УГРИНОВЦИ

Радиша, 1566-1567. Забележен је у турском фискалном попису насеља у Срему. Уплатио је 60 акчи као годишњи порез на цркву и црквено земљиште.

Поповић, Крста, 1740-1789. Школовао се у манастиру Ремети (1707). Сачинио „атест“, писмено сведочење о манастирским добрима.

Стефан, 1748.

Петар, Радивој и Филип, 1748. Војни свештеници, за које се вели да су из неког збега (вероватно у српској милицији – п. а.).

Живковић, Стефан, 1751-1763. „Платио штраф за погрешение его” (1751).

Поповић, Тимотеј, „од 1752“ - 1788. Рукоположен је 23. фебруара 1752, а сингелију примио 4. јула 1752. Његовом заслугом Д. Братоглић осликао је цркву (1788). Имао сина Крсту.

Јанковић, Живко, 1757-1785.

Лазаревић, Димитрије, 1758-1885; Једно време у Батајници (1781) и Бечмену (1785) службовао као администратор.

Јовановић, Јевтимије, 1758-1785. Рукоположен је 25. маја 1758, а сингелију примио 14. јуна 1758. Учитељ у Угриновцима (1780).

Јовановић, Димитрије, 1760-1785.

Живковић, Стефан, око 1763.

Тимотијевић, Крста, око 1763 („има сина Тимотеја, прилична свјашћенству“).

Поповић, Кирил, 1764-1785 (капелан). Рукоположен је 13. новембра 1783. У Батајници службовао као администратор (1782).

Ранковић, Живко, 1766-1767. Рукоположен 7. јануара 1757, а сингелију примио 19. јануара 1757.

Поповић, Крста, 1810-1825. Отац му Тимотеј и деда Крста били пароси у месту.

Јовановић, Георгије, 1829-1856. Рођен 1807. Свршио је гимназију и богословију у Карловцима, филозофију у Сегедину. Рукоположио га 8. августа 1833. Ст. Станковић. Учесник је Буне 1848/49. „Нарави је кротке, ревностан.“ Ожењен Персидом, сестром епископа карлштадског Е. Јовановића. Има кућу у Угриновцима, 2 сина и 3 кћери. Преминуо је 18. новембра 1856. На парохијском месту га је наследио син Лазар.

Јовановић, Лазар, 1860. Ожењен ћерком капетана Жегарца, унуком патријарха Рајачића.

Шпадијер, Јован (Јоко), 1862-1892. Рођен је 1812 на Цетињу. Рукоположен је 1832. Служио на Цетињу као парох и дворски протојереј. Од 1862. је у Карловачкој митрополији. Школски је друг владике Петра Петровића Његоша. Након пензионисања, живео је у Земуну са супругом Маријом. Преминуо је 22. децембра 1900.

Недељковић, Никола, 1887-1905. По потреби, парох у Прхову (1883-1890), Шимановцима (1892, 1895-1896, 1900). Рођен је 1838. у Бешенову. Свршио је шест разреда немачке школе у Митровици (1856), 7-8 разред гимназије у Карловцима (1864), а богословију у Карловцима (1867). Рукоположио га је епископ будимски А. Стојковић у Карловцима (1870). Удовац, јер му је супруга Ана, рођ. Јовановић, преминула 1901. Има једно дете.

Дамјановић, Димитрије, 1893-1918. Раније капелан у Новим Карловцима (1892-1893). Рођен је 1866. у Митровици. Свршио је гимназију и богословију у Карловцима (1892). Рукоположио га је патријарх Георгије Бранковић (1892). Ожењен и има 3 деце.

Извори и литература:

Архив Српске академије наука и уметности, одељење у Ср. Карловцима, Фондови: МПА, МПБ, Консисторија и Архидијезеални школки одбор

Андрија М. Огњановић, Граничарске народне школе и њихови учитељи на територији Војводине од 1774. до 1872. године, Нови Сад, 1964.

Аугуст фон Коцебу, Крстоносци или путописи у Палестину, Будим 1830.

Bruce W. McGowan, Sirem Sancagi Mufassal Tahrir Defteri, Ankara 1983.

Димитрије Михаиловић, Бачванка, Нови Сад 1843.

Душан Ј. Поповић, Срби у Срему до 1736/7, Београд 1950.

Дела Јована Суботића, књига III, Песне епоске, Ср. Карловци 1860.

Енрик Чок, Освалд или златотворно село, Пријатна и истинита историја за добре сеоске школе и разумне сељане, Сегедин 1843.

Жељко Фајфрић, Шид од оснивања до 1914, Шид 2000.

Imenik dostojanstvenika, činovnika i javnih službenika kraljevina Hrvatske i Slavonije, Zagreb 1918.

Јевтимије Ивановић, Нови Плутарх или кратко описаније славњеници људи, Прва част, Будим 1809.

Коста Петровић, Статистички подаци о сремској епархији у 1750-51. години, Зборник Матице српске за друштвене науке, св. 15, Нови Сад 1956.

Кристијан Феликс Вајсе, Ромео и Јулија, једно жалосно позориште у пет дејствија. Преведено с немачког језика на српски Василијем Јовановићем, учитељем Земунским.

Лукијан Мушицки, Стихотворенија, књ. 2, славенска, скупио др Георгиј Мушицки, Србског књажевства лични лекар, Будим 1840.

Милица Бујас, Марија Клеут, Горана Раичевић, Библиографија српских некролога, Нови Сад 1998.

Радован Пилиповић, Православна црква у Батајници и околини у XVI веку, Парохијски гласник, Батајница 2012.

Слободан Велимировић, Сто година прве српске пчеларске задруге у Руми, Зборник Завичајног Музеја Рума, II, Рума 1998.

Срета Пецињачки, Српска народна школа у Батајници у XVIII и почетком XIX века, посебан отисак Годишњака града Београда, књ. XXIX, Београд 1982.

Obći zagrebački kolendar za god. 1847, Zagreb 1846.

Срета Пецињачки, Подаци о српским вероисповедним школама и учитељима Сремско-Славонске и Шајкашке војне границе у 1780. години, Зборник за историју, 16, Нови Сад 1877.

Стари српски записи и натписи из Војводине, књига 1-3, 5, сакупио и оборио Петар Момировић, Нови Сад 1993, 1995-96, 2001.

Српска Митрополија Карловачка око половине XVIII века, по архивским списима приредио Димитрије Руварац, Ср. Карловци 1902.

Српска православна Митрополија карловачка, по подацима од 1905. год., уредник Мато Косовац, Ср. Карловци 1910.

Стефан Аћимовић, Витештво српско или описаније древних српских јунака, Будим 1829.

Тоша Искруљев, Распеће српског народа 1914. године и Маџари, Нови Сад 1936.

Хазим Шабановић, Турски извори за историју Београда, Београд 1964.

Шематизам источно-православне српске архидијецезе сремско-карловачке, за годину 1892, Нови Сад 1892.

Шематизам православне архидијецезе Сремскокарловачке за годину 1896, Ср. Карловци 1896.

Шематизам источно-православне српске митрополије карловачке за годину 1900, прир. Д. Руварац, Ср. Карловци 1900.

Summary**Priests in Batajnica and Ugrinovci from 1546 to 1918****Annexes to the biographies**

It is beyond doubt that the churches from Batajnica and Ugrinovci had an important and crucial role in the survival and social development of the Serbian nation in all settlements. According to the data from the historical sources, both churches existed in the time of Mother Angelina, at the beginning of the XVI century. They continue their mission during the two incomplete centuries of Turkish rule (1526-1718), as well as in the times of new rulers, embodied in Austrian and Hungarian nobles (1718-1918). In the times of hard historical and economic circumstances, the priests in these churches were representing not only religious, but also cultural, educational and national monuments, responsible for the survival in general and for the survival of Serbian people specifically in these areas.

Александра Ћирић

Сремски фронт у историографији и мемористици

- Успостављање Сремског фронта -

(извод из дипломског рада)

Сажетак: У раду је приказано успостављање Сремског фронта, као и значај који је простор Срема имао у Другом светском рату. Наглашена су противречна питања у историографској грађи која се бави дешавањима на Сремском фронту током 1944/1945. године.

Кључне речи: Сремски фронт, Други светски рат, НОБ, историографија.

Срем је током Другог светског рата имао значајно место у немачким плановима због свог повољног географског положаја. Пошто се налази у међуречју Саве и Дунава, преко Срема су пролазиле важне саобраћајне комуникације према Загребу, одакле су ишли важни железнички правци према Немачкој и Италији. Привредно богатство Срема је такође представљало значајан фактор, јер су у Срему прикупљане велике количине прехрамбених и пољопривредних производа и разне робе, која је превожена у Немачку. Срем се истицао доста хетерогеним саставом становништва.

Према попису становништва из 1931. године¹ у Срему је живело 258.531 хиљада становника. Поред православног становништва² (Срба), које је чинило већину становништва ове области (161.455), у Срему су живели и припадници других народности (Хрвати, Мађари, Чеси, Словаци), а припадници немачке народносне групе (фолксдојчери) су били трећи по броју становника (46.185). Определивши се за нацистичку идеологију, фолксдој-

¹ Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931, Београд 1938; Становништво по вероисповестима и матерњем језику по попису од 31. марта 1931. године – Преглед по општинама, Београд 1945.

² У попису становништва из 1931. године наведено је само стање по вероисповестима, а не по нацијама.

чери су током рата били главни ослонац немачке окупационе власти. Из њихових редова формирана је Седма СС брдска добровољачка јединица Принц Еуген, као и бројне друге полицијске јединице. На челу свих фолксдојчера за време рата у НДХ био је капетан бивше југословенске војске, фолксгрупен фирер Бранимир Алтгајер. Он је издејствовао да фолксдојчери обављају сву окупациону власт.³

Преко Срема је спровођено извлачење немачке Групе армија „Е“. Из наведених разлога Срем је од друге половине 1944. дошао у први план немачког стратегијског фронта на југоистоку Европе. Ослобођењем Београда од стране југословенско-совјетских снага, тежиште ратних операција се преносило на простор Срема, где ће се водити завршне операције за коначно ослобођење земље. Увиђајући стратегијски значај Срема, немачка команда Југоистока, одлучује да на овом простору успостави снажан фронт, који би се ослањао на утврђене одбрамбене положаје.

Сремски фронт је представљао заједничко име и појам и за штабове Народноослободилачке војске Југославије и за немачке команде. За Народноослободилачку војску Југославије Сремски фронт је био део општег југословенског фронта, као дела стратегијског савезничког фронта око нацистичке Немачке, а за немачке оружане снаге био је фронт на који се ослањао њихов источни фронт. По свом географском положају Сремски фронт се налазио на споју немачких Група армија „Ф“ и „Југ“, и уједно на тежишту одбране Групе армија „Ф“, која је обезбеђивала јужни бок немачких армија на Источном фронту и повезивала га са немачким фронтом у Италији.⁴

Успостављањем Сремског фронта немачка команда је настојала да обезбеди извлачење немачке Групе армија „Е“ и спречи наступање јединица Народноослободилачке војске Југославије и Црвене армије у Срем, као и њихов даљи продор према Загребу, политичком центру вештачки створене државе НДХ – савезници Немачке. Губитком ове државне творевине немачке оружане снаге у Југославији, јужној Мађарској и Италији, дошле би у врло тешку ситуацију.

Изградња утврђених одбрамбених положаја – линија, на које се ослањао фронт у Срему, отпочела је крајем септембра 1944. године. Изграђено је седам одбрамбених положаја, који су повезивали Дунав са Савом, односно Босутом, а простирали су се од Руме до Винковаца и Вуковара. Положаји су добили шифроване називе: Браон, Зелена, Жута, Црна, Црвена, Нибелуншка линија и поново Зелена линија. У њиховој изградњи ангажоване су инжињерске јединице, фолксдојчери, цивилно становништво.

³ Љ. Пајовић, Д. Узелац, М. Целебџић, *Сремски фронт 1944-1945.*, Београд 1979, 25-26

⁴ Исто, 17

Браон линија је била прва утврђена линија, а налазила се на простору од Добринаца, преко Путинаца, ка Шатринцима и Крушедолу. Зелена линија је била јачи и утврђенији немачки положај у односу на Браон линију, која због брзог развоја догађаја није довршена. Зелена линија је ишла правцем Јарак – поток Кудош – Рума – поток Јеленци – Ириг – Врдник. Тежиште немачке одбране је било на правцу Јарак – Рума, са упориштем у Руми, као главним чвором отпора. Трећи немачки одбрамбени положај била је Жута линија на простору од Сремске Митровице, преко Великих Радинача, затим је ишла на Бешеново, Јазак и даље према Сремској Каменици, са тежиштем код Сремске Митровице, као утврђеног упоришта. Четврти немачки одбрамбени положај била је Црна линија на правцу Лаћарак – Манђелоски поток – Чалма – Дивош – Ћипша – Нештин на Дунаву, док се тежиште одбране налазило на одсеку Лаћарак – Чалма. Црвена линија је била пети немачки одбрамбени положај и простирала се од Мартинаца, преко Ердевика, Љубе до Илока. Ова линија је била изузетно важан положај на коме су вођене тешке офанзивне операције. Повезивала је Дунав и Саву са доњим током Дрине, а тежиште одбране се налазило код Ердевика. Нибелуншка линија је била шести утврђени немачки положај, који је уједно био и најбрањенији. Ова линија се простирала у два реда од Босута до Дунава. Главна одбрамбена линија је ишла од Адашеваца, преко Шида на Мохово, а други одбрамбени положај се налазио на линији Батровци – Илинци – Товарник – Ловас – Опатовац. Зелена линија је била последњи немачки утврђени одбрамбени положај у Срему. Простирала се линијом Оток – Оролик – Берак – Сотин. Села Врбања, Дреновци, Рачиновци су утврђени као самостална упоришта за заштиту железничке пруге Брчко – Винковци, на делу од Брчког према Отоку.

Црвена, Нибелуншка и Зелена линија имале су велику важност. Значај ових положаја је био у томе што су спречавали продор у Славонију, према саобраћајним чворовима Винковцима и Славонском Броду. Својим ослонцем на Дунав спречавали су сваку пловидбу овом важном саобраћајном артеријом.⁵

Простор Срема је био прекривен непријатељским упориштима, јединицама, штабовима, командама, како би се немачки положаји у Срему по сваку цену одбранили и спречила дејства југословенских и совјетских снага. Преласком у источни Срем јединице Народноослободилачке војске Југославије вршиле су нападе на непријатељска упоришта и рушили њихове комуникације. Немачка команда је преко обавештајног одељења прикупљала податке о плановима даљих операција Народноослободилачке војске Југославије и Црвене армије у Срему.

Ослобађање Источног Срема је било важно како би ослобођени Београд остао у дубокој позадини, заштићен од евентуалних напада непријатељске војске. Јединице Народноослободилачке војске Југославије су

⁵ Исто, 18-19

успешно вршиле нападе на утврђена упоришта у источном Срему и до почетка новембра 1944. године ослободиле велики број насељених места и важних непријатељских упоришта.

Крајем октобра 1944. вођене су борбе за ослобођење места која су се налазила у центру немачких утврђених линија: Браон, Зелене, Жуте. Приближавањем јединица Народноослободилачке војске Југославије овим одбрамбеним линијама непријатељ је припремио своје снаге за њихову одбрану, услед чега су се развиле тешке борбе. После заузимања Новог Сада, 24. октобра 1944. године, у који су јединице Народноослободилачке војске Југославије ушле без отпора, уследиле су борбе за ослобођење Руме, Сремске Митровице, Шида и других важних упоришта на утврђеним немачким одбрамбеним линијама према Славонији.

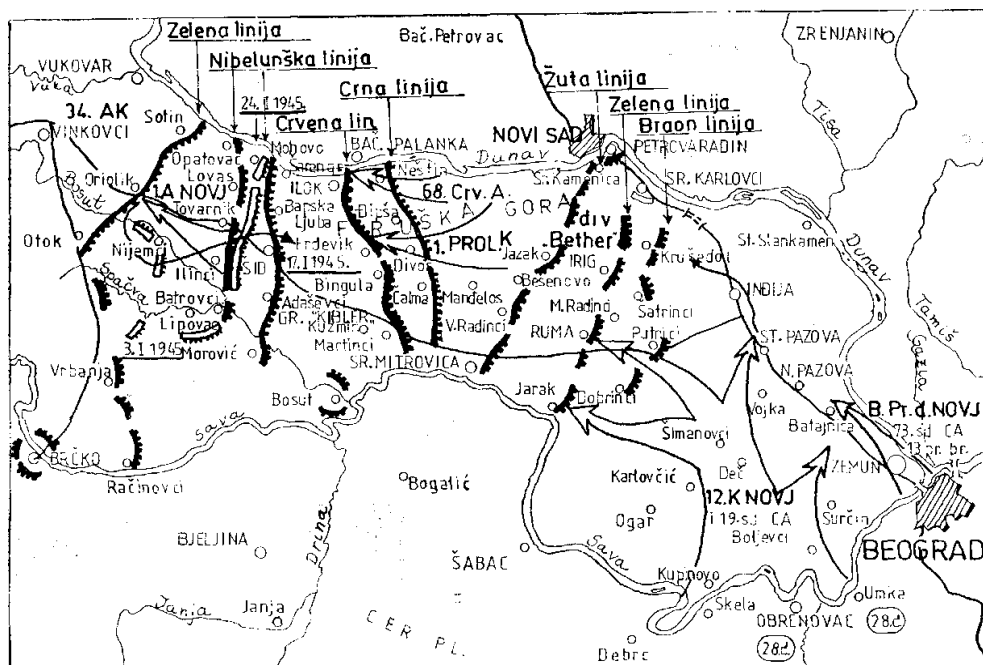
За немачку команду Рума је била значајно место, јер се у њој налазило седиште Немачке команде Срема, која је формирана у марту 1944. године, на челу са генерал-лајтнатом Шварцнекером. Овој команди су биле потчињене све непријатељске јединице у Срему.

Рума је била значајна за Народноослободилачки покрет као важно партизанско упориште. У Руми је 1941. постојала партијска организација и била је средиште Сремског Комитета КПЈ и СКОЈ-а. Значај Руме се огледао и у томе што су туда пролазили најважнији саобраћајни правци у Срему и што се налазила се у центру немачке одбране на Зеленој линији. Наступањем јединица Народноослободилачке војске Југославије према овом важном упоришту, Немци су пружали јак отпор на прилазима Руми, где су се развиле тешке борбе.

Заузимањем одбрамбених положаја на Браон линији, одсек Путинци - Добринци, ослабљена је немачка одбрана на Зеленој линији, чиме су створени услови за успешан напад на Руму. После тешких борби, Рума је ослобођена 27. октобра 1944. године. У борбама за ослобођење Руме од јединица Народноослободилачке војске Југославије су учествовале јединице 11. дивизије, 16. дивизије, 12. и 32. бригаде и једна совјетска противтенковска батерија, која је у борбама на потоку Кудошу, помогла борцима 11. дивизије да се пробију до самог града.

Након ослобођења Руме, центра немачке одбране на Зеленој линији, јединице Народноослободилачке војске Југославије су наставиле продор на Жуту линију немачке одбране. Најјаче упориште непријатељске одбране на овој линији била је Сремска Митровица. Као главни економски и политички центар Срема, налазећи се на главној друмској и железничкој комуникацији Београд – Загреб, имала је велики значај у немачким плановима. По наређењу немачке Врховне команде, требало је пружити јак отпор на овој одбрамбеној линији, да би се зауставило даље продирање јединица Народноослободилачке војске Југославије на утврђене положаје немачке одбране, на које се ослањао Сремски фронт.

Јединице Народноослободилачке војске Југославије нису располагале са тачним подацима о броју и распореду немачких снага организованих у одбрани града. То је узроковало да се око Сремске Митровице развију тешке борбе уз велике губитке. У борбама које су почеле 27. октобра 1944. године, јединице Народноослободилачке војске Југославије су претрпеле неколико пораза. То је била последица погрешне процене да се непријатељ, после губитка Руме и Зелене линије, налази у повлачењу према Шиду и да се Сремска Митровица може заузети без већег отпора. Након шест дана упорних и тешких борби Сремска Митровица је ослобођена 1. новембра 1944. године.

Седам немачких одбрамбених линија у Срему
преузето са: <http://www.znaci.net/>

Сремски фронт представља важан војни и политички догађај у завршним борбама за ослобођење Југославије у Другом светском рату. Догађаји на Сремском фронту током шестомесечних тешких борби имају велик историјски значај. О дешавањима на Сремском фронту првенствено су писали учесници самих борби. Мемоари о овим догађајима превасходно су засновани су ставовима вођа јединица југословенске армије, а најзначајнији су мемоари генерала Пеке Дапчевића, Коче Поповића и Косте Нађа. Значај и квалитет њихових мемоара је у томе што се анализира нов начин ратовања – фронтални, са којим су се сусрели током борби на Сремском

фронту. Више учесника је описало борбе тако што су написали монографије, које хронолошки прате дешавања на Сремском фронту у склопу завршних борби за ослобођење земље, изостављајући да дају оцене и суд о тим борбама. Тако у овим монографијама не постоји критичко разматрање актуелних војних и политичких збивања.

Цео ток излагања заснован је на субјективности писца, који је био члан борбене јединице о којој се монографија и пише. Субјективни описи личних доживљаја током борби, нису доводили у питање оправданост Сремског фронта, исправност поступака везаних за ланац командовања, одговорност за неуспех...

За разлику од ових монографија објављених у послератним годинама, у којима се величају успеси Народноослободилачке војске Југославије, у борбама вођеним на Сремском фронту, последњих деценија двадесетог века у историографији се објављују дела која критички анализирају постојање Сремског фронта и дешавања током борби. Монографије из овог периода износе податке о страдањима Југословенске армије на овом фронту, анализирају се узроци ових страдања у фронталном рововском начину ратовања, који је за јединице Југословенске армије био нов и непознат.

Значајно место је посвећено мобилизацији младића из Србије после ослобођења Београда, ради попуњавања јединица на Сремском фронту. По саставу Народноослободилачка војска и Партизански одреди Југославије била је армија младих људи. У јесен 1944. године Врховни штаб је приступио мобилизацији младића старости од 17 - 30 година, настојећи да се свака дивизија попуни са по 10 хиљада бораца.⁶

„...могу ли у сукоб ген. и васпитање, васпитање и околина доћи, сукоб који бастардизује дејствујући исход у једном, оплемењује у другом случају? Или је те вечери 29. марта за све, па и за нас Медаковиће, дошло време великог прекида, настанка почетка коме ништа не претходи, садашњости без прошлости, време синова без очева и мајки, време очева без настављача?“⁷

Готово без икаквог искуства јединице су водиле тешке борбе. Састав јединица се показао неподесан обзиром на младост кадрова и карактер терена.⁸ Борбе су биле тешке. Због краткотрајне и лоше организоване обуке борци нису били спремни за овакву врсту ратовања, а у току борби је вршено пренаоружавање и попуна јединица. Све то је било узрок великих губитака.

„...пале у Срему, наиме, мало су сахрањивали по гробљима, већ најчешће остављали по рововима и непрегледним пољима која ће време

⁶ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918-1988.*, том 2, Београд 1988, 423

⁷ С. Селенић, *Очеви и оци*, Београд 2013, 329

⁸ К. Поповић, *Белешке уз ратовање*, Београд 1988, 304

заравнити и кукуруз прекрити. Много мртвих, мало времена. Ко би гробља толика направио! Пола Срема би само она прекрила! Данас кажу 30 - 40 хиљада младића, али поштено признају да им се броја заправо не зна. У сваком случају, онај који је желео сина у гроб положити, морао је сам на фронт отићи, леш до куће пренети, како зна и уме, ако среће буде имао да га нађе.⁹

Велики губици су проузроковани и техничком инфериорношћу јединица Југословенске армије према непријатељу. Да би се могле водити борбе на Сремском фронту, против надмоћнијег непријатеља, недостајало је наоружање, које је добијено после постигнутог споразума са Совјетским Савезом у Москви крајем септембра 1944. године.

Проблем је настао због тога што је наоружање стигло током борби на фронту, где нису постојали услови за обуку војника у примени овог наоружања. Никада до тада није се десило да се на самом фронту током борбе преоружава читав оперативна армија, чије су дивизије тада имале у свом саставу од 10 до 12 хиљада људи. То је изазивало велике поремећаје и ограничавало борбену способност сваке јединице, а тиме и армије у целини. Био је то тежак период у изградњи Југословенске армије, јер се морало истовремено преоружавати и ратовати. Требало је брзо обучити људе, створити нове кадрове и све оспособити да правилно употребљавају наоружање, тако да оно појачава снагу и улогу маневра, а не да га спутава.

Већи део мобилисаног старешинског и војничког кадра није имао довољно искуства у борбама. Војска се није могла за кратко време обучити за руковање новим наоружањем, јер то није било могуће извршити у условима крутог позиционог Сремског фронта.¹⁰

Историографска дела објављена крајем двадесетог века наводе мноштво догађаја и података о којима се раније мало знало и писало, тиме отварају многа противречна питања везана за Сремски фронт, што је појачало интересовање многих историчара, публициста, књижевника за проучавање историјских догађаја везаних за Сремски фронт. Ова контроверзна питања су прво отворили књижевници и на тај начин су ову тему довели под истраживачку лупу млађих нараштаја историчара, публициста и политичара који су почели да је користе у дневно-политичке сврхе. Веома занимљиву слику догађаја непосредно пред почетак борби као и током борби на Сремском фронту описао је Слободан Селенић у свом делу „Очеви и оци“.

Описујући многобројне примере о заносу омладине за добровољно учешће у борбама на Сремском фронту, не само младића и девојака, које

⁹ С. Селенић, *нав. дело*, 329

¹⁰ П. Дапчевић, *Како смо водили рат*, Београд 1956, 296-297

су као болничарке одлазиле на Сремски фронт, наводе се и примери одбијања за учешће у борбама на Сремском фронту.

Као један такав пример наводи се побуна војних јединица у Скопљу 1945. године, које су одбиле да пођу на Сремски фронт. То су били делови бригаде формиране у Бугарској после септембарског преврата 1944. године. Бригада је била састављена од Македонаца, који су читав рат провели у Бугарској и нису учествовали у борбама. Ове војничке јединице је требало распоредити по јединицама, које су имале борбено искуство. Пошто им је недостајала војничка дисциплина, на тај начин би се спречиле овакве појаве. Побуна се није ограничила на касарну у Скопљу, већ се раширила по читавом граду. Побуна је смирена, а јединице које су се побуниле су расформиране. Војници су распоређени по осталим јединицама и упућени су на Сремски фронт.¹¹

Највише противречних питања је постављано о томе да ли је Сремски фронт био потребан, а нарочито да ли су се могле избећи велике људске жртве. Веома важно и значајно питање коме је посвећена велика пажња крајем двадесетог века, односило се на број страдалих војника, највише српских младића, на Сремском фронту. Према званичним историографским подацима наводи се да је у борбама на Сремском фронту страдало преко 10 хиљада бораца, иако се у литератури говори и о већем броју страдалих. На Сремском фронту највећи број бораца изгинуо је у нападима на непријатељске одбрамбене положаје. При мобилизацији у редове НОВЈ вршена је категоризација људства, те су тако лица која су сматрана припадницима покрета Драже Михаиловића или његовим симпатизерима, слата на Сремски фронт, где су добијала најтеже задатке, попут чишћења минских поља.¹²

Изречене су различите оцене и мишљења која се односе на питање оправданости постојања Сремског фронта. Пробој Сремског фронта је најчешће оспораван од стране оних који доказују да је сав тај недогледан покољ смишљен ради уништења српске омладине. Добронамерна оспоравања наводе да је све то било сувишно, будући да су Немци били пред сломом, а државна власт већ учвршћена у Београду.¹³ Неоспорна чињеница је да су на Сремском фронту страдали многи млади мобилисани борци из Србије, без борбеног искуства, нарочито без икуства за вођење фронталних рововских борби. У емигрантској литератури дешавањима на Сремском фронту бавио се Милан Л. Рајић. Он оптужује вођство КПЈ да је врло лако прешло преко свих страдања које је поднео српски народ и преко извршене присилне мобилизације младића, махом из села Србије. „Сви ти младићи су били смештени у баракама које је током рата подигла техничка организација „ТОТ“, за потребе смештаја присилно доведених радника. Неколико дана су мокри и каљави, по суснежици и ветру, вежбали испред три-

¹¹ С. Вукмановић Темпо, *Револуција која тече, књига 3*, Загреб 1982, 300-301

¹² В. Казимировић, *Србија и Југославија 1914-1945*, том 4, Крагујевац 1995, 1364

¹³ М. Ђилас, *Револуционарни рат*, Београд 1990, 426

бине на Бањици, а чим би стигле нове групе, одмах су спровођени на Сремски фронт. Број погинулих на Сремском фронту он процењује на 70 хиљада. Сматра да није постојала потреба за борбом на Сремском фронту, јер су Немци у то време поражени и на Западу и на Истоку. Повлачили су се на свим фронтовима. У таквој ситуацији на њих су послата неприпремљена, ненаоружана, гола и боса деца. Тај невојнички поступак поистовећује са злочином, подстакнут тиме што Србија није прихватила комунистички покрет у јесен 1941. године и он се морао повући у Босну, те је на крају рата морала да плати своју цену. Један део младића су побили комунисти, што се заснива на причи родитеља погинулих бораца. Међу телима, која су пронађена, било је оних са ранама на потиљку лобање. Дешавало се да се омладинци са запечаћеним писмом пошаљу на фронт, а они који су га ипак отворили, могли су да прочитају јасну директиву да се доносилац писма ликвидира. Након тога би дезертирала и у годинама после рата о томе сведочили.¹⁴

Тито је ради реномеа НОВЈ желео да Сремски фронт држе југословенске јединице, без обзира што нису биле припремљене за такву врсту ратовања. Циљ је био да ослобођење земље буде од стране јединица Југословенске армије, а не од стране Црвене армије.

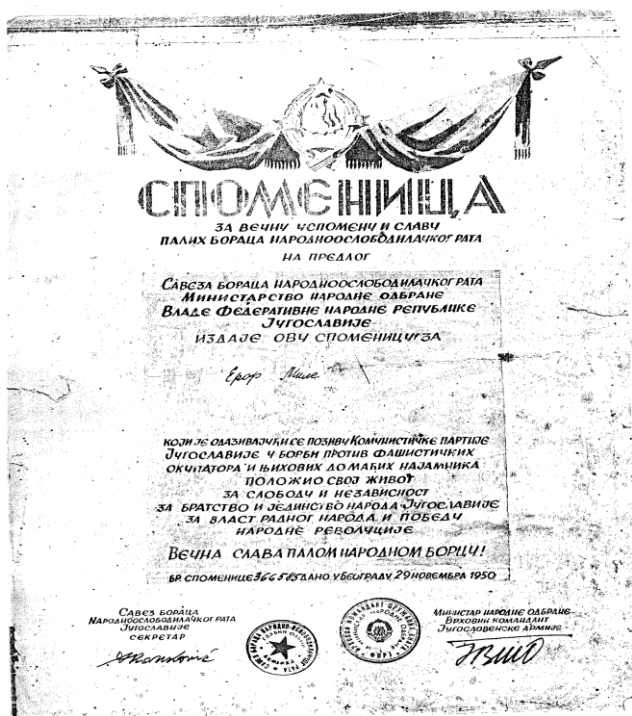
У јесен 1944., ослобођењем већег дела земље и Београда, 20. октобра, Народноослободилачка војска Југославије је постигла велики успех у борби за ослобођење земље од окупационих немачких снага. Успесима постигнутим у борбама током 1944. године, нанела је велике губитке немачким снагама на југословенском ратишту и довела их у веома тежак положај. Било је отежано повлачење немачке Групе армија „Е“, чији је главни правац повлачења водио преко Србије. Ослобођењем Србије и Београда, који је имао велики стратегијски значај, повлачење немачке Групе армија „Е“ овим правцем је било спречено.

Простор Срема у ове време добија велики значај, јер су се на овом простору налазиле јаке немачке снаге. Оне су пружале снажан отпор Народноослободилачкој војсци Југославије, настојећи да обезбеде повлачење немачке Групе армија „Е“ и заштити источне границе НДХ. У случају пропасти НДХ, немачки фронтови у Јужној Мађарској и Италији били би угрожени. Стога немачке снаге у Срему образују снажан фронт са циљем да зауставе даљи продор Народноослободилачке војске Југославије према западу.

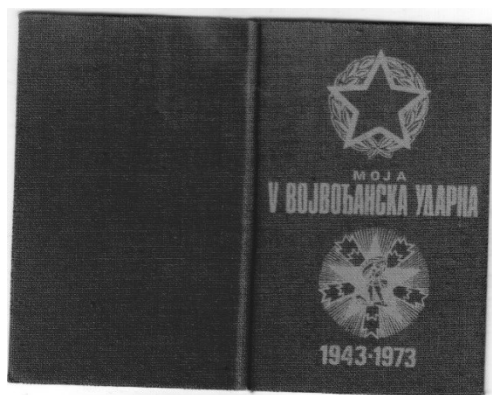
Сремски фронт се формира 21. октобра 1944. и траје до 12. априла 1945. године, када су јединице Народноослободилачке војске Југославије пробиле немачку одбрану на Сремском фронту. За Народноослободилачку војску Југославије борбе на Сремском фронту су имале велики значај, јер је тим правцем било најповољније наставити напредовање према западним

¹⁴ М. Л. Рајић, Српски пакао у комунистичкој Југославији, Чикаго 1975, 30-32

деловима земље, а штитио се ослобођени Београд, у коме су се организовали услови за рад највиших органа Народноослободилачког покрета. Сремски фронт је био саставни део савезничког ланца фронтова према фашистичкој Немачкој. Задатак Народноослободилачке војске Југославије био је да пресече одступницу немачким снагама на тлу Југославије и на тај начин помогне Црвеној армији у операцији коју је водила у Аустрији. Немачке снаге су по сваку цену настојале да одбране положаје у Срему како би омогућили повлачење својих група из Грчке, али су и страховали од совјетске и партизанске освете, уколико би ове снаге пробиле њихову одбрану на Сремском фронту. Народноослободилачка војска Југославије се на Сремском фронту сусрела са новим начином ратовања, фронталним рововским ратом, на равничарском терену, што је за Народноослободилачку војску Југославије представљало тежак изазов. На Сремском фронту, током шестомесечног ратовања, вођене су најтеже борбе од почетка Другог светског рата на територији Југославије. За борбе на Сремском фронту мобилисани су младићи из Србије без војног искуства, што је узроковало масовно страдање младих и неискусних бораца.

Миле Ерор из Руме, учесник борби на Сремском фронту. Погинуо као седамнаестогодишњак код Манђелоса (преузето од породице Ерор)

БРОЈ МАТ. ЕВИД.	C-142.
ИМЕ	Срдић Бранко Бранковић
ГОДИНА И МЕСТО РОЂЕЊА	1923 - Шашинаца
ГОДИНА СТУПАЊА У НОР	1942.
ДУЖНОСТ У ЈЕДИНИЦИ	Заменик командира 2. кете 2. батальона
16. 10. 1973. БЕОГРАД	ПРЕДСЕДНИК ВЕЉОРА ГЕНЕРАЛ - П. ВУКОВИЋ СТЕВАН БИКИЋ С.Р.

Бранко Срдић из Шашинаца, учесник Сремског фронта, рањен у борбама код места Лаћарак; након опоравка у Руми, прикључио се даљим борбама на Сремском фронту (преузето од породице Срдић)

Литература

- Батаковић, Душан, Нова историја српског народа, Београд 2002.
- Вукмановић, Светозар Темпо, Револуција која тече, Том 3, Загреб 1982.
- Дапчевић, Пеко, Како смо водили рат, Београд 1956.
- Дапчевић, Пеко, Од Пиринеја до Цетиња, Београд 1971.
- Дапчевић, Пеко, За Београд, Београд 1984.
- Ђилас, Милован, Револуционарни рат, Београд 1990.
- Казимировић, Васа, Србија и Југославија 1914-1945, том 4, Крагујевац 1995.
- Морача, Петар, Ослободилачки рат народа Југославије, књ. 2, Београд 1965.
- Пајовић, Љубомир, Узелац, Душан, Џелебџић, Милован, Сремски фронт 1944-1945., Београд 1979.
- Петрановић, Бранко, Историја Југославије 1918-1988, том 2, Београд 1988.
- Петровић, Петар, Петровић, Мирослав, Војни лексикон, Београд 1981.
- Поповић, Данко, Књига о Милутину, Београд 1985.
- Поповић, Коча, Белешке уз ратовање, Београд 1988.
- Селенић, Слободан, Очеви и оци, Београд 2013.
- Рајић, Милан, Српски пакао у комунистичкој Југославији, Чикаго 1975.

Summary**Syrmian Frontier in historiography and memoiristic writing
Forming Syrmian Frontier**

Syrmian Frontier in historiography and memoiristic writing represents forming of the Syrmian frontier and events at the Syrmian Frontier during 1944 and 1945 in the time when there were fights for the liberation of Yugoslavia in the Second World War. There is a description of the significance that the area of Srem had in the Second World War, especially after the liberation of Belgrade on October 20th, 1944 by the units of the National Liberation Army of Yugoslavia, when German forces formed a strong frontier at the territory of Srem. In Memoiristic writing, one can find all the causes which led to forming Syrmian frontier, as well as the significance which Syrmian Frontier had for the National Liberation Army of Yugoslavia and for the German forces. There is the description of fights, the manner of fighting as well as the level of their fighting skills and equipment for the fightings at the frontier. In addition, there is data on the representation of this topic in the published historiographic build, access to the events at the Syrmian Frontier, thinkings and assessments of the justifiability of the existence of the Syrmian Frontier and killing of fighters during 6 months fightings taking place at the Syrmian Frontier. Attitude towards the events at the Syrmian Frontier was changing in line with the modern happenings. When events at the Syrmian Frontier are concerned, there are expressed opposed issues in historiographic build. The Syrmian Frontier represents a certain historic controversy which has been opened at the end of the 20th century and has become the subject of research by numerous writers, historians and publicists.

Етнологија – Ethnology

Јелена Арсеновић, кустос

Један пример традиционалног одевања данас

Сажетак: Традиционална одећа се формирала под разним утицајима, као што су климатски услови, друштвена збивања, економска развијеност или неразвијеност, политичке прилике, владајући стилови и слично. Кад је о Славонији реч може се говорити о народној ношњи појединачно сваког села, јер на том некад богатом подручју свако село је имало своје карактеристике, које су се истицале и у ношњи. Ипак ношња има и заједничке карактеристике, богат вез, углавном вегетабилних мотива, фалте и делове одеће. Ана Пријић, пореклом из села Трњане, из околине Славонског Брода и по свом доласку у Срем, средином деведесетих, у свом одевању, свакодневном и празничном, задржала је традиционалне елементе ношње славонског типа.

Кључне речи: одевање, ношња, Славонија, оплећак, скуте.

Одевање је веома значајан културни феномен, повезан са друштвом у целини, али и са самим појединцем и његовом личношћу. Одећом се издвајамо од осталог света, а помоћу ње, истовремено, и чинимо део одређеног света.¹

Народна ношња или рухо, руво, пратеж, оправа, аље, аљине, роба, припада уметничком народном стваралаштву. Одавала је сама по себи друштвени статус и улогу појединца у животу заједнице, а с друге стране, ношња је била и једно од главних обележја у животу појединца, које га је

¹ Иван Терзић, Народне ношње Срба, Београд 2008, 17

пратило од рођења па до смрти. Када је виши слој престао да носи ношњу, а она је постала искључиво народна, сељачка одећа, тада је ношња доживела и свој најбогатији развој у готово неописивој разноликости облика, шара, боја (углавном топлих веселих боја: црвена, жута, нијансе) и украса (огрлице, дукати, ритмички низани). Готово да је свако село имало неку своју особеност одевања. Запањујућа је и невероватна лепота појединих предмета који су некад били намењени одевању. Сво то непрегледно богатство облика и садржаја приказује дубоку повезаност и онај исконски склад између човека и природе, који смо већ скоро заборавили. Ношње саме по себи одају безброј података о културним, државним, политичким и осталим друштвеним условима времена које су преживеле. Оне су огледало тадашњег друштва, слика вештине, ликовног схватања и стваралачког домета народа.² Старинску (народну) ношњу су у већини крајева прво почели да напуштају мушкарци, негде већ крајем 19. века. Али без обзира на тип којем старинске ношње неког села или краја припадају, женске ношње (за разлику од мушких) редовно су имале више верзија и разноврсније су.

На панонском, претежно низијском простору, са сложеним културним прожимањима, плодност тла, с обиљем житарица и других плодова, давала је економску сигурност становништву, што се одражавало на све области живота и што је у одевању допринело бујној разноврсности и разиграности облика, украса и боја.³ Богато набрана платнена одећа, која се носила лети и зими, делује лако и живо. Чести су вегетабилни мотиви, златовез, а боје су већином светле.

У женским ношњама заступљена је платнена дугачка набрана једноделна кошуља, на којој је украс изведен у ткању или везењем у једној или више боја. На сличан начин украшена је и двodelна кошуља, с тим што се доњи део носи у више слојева. Осим платнених, биле су уобичајене и вунене сукње, с крупним и ситним наборима. Преко платнене одеће опасивани су појас и прегача, а у неким крајевима ношене су две – предња и задња прегача. Осим обилне примене вегетабилних мотива, а у ткању и геометријских орнамената, специфична су била оглавља – пешкири с подлошком, мараме пресложене у капе, а код невеста и млађих жена цветне круне и златовезне капе. Мушку платнену одећу сачињавају „рубине“ (кошуља и гаће) с панонским начином облачења (кошуља се, наиме, обавезно носила преко гаћа). Као и на женским кошуљама, украшавање је било изразито и на мушким. Међу разним биљним орнаментима, посебно се истицао, као симбол плодности, мотив житног класја изведен у златовезу.

Зими је женска и мушка платнена одећа допуњавана сукненим и крзненим хаљецима. На сукну беле, мрке и смеђе боје, мотиви су обликовани пришивањем изрезаних комадића сукна и чохе у боји, а на кожним

² Исто

³ Јасна Бјеладиновић - Јергић, Сеоске ношње и њихова типолошка класификација, Гласник Етнографског музеја, књ. 44, Београд 1980, 76

предметима – апликацијама коже на кожу. Нашивени украси у комбинацији с везом живих боја доприносили су веома живописном изгледу прслука, гуњева, кабаница и кожуха.⁴

Иако се, кад је о Славонији реч, може говорити о народној ношњи готово сваког села или барем жупе, јер на том некад богатом подручју свако село је имало своја обележја, која су се истицала и у ношњи, ипак ношња има и заједничке карактеристике, богат вез углавном вегетабилних мотива, фалте и делове одеће⁵.

Основни делови ношњи су следећи: рубина, оплећак, фертун или прегача, марама за леђа, мараме за главу, тканица, чарапе. Чим би се у кући родило женско дете почела се припремати и ношња. Девојка се понављала сваке године обавезно за сеоску славу (кирвај), за Ускрс и Божић. Ношња се носила у наслеђе не само од мама, већ и од бака, тако да су богате девојке имале по неколико десетина ношњи, рубина и оплећака, а да се не спомињу крилца, калуте, фертуни и мараме.

Крилца, скуте или подсукње често су ткане од лана и памука, а на крају имају хеклану или нецану чипку. Облациле су се на бокове и подижу се позади, како би девојка и снаша имала што тањи струк и израженије бокове. Што је више било скути, то је ношња лепше стајала. Ишла је у облик слова „А“. Са стране би се рубина задизала „поткасивала“, како би се видела чипка од крилаца. Чипка најдужих крилаца морала је мало да вири испод рубине.

Рубине или сукње су ткане од памука, лана и свиле и плиша. Жене које су добро знале да ткају правиле су и разне шаре по рубини. Радиле се у трострукој ширини, како би се могла богато нафалтати, а фалте су морале бити изузетно добро опежане. На фалте, с горње стране, нашивале су се свилом или златом везене траке, које су се скидале кад би се рубина прала, а ако је вез обичним концем, могло се вести и на рубини. Рубина се шила и од свиле и плиша, тада се по њој није везло, него би се тек би богато нациговала. То су обично били свила и плиш с лепим узорцима и изузетно сјајних живих боја. Задња ношња коју је девојка добијала за понову у родитељској кући била је златара везена на фином танком сомоту.

Оплећак (кошуља) је горњи део ношње. На леђима је исто био фалтан, а преко њега се стављао калут (троугласта марама). Рукави су везени или уткани неким мотивима. Ако је у питању златара, онда су рукави везени златом, а ако је везенка, онда су у рукаве уткани мотиви краја. Ако се не носи калут, тада су се фалте рубине позади китиле везом као и рубина. Ако се рубина шила од свиле, тада се уместо оплећка шила од исте свиле и кошуља тзв. рококо. Украс на кошуљи су били разни воланчићи и дугмад.

⁴ Јасна Бјеладиновић - Јергић, Народне ношње Југославије, Каталог сталне поставке, Етнографски музеј у Београду, Београд 1976, 55

⁵ Ribarić Radauš, Narodne nošnje u Hrvatskoj, Zagreb 1974, 89

Фертун, кецеља или прегача је шивена од свиле са везеним, најчешће, флоралним мотивима. Некада се вез одмах уткивао при ткању. На дну фертуна обично се нашивао богат волан. Фертун и калут су углавном били упарени, тј. начињени од истог материјала и са истим везом, те су сачињавали комплет.

Калут је марама која се стављала на леђа и спајала се на прсима, са функцијом да затвори „деколте“, како се не би видела прса. Марама се везивала као и фертун, осим ако је била од злата. Тада би се „упаривала“ са везом на рубини и на оплећку. За везивање у струку, на леђима је имала широке траке, украшене везом и воланима, најчешће фалтаним, комбинацијом злата и сребра. Шамија је марама која се ткала од вуне и носила се за хладније дане, те су ју углавном носиле снаше (удате жене) или старије жене.

Тканица је била ткана трака обично са мотивом заставе, тј. црвени, бели и плави ред, те се њоме опасивало око струка, како би се „повезали“

рубина и оплећак. Некад су се жене ради тањег струка знале јако затегнути. Иако би им то сметало у покретима, за лепоту се свашта жртвовало.

За време летњих и топлих дана обућа се носила на босу ногу или су се обувале танке беле куповне чарапице. Зимске чарапе, које су се штрикале од вуне, богато су украшаване везом или се мустра уштрикавала (уплетала), а украшавале су се посебно и гомбицама рађених од вуне у основној боји чарапа.

Обућа је била готово једини део одеће који се куповао. То су били опанчићи, а носиле су се и сандале. Осим сандала и опанчића, младе жене су куповале и кожне црвене прслукe с огледалцима. Како више нису смеле да буду гологлаве и повијале су главу марамом, прслуци и шамија су били делови одеће којима су младе жене (удате жене) имале привилегију над девојкама.

Од накита девојка је прво добијала минђуше, а касније дукате. Што богатија девојка то више дуката. Како су и дукати ишли у мираз када се девојка удаје, имали су улогу и да се покаже имовно стање дјевојке и породице, односно богатство које ће у кућу у коју се удаје донети. Неке су имале чак по три реда, односно, до 99 дуката око врата.

За време свечаних излазака у село за сеоску славу (кирвај) или у свадбу, уместо новчаника носиле су се везене торбице на плишу, а за одлазак у град, у дућане или пијацу, торбице су биле од вуне ткане и везене.

Фризура је, поред дуката, била главни украс девојака. Младе девојке су плеле плетенице и мотале их око главе, те украшавале цветовима, док су одрасле девојке носиле кике. Кика се плела од косе девојке (или се куповала) у ситне ситне плетенице, а око плетеничица су се уметали цветови. На челу су се правили увојци, који би се обично учвршћивали машћу (да сјаје) и шећером. Удате жене нису носиле кике, нити откривену главу, него су увек носиле мараму, било да су је везале под браду, било да су крајеве везивале на темену.

Током операције „Олуја“ из Републике Хрватске је избегло око 200.000 Срба. Међу њима је била и Ана Пријић, која се из Славонског Брода населила у Хртковце. Рођена је 1933. године, а пореклом из села Трњане, из околине Славонског Брода. Ана, или бака Ана, како је зову у Хртковцима, специфична је по томе што је задржала традиционални начин одевања, и у свом родном крају и по доласку у Срем, 1995. године.

Ана Пријић по доласку у Хртковце

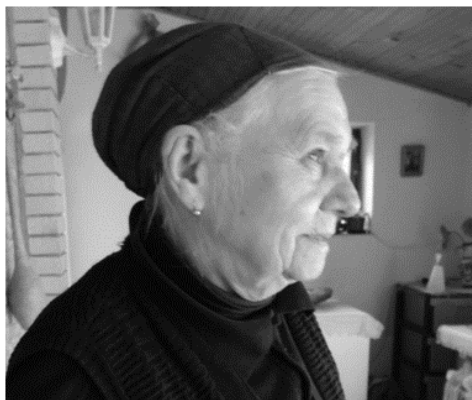

Ана Пријић данас

На глави носи мараме, индустријске производње, углавном тамнијих нијанси, од сиве, тамно плаве до црне, квадратног облика, чије су крајнице украшене штампаним цветним мотивима светлије нијансе. Мараме везује на два пребора, за шта наводи да је био специфичан начин везивања у њеном родном селу Трњане, док је у суседним селима било заступљено везивање на један набор.

Косу везује у плетеницу коју држи обмотану око главе, а покупљену у тзв. капицу, од шифона сиве боје, машински шивену, коју за косу фиксира укосницама, са стране.

Горња одећа је углавном куповна, индустријске производње, тамнијих боја – блузе и кошуље. Преко њих носи штрикани прслук и џемпер или весту, који редовно набавља на пијаци у Славонском Броду, из тамошњих штрикерајских радионица.

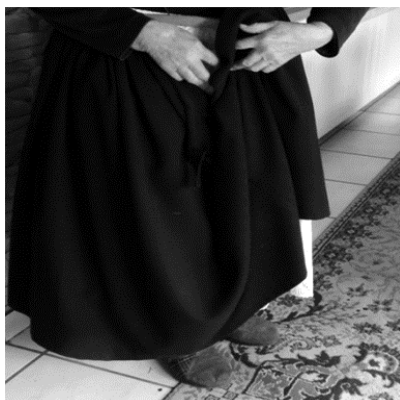
Раније је, при одласку у цркву и у другим свечанијим приликама, носила јакну – кратку женску отворену одећу, која се закопчавала на средини, кројену у струку, од плиша, машински шивену, бордо или браон боје. Свакодневно је облачила рекљу, од ваљаног платна, са копчањем на средини, са флоралним украсима на рукавима, зелене боје, који су, по њеним речима, били одлика одевања православног живља у Славонији.

Сукње, рубине, које носи, кројене су од куповног платна црне боје, уциговане, у струку набране узаним појасом, у коме имају мали разрез, где се закопчавају. Испод сукње носи доњу сукњу, скуте, од природног и индустријског шифон платна, састављену од четири поле или три метра платна, у дну украшену чипком, хекланом од платненог концa.

Преко сукње носи прегаче (кецеље), од куповног платна, које сама шије, основе тамнијих боја (од тамноплаве и сиве до црне), које на себи имају, углавном, фабрички штампане стилизоване вегетабилне мотиве. На ногама носи куповне чарапе, тамнијих боја, а преко зиме чарапе плетене од вуне црне боје и које допиру до колена. Плетење се обавља са пет игала, од којих су четири у плетиву, док се петом изводи глатка техника (клот). Раније је крајнице украшавала шарама, „два прста“ широким, са бобицама, вуном црвене и тамно црвене боје.

Бака Ана поседује и оплећке, које јој је одмах по њеном рођењу ткала и везла бака за будућу девојачку спрему. Уз то иде и тканица, ткана од вуне бордо, црвене, жуте и зелене боје. Преко оплећка је марама („на ћошак“), црне боје, троугластог облика, са чипком на доњем крају. Марама и чипка су црне боје, индустријске производње. Најрепрезентативнији оплећак је од природног („сотиш“) платна, а састоји се из предњег и задњег дела. На вратном изрезу је порубљен, са закопчавањем помоћу дугмади, рукавима равно кројеним, богато украшеним чипком. Чипка је хеклана од памучног конца и уметнута хоризонтално, на доњем делу и у дну. Кад је у питању обућа, како у Хртковцима, тако и док је живела у Славонији, она је куповна – индустријске производње, али својим обликом подсећа на старија времена. Углавном су то равне ципеле од коже црне боје, са малом подпетицом, округлог врха, које се копчају попречним каишем са шналом.

Ношња сваког краја развила се на основама ранијих културних слојева и резултат је културних токова средине у којој је настала. Мењала се посредством различитих културних утицаја, а најчешће путем мешања становништва током сеоба, затим, услед законских прописа, развитка технолошких процеса, миграција на релацији село – град и сличног. У проучавању традиционалних облика одевања и ношње увек се мора поћи од чињенице да они, у ствари, представљају систем функција и порука, саопштавају низ особености живота заједнице из које потичу, националну или

конфесионалну припадност, економско стање, друштвени положај, док је код појединца у питању брачно стање, старосно доба, естетско схватање итд.

Обзиром да Ана Пријић на простору Срема, односно у Хртковцима, живи тек од средине деведесетих година, а да је пре тога живела у Славонији, њен избор да свој идентитет сачува и испољи кроз неке елементе традиционалног одевања, као што је начин повезивања косе у плетеницу и ношење доње и горње мараме на два пребора, затим обавезне скуте са чипком испод црне, широке, сукње на фалте, не треба да остане незабележен. У данашње време у Срему је велика реткост видети старију популацију жена, српске националности и православне вероисповести, да негују традиционални костим, као облик свог свакодневног живота.

Литература:

1. Иван Терзић, Народна ношња Срба, Београд 2008.
2. Јасна Бјеладиновић - Јергић, Каталог сталне поставке, Етнографски музеј у Београду, Београд 1976.
3. Јасна Бјеладиновић - Јергић, Сеоске ношње и њихова типолошка класификација, Гласник Етнографског музеја, књ. 44, Београд 1980.
4. Ribarić Radauš, Narodne nošnje u Hrvatskoj, Zagreb 1974.

Summary**One example of traditional clothing today**

Traditional clothing was formed under various influences such as the climate, social events, economic development or underdevelopment, political circumstances, prevailing styles and similar. When Slavonia is concerned, one can talk about national clothing of every village, given that every village in this once a rich area had its characteristics which were noticeable in clothing, however, the clothing had some mutual characteristics: rich embroidery of mostly vegetation motifs, pleats and parts of clothes. Ana Prijić, descending from the village Trnjana located in the the surroundings of the Slavonski Brod, kept traditional elements of every day and ceremonial clothing of the Slavonic type upon coming to Srem in the middle of the nineties. Her choice to express and preserve her identity through some elements of traditional clothing such as the manner of tying her hair in braids and wearing a lower and upper neckerchief folded in two creases, obligatory skirts with a lace under a black, wide skirt with flat, should not be left undocumented and unregistered.

Јасмина Вукмановић

Мајпан (Мајалос)

Сажетак: У раду је дато неколико казивања о Мајпану или Мајалосу, старом народном обичају који се неговао у Срему и Славонији. Уочи првог маја украшавало се дрво, које је тако окићено симболисало долазак пролећа, буђење природе, рађање новог живота и жељу да предстојећа година буде родна. Украси су најчешће били девојачки ручни радови, али и плодови природе. Мајпан је трајао неколико недеља и за то време ово украшено дрво је било стециште друштвеног живота места.

Кључне речи: Мајпан (Мајалос), дрво, Нерадин, Рума, Стара Јошава

Један у низу народних обичаја који се неговао у Срему (додуше, у мањем броју места) је Мајпан или Мајалос.

Сам назив Мајпан значи Мајско дрво. Оно симболише долазак пролећа, буђење природе, рађање новог живота, жељу да предстојећа година буде родна.

Према казивању Миланке Пушић из Гргетега, уочи првог маја увече момци одлазе у шуму и секу високо, право дрво (најчешће багрем, али може и брест и храст). Сасеку већи део крошње, остављајући само мали део на врху и у току ноћи га поставе, тј. укопају, у центру Нерадина, на пољани испред цркве. Тако ујутро, када говеда и овце иду на пашу, мештани виде постављено дрво. Девојке доносе своје ручне радове (најчешће везене пешкире), а момци их каче на крошњу помоћу канапа. Окићено дрво ту стоји читавих месец дана, а око њега се сваког дана, од поподнева до неко доба ноћи, окупљају деца, омладина и старији. Седе, разговарају, певају, шетају и играју коло. Момци и девојке се крадом гледају и исказују међусобне симпатије. Ти дани представљају радост за мештани целог села. Када прође месец дана од постављања мајпана, око њега се одигра коло и приступа се његовом рушењу. Са крошње се скидају дарови, а свака девојка узима и носи кући свој ручни рад који је изложила. Тада настаје опште весеље. Постави се шатра, под којом мештани организују свечани ручак и весеље уз музику. Позивају и госте из других места, као за сеоску славу. Веселе траје до раних јутарњих сати.

У Руми на Брегу се такође неговао овај обичај. О њему је причала Мила Вујанић.

Уочи првог маја момци донесу високо, право дрво, са делом крошње при врху, и закопају га на ледини. Уз помоћ канапа обесе пешкире, које су ткале и везле девојке. Свака од њих изабере најлепши ручни рад, како би га изложила на мајпану. За све време док дрво стоји окићено ручним радовима (то је две-три недеље), око њега се окупља мноштво омладине. Они шетају, причају, задиркују једни друге, играју коло (најчешће „врањанку“, „трн баба – трн деда“, затим „кукуњешће“), певају старинске песме, међу којима су и бећарци. Такође, око мајпана се окупљају и старији. Они седе на клупама или столицама и разговарају, посматрајући младе како се веселе и децу која се играју. Девојке послужују све присутне колачима, које су саме умесиле. Када се стуб обори, скидају се изложени ручни радови и свака девојка узима свој рад и носи га кући, у штафир (девојачку спрем, мираз). Верује се да ће се девојке које су излагале свој ручни рад на мајпану те године удати.

Мила Вујанић је причала да је слушала како се у неким местима дрво постављало уочи првог маја, а склањало другог дана Духова. Поред пешкира, на врху дрвета (тј. мајпана), девојке су излагале и друге ручне радове (нпр. ткане торбе, хаљине, мараме, марамице...), а момци су качили и флаше с вином, јабуке и слично.

О овом обичају, како се он неговао у селу Стара Јошава код Ораховице у Славонији, казивала је Ката Видаковић, која је у Руми живела преко 60 година.

Обичај кићења мајпана у Славонији се унеколико разликовао од обичаја који је практикован у Срему. Наиме, у Старој Јошави уочи првог маја (ноћу, када их нико не види), момци су из шуме доносили исечено стабло брезе, јове, граба и слично и закопавали дрво испред куће девојке којом ће се оженили те године. На врху дрвета су остављали неколико грана, о које су качили јабуке, флаше с пићем, а девојке су, ако прихватају понуду момка који је пред њиховом кућом испод прозора закопавао мајпан, везивале марамице, пешкире и друге ручне радове. Мајпан је испред девојачке куће стајао две до три недеље, а затим се склањао. Радове које су изложиле, девојке су делиле својим другарицама.

Поред тога што је закопавање мајпана пред девојачком кућом значило да ће се девојка удати те године за момка који је поставио мајпан, овај обичај је негован и како би се поспешила плодност усева и да би се исти заштитили од града.

Казивачи:

1. Миланка Пушић рођ. Јанковић (1931), Нерадин, живи у Гргетегу.
2. Мирослава - Мила Вујанић, рођ. Михајловић (1906 - 1999) из Руме.
3. Ката Видаковић, рођ. Премужић (1929 - 2015), Стара Јошава код Ораховице, близу Нашица у Славонији; живела у Руми.

Мајпан испред Хрватског дома

Summary**Majpan (Majalos)**

Majpan or Majalos is one old national custom which was nurtured in Srem and Slavonia. It is about a tree growing in May. Before first of May, a tree was decorated to symbolise coming of spring, waking up nature, birth of a new life and the wish for the upcoming fertile year. Most frequently, decorations included girls' handmade works and nature products. Majpan lasted for several weeks and during this period, this decorated tree was the centre of social life of the place. This paper represents 3 stories on this national custom. two from Srem and one from Slavonia.

Јелена Арсеновић, кустос

Гајде из збирке Етнолошког одељења Завичајног музеја Рума

Сажетак: Дубок траг у традиционалној музици Војводине оставиле су византијска, оријентална и аустроугарска култура, али и миграције и честе сеобе становништва. Најтипичнији традиционални музички инструменти су били свирале и гајде. Без њих није могло бити игранки, свадби, крштења и других обичаја и облика забаве. Гајде су дувачки народни инструмент са мешином, познат код многих народа, док су гајде са двоцевном пребираљком биле раширене по Војводини. Завичајни музеј Рума, под инвентарним бројем 27, поседује један примерак, који припада типу двоцевних-трогласних гајди.

Кључне речи: традиционална музика, Срем, гајде, Завичајни музеј Рума.

Мултинационална, мултикултурална и мултиконфесионална Војводина представља хомогено подручје у којем је дошло до међусобног утицаја, прожимања и оплођавања музичко-фолклорног стваралаштва 26 националних заједница. Такође, дубок траг у традиционалној музици Војводине оставиле су византијска, оријентална и аустроугарска култура, али и миграције и честе сеобе становништва. Резултат свега тога су сличности у сфери културе народа на подручју Војводине. И данас се у Војводини може чути певање црногорских и српских епских песама уз гусле, затим српских сватовских песама уз гајде, српских свакидашњих песама и песама за игру уз пратњу тамбуре, као и унисоно или једногласно певање (у октавама) мађарских лирских песама уз цитре и двогласно/трогласно певање украјинских лирских песама уз пратњу бандуре. Најтипичнији традиционални музички инструменти биле су свирале и гајде. Без њих се нису могле ни замислити игранке, свадбе, крштења и други обичаји и облици забаве.

Гајде су дувачки народни инструмент са мешином, познат код многих европских и ваневропских народа¹. Потичу из Азије, а претече су му инструменти са мешином, који су се употребљавали у старом Риму. Римски војни-

¹ Muzička enciklopedija, 1, (A-GOZ), Zagreb 1971, 643

ци су их проширили по читавом Римском царству. Трубањ, толико карактеристичан за гајде, јавља се тек у 14. веку, те се од тога доба може говорити о гајдама у правом смислу речи. До тада су постојале само мешнице с пребираљком. Најстарији облик гајда са трубњем нацртан је у псалтиру из 1306. године. То је одувек је био пастирски инструмент, којим се пратио и сеоски плес. У неким земљама гајде су постале и војнички инструмент. На другим местима дошле су и на двор, где су гајдаши имали одређен статус међу дворским музичарима (у Баварској се дворски гајдаши спомињу око 1480. године). Гајде су биле и редовни инструмент путујућих музиканата. У Француској су се, поготово у 18. веку, развиле у уметнички инструмент богато украшен. У 19. веку гајде нестају из уметничке музичке праксе, али су све до данас остале распрострањене као народни инструмент, а у Шкотској и типично војнички инструмент. Називи за гајде варирају према појединим земљама и типовима. У повлачењу пред Турцима, у сеобама ка северу (у Угарску), српски народ је понео и гајде, као део своје културе². Правиле су се од племенитог дрвета (јавора, јасена, клена, трешње, шљиве или ораха), које се сушило две године, најпре на ваздуху, а затим на диму.

На балканском простору се разликују гајде с једноцевном пребираљком, које су биле у употреби у Македонији (и у Бугарској) и гајде с двоцевном пребираљком, раширене по Војводини, Срему, Србији и Славонији³. Гајде се састоје од више делова, и то су: мешина, пребираљка, дулац и трубањ. Мешина је најчешће прављена од штављене козје коже, јер је ова најгушћа и најчвршћа (длаке остају с унутрашње стране). На мешини су се налазила три отвора: вратни и два од предњих ногу животиње. На вратни отвор се везивао нашак пребираљке, док се за један ножни отвор причвршћивао дулац, а за други ток трубња. У мешину је улазио ваздух кроз дулац, а излазио кроз пребираљку и трубањ. Да би истиснуо ваздух из мешине, гајдаш је морао да је држи под пазухом и надлактицом руке и да је привија уз властите груди. Пребираљка (гајдуница, гајдурка, двојнице, карабе, карабље) је, уствари, једноцевна, односно двоцевна свираљка од шљивовине, која се утакне у нашак (дрвен, ваљкаст ступић, увучен у мешину). На свакој цеви пребираљке стављан је, са горње стране, по један писак од базговине или трстике с ударним језичком. Ако је пребираљка била једноцевна, на њој је било издубљено девет рупица различите величине. Наспрам прве рупице, на задњој страни пребираљке налазила се рупица за палац десне руке. Ако је пребираљка била двоцевна (двојнице), њене цеви су имале посебне називе, те се говори о десним и левим двојницама. На десним двојницама била је само једна рупица за пребирање која се нала-

² Андријана Гојковић, Музика и музички инструменти у југословенским земљама према путописцима из XVI и XVII века, Гласник етнографског музеја 47, Београд 1983, 96

³ Драгослав Девић, Општи преглед народних музичких инструмената у Војводини са посебним освртом на гајде у Србији, Рад XX конгреса фолклориста Југославије, Београд 1978, 180

зила се наспрам леве пребираљке (са пет рупица). Лева пребираљка је с горње стране била зачепљена дрвеним чепом, те је стога са стране била изрезана тзв. гласница, како би кроз њу могао излазити ваздух. Леву пребираљку негде су називали „кличњак“, а десну „рожњак“, јер се она продужавала у тзв. „рог“ (звали су га и „лула“). На рожњаку гајдаш је изводио само два гласа: темељни тон (то је октава трубњева тона) и доњу кварту. Ти се тонови зову „да – му“. На неким се гајдама на рожњаку уместо кварте изводи терца. Дуваљка (дулић, дувало, дулац, пуваљница) је дрвена цев од шљивовине, кроз коју је гајдаш устима дувао ваздух у мешину. Трубањ (прдак, прдаљница, прдаљка, буцало, рог) је дугачка свираљка утакнута у ток. Састављена је од три ваљкасте цеви од шљивовине, украшаване и на месту утицања обаљане коситром. С унутрашње стране у трубањ је стављан повећи идиоглотни писак од базговине. Трубањ је давао отегнути брејичави тон, који је једнолично звучео за све време гајдашеве свирке. Гајдаш је приликом свирања забацивао трубањ преко левог рамена.

Некада су се гајде свирале на свим врстама весеља, за време слава и празника, у свадбама (које су трајале и по недељу дана, те је гајдаш морао бити јако издржљив), за време жетви... Када би се плесало неко коло, гајдаш би најчешће стајао у средини и, окрећући се час лево, час десно, намигивањем и шаљивим стиховима бодрио играче, а знао би и сам мало заплесати свирајући.⁴ Некада су добри гајдаши били цењени и надалеко познати и без њих се није могло замислити весеље.

Музеји, у етнолошким збиркама народних инструмената, не поседују много примерака гајди из Срема. У Музеју Срема у Сремској Митровици сачуван је један примерак гајди које припадају типу двоцевних-трогласних гајди.⁵ Завичајна збирка Сремских Карловаца поседује једне гајде из Беочина, а у Музеју Војводине сачуван је примерак гајди, откупљен из Сусека.⁶ Завичајни музеј Рума, под инвентарним бројем 27, поседује један примерак, који такође припада типу двоцевних-трогласних гајди, прибављен откупом, по цени од 8.000 динара. По подацима из Главне инвентарне књиге, гајде су припадале Ненаду Угричићу, земљораднику и гајдашу, из Руме. Он их је користио и свирао на њима до Другог светског рата, уствари до погибије свог сина. Ове гајде се састоје од следећих делова: мешине – дужине 75, и ширине 26 cm, трубња – дрвене цеви на коју се наставља цев од бакра, двапут савијена, најпре унакрсно, а затим елипсасто, дужине 61 cm, затим, дрвене свирале и рога укупне – дужине 71 cm и меха за истискивање ваздуха, састављеног од дрвета и коже, са кожним каишем – дужине 37 cm и ширине 18 cm.

⁴ Мијат Стојановић, Слике из живота хрватског народа по Славонији и Сриему, Загреб 1881, 24

⁵ Јованка Дражић, Гајде - народни музички инструмент у Срему, Зборник Музеја Срема 8, Сремска Митровица 2009, 202

⁶ Исто, 201

Конзервиране су први пут 1990. године, међутим због лоших услова у самој музејској згради, пропадање је настављено. Због тога су 2011. године поново послате на конзерваторски третман. Мешину од јареће коже више није било могуће конзервирати, те је подвргнута само рехидратацији и у таквом стању враћена у Музеј. На гајде је стављена нова мешина, од горе пресвучена чојом зелене боје, са флоралним украсима. Дрвени делови су успешно конзервирани, тако да су сада на њима јасно видљиви једноставни вегетабилни орнаменти настали урезивањем. На дрвеном делу, који везује свирале и мешину, урезан је број 1908, за који се претпоставља да означава годину израде гајди. Музеј не поседује опширније податке, осим конзерваторског третмана. Гајде су прошле и кроз тзв. тонску пробу, тако да су и са те стране у исправном стању.

Литература

Гојковић, Андријана, Музика и музички инструменти у југословенским земљама према путописцима из XVI и XVII века, Гласник етнографског музеја 47, Београд 1983.

Девих, Драгослав, Општи преглед народних музичких инструмената у Војводини са посебним освртом на гајде у Србији, Рад XX конгреса фолклориста Југославије, Београд 1978.

Дражић, Јованка, Гајде - народни музички инструмент у Срему, Зборник Музеја Срема 8, Сремска Митровица 2009.

Muzička enciklopedija, 1, (A-GOZ), Zagreb 1971.

Стојановић, Мијат, Слике из живота хрватског народа по Славонији и Сриему, Загреб 1881.

Summary**Bagpipes from the Ethnology Department
of the Ruma County Museum**

Multinational, multicultural and multiconfessional Vojvodina represents a homogeneous surrounding witnessing mutual influences, interferences and enriching musical-folklore creation of 26 national communities. A deep trace in the traditional music of Vojvodina was left by Byzantine, Orient and Austro-Hungarian culture, but also frequent migrations which resulted in creating similar forms of culture life. The most typical musical instruments were fifes and bagpipes. Without these instruments, no party, wedding ceremony, baptism ceremony or other customs or forms or party could be held. Bagpipes used to be played at all types of parties, during holidays, in the wedding ceremonies (which lasted even a week, so the bagpiper had to be very persistent), during harvests, where good bagpipers were so appreciated and known that no party could be held without them.

Историја уметности – History of Art

Јованка Столић, виши кустос

Владика Хризостом Столић - Његов допринос црквеној ликовној уметности -

Сажетак: У току свог архипастирства владика Хризостом Столић се потпуно посветио духовном вођењу поверених му епархија. Захваљујући јаком осећају за традицију и континуитет, током двадесетак година, колико је био на челу Западноамеричке, Банатске и Жичке епархије, он се старао о уметничкој и културној баштини, која се односила на живот Цркве и обнављао је. Под његовим надзором извршена је конзервација великог броја икона. Обновљен је и значајан број манастира и цркава. Као поручилац уметничких дела активно је учествовао и у креирању нове црквене уметности. При чему се увек трудио да у ту уметност унесе светогорски дух који је био критеријум свих његових животних деловања.

Кључне речи: Владика Хризостом, иконе, сликарство, обнова, архитектура, рестаурација

Почившег владика Хризостома Столића савременици знају и памте, и у црквеној литератури о њему најчешће говоре као о ревномном архијереју посвећеном литургијском животу, великом градитељу и архипастиру који је покренуо значајну издавачку делатност. Али ови подаци ће остати непотпуни уколико не скренемо пажњу и на чињеницу да су под његовим покровитељством настајала и аутентична уметничка дела високе вредности, од којих су нека уврштена и у прегледе савремене српске уметности.

Сусрет владике Хризостома са уметношћу догодио се врло рано.

Владика је рођен у Руми, у Срему, 20. јуна 1939. године, од оца Ђорђа (1908-1987) и мајке Радославе (1914-1980), рођене Живановић. На крштењу је добио име Милан. Одрастао је у породици у којој се, као и у многим српским породицама које су живеале северно од Саве и Дунава у

Аустро-Угарској монархији, неговала српска епска књижевност и уметност, љубав према матици, посебно према Косову. Због тога не изненађује што је млади Милан, после завршене средње школе, своје духовно усавршавање потражио баш у једном од наших најзначајнијих средњовековних манастира на Косову, у манастиру Високи Дечани. Уз Божију помоћ, период искушеништва, период одрицања од породице, рођака и пријатеља и сазревања у хришћанским врлинама протекао је под будним оком игумана Макарија, смерног монаха и достојанственог човека. Није случајност што су многе игуманове особине, пре свих његова ревност, ведрина духа, гостопримљивост имале великог утицаја на младог искушеника.

У манастиру, као и остали манастирски ђаци, Милан је допуњавао и своја знање из богословља. Са великом посвећеношћу изучавао је Библију, дела Светих отаца, осталу теолошку литературу.¹ Учествовао је у заједничким молитвама, његова вера је свакодневно јачала, а љубав према Богу испуњавала срце. Након пар година, препознавши духовни напредак искушеника, епископ Рашко-призренски Павле и потоњи патријарх, рукоположио га је у чин јерођаконa и по св. Јовану Златоустом Светом оцу и учитељу цркве 4. века, дао му је име Хризостом. Врло брзо, годину дана касније, рукоположио га је и за јеромонаха, доделивши му парохiju у Ђаковици. Током боравка у Дечанима млади монах је често боравио у близини мудрог и благог епископа Павла². Његове поуке и савети ће му остати у живом сећању током целог живота.

Боравак у Дечанима, међутим, за јеромонаха Хризостома био је значајан из још једног разлога. У Дечанима је отпочело формирање његовог уметничког укуса и става према уметности. Наравно, у контакту са лепотом дечанских фресака, изузетном архитектоником простора, драгоценостима манастирске ризнице, у којој се чувало преко стопедесет старих рукописних књига и велики број богослужбених предмета. Али и захваљујући разговорима са стручњацима Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда, који су тих година у манастиру радили на рестаурацији фресака.

Ипак, средином шездестих година прошлог века он је напустио Дечане и отишао у Америку. У том тренутку Срби у Америци су преживљавали врло трагичне тренутке у својој историји. Преживели су раскол. Међу собом су се поделили, постали су духовно и културно дезоријентисани.

¹ Боравак у манастиру је прекинуо због одласка на одслужење војног рока у Куманову.

² У периоду искушеништва Милан Столић је провео годину дана у владичанском двору у Призрену.

За оне који су остали верни цркви у отаџбини, по благослову епископа Фирмилијана. маја 1967. године, у источном Чикагу је основана парохија, а за њеног пароха је постављен јеромонах Хризостом. Са искреном преданошћу млади монах се посветио духовном пастировању. Одмах је приступио уређењу црквеног живота. За само две године, организовао је парохију светог великомученика Георгија. Да би православље што више приближио својим парохијанима, основао је и црквену школу веронауке, као и црквени хор назван по епископу Источноамеричке епархије *Стефану Ластавици*. При цркви је почела и са радом прва школа српског језика. Упоредо је радио и на свом даљем образовању. Завршио је Богословску академију Свете Тројице у Џорданвилу. Дипломирао је из литургијског богословља.

Ипак, јеромонаху Хризостому је недостајао манастирски живот и он се 1969. године обрео на извору православне духовности у Светој Гори у манастиру Хиландар. Захваљујући свом ревносном раду у Америци, по доласку у манастир, проигуман га је поставио на дужност библиотекара и ризничара. У Хиландару јеромонах Хризостом се посветио молитви и својој духовној, културној и научној наградњи. Као узоран монах постао је и протоепископ Свете Горе, у периоду 1978-79. године. У Хиландару му је 1980. године Васељенски патријарх Димитрије доделио достојанство архимандрита. Године 1983-1984. по други пут је постао протоепископ.

У најзначајнијој средњовековној ризници, у којој су монаси вековима некористољубиво и стрпљиво исписивали најсветлије странице наше историје и уметности, владика је поново био у прилици да се свакодневно сусреће са иконама, драгоценостима, старим књигама и рукописима... У Хиландару је био и домаћин теолозима, историчарима уметности, историчарима књижевности, сликарима, архитектама, музиколозима. У својој књизи Ефемерис 5, проф. др Дејан Медаковић, који је заједно са проф. др Димитријем Богдановићем и проф. др Војиславом Ђурићем, у манастиру истраживао материјал за монографију о Хиландару, каже: *Са захвалношћу се сећам подршке проигумана (...) Хризостома*. И у другим пројектима био је драгоцен подршка и помоћ. У пројекту микрофилмовања рукописа, који је водио Архив из Београда, али и у пројекту фотографисања словенских рукописа, који су водили теолози проф. др Матеја Матејић и проф. др Предраг Матејић за Хиландарску научну библиотеку на Државном универзитету у Охају, САД. Сарађивао је са Хиландарским одбором, при САНУ у Београду.

Тих година у Хиландару је студијски је боравио и академски сликар Вељко Михајловић, због прикупљања материјала за своје изложбе графика *Хиландар* и *Света Гора*. Заинтересовао се за старе графичке оргиналне плоче за бакропис и бакрорез, од којих су две најстарије из прве половине 16. века. Њих је уметник, током 1984, 1985, и 1986., заједно са графичаром Николом Меанџијом, очистио и конзервирао. Са сваке плоче одштампано је

25 отисака, који су поклоњени нашим најзначајнијим научним и културним институцијама. Сарадња тада успостављена између уметника и монаха библиотекара, полако се претварала у обострано пријатељство и уважавање.

Ово је период и активне списатељске делатности архимандрита Хризостома. Своје текстове је објављивао у *листу манастира Хиландар на Светој гори – Хиландар*. Затим је приредио *Божанствену Литургију Светог апостола Јакова* 1982. године, написао је *Службу светом оцу Сави Трећем* 1985, *Службу Икони Богородици Великореметској, Светачник* у два тома 1988. године. Као представник манастира Хиландар пратио је научне скупове посвећене Светој Гори и Хиландару, организованим у многим европским градовима.

Икона (мозаик) Светог Николе, на цркви св. Николаја у Руми

У Хиландару започела је и његова ктиторска активност. По угледу на најлепше примере ктиторства и задужбинарства архимандрит Хризостом је 1984. године поклонио икону у техници мозаик, цркви светог Николаја у Руми, у којој је стицао прва знања о вери и духовности. По препоруци историчара уметности професора др Војислава Ђурића, своје замисли је поверио сликару и професору Факултета ликовних уметности у Београду, Младену Србиновићу (од 1988. године и члан САНУ и 1997. члан МАНУ у Скопљу). Заједничким трудом осмишљено је идејно решење уметничком делу, које се састоји од: иконе светог Николе и слике са симболима св. Николе, смештеним у тругао и нишу изнад јужних врата³. Поштујући канон, уметник је ову икону исписао својим личним ликовним рукописом, сопстве-

³ Икона Светог Николаја смештена је у тругао изнад јужних врата. У ниши изнад тругла смештени су симболи у три поља по хоризонтали, доле флорални мотиви, у средини представа рибе, горе су таласи мора.

ним сензибилитетом и ликовном поетиком.⁴ Врло је интересно да је црква светог Николаја у Руми захваљујући овом уметничком делу, ктиторству архимандрита Хризостома, пронашла своје место и у прегледима савремене српске уметности.

*Али то Свето место, које (му је било) најмилије од свега на овом свету*⁵ Српску Царску Лавру Хиландар архимандрит Хризостом је напустио 1988. године, када је на редовном заседању Светог Архиепископског Сабора по промислу Божијем био изабран за епископа Западноамеричке епархије. Ревносно испуњавајући своје дужности, он се после скоро двадест година поново нашао у Америци, у којој су друштвене прилике биле измењене и у којој је наша црква по ко зна који пут у историји била пред изузетно тешким задатком. Поред своје примарне улоге, она се борила и са константном могућношћу асимилације нашег народа (све више) укљученог у многобројне и сложене друштвене процесе многонационалне, секулизоване и материјалистички оријентисане Америке.

Управо то је разлог што труд архиепископа наше цркве ишао у разним правцима. Са смислом за прилагођавање условима, владика Хризостом је у Западноамеричкој епархији оснивао мисионарске парохије. Отворио је врата обраћеницима у православну веру. У његово време донете су значајне црквене уредбе. Учествовао је у раду српске школе, помагао је рад Кола српских сестара.

Као монах који је у Хиландару *почетку свих почетака* имао прилике да у *светогорској тишини осети колико су нам корени .. дубоки*⁶, владика је уложио труд у очување континуитета тог духа. Сматрао је да генерације Срба које се рађају у Америци и које су своје биће све више поистовешћивале са народним обичајима и фолклором, треба упознати и са различитим облицима нашег стваралаштва. Личним примером као најбољом проповеди, он је на разне начине доприносио томе. Под његовим покровитељством објављене су многобројне књиге.

У купљеној и адаптираној кући за епископску резиденцију у Алхамбри у Калифорнији, одредио је простор за капелу, коју је посветио светом Петру Коришком,⁷ светитељу из реда Срба светитеља, чиме је на природан начин повезао Србе из Америке са својим извором. По његовом благослову и

⁴ Подаци о мозаику могу се наћи у разним публикацијама, пре свега у каталозима и монографији Младена Србиновића коју је издавала Галерија Српске академије наука и уметности у Београду, 1998. године.

⁵ Епископ Хризостом Столић, Беседа на хиротонији

⁶ Исто

⁷ Владика је капелу посветио Светом Петру Коришком, светитељу рођеном у селу Кориши. У Рашко-призренској епархији, у близини Призрена, налази се Испошница Светог Петра Коришког (са доста добро сачуваним живописом из 13. века) у коју је монах Хризостом врло радо долазио.

иконограф Милоје Милинковић је насликао иконе за иконостас у капели: Престоне иконе, икону Христа и Богородице, икону Светог Јована Крститеља, владичине Крсне Славе, Светог Петра Коришког и целивајуће иконе. Настале у духу класичног иконописа ове иконе украсла је чиста форма и рафиниран колорит.

Са циљем да епископска резиденција у Алхамбри, која је и духовни центар епархије, постане и уметнички трезор Срба у Западноамеричкој епархији, владика је поручивао уметничка дела. Међу делима која су прва настала је композиција историјске садржине *Свети Сава и Свети Симеон на пристаништу*, Вељка Михајловића. Под утицајем модернистичких тенденција ово дело је настало у духу лирског, поетског реализма. На њему је представљен Свети Сава и његов отац Свети Симеон на пристаништу, како стоје загледи у манастир Светог Василија. Ту су дела и других угледних уметника. Један од њих је и др Федор-Феђа Соретић, професор Архитектонског факултета у Београду у пензији, који је представљен радом *Манастир Хиландар* (крај деведесетих година прошлог века, техника акварел).

Из данашње перспективе, када се сагледа деловање владике Хризостома у Америци, можемо рећи да је његов труд био усмерен у правцу што чвршћег интегрисања Срба далеке Западноамеричке епархије у целовиту српску духовну историју и културу. Међутим, он је остао у Западноамеричкој епархији само четири године и није било довољно времена да се његове идеје у потпуности реализују.

Маја 1992. године, одлуком Светог Архијерејског Сабора, владика Хризостом је изабран за Епископа Банатског. Тешка економска и политичка ситуација која владала у Југославији у тренутку његовог повратка, владика није поколебала. Он је одмах започео са посвећеним и преданим радом, како би био користан својој Цркви и свом роду.

Први пројекат био је обнова владичанског двора. Иако током Другог светског рата двор није претрпео веће разарање,⁸ због влаге и зуба времена био је у лошем стању. Специфичан однос државе према националној историји, посебно према црквеној историји и уметности дуго времена онемогућио је целовитију обнову и заштиту. Деведесетих година прошлог века, када је владика Хризостом дошао на трон Банатске епархије, са циљем враћања сјаја и значаја ове ризнице Срба у Банату, одмах је

⁸ У току рата Двор је био седиште Немачке ратне команде, што га је спасило од већег разарања. Иконе, библиотеку и драгоцености сачувао је владика Дамаскин, тако што их је пренео у кућу поред, где је становао. Рукописне књиге које су су Немци однели у Немачку, после рата су враћене.

започео са неопходним радовима⁹. Уз сагласност надлежног Завода за заштиту споменика културе, изведено је санирање од влаге и делимична адаптација крова.¹⁰ Максимално поштујући ранија решења, обнављена је и фасада, 2002. године. То је згради двора вратило репрезентативан изглед.

Велика пажња је посвећена и ентеријеру. Извршена је делимична рестаурација стилског намештаја, који је потом изложен као својеврсна стална изложба примењене уметности. Архитект Димитрије Маринковић је израдио пројекат и за нову библиотеку. Нажалост, он никада није изведен.

За нашу културну историју од прворазредног значаја је и начин на који се владика опходио према изузетно богатој Збирци икона, која садржи уметничка дела настала у временском периоду од три века. У његово време извршена је конзервација многих икона. Наведимо само неке: чувена *Богородица Бездинска*, потом две румунске иконе, *Небески Јерусалим* рад Папа Јакова из 1869. године. Посебно велики пројекат је био конзервација и рестаурација 257 икона из двора и 34 српске православне општине, које нису више биле у богослужбеној употреби. Иако овај пројекат своје почетке бележи још шездесетих година прошлог века, он је тек у време владике Хризостома реализован, заједничким трудом Галерије Матице српске из Новог Сада и Покрајинског завода за заштиту споменика културе из Петроварадина. Од сигурног пропадања спашене су и иконе Паје Јовановића *Света мајка Ангелина* и *Свети Никола спашава заробљенике* из наоса Саборне цркве Светог Николаја, као и фреско икона *Рођења Христовог* из олтар (изнад жртвеника) из дворске капеле.

Само у ретким случајевима Збирка икона је и попуњавана, и то *Иконама Срба Светитеља* (8 стојећих фигура), које су постављене у холу галерије владичанског двора, рад академског сликара Дејана Милосављевића. Владика је желео да се графике из периода барока презентују и афирмишу. За те потребе Вељко Михајловић је одштампао неколико графичких плоча.

Као поштовалац ликовне уметности владика је поручивао и нова дела. У духу времена опредељивао се за савремени сликарски израз, односно класично сликарство академског репертоара мотива, заснованог на перцепцији реалног и личном доживљају стварности. Вељко Михајловић је за двор насликао ведуте шест манастира Банатске епархије: манастира Месић, Војловице, Баваништа, Хајдучице, Свете Тројице и манастира Свете Меланије, у техници уља на платну, које су постављене у нише у зиду галерије првог спрата владичанског двора. Владика је наставио традицију израде портрета архијереја, код нас присутну од осамнаестог века. Прота Вељко Оњин насликао је портрет владике Атанасија Јефтића, а монах

⁹ Владика Висарион је двор који је после рата био Дом за ратну сирочад, 1957. године вратио у власништво цркве. У његово време двор је обновљан.

¹⁰ Адаптација крова је била делимична, обухватила је само места која су била критична. Питање крова је и даље нерешено.

Фотије и академски сликар Владимир Прица, портрете владике Хризостома. Ове радове карактерише тежња ка физичкој и духовној сличности са портретисаним, уз акцентирано достојанство. Њихов значај, као и свих раније насталих портрета, је у сведочанству континуитета црквене власти, али они су и својеврсни показатељи развоја репрезентативног портрета код нас.

Велику бригу за духовни живот пастве и своју епархију владика је показао и 1994. године, када је на његов предлог Свети Архијерејски Сабор канонизовао вршачког епископа Теодора Несторовића мученички пострадао у Банатском устанку 1594. године. После четири века заборавља пример побожности владике Теодора и његовог херојског жртвовања за веру постао је инспирација многим. Најпре је за потребе његовог уврштавања у ред светитеља иконописац Чедомир Милосављевић насликао икону светитеља. Потом је владика Хризостом написао *Службу Светом Теодору Вршачком*, а по његовом благослову протојереј ставрофор, проф. др Матеја Матејић, написао је опсежно житије. На Вршачком брду је саграђен 2002. године и освештан храм посвећен Светом Теодору.¹¹ Ширењу његовог култа у Банату допринео је и књижевник Душан Белча, који је написао је песничкој форми Канон Светом Теодору Вршачком. Град Вршац је добио своју славу, а многи вршчани Светог Теодора Вршачког су узели за своју Крсну славу.

У току свог архипастирства у Банату обновио је и неколико манастира: манастир Баваниште код Панчева 1997. године, а у манастиру Месић у оквиру обнове дозидан је конак. Најзначајнија обнова ипак је била у манастиру Мало Средиште. Обнова је отпочела 1995. године. О првобитном манастиру Јована Бранковића знало се мало и то из непубликованог Описа из 1775. године, сачињеног за потребе рада локалне комисије подмаршала барона Матезена. Осим податка да је црква крстообразна сазнајемо да се *манастир Средиште налазио на брегу, у близини потока, био је окружен воћњацима и виноградима, а обухватао је црквену грађевину, просторије за становање и економске зграде. Његов посед се са источне стране граничио са Немачким селом, са јужне планином, а са северне и западне стране, селом Средиштем.*¹² У скоро идентичном амбијенту започела је обнова манастира. Први саграђен објект, 1997. године, био је Параклис Премудрости Божије, празник Преполовљења педесетнице, кога је пројектовао архитекта проф. др Предраг - Пеђа Ристић, а живописао Миодраг Томић¹³. Потом су у оквиру манастирског комплекса саграђени владичански конак и звоник. Главна црква посвећена Пресветој Богородици Тројеручици,

¹¹ Градња храма трајала је врло кратко. Темелји за храм су освештани 2. новембра 1997. године. Изградња храма је започета 1999. године, већ 2002. године је завршена.

¹² Лепосава Шелмић, Манастир Средиште према Опису из 1775. године. У: Одабрани чаланци Нови Сад, Галерија Матице српске, 20

¹³ Параклис је саграђен на извору – водици, изнад које је била постављена мозаичка представа, рад Милана Ракочевића.

замишљена као најмонументалнија грађевина у манастирском комплексу, нажалост није завршена. По пројекту архитекте Димитрија Маринковића са градњом се отпочело 2002. године, када су сазидани темељи, међутим са радовима се убрзо стало. Ипак, врло брзо, владика је у манастру Мало Средиште организовао живу Цркву, која је постала место сабирања народа.

Године 2002. у време владике Хризостома започела је и обнова Саборне цркве Светог Николаја у Вршцу. Том приликом је обновљен кров и делимично фасада.

У Банатској епархији владика је покренуо значајну преводилачку и издавачку делатност. Ангажовао се и на другим пољима. Био је и члан Велике комисије за изградњу Храма Светог Саве у Београду.

С јаким осећајем за традицију и континуитет владика се, током једанаест година колико је боравио у Банату, старао о уметничкој и културној баштини, која се односила на живот Цркве и обнављао је. Као поручилац уметничких дела активно је учествовао и у креирању нове црквене уметности. При томе је врло важно истаћи да се увек трудио да у своју епархију унесе и светогорски дух, који је био критеријум свих његових животних деловања. И то је било видљиво на сваком кораку. У одабиру амбијента у којем је саградио манастир Мало Средиште, који подсећа на светогорски пејзаж. У архитектонским решењима појединих објеката, који се пројектују на подобије светогорске архитектуре. У ширењу култа најпоштованије иконе у Хиландару, Иконе Богородице Тројеручице. Током свечаног и достојанственог обележавања 800 година постојања манастира Хиландар у Вршцу и Банату, широм Баната представљена је изложба Хиландарске графике. Тада је објављена и публикација *Посланица будућима*. У ширењу култа Светог Саве и Светог Симеона, заједно са ширењем култа Срба светитеља, који је карактеристичан и за Карловачку митрополију.

Међутим, ни у Банатској епархији владика не остаје дуго. Маја 2003. године одлуком Светог Архијерејског Сабора, он долази на трон славне епархије Жичке. Изузетно великог угледа, на чијој катедри су били Свети Сава, Свети Арсеније Сремац, Данило Други и Свети Николај Велимировић, ова епархија је владики представљала велико надахнуће, али је осећао и велику одговорност. У потпуности се посветио њеном духовном вођењу, али и раду у сфери уметности и културе. Као резултат тог рада настала су капитална дела која представљају и круну његовог ктиторства.

Прво што је владика урадио у овој епархији је била обнова владичанског двора у Жичи. После комплетне реконструкције унутрашњости двора владика је приступило његовој декорацији. Рестаурисан је стилски намештај, саграђена је библиотека. За двор су насликане иконе, наведимо само неке *Васпоставитељи Пећког Трона и Жичке свете* (2006), рад Дејана Милосављевића. Ове иконе су добар показатељ владичиног односа према

класичном иконопису. Користећи окренутост византијске естетике питањима осећаја и идеја, на њима се појављују нетипича иконографска решења која доприносе студиознијем читању континуитета црквене власти. Дејан Милосављевић је за двор иконописао и *Сабор у Жичи 1221. године*. Уметник је у секо техници осликао и трпезарију. Имајући јасну визију попуњавања ризнице двора, владика је наставио да негује и савремени сликарски израз. Његов дугогодишњи пријатељ и сарадник, Вељко Михајловић, направио је за двор циклус графика *Жича 2006. године*, а Владимир Прица је насликао осам портрета епископа Жичке епархије. Ни спољашност двора није запостављена. Изнад терасе постављена је мозаичка представа, рад Милана Ракочевића.

Упоредо са овим радовима, под владиним покровитељством настављена изградња цркве Светог Саве у Краљеву, започета још 1994. године. Радови су извођени на фасади и куполи цркве (покривена је бакром). Највећи пројект, ипак је, било грађење новог епархијског двора у порти цркве Светог Саве. Владичине идеје уметнички је обликовао истакнути архитекта проф. др Божидар - Божа Петровић. Зграда конципирана као репрезентативна спратна грађевина, по свом архитектонском облику и стилу је симбиоза балканске архитектуре и српске средњовековне архитектуре. У оквиру двора, јужно од улаза, у висини оба спрата, смештена је придворна црква посвећена празнику Светих Четрдесет Севастајских мученика. Црква има основу уписаног крста са куполом. Малих димензија, складна и елегантна, њеним ентеријером доминира олтарска преграда која је у хармоничној усаглашености са иконама. Својом отменошћу и елеганцијом овај двор се уврстио у лепше епископске резиденције Српске Православне цркве грађене у новије доба.

Велику пажњу владика је поклонио унутрашњем уређењу двора. За репрезентативни салон двора насликан је низ портрета најистакнутијих епископа Жичке епархије. Њихов аутор је академски сликар Роберт Калмаровић. Као део унутрашње декорације настао је и циклус *Анђели Жичке епархије*, аутора Вељка Михајловића. Циклус се састоји од шездесет графичких листова, који су повезани једном једином темом, представама анђела у њиховим различитим јерархијама и чиновима. Ове графике краси аутентичан и оригиналан уметнички израз у којем се прожимају уметничке испирације религиозним сликарством (из 38 манастира Жичке епархије) са савременом интерпретацијом.

Овим уметничким делима владика је имао намеру да придружи и дела наших знаменитих уметника, посебно сликара који су стварали између два светска рата. Високо ценећи рад академика Младена Србиновића, планирао је да врати и у епископском двору изложи његове иконе првобитно постављене на олтарској прегради у манастиру Жича.

Дејан Милосављевић је осликао трпезарију у секо техници. За дворску цркву је насликао Престоне иконе, иконе Христа и Богородице и сцену

Благовести на Царским дверима, а изнад улаза у цркву уметнички је обликовао *Христов монограм* у техници мозаик.

Још два уметничка рада завређују нашу пажњу. То су два мозаика, рад истог уметника, која су украсила фасаду двора. На спољној страни апсиде капеле, икона *Светих четрдесет Севастијских мученика* и на тераси мозаичка представа *Два пауна*.

Године 2004. отпочела је обнова манастира Рујан. Црква је посвећена Светом Георгију. Грађена је као тробродна троапсидална базилика. У њу је узидан једини сачуван оригинални стуб старог манастира. Црква је споља оплаћена црвеним каменом, који подсећа на рујан, биљку црвене боје. Комплекс још чине конаци и звоник. Надахнут идејом духовног континуитета властелина замисао је била да се звоник пројектује на подобије светогорске архитектуре. Звоник у облику куле – пирга, пројектовао је архитект Димитрије Маринковић.

Споменик монаху Теодосију

У оквиру манастирске порте подигнут је споменик првом штампару, монаху Теодосију, по идеји академског сликара Вељка Михајловића коју је у бронзи излио вајар Драгољуб Димитријевић. Ова скулптура настала у духу традиционалне фигуративне скулптуре, синтетизоване форме без аналитичких појединости, али са акцентом на суштину портретисаног – његову

духовност. Она представља монаха сагнутог над графичком пресом у тренутку штампања Рујанског Четворојеванђеља.

Поред тога не смео заборавити да је владика дао доприносе и на другим пољима. И у Жичкој епархији владика је покренуо значајну преводилачку и издавачку делатност. Учествовао је и многим манифестацијама посвећеним прослави осам векова манастира Жиче у периоду од 2006-2008. године. Са његовим благословом одржао се и први духовно-научни Симпозион о женском монаштву, у манастиру Жича, септембра 2011. године.

Данас, три године након упокојења владике Хризостома, иако и даље постоји потреба за новим подацима који би употпунили његову радну биографију, са сигурношћу можемо рећи да у историји црквене ликовне уметности његово целокупно деловање, има посебно и значајно место. Због немогућности истраживања (у овом тренутку) ове проблематике до краја, у овом раду су дате више скице, које ипак указују на владичину бригу за духовну баштину и његов удео у враћању црквене ликовне уметности на богату и разноврсну уметничку сцену Србије, где она природно припада, а где је дуго није било. Његови доприноси (тима) су у сфери уметности постали драгоцени.

Summary**Bishop Hrizostom Stolić****- His contribution to the church visual arts -**

During his service, the bishop Hrizostom Stolić completely dedicated himself to the spiritual guidance of the eparchies under his responsibility. Thanks to his strong feeling for tradition and continuity, during the twenty years he was the head of the West American, Banat and Žiča eparchy, he took care of artistic and culture heritage which related to the life of the church which he also renovated. Under his supervision, conservation of a large number of icons was performed. A significant number of monasteries and churches was renovated too. As someone who was ordering pieces of art, he actively participated in creating new church art. In this process, he always tried to bring a holy spirit which was the criterion of all his life activities.

Драгомир Јанковић, музејски саветник

Видети и бити виђен - румски балкони -

Сажетак: Рад „Видети и бити виђен – румски балкони“ је скраћена и прилагођена верзија предавања са пројекцијама одржаног током „Музејских вечери 2015“. Основна намера била је да се констатује постојање и број старих балкона на румским грађанским стамбеним и стамбено-пословним објектима насталим до Другог светског рата. Обухваћен је и један број дворишних, по правилу мање репрезентативних балкона који овде, ипак, својим специфичностима заслужују одређену пажњу. Такође, учињен је покушај да се приближно стилски одреди укупан конструктиван и декоративан изглед фасада које их носе. Убрзано пропадање и потенцијалне неконтролисане и произвољне савремене реконструкције најкарактеристичнијих објеката старог урбаног језгра, овај инвентар малог сегмента грађевинског наслеђа чине важним за будуће анализе и истраживања.

Кључне речи: Рума, градска кућа, балкон, парапет, ковано и ливено гвожђе, конзола, балустрада

Увод

Данас у нашем граду постоји на стотине балкона најразличитијих форми, како на појединачним стамбеним јединицама: приземним са уређеним поткровљем или једносратним (ређе са још неким спратом више), тако и вишесратним објектима са независним стамбеним јединицама на свакој етажи.

Ови специфични грађевинско-архитектонски елементи требали би да на посебан начин фасаду сваког појединачног, већег или мањег објекта, учине визуелно занимљивијом и динамичнијом, истовремено вршећи у извесној мери и одређену функционалну улогу. На жалост, у већини посматраних случајева, ова претпостављена улога остаје неиспуњена, а функција нејасна.

Овај текст намерава да констатује постојање старих румских балкона. Оних који су својим облицима, између осталог, подарили граду елеме-

нтарна обележја урбане средине – од последњих деценија 19. века до пред Други светски рат. Њих нема много тако да им, и поред стрпљивог трагања, укупан број за мало претиче цело туце и суштински представљају занемарљиву чињеницу у односу на поменуте стотине новоизграђених балкона, свих углавном из последње трећине прошлог века.

Историја

По радо коришћеној дефиницији, балкон је више или мање истурена платформа изван основне равни фасаде на вишим спратовима грађевине. Висок је око или нешто мање од метра, са три стране ограничен пуним или китњасто перфорираним преградама – парапетима, балустрадама или оградама. Грађевински га подржавају камене или дрвене конзолне греде а од 19. века носе га држачи од ливеног гвожђа или армираног бетона. Намењен је проширењу животног простора и спектра могућих активности у стамбеним просторима без директног контакта са отвореним просторима – двориштима, вртовима или травњацима. На објектима јавне намене балкон је понекад служио и сасвим другачијој – церемонијалној и идеолошко-пропагандној функцији.

Мада су, у цивилизацијски напреднијим просторима, многе грађевинске форме које асоцирају изгледом и функцијом на овај архитектонски елемент већ биле познате током више миленијума, балкон у смислу у коме га познају и прихватају савременици јавља се у Италији, у касном средњем – 15. веку. Данте је био међу првима који је написао ову реч изведену из сличних ломбардијских и горњонемачких речи које означавају појам платформе.

Ренесанса а нарочито барок на званичан и репрезентативан начин дефинитивно уводе балкон у равноправне конструктивно-естетске архитектонске елементе. Он постаје карактеристичан, дефинисан саставни део фасаде зграда, а његов изглед кључан за одређена стилска архитектонска обележја. Током времена форме балкона су еволуирале паралелно са променама у структури пројектовања, градње и употребе грађевинског материјала. Балкони су често веома декоративни, посебно у богатијим или амбијентално примамљивијим, живописнијим срединама. Иако интересантним изгледом привлаче пажњу, постојећи балкони нису замишљени као сасвим друштвено отворени простори, већ пре као компактне целине које затвореном, интимном простору додају димензију отвореног амбијента.

Долазак ових наших, „пречанских“ крајева под аустријску власт, после ослобађања од турске доминације почетком 18. века, праћен је кључним друштвеним и политичким променама које су, између осталог, као последицу имале реструктурирање постојећих урбаних облика и увођење нових

садржаја у архитектуру насеља. За многа насеља су то истовремено били и први плански садржаји и архитектонски облици. Градитељске концепције и елементи западних градитељских школа, системетским спровођењем аустројских закона и колонизацијом странаца, постепено и неповратно потискују традиционалне анахроне затечене стамбене форме.

Стварањем грађанског друштва које тежи урбаном животу и учвршћује нове навике, архитектонски програми постају разноврснији, нарочито у области профаних активности. Зграде новог, богатијег друштвеног слоја значајно су пространије, јасно функционално дефинисаног распореда просторија, изведене у сведеном барокном стилском маниру израженом углавном кроз распоред и пропорције фасадних маса, облике и ритам отвора као и специфичну украсну пластику.

Град

Одмах на почетку свог постојања, половином 18. века, по идеји амбициозног властелина, као највеће плански створено насеље у Војводини, наш град је добио урбану матрицу која му је омогућавала перманентан развој и стицање карактеристика градског живота. Како је често у пракси, планови и њихова реализација ретко се поклапају, тако да је тек првих деценија 19. века Рума достигла број од 1.500 кућа предвиђен још првобитним планом. Овај циљ је постигнут захваљујући етнички либералнијом политиком насељавања, па се поред претходно досељених Немаца у већој мери насељавају и припадници других националности.

Убрзо се потврдило да су унапређена занатска продукција и снажна аграрна производња са знатним тржишним вишковима, па након тога и успешна трговина као посредник до крајњег потрошача, биле директна последица прилива виталне, разнородне радне снаге и њихових нових продукционих иницијатива. Румски трговци, углавном аграрним али и другим производима, пословним резултатима издвојили су се као богатији грађански слој који је, фасциниран изгледом градова са којима су имали честе контакте, постао носилац и иницијатор увођења западних градитељских стилских форми.

Поставши власници већине парцела централног градског језгра, почели су, уместо скромних, углавном приземних кућа од набоја и тршчаног крова, изградњу стамбено-пословних објеката, тј. „градских кућа“, компатибилних доминантном стилу друге половине 19. века на широком подручју централне Европе – тзв. историцизму или еклектици. Ова мешавина историјских стилова, и у позитивном и у негативном контексту, уобичајено у литератури обележена предлозима „нео“ и „псеудо“, дала је заједничку карактеристику многим објектима главне улице и главног раскршћа до

данас – у периоду дугом чак и до 120 година. Поред карактеристика историцизма, значајније су присутни утицаји сецесије, више бечке него пештанске и такође, у неколико случајева, изванредан траг оставила је и појава модерне.

Ове куће су у свом основном типу једносратне и заузимају читав улични фронт. Пословне просторије су смештене у уличном делу приземља, а на спрату, који функционално подсећа на тада већ давно заборављени ренесансни мотив „*piano nobile*“, тј. „отменог“ спрата, смештене су стамбене, пријемне и гостинске просторије. Стамбене просторије нижег ранга смештају се, наравно, у дворишном делу приземља. Док је пословно приземље обрађено архитектонски скромније, осим веће висине просторија, спрат је споља наглашен већим прозорима, богатијим украсом, еркерима и ризалитима. Најрепрезентативнији спратови завршавају се украшеним кровним венцима и једном или више китњастих атика које често надилазе кровну раван. Неке од ових кућа обележавају балкони као упадљиво маркантни фасадни детаљи који их у значајној мери издвајају од других, суседних, њима сличних објеката. Они у пуној мери испуњавају изражену намеру помодног, јавног презентовања класног и друштвено-економског статуса власника.

Балкони

Већ на први поглед, румски балкони значајније се разликују по материјалу израде (зидани и метални – од ливеног или кованог гвожђа). У нешто ређим случајевима, изведени су као спој ових материјала. Стилске разлике међу њима постоје и зависе, сем од хармоничног усклађивања са општим изгледом фасаде којој припадају, опредељења градитеља и од жеља власника – као најважнијег и коначног решења.

Идући од запада ка истоку, од правца „Тивола“ ка „Брегу“, дакле по основној, првобитној оси простирања румског насеља, први балкон налази се на спрату „Куће Бенчић“, ул. Главна 110. Објекат је стамбене намене и спада у мању групу коју једноставне, чисте линије сврставају у оквире архитектуре модерне. Изграђен је 1910/11¹, нешто пре „Хрватског дома“, као, за локалне прилике, прилично рани пример овог стила. Фасада је у добром стању и готово је у потпуности задржала аутентичан изглед: једини украс око прозора, улазних и балконских врата, горње и доње ивице балкона је шира натур бетонска сокла рустично искуцана и са обе стране

¹ Године изградње објеката наведених у овом раду дефинисане су усменим саопштењима Р. Рацковића, Ж. Мајсторовића, Ђ. Бошковића.... Релевантна, званична документација, на жалост, упркос више покушаја, није ми била доступна. (прим. аутора)

обрубљена уском тамном површином (сл. 1). Балкон је у облику правоугаоника са изражено зарубљеним спољним ивицама, заштићен пуним парапетом. Читава фасада је задржала такође оригиналну сиву, природну боју бетона и малтера.

Следећи балкон је на супротној страни улице (северној), релативно очуваног аутентичног изгледа на детаљно обновљеном спратном пословном објекту Старог хотела (Хотел „Орао“), ул. Главна 113. Правилан правоугаони балкон, ослоњен је на четири неукрашене конзоле, геометријског облика положене неправилне зарубљене пирамиде (сл. 2). Додат је раније изграђеном објекту приликом прве реконструкције очи Другог светског рата. Тада је изграђен још један спрат и детаљно измењен изглед крова. На бочним странама балкон је оивичен једноделном а на чеоној, дводелном балустрадом која се ослања на ниску основу зидану опеком и финализирану цементним малтером. На исти начин је изведен и завршни венац ове скромне оgrade коју учвршћују пет дискретно декорисаних стубова (сл. 3). Цео утисак допуњује уски венац од понављаног волутастог флоралног мотива на самој доњој ивици балкона, у истој равни са идентичним украсом који целом дужином раздваја приземље од спрата.

Следи спратни стамбено-пословни објект на јужној страни улице, „Кућа Ђуришић“, ул. Главна 168.² Издужена вертикална симетрија троделне фасаде, централно надвишена тимпаноном са окулусом и розетом од кованог гвожђа, ублажена је широким хоризонталним венцем дуж целе фасаде и умекшана максималним коришћењем богатог флорално-фигуралног штучко украса на свим технички и естетски оправданим местима. На геометријски прецизној, вертикалној оси средишњег блока фасаде а на доњој ивици хоризонталног венца, смештен је релативно мали гвоздени балкон са оградом од ливеног гвожђа (сл. 4). Са доње стране подржавају га две нешто масивније конзоле, такође од ливеног гвожђа, а на спољашњим угловима балконске оgrade смештени су декорисани, округли, ојачани метални стубови, на врховима завршени широким пехарима од истог материјала (сл. 5). Цветни мотив који се понавља на огради балкона није идентичан са мотивом на конзолама, а укупно у нескладу са изгледом остале фасадне декорације. Ограда и под балкона сада су веома оштећени, а читава фасада је у лошем, запуштеном стању. Изглед фасаде приземља, са ајнфортом, више пута је, током дужег периода, произвољно мењан до непрепознатљивости.

Наредни је спратни пословни објект у близини, на истој страни улице, „Кућа Каракашевић“, ул. Главна 172. Пространа зграда на углу главног раскршћа са фасадом подједнако у Главној и у Железничкој улици, подигнута је на месту старе сликовите приземне кафане и свратишта „Конвикт“ између 1911 и 1912. године. Компактна стилски, несумњиво при-

² Претходни власник Александра, удова Тоше Богдановића, продала је 1905. године ову кућу браћи Николи и Јовану Ђуришићу (податак Р. Рацковић).

пада функционалнијој варијанти сецесије, где су одлике стила присутне у оскудним декоративним детаљима, док основна грађевинска структура и распоред маса указује на модернија схватања. Поред већег, угаоног балкона (сл. 6) који кривином прати облик носећег зида, на објекту постоје још три мања балкона: један на фасади у Главној и два у Железничкој улици. Сваки се налази у средини плитког, издуженог ризалита рашчлањеног на три вертикална поља прозорима и пиластрима полукружног и правоугаоног пресека, а горе завршеног гометријском атиком, са три уска прозорчића (сл. 7). Балкони се ослањају на масивне полулучне конзоле које на доле визуелно продужавају вертикале пиластара. Лучна ограда од кованог гвожђа, једноставног геометријског мотива, на угловима предње стране ослања се на по два масивна стуба, а бочно је фиксирана директно у тело полукружног пиластра на фасади. Испод балкона у Железничкој улици су троделни прозори, који прате облик и ритам прозора на ризалиту. Ајнфорт у истој улици је изван ритма фасадних површина и изгледа да је одмах, накнадно додат оригиналном пројекту (сл. 8). Угаони балкон овог објекта, због одличне позиције, редак је пример церемонијалног балкона у овој средини. Повремено, на срећу заиста ретко, послужио је ослободиоцима, победницима и сличним који су имали моћ и потребу да тако наступе и обрате се грађанству – публици (сл. 9).

На истој страни Главне улице, преко пута – на следећем углу Главне и Железничке, налази се један од најстаријих објеката на главном румском раскршћу – „Кућа Кривога“ или „Кингова Кућа“. Градња овог спратног стамбено-пословног објекта датира око 1885. године. Као и претходна, има две фасаде у две улице. Обе су архитектонски сличне: по вертикали издељене на три неједнака поља од којих средње, најшире, има изглед плитког ризалита – целом висином излази из равни фасаде за двадесетак центиметара, а по хоризонтали, широки венац дели приземље од спрата. Сем плитких сокли око отвора, које су у приземљу полукружне а на спрату праволинијске, нема других украса. У почетку балкон није постојао. Судећи по старим фотографијама центра града, балкон се вероватно појављује истовремено са делимичном реконструкцијом фасаде везаном за промену власништва објекта у периоду после 1893, а највероватније тек половином прве деценије новог века. Тада су уместо спратног средњег прозора монтирана балконска врата, а фасада је повишена изнад кровног венца додавањем широког фриза са вертикалним пољима. Поменути метални балкон је мањих димензија, са извијеном, у поље испупченом китњастом оградом од скупоценијег, кованог гвожђа (сл. 10). Потпуно истоветне су и две конзоле на бочним ивицама. До најситнијих детаља доследна, прецизна израда чипкастог мотива безбројних укрштених витица, латица и листића, може се сврстати у распрострањену, репрезентативну уметничко-занатску форму (сл. 11). Извесно касно викторијански, индустријско-великосеријски производ, који је на помодном таласу стигао чак на ову, не баш привлачну провинцијску фасаду, остао је ту као један од маркера културно-историјског наслеђа нашег града, а истовремено и као живо сведочанство традици-

оналног немара према истом. И овај балкон је послужио, листајући ретке фотографије из тих времена, за обраћање ослободиоца из Великог рата.

Прислањајући се уз претходни објекат, у низу кућа Железничке улице, под бројем 1, око 1907. или 1908. изграђена је уска двоспратна зграда у репрезентативном еклектичком стилу са извесним утицајем пештанске сецесије, нарочито у детаљима декорације. Јасно је хоризонтално дефинисана на пословно приземље, са једноставним паралелним водоравним урезима на глатком зиду и стамбени спрат изведен у клинкер опеци украшеној око и између прозора широким, плитким декоративним симсом, на коме се понављају пластични, шематски мотиви листа, цвета и ромба без дефинисаних детаља. По вертикали фасада је издељена на, нешто богатије украшене, централни и бочне ризалите. На централном пољу, у приземљу, је широки полукружни ајнфорт, изнад кога су двокрилна, украсно обрубљена балконска врата и балкон (сл. 12). Читаво централно поље надвишено је шиљастим, високим кровићем у облику зарубљене пирамиде завршене ниском китњастом металном оградом (сл. 13). Балкон изнад ајнфорта је од комбинованих материјала и састоји се од бетонске плоче ослоњене на две масивне, лучне бетонске конзоле и металне ограде израђене од челичног флаха (сл. 14). Поља ограде декорисана су геометријским облицима круга уписаног у квадрат – исконског, универзалног симбола неба и земље, савршеног и несавршеног, мушког и женског... На дну, од истог материјала, изведен је фриз положених, повезаних „S“ облика који захвата читав обим доњег дела овог балкона сада озбиљно нарушене статике. Иако се, на први поглед, разликује од укупног стилског решења фасаде, у суштини је сасвим компатибилан помало езотеричном духу декорације који дискретно провејава са ивица прозора и врата и из углова кровне декорације. Проласком кроз ајнфорт у издужено двориште, на спрату се указује занимљиво, прастаро конструктивно решење. Истурен балкон ослоњен на посебно ојачане армиранобетонске конзоле, са три стране прати линију унутрашњег зида овог објекта омогућујући лаку и директну комуникацију међу спратним и приземним просторијама. Временом је затворен дрвеном облогом са низом двокрилних прозора, тако да, поред постојеће, добија додатну функцију проширења корисног стамбеног простора (сл. 15). Сличан облик дворишног балкона налази се преко пута Главне улице, на самом углу Главне и Орловићеве улице, у дворишту некадашње „Немачке народне банке“ (сл. 16).

У истој, Железничкој улици, одмах поред овог објекта аи непосредно преко пута, одмах до куће „Каракашевић“, постоје два стамбена објекта са балконима. Оба припадају типичном стилу модерне и грађена су уочи Другог светског рата.

„Кућа Субашић“, ул. Железничка 3, доскора једноспратна, поседује једноставан овални балкон који повезује два широка прозора са балконским вратима на спрату (сл. 17). У декоративне елементе спада само ужа бетон-

ска сокла, украшена искуцавањем, која се надовезује на исти украс који визуелно дели приземље од спрата.

„Кућа Гавре Хранисављевића“, ул. Железничка 6, подигнута 1938. године, знатно је декоративније обрађена. Кључни елемент фасаде јој је широки и дубоки централни ризалит који фасаду спратова вертикално дели на три дела. Ова строго геометријска подела ублажена је хоризонталним нивовима великих прозора повезаних, очигледно популарним, искуцаним бетонским соклама. У овој игри вертикала и хоризонтала створени су простори за четири мала заобљена балкона пуног парапета, са алуминијумским округлим рукохватима на горњој ивици (сл. 18). Тако сва четири бочна прозора са балконским вратима имају свој засебан балкон (сл. 19). Ова зграда представља можда најбољи пример зреле варијанте архитектуре модерне у нашем граду.

„Кућа Николајевић“, ул. Главна 176, такође је једна од најстаријих зграда у најужем градском језгру. Њен балкон, највероватније као први послужио је за узор и готово да је покретач идеје о градњи свих осталих румских балкона. Изграђена је 1898. а извесни Франц Хофман помиње се као градитељ. Грађевина је једносратна, симетрично решена и још је један типичан пример архитектонског еклектицизма са елементима историјских стилова видљивим у комбинованим детаљима: паралелним водоравним урезима на глатком зиду приземља, стамбеном спрату у клинкер опеци уз плитку рељефну декорацију око отвора као и кровном венцу са низом декоративних конзолица. Правоугаони отвори на спрату надвишени су наизменично троугластим и лучним тимпанонима које носе по две конзоле. На угловима фасаде распознају се плитки ризалити са по једним отвором у приземљу и на спрату. Централни део, најшири и нешто увученији, на спрату носи балконска врата и по прозор са сваке стране а у приземљу ајнфорт правоугаоног облика и такође по отвор са сваке стране. Изнад ајнфорта је метални балкон завршен дрвеним рукохватом. Израђен је од ливеног гвожђа са оградом густо попуњеном понављајућим витичастим срцоликим мотивом са флоралним елементима (сл. 20). Читава зграда је током осамдесетих година прошлог века детаљно реконструисана, уз максимално поштовање аутентичног изгледа, тако да је фасада, па и балкон, у технички добром стању.

У Главној улици, број 139, мало укосо прко пута описиваних зграда, налази се објект са вероватно најамбициозније пројектованом декорацијом у Руми, „Кућа Биорац“ грађена око 1900. С обзиром на репрезентативан изглед и локацију била је током деценија на мети различитих корисника на краће или дуже време. Верујући у своју неограничену моћ и личне способности, до којих су необјашњиво долазили преко ноћи, прекрајали су је према тренутним афектима. Спрат и у извесној мери декоративан улаз успели су да задрже релативно аутентичан изглед до наших дана. Све остало, укључујући читаво приземље, уништено је детаљно и систематски. Основна површина симетричне спратне фасаде је и овде клинкер опека.

Издељена је на три поља: два широка ризалита на угловима и централно, од њих готово троструко шире. На ризалитима, које далеко изнад висине крова завршавају импозантне атике са шкољкастим нишама, испуњене изузетно компликованом декорацијом у дубоко рељефној пластици (сл. 21), налазе се удвојени лучни прозори, бифоре, а централно поље носи двокрилна лучна балконска врата и са сваке стране по два иста таква прозора. Сви прозори се у доњем делу завршавају као лажни балкон, балконет са балустрадом. Горњи, лучни део уоквирује мање или више пластичан, пун репертоар необарокних флоралних и фигуралних украса. Коначно, највиши део фасаде завршава широки кровни венац са мноштвом конзола између вертикалних и хоризонталних поља. Мада је готово свака слободна површина искоришћена за неку врсту украса, укупан утисак је избалансиран однос стилски компактних елемената, на ивици претеривања, али без изразитих нагомилавања. У приземљу, с обе стране полукружног ајнфорта, налазе се пиластри који се у горњој половини завршавају каријатидама заогнутим лепршавим драперијама, које уздигнутим рукама додирују китњасте капителе (сл. 22). Визуелно се надовезују на масивне фигурално и флорално декорисане конзоле – носаче масивног, металним шинама ојачаног бетонског пода балкона. Ограда балкона од ливеног гвожђа, својом грациозношћу и лакоћом, права је супротност гомилама масивних украса од приземља до високо изнад крова. Још веће изненађење и одређену недоумицу уносе детаљи несумњиво сецесијског манира понављани на бочним и чеоним пољима (сл. 23). Балкон је, као и читава фасада, озбиљно оштећен мада је не тако давно, пре неколико деценија, извршена детаљна санација под надзором стручне службе. На самом крају спрата старог дворишног крила, лево од уласка у двориште, налази се метални балкон једноставне оgrade од кованог гвожђа, ослоњен на пет извијених, китњастих, такође металних конзола (сл. 24). Он обилази око угла зграде и највероватније је водио до санитарног чвора на тој етажи зграде.

Нешто даље, на истој страни улице, једна поред друге налазе се две сасвим различите зграде са балконима – „Кућа Здравковић“ и „Кућа Остојић“. Обе су настале око 1925. или 1926.

За изградњу „Куће Здравковић“, искоришћен је мали, издужени правоугаони плац са уским уличним фронтом. Изведена је асиметрична висока фасада, чију вертикалност потенцира необичан, таласасти полукружни фронтон декорисан плиткорелефним квадратима смакнутог распореда и биљним орнаментом, којим се завршава најшири, мало истурени део фасаде. На њему је и витки квадратни еркер са прозорима на три стране. У увученом, много мањем делу фасаде, у приземљу је уски главни улаз а изнад мали зидани балкон, подеста касетираног са доње стране, са једноставном металном оградом геометријских мотива (сл. 25). Балкон истих карактеристика, сем нешто већих димензија, смештен је и на унутрашњој, дворишној страни ужег, фасадног крила зграде (сл. 26).

Изразиту вертикалност фасаде ублажују два ужа хоризонтална венца декорисана понављаним волуастим мотивима. Декорација читавог објекта, укључујући балкон, упркос многим недоследностима, носи несумњиве карактеристике хунгаризоване сецесије на измаку, само корак ка модерни.

Непосредно крај претходне зграде, налази се породична кућа богате трговачке породице Остојић која није имала проблем са величином плаца. Изграђен је импозантан објект који не скрива да је у декоративним елементима инспирацију црпео из описане, окићене „Куће Биорац“. Као и већина до сада описаних, и овај објект има вертикално рашчлањену троделну фасаду. Централни део је у виду широког, богато украшеног ризалита са заобљеним и густим витичастим биљним орнаментом обрађеним ивицама. На њему се од приземља навише нижу: двокрилни прозор, трокрилна балконска врата која излазе на, за локалне прилике јединствен, полукружни балкон и на врху, можда и сувишне, две масивне волуте које склапају атику на кровном венцу, детаљно испуњену декорацијама. Балкон је подржан двема предимензионираним волуастим зиданим конзолама, читавом површином декорисаним биљним формама (сл. 27). Између је велики централни украс у облику лепезасте шкољке која само визуелно подупиरे балконску основу. Ограда је у виду масивне балустраде са четири стубића исте обраде, а завршава је симс вишеструког зупчастог пресека. У приземљу, лево од централног фасадног поља, налази се највећи и најдекоративнији, четворокрилни прозор а десно је полукружни ајнфорт између два стуба са китњастим капителима. На спрату, лево од централног фасадног поља, налази се нешто мањи и мање докорисан, такође четворокрилни прозор а десно је плитка тераса са такође масивном балустрадом са два стубића. Леви и десни, нешто увучени део фасаде, у горњем делу завршавају једнски кровни венци облика балконета са балустрадама. На врху је троделни изломљени кров, централног дела у форми саркофага, са три светларника у облику металних, овалних, вертикалних лантерни. Ентеријер, за разлику од скоро свих поменутих објекта, обрађен је до најситнијих детаља, без одступања и пропуста, у истом маниру. Фасада овог објекта, укључујући и изглед балкона, прави је сукоб маса, форми, стилских детаља, претеривања и уздржаности. На овој маркантној стамбеној згради окупљени су стилски симболи широког временског распона од ренесансе до почетка прошлог века и ту, на задовољство наручиоца, успели да се сместе у ансамбл углавном предимензионираних, понекад у одређеној мери дисхармоничне декорације, општег условно сецесијског стилског правца.

Пратећи и даље Главну улицу у правцу запада, долази се до три локације са дворишним балконима који задовољавају елементарне, употребне функције не занемарујући естетску компоненту и извесну, индивидуалну ноту власника. Све три куће су скромније, типичне грађанске куће из периода уочи Другог светског рата.

Три стране спрата дворишног крила стамбено-пословног објекта, на броју 165 Главне улице, опасује бетонски балкон са мало извијеним бетонским конзолама без украса. Гвоздена ограда од вертикалних шипки и хоризонталних декоративних трака на горњој и доњој страни, украшена је по једном геометријско-биљном вињетом на оба централна поља (сл. 28).

Двориште стамбено-пословног објекта „Кућа Весковић“, на броју 167 Главне улице, на спрату левог крила има скроман бетонски балкон на скривеним металним конзолама и најједноставнију металну ограду (сл. 29). Накнадно је наткривен импровизованом надстрешницом. Не поседује стилске одлике, а функција му је слична као и у „Кући Биорац“, комуникациска и санитарна.

Преко пута, у дворишту „Вашаша“, послератног дугогодишњег Дома културе, на броју 196 Главне улице, налази се можда најјединственији румски балкон. На централној позицији спрата дворишног објекта, испред стандардних серијских двокрилних балконских врата, налази се простран балкон бетонске основе са једва назначеним конзолама на самим бочним ивицама. Ограда је коректан занатски рад без украса на бочним странама. Предњи део оgrade украсом вероватно наговештава делатност којом се тадашњи власник бавио и његову преданост тој активности – музици. Садржи низ стилизованих лира, традиционалног музичког симбола, између којих су распоређени музички знаци, ноте на линијама нотног записа. Композицију допуњују елементи жељеног успеха и друштвеног признања – три венца лаворовог лишћа (сл. 30).

У подножју благе падине којом Главна улица наставља ка западу и коју Румљани претенциозно зову „Брег“, на броју 189, смештена је „Кућа Милана Хранисављевића“, стамбено-пословни објекат централно изведеног правоугаоног ајфорта који симетрично дели зграду на лево и десно крило. Изграђена је 1937. а крајем прошлог века доживела је низ реконструкција и преградњи, чега није била поштеђена ни једноставна фасада. Изгледа да је аутентичност доследно задржао мали бетонски балкон изнад ајнфорта. Ограда му је изведена је у форми конвексног пуног парапета рашчлањеног низом плитких канелура. На боковима, одмах испод нешто наглашенијег симса, додати су мали квадратни отвори попуњени са три хоризонталне бакарне цеви (сл. 31). Занимљив детаљ на чеоној страни су две бакарне зооморфне луле за одвод кишнице.

На крају, на западном излазу из града, на завршетку Главне улице, помало усамљено стоји „Кућа Весл“. Импозантни спратни објекат пројектован као репрезентативни дом богате јеврејске породице, од средине прошлог века има просветну функцију. Од тада, током низа деценија, најмање је измена извршено на фасади тако да је задржала углавном аутентичан изглед. Плитким квадратним пиластрима, лезенама, вертикално је издељена на шест поља на којима су, један изнад другог, исти издужени прозори у приземљу и на спрату. Између њих су уметнути

украсни штитови од штука. Посебно су декорисана два централна поља. Изнад два прозора у приземљу, на спрату се налазе балконска врата са леве и прозор са десне стране. Између њих је пространи бетонски балкон са уграђеним конзолама и гвозденом оградом у комбинацији готових индустријских елемената и кованих детаља (сл. 32). Декорација је изведена сведеним флоралним вињетама, на бочним странама по једном а на предњој страни три (сл. 33). Централни пиластри су у горњем делу завршени са три велика рељефа женских маски уоквирених бујном косом која, сплетена у кике, пада на доле. Изнад њих је недекорисана угласта атика са две делимично декорисане стеле на крајевима. Зграду завршава изломљени кров, у централном делу у облику зарубљене пирамиде на чијем врху је масиван хоризонталан украс са три декорисана широка, ниска стуба. Читава ненаметљива и непретенциозна декорација ове фасаде, компактна и одмерена, вероватно је најизразитији и најкарактеристичнији пример стила сецесије у нашем граду.

Стари румски балкони (првенствено на уличним фасадама), грађени скоро по правилу као помодни декоративни елемент из потребе за малограђанским експонирањем, ретко су испуњавали рационалне разлоге постојања. Било је важно да постоје и заокружују, бар у образли, идеју о припадању великим узорима. Много година после наручиоца и градитеља остали су документ времена у коме су настали, духовне климе и начина живота. С друге стране, димензија о којој су најмање размишљали њихови творци – време, неочекивано их је учинило потенцијалним симболима историјског наслеђа овог града. Истовремено, она им је и највећа претња јер их природно, полако, све брже и неумитно разара. Савременицима овог убрзаног нестајања, животна бујица доноси свакодневно све важније приоритете а балкони, ма како привлачни, некако су остављени за боља времена - и до тада препуштени својој судбини.

Да ли ће их баш сви, изнад видокруга свакодневице, успети да дочекају?

Литература

Ђерчан, Бојан, *Систем насеља у Срему*, Докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство 2014.

(www.pmf.uns.ac.rs/files/461/djercan_bojan_teza.pdf)

Јанушевић, Богдан, *Стамбене палате у војвођанским градовима од барока до историцизма, 1718 – 1914*. „Прометеј“ Нови Сад и Покрајински Завод за заштиту споменика културе, Нови Сад, 2011.

(www.knjizara.com/pdf/134062.pdf)

Јањушевић, мр. М. Богдан, *Настанак и развој стамбених палата и вила у Војводини, обликованих у стилу сецесије крајем XIX и почетком XX века*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Архитектонски факултет, Департман за архитектуру, 2013.

(<https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:8137/bdef:Content/get>)

Кадиевић, Александар, *Архитектура и урбанизам у Србији од 1854. до 1904*. (www.zlatousti.org/clanakview/index?id=80)

Kadijević, Aleksandar, *Arhitektura – okvir privatnog života u srpskim zemljama od početka devetnaestog veka do Prvog svetskog rata*.

(www.arte.rs/sr7umetnici/teoretičari/aleksandar_kadijević_4101/tekstovi)

Mattioni, Vladimir, *Glavna ulica (Arhitektura Glavne ulice – prilog istraživanju urbanih formi)*, „Plan“ Ruma, 1998.

Mirković, Boro, *Graditeljsko nasleđe Rume, posebno gradskog centra i problemi njegove zaštite i revitalizacije*; Preduzeće za urbanizam „Plan“ Ruma, 1990.

Sierra L. & Zamora J. L., *Balconies, analysis of constructive technology current state and foresight of new industrial development*, Structures and Architecture: Concepts, Applications and Challenges – Cruz (ed) © 2013 Taylor & Francis Group, London, ISBN 978-0-415-66195-9

(www.upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2117/20574/20131106076.pdf?sequence=1)

Maldini, Slobodan, *Enciklopedija Arhitekture 1*, Beograd 2004.

Maldini, Slobodan, *Leksikon arhitekture i umetničkog zanatstva*, „Službeni glasnik“, Beograd 2012.

Spomenici arhitekture. *Građanska arhitektura*, „Prosveta“ Beograd, 1951.

(www.riznicasrpska.net/riznicasrpska/index.php?topic=61,0;wap2)

Слика 1

Слика 2

Слика 3

Слика 4

Слика 5

Слика 6

Слика 7

Слика 8

Слика 9

Слика 10

Слика 11

Слика 12

Слика 13

Слика 14

Слика 15

Слика 16

Слика 17

Слика 18

Слика 19

Слика 20

Слика 21

Слика 22

Слика 23

Слика 24

Слика 25

Слика 26

Слика 27

Слика 28

Слика 29

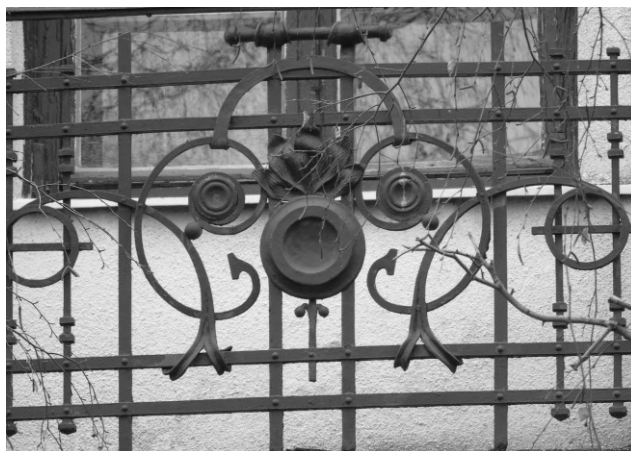
Слика 30

Слика 31

Слика 32

Слика 33

Summary**To see and to be seen – Ruma balconies**

Work „To see and to be seen – Ruma balconies“ is a shortened and adapted version of lectures with projections held during „Nights of museums 2015“. Basic intention was to establish the existence and the number of old balconies in Ruma at civil-residential and residential-business objects created before the Second World War. It incorporates a certain number of yard balconies, by a rule less representatives ones which deserve a certain amount of attention for its specific features. Also, an attempt was made to stylistically determine the total constructive and decorative appearance of the facades which carry them. Rapid deterioration and potentially uncontrolled and arbitrary modern reconstructions of the most characteristic objects of the old urban core make this inventory of a small segment of construction heritage very important for future analysis and research.

Извештаји и прикази – Reports and Surveys

Вујадин Иванишевић, Оршоја Хајнрих-Тамаска,
Иван Бугарски, Данијел Сирбе

GrenzÜbergänge

„Spätrömisch“, „frühchristlich“, „frühbyzantinisch“ als Kategorien der historisch-archäologischen Forschung an der mittleren Donau (4.–8. Jh. n. Chr) - „Late Roman“, „Early Christian“, „Early Byzantine“ as categories in historic-archaeological research at the middle Danube (4th to 8th c. AD). 27. internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donaauraum, Ruma, Vojvodina, Serbia, 4.–7. November 2015.

Почетком новембра 2015. године, у сали Панонија хотела Парк у Руми одржан је међународни научни скуп посвећен историјским и археолошким проучавањима средњоевропских и балканских простора у време касне антике, сеобе народа, ране Византије и раног средњег века, од 4. до 8. века. До организовања овог скупа у нашој земљи дошло је захваљујући сарадњи потписника овог приказа и институција и мрежа истраживача у којима су они активни, пре свега Археолошког института из Београда и Центра за историју и културу Источне средње Европе Универзитета у Лајпцигу (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas – GWZO). Пошто је Срем у назначеном временском оквиру једна од важних области наших изучавања, актуелних или оних која су у плану, није тешко објаснити место одржавања скупа. Додали бисмо да је Археолошки институт већ деценијама најнепосредније укључен у археолошка истраживања ове кључне области на северном ободу Балканског полуострва, пре свега кроз пројекте истраживања Сирмијума, некадашње престонице Римског Царства. У новије време, пак, праве се планови за истраживања другог римског града у Срему, Басијане код Руме, која попут Сремске Митровице баштини и важне трагове из времена раног средњег века. Као први корак, можемо да споменемо да су 2014. године изведена геофизичка снимања читавог периметра града, уз снимање истог простора из ваздуха, у сарадњи

археолошких института из Београда и Беча и Лудвиг Болцман института за археолошку перспективу и виртуелну археологију (LBI).

Драгоцену концепцијску, организациону и финансијску подршку одржавању скупа дали су престижни академијини и универзитетски институти из Беча – Аустријски археолошки институт (ÖAI der ÖAW), Институт за оријенталну и европску археологију (OREA der ÖAW) и Институт за историјску археологију (Institut für Historische Archäologie der Univ. Wien), као и археолошки институти из Чешке и Словачке (AV ČR V Brně и Archeologický Ústav SAV, Nitra). Стручњаци из наведених институција су већ деценијама, а нарочито од пада Берлинског зида, јако добро повезани у проучавању средњег Подунавља у доба на размеђу антике и средњег века, што се види већ из чињенице да је скуп у Руми био 27. у низу међународних симпозијума групе *Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum*. Тематски оквир скупа био је довољно широк да обухвати прилоге четрдесетак учесника, а нагласили бисмо да је сама чињеница да је скуп одржан у Србији поспешила да сразмерно велики број прилога проистекне из истраживања северног и централног Балкана, што је у неку руку освежење кад се има на уму ужа зона изучавања ове познате групе истраживача. Списак учесника је обухватио, уз веома познате научнике, и млађе колеге које су на најбољи начин искористиле прилику да представе свој рад.

Сасвим прикладно, предавањем о ранохршћанском Сирмијуму, конференцију у Руми отворила је Ивана Поповић из Археолошког института, дугогодишњи руководилац тамошњих истраживања. Територијално и временско размеђе које су осликавали њен и остали прилози често се означава „касноантичким“, „рановизантијским“ или „ранохришћанским“ техничким одредницама, које се међусобно преплићу на разне начине. У методолошком смислу, пажња у уводној расправи Оршоје Хајнрих-Тамаске и Данијела Сирбеа поклоњена је управо рашчлањивању тих термина, док су остали радови на разне начине оцртавали границе између епоха, територија и приступа проучавању прошлости, али и показивали како су те ограде некада давно биле прелажене, и како их ми данас прелазимо да бисмо разумели историју датих простора. У том смислу, излагања су била подељена у неколико тематских целина.

Прву од њих, насловљену „Прелази између Рима и Барбарикума“, отворила је историчарка Ана Погунке из Тибингена, која је понудила опширан преглед титулатуре војних заповедника Илирика од 4. до 6. века, из чега су изведена два закључка. Најпре, тај простор је у назначено време трпео стално војно присуство, али имајући на уму промене у титулатури, Царство очигледно није успевало да заснује трајну и одрживу војну администрацију. Још један историчар, Александар Сарантис са Универзитета Аберисвит у Велсу, осветлио је ово преломно доба у средњем и доњем Подунављу. Посматрајући важне историјске догађаје од краја 3. до почетка 7. века, изнео је тезу да цикличне процесе пада касноримске/рановизантијске моћи не треба искључиво везивати за нападе варварских група

различитог порекла, већ и за саму способност и енергичност појединих царева. Док је окренутост унутрашњим проблемима и/или другим жариштима неке владаре удаљавала од успешне одбране балканских провинција, што је уз конкретне грешке у односима са дошљацима доводило до губитака територија и живота, неки други цареви, пре свега Анастасије и Јустинијан, својом одговорном политиком успели су да утврде и прошире Царство, па чак и да предупреду стварање потенцијално моћних племенских савеза.

Алојз Штупнер из Беча и Карол Пијета, Јан Рајтар и Владимир Варсик из Нитре дали су прегледе насељавања источног аустријског Подунавља и простора данашње Словачке у касноримском, односно касноцарском периоду, приказујући генезу оновремених културних група и излажући њихове особености. На сличан начин су Александар Бурше из Варшаве и Јан Шустер из Лођа дали преглед оставштине епохе сеобе народа у Пољској и њеног истраживања, које се у великој мери темељило на капиталном делу К. Годловског. Ипак, стари резултати су кориговани новим археолошким налазима и оплођени исходима нових анализа, међу којима се истичу поленске. На веома речит начин је приказано увећање шумовитих предела након римског периода што би, верујемо, важило и за друга подручја. Коначно, аутори упућују на суживот словенских досељеника са носиоцима германских култура, а не на сукцесију. Тивадар Вида из Будимпеште дао је краћу синтезу тзв. византијских пограничних култура (*Byzantinische Randkulturen*). Посебно од почетка овог века, културе у окружењу Царства, пре свега германске и аварске, сагледавају се управо на тај начин, насупрот ранијим гледиштима која су углавном подразумевала самосталне развојне токове. У сваком случају, питање у којој мери је реч о независним рано-средњовековним културама, или пак зависним од културних зрачења из Византије, остаје делом отворено.

Друга тематска целина, једноставно названа „Рано хришћанство“, отпочета је предавањем Левенте Нађа из Печуја. Нађ је представио неке од резултата пројекта „Рано хришћанство у Мађарској“, потцртавши методолошке проблеме при интерпретацији споменика и, опет, недовољно прецизну научну терминологију. Као илустрација понуђена је студија случаја бронзане оплате кутије из 4. века чије су митолошке и библијске сцене изазвале пажњу стручњака још крајем 19. столећа. Ефтимиос Ризос из Оксфорда изложио је реминисценције на Северни Илирик из грчких хагиографских извора. Главнина тих извора очувана је у преписима насталим између 7. и 9. века, када се медитерански и балкански поседи Царства углавном губе, а црква пролази кроз кризу иконоборства. Из тих разлога, већина текстова односи се на Анадолију, која је остала византијска, док су записи посвећени свецима и њиховим кутовима на касноантичком Балкану знатно малобројнији. Ризос сматра да је могуће сирмијумско порекло кутова св. Димитрија Солунског и св. Анастасије из Рима било заборављено, док је сећање на кулове св. Хермила и Стратоника из Сингидунума и св. Флора и

Лавра из Улпијане било живо због њихове популарности у Цариграду. Тако је сачувана и свест о местима мученичке смрти потоњих светаца, која су до тада била већ увелико изгубљена за Царство.

Адам Болук из Будимпеште се посветио налазима крстова – привезака у касноантичким и раносредњовековним гробовима источног Медитерана. Анализирајући референтне црквене текстове, Болук је закључио да се симболу крста придавала апотропејска вредност, па су ти налази имали и амулетску функцију. Из тог разлога, са крстовима су сахрањивани многи, а у појединим случајевима је на истим нискама било и паганских апотропејских симбола. Отуд се на налаз крста у гробу не може увек гледати као на обележје хришћанске вере покојника, већ као на амулет који је требало да га штити, био он заиста хришћанин или не. Исто важи и за примере из других средина, нпр. из аварског контекста.

У овој тематској целини изложени су и резултати геофизичког скенирања и ископавања два локалитета у Хрватској. Хрвоје Вулић из Винковаца представио је радове у Каменици код античких Цибала. Хришћански комплекс се јасно датује у 4. век, и везује се делатност неког цара, Константина Великог или Валентинијана. Уз вредне покретне налазе, у прилог оваквом тумачењу узимају се и бројни налази различитих врста мермера. Марина Шимек из Вараждина, пак, представила је истраживања цркве из истог столећа на висинском локалитету Лоња у на северозападу данашње Хрватске. Коначно, чули смо излагање о касноантичкој ротонди из Губеревца, са рудоносног Космаја. Давно ископавана грађевина није публикована, осим њених мозаика, тако да је овом приликом понуђена реконструкција цркве на основу старе документације. Прилог су припремиле ауторке различитих профила: Гордана Јеремић, археолог из Београда, Александра Филиповић, историчарка архитектуре из Рима и Мина Јовић, конзерватор из Београда.

Трећи блок предавања био је насловљен „Трансформација римских структура“. Анита Рапан Папеша из Винковаца и Данијела Роксандић из Загреба описале су живот у Цибалама после римског доба, тачније прожимања касноантичког и германског супстрата, уз постепено снажење другог. Оно се не огледа нужно у деградацији урбаног ткива, али се сасвим јасно показује у керамичком репертоару. Ти процеси могу да се прате до у пуни 6. век. Стефан Поп-Лазич из Београда, руководилац истраживања у Гамзиграду, дао је преглед археолошких целина и слојева 5. века са простора чувене царске палате Ромулијане и из њеног непосредног окружења, при чему је посебну пажњу изазвао скорашњи налаз гроба особе мушког пола у коме су нађена три златника. Један од њих кован је за цара Маркијана. Реч је о јединој новцем датованој целини друге половине 5. века на тлу Србије јужно од Саве и Дунава. Налаз, дакле, долази из времена након хунске најезде и представља речито сведочанство да живот на овом простору није замро у потпуности. Потом је Михаило Милинковић из Београда представио токове својих дугогодишњих истраживања Градине на

Јелици и скорашњих интервенција на Злати. Славко Цигланечки из Љубљане је разматрао главне особине касноантичких тврђава у зони између Западног и Источног Царства, а потом су укратко представљени резултати истраживања Бојана Вујиновића на Градини у Бакинцима. Реч је о рановизантијском висинском локалитету на Козари на којем су до сада откривене већ три цркве.

Вујадин Иванишевић из Београда, дугогодишњи руководилац истраживања у Царичином граду, скренуо је пажњу на један често занемарен аспект градског живота у рановизантијско доба. Реч је о институцијама милосрђа, које се показују на различите начине. Представљене су, најпре, оловне тесере, тј. својеврсни жетони за бесплатан хлеб, као и печат за хлеб из Царичиног града. Други део презентације био је посвећен идентификацији зграда у којима се бринуло о болеснима и немоћнима. Захваљујући даљинској перспекцији која се у Царичином граду у различитим видовима спроводи већ деценијама, добијене су основе више великих здања. Смештена уз терме у Источном подграђу, једна зграда је могла бити болница, док се око појединих цркава ван града оцртавају оградни зидови, и уз њих други објекти – ту је можда реч о оновременим манастирима, који на овом тлу још нису посведочени. Затим су Софија Петковић, Иван Бугарски и Наташа Миладиновић-Радмиловић из Београда представили несвакидашњи налаз усамљеног војничког гроба из 7. века. Гроб је био откривен током заштитних археолошких истраживања код села Давидовца у близини Бујановачке Бање. Покојник је био сахрањен са својом бојном секиром и појасном гарнитуром, типичним византијским налазима 7. века. Посматрајући сличне сахране из Коринта, Пергамона, данашње Албаније и са Сардиније, аутори су закључили да није реч о гробовима најамника у византијској војсци, како се то често мисли, већ о припадницима ромејских снага, који у време велике кризе у извесној мери мењају погребни ритуал. Напослетку, Софија Масек из Будимпеште је излагала о трансформацији касноантичке насеобинске грнчарије у раносредњовековну.

Скуп је закључен предавањима сврстаним у тематски блок „На граници Византије“. Софија Рац и Гергел Сенте из Будимпеште расправљали су о адаптацији медитеранских декоративних концепција у авародопском златарству. Водећи стручњаци за технологију израде рано-, односно касноаварских појасних комада, закључили су да су у прво време на тлу Карпатског басена византијски утицаји на локално златарство присутни кроз имитацију, или пак деградацију изворног украса, док су током 8. века ти утицаји били индиректни. На овај прилог се наставила последња презентација на скупу, рад Беле Миклоша Секеа из Будимпеште, који је разматрао могуће византијске утицаје на продукцију аварских ливених појасних гарнитура 8. века. Као што је то уобичајено, конференција у Руми је закључена прегледом обрађених тема и презентација, који је дао Данијел Сирбе из Лајпцига. Ваља истаћи да скупу нису присуствовали неки од планираних учесника, међу којима су Кристијан Вичел, Сабине Ладштетер,

Томас Фишер, Јарослав Тејрал и Перица Шпехар. Њихови прилози би требало да буду објављени у заједничком зборнику радова, чија израда је у плану.

Осим предавања, учесници скупа могли су да погледају постер презентације у Завичајном музеју у Руми (пресек археолошких истраживања у Кестхељу, Сремској Митровици и Хртковцима), уз прикладно предавање о сремским градовима на старим картама, потом сталну археолошку поставку Музеја Војводине, те доступне археолошке споменике у Сремској Митровици и поставку и изложбе Музеја Срема. Сви пратећи садржаји су на много начина обогатили скуп, и због тога на овом месту изражавамо посебну захвалност колегама из тих институција културе, као и Стефану Поп-Лазићу из Археолошког института који је био наш водич кроз касноантички Сирмијум. Желели бисмо да нагласимо и предустретљивост наших пријатеља из едиције *Благо Сирмијума*, који су за госте издвојили одређени број својих издања и да потцртамо одличне услове за рад и дружење које смо имали у хотелу Парк.

Учесници конференције у посети Сремској Митровици

„GrenzÜbergänge“

„Spätromisch“, „frühchristlich“,
„frühbyzantinisch“ als Kategorien
der historisch-archäologischen Forschung
an der mittleren Donau (4.–8. Jh. n. Chr.)

“Late Roman”, “early Christian”,
“early Byzantine” as categories
in historic-archaeological research
at the middle Danube (4th to 8th c. AD)

27. Internationales Symposium
Grundprobleme der frühgeschichtlichen
Entwicklung im mittleren Donaauraum

Programm – Program

Ruma, Vojvodina, 4.–7. November 2015

Драгомир Јанковић, музејски саветник

Музејске вечери

Сажетак: У малом дворишти Завичајног музеја Рума, током једанаест година у два летња месеца, одржавају се занимљиви програми. Музеј, Градска библиотека и Културни центар публици заједнички презентују музичке, сценске, филмске, књижевне и научне садржаје који својом популарношћу привлаче велики број посетилаца. На овај начин се популаризује рад Музеја и других установа из области културе у граду.

Кључне речи: двориште, Завичајни музеј, лапидаријум, програм, Румско културно лето

Јужна фасада спратне зграде Завичајног музеја Рума, усмерена је ка невеликом дворишту, помало стиснутом између забатног зида низа малих пијачних магацина и металне оgrade „новог“ пролаза ка пијаци. Уз магацински зид расту високе, доскора разгранате липе, а крај оgrade су два бора и крошња белог дуда која се дубоко надвија у простор дворишта. У почетку, по катастарским скицама, заузимало је већу површину. Нешто касније, сужено је на рачун пијачног простора, а тек знатно касније, и скраћено због лакшег проласка пијачних муштерија. Непосредно након тога, изграђен је монтажни објект дуж пролаза, а преостали део дворишта поплочан је каменом, подигнута надстрешница за лапидаријум и мало изван, минијатурна наткривена позорница.

Још пре ових, значајнијих интервенција, у њему су се понекад, ретко током летњих месеци одржавали програми, који су својом концепцијом толерисали отворен простор. Из техничких разлога, били су то искључиво дневни програми. Ту су одржана четири радна сазива Ликовне колоније „Борковац“ (1995, 1996, 2000. и 2005.), а такође је, уз примерен музички програм, прво обележавање новоустановљеног Дана и славе Завичајног музеја Рума, Св. Ћирила и Методија, одржано на отвореном – у музејском дворишту (24. маја 1997).

Двориште је тада, ипак, најчешће коришћено за кратке дневне предахе током радног времена или, у метеоролошки прихватљивим периодима

године, скромна дружења запослених поводом рођендана, синдикалних и сличних прослава.

Поред текућих музејских активности, тада реализованих минималним стручним потенцијалом и у веома скученим, углавном импровизованим, техничко-просторним условима, програми на отвореном простору су можда започели као манифестација неформалног укључивања у актуелне глобалне процесе важних промена у музеолошкој пракси током последњих деценија прошлог века. У овој, као и сличним музејским установама чије збирке до тада нису одмакле много даље од непотпуних насумичних колекција, брзо је важну позицију, у недостатку заокружених фондова и непромењивих, анахроно систематизованих поставки, заузело примарно опредељење за увећавањем броја посетилаца и интензивирањем двосмерне комуникације презентовањем различитих, веома широко дефинисаних, музејских и (још више) немугејских садржаја.

У овом случају – летњи, лакши и широј публици прихватљивије интерпретирани програми нису били дерогирање струковних научно – естетских критеријума, већ проширење музолошких интересовања и пропагирање рада ове установе у локалној средини.

До сада су евидентирани следећи појединачни програми¹ одржани у отвореном простору овог дворишта, организовани од стране стручног тима Завичајног музеја, спољних сарадника, колега из сродних румских установа или других средина:

1999.

Модна ревија високе моде „Ревиија под свећама – Yean Pierre Giselle“, (18. септембар), први наступ талентованог румског средњошколца, а садашњег професионалног креатора Жике Недељковића.

2002.

У оквиру програма „Румског културног лета“²: Вече поезије и музике, Радоман Кањевац (9. јул); Књижевно вече: Друштво „Библиофил“, Рума (12. јул).

¹ У раду су коришћени подаци из архиве Завичајног музеја Рума, Завичајног одељења Фрадске библиотеке „Атанасије Стојковић“ и архиве „Сремских новина“.

² Музеј је укључен, заједно са Градском библиотеком и Културним центром, у програме „Румског културног лета“. У двориште се инсталира импровизовано осветљење па се стварају услови за вечерње термине.

2003.

Перформанс (после отварања изложбе колажа) уметничке мулти-медијалне групе „Кварт“ (Ружица Митровић, Весна Ђуричић, Јелица Обођан, Добрица Камперелић, Милован Даговић, Горан Десанчић, Мирољуб Филиповић), Београд (4. јул).

2004.

У оквиру програма „Румског културног лета“: Концерт ансамбла „Ренесанс“, Београд (26. јун); Књижевно вече: Драган Великић, Београд, гост Зоран Хамовић (4. јул); Књижевно вече: Ђока Филиповић, гостовали Добрица Ерић и Мића Дудић (14. јул); Позоришна представа „Растебуђилизоване клејбезабле“, АКУД „Пола“, Театар лево, Београд (17. јул).

2006.

Изложба цртежа и скулптура³ Љубомира Лацковића, Београд (19. мај - 2. јун); промоције књига: Др Зорица Свирчев, *Микроалге и цијанобактерије у биотехнологији*; Раденко Јурошевић, *Песме*; Божидар Пауковић, *Руми с љубављу* (29. јул); У оквиру „Карловачких дана у Руми“, музичко – поетски програм стваралаца из Сремских Карловаца⁴ (17. јун). Вече песама медитеранских земаља, Милица Радонић и Снежана Милошевић (28. јун).

2007.

У оквиру програма „Румског културног лета“: Међународни мулти-медијални пројекат „Пречицом мисли – дијагоналом сећања“ (две вечери перформанса више уметничких група из Србије, Италије, Енглеске и мултимедијална изложба). Музичко поетске вечери: Бранко Пражић, гитара, „Има нека тајна веза“ (22. јун); Вече шабачког хумора и сатире (29. јун); Концерт групе „КЦ бенд“ (24. јул). Промоција књиге: Јован Ђорђевић, *Тајна вековног блага* (13. јул); Дечја радионица „Пустолов – у потрази за благом“ (19-26. јул); Етно-вече: Ревиија традиционалних сремских марама и „астал-

³ Поводом међународног Дана музеја скулптуре од метала, већих димензија, биле су постављене у слободном простору дворишта, а цртежи и металне скулптуре мањих габарита у галеријском простору Збирке др Романа Соретића. Укупно је било изложено 22 скулптуре и 25 цртежа у комбинованој техници.

⁴ Програм је извођен на импровизованом подијуму у дворишту (хор Епархије сремске „Св. Николај“, песник Ненад Косановић Курт), а након тога, Његово преосвештенство Владика Сремски Василије отворио је у галеријском простору Збирке Миливоја Николајевића изложбе: „Из фондова Завичајног музеја Ср. Карловци“ и изложбу акварела са мотивима Ср. Карловаца аутора Ђорђа Лазића Ћапше. Манифестацијом је обухваћена и промоција карловачких винара.

ске песме Срема“ у извођењу Савете Ђорђевић (23. август); Изложба „Мини ликовна колонија“ и поетско вече румских песника (1. септембар).

2008.

У оквиру програма „Румског културног лета“: Ревија традиционалних сремачких ноћних кошуља; у програму учествовали: Завичајно друштво „Теочин“ Јазак и КУД „Невен“ Рума (4. јул)⁵. Пројекат „Лепота различитости – етничке заједнице Срема“: у дворишту је одржан концерт Ромске фолклорне групе „Ромали Ромале“ из Мачванске Митровице и АНИП „Бранко Радичевић“ из Руме⁶.

2013.

У оквиру програма „Румског културног лета“: Музичко-поетско вече: Невенка Џаја (5. јул); Монодрама А. Поповића „Франше д' Епере на јужном булевару“, режирао и играо Јовица Јашин (12. јул); Ауторско вече „О вину, лепоти и поезији“, Димитрије Панфилов (17. јул); Монодрама И. Бјелице „Скадарлијка“, играла Љиљана Јакшић (18. јул); Вече сећања: „Приче из старе Руме“, говорили Р. Рацковић, М. Маленковић и М. Буквић (19. јул); Ауторски пројекат, позоришна представа „А где су кокошке?“, играле Моника Ромић и Татјана Кеџман (25. јул); Туристичко-промотивни програм: Етно-парк Купиново, „Презентација кулурно-историјских вредности у оквиру потенцијала Доњег Срема“, говорио Петар Одобашић, археолог (1. август); Презентација природних ресурса Доњег Срема, пројекција документарног филма „Вратиће се ибис“, говорио Петар Одобашић, археолог (4. август); Монодрама „Ема“, играла Слађана Ђукић, режирао Ненад Чолић (8. август); Вече кинеске културе: „Забрањени град“ путописне импресије, говорио Драгомир Јанковић (14. август); Сценски колаж програм „Свет жене“, играла Слађана Ђукић (15. август).

2014.

У оквиру програма „Румског културног лета“: Музичко вече, солистички концерт Александре Падров (4. јул); Пројекција документарно-играног филма „Последњи карловачки патријарх Лукијан Богдановић“, продукција „Димарт“ Ср. Карловци, уводна реч мр Жарко Димић (8. јул); Етно вече - „Вече куглофа“, изложба старих калупа за куглофе из приватне

⁵ Први програм изведен у преуређеном дворишту: са малом позорницом, надстрешницом за лапидаријум и инвентаром нове кафе баште.

⁶ Део програма: наступи мађарског КУД-а „Хуњади Јанош“ из Руме, хрватског КУД-а „Томислав“ из Голубинаца и словачког КУД-а „Херој Јанко Чмелик“ из Старе Пазове, одржани су у затвореном простору.

збирке Салатић, Нови Сад и презентација производа радионице и музеја куглофа „Геа“ из Ср. Карловаца (18. јул); Радослав Шајтинац „Паорска грозница“, монодрама, играо Јовица Јашин, режирао Љубослав Мајер (23. јул); Историјско вече: „Рума у Великом рату“, говорио Ђорђе Бошковић (13. август); Историјско вече: „Заборављена личност из Великог рата – Станислав Краков“, пројекција документарног филма „Голгота Србије“, говорио Драгомир Јанковић (14. август); Недеља савременог кинеског филма на отвореном⁷ (15 - 22. август).

2015.

У оквиру програма „Румског културног лета“: Промоција књиге: новинар Весна Дедић, „Чувај ме“ (2. јул); Вече документарно-етнолошког филма, уводна реч Јелена Јовчић (5. јул); Научни програм: „Порекло – српски ДНК пројекат“, презентација и предавање, учествовали: Синиша Јерковић, уредник српског ДНК пројекта, Јовица Кртинић, уредник портала „Порекло“ и Јован Ерор, сарадник на пројекту, уводна реч Ђорђе Бошковић (7. јул); Историјско вече: „Рума на старим плановима“, говорио Ђорђе Бошковић (16. јул); Књижевно вече: „Сремски квартет“, представљање компилације четири књиге писца Ђоке Филиповића, учествовали Мића Дудић, глумац и оркестар Стеве Чарлеје (22. јул); Монодрама „Има једна земља“ по књизи „Писма из Србије“ Бојана Љубеновића, режирао и играо Јовица Јашин (29. јул); Вече архитектуре: „Видети и бити виђен – румски балкони“, говорио Драгомир Јанковић (4. август); Представа за децу „Црвенкапа“, извео „Пан театар“ Београд (13. август); Музичко-поетско вече: Радивој Прокопљевић Прока „Тужно сања котабања, учествовали Мића Дудић, глумац и оркестар „Ладан шприцер“; Недеља савременог кинеског филма на отвореном 2 (15-25. август); Музичко вече: концерт музичких састава ССШ „Бранко Радичевић и Гимназије „Стеван Пузић“ из Руме (30. август).

Током шеснаест година од почетка ангажовања дворишта Музеја у ове сврхе (од којих је укупно једанаест било активно), одржано је преко педесет музичко-књижевних и филмских програма, научних, историјских, етнолошких и предавања из области уметности. Веома мали број људи из румских установа културе: Музеја, Библиотеке и Културног центра (свакако не више од седам, осам – у најбољем случају) изнело је све наведене програме максимално користећи своја искуства, сналажљивост и ентузијазам.

Ова ванредна прегнућа крунисана су позитивним резултатом који, сем краткотрајног умора, далеко дуже оставља осећање задовољства постигнутим. Почетна идеја је остварена изнад очекиваног: летњи програми су у

⁷ Пројекција 7 целовечерњих, уметничких филмова новије кинеске продукције. Програм реализован у сарадњи са Амбасадом НР Кине у Београду.

Завичајни музеј довели велики број посетилаца, од којих су се многи први пут сусрели и упознали са његовим постојањем и радом. Потпуно је сигурно је да ће се „Музејске вечери“ наставити и наредних година, уз сарадњу Библиотеке и Културног центра (без чије, посебно техничке, подршке сви би програми личили на аматерска дружења), а можда и још неких градских институција, које ће свој интерес наћи у презентацији оваквих и сличних програма.

1999. Модна ревија високе моде „Ревуја под свећама – Yean Pierre Giselle“

2006. Изложба цртежа и скулптура Љубомира Лацковића

2007. Концерт групе „КЦ бенд“

2008. концерт АНИП „Бранко Радичевић“ из Руме

2014. Музичко вече, солистички концерт Александре Падров

2014. Етно вече – „Вече куглофа“

2015. Представа за децу „Црвенкапа“, „Пан театар“, Београд

2015. концерт музичких састава ССШ „Бранко Радичевић и Гимназије „Стеван Пузић“ из Руме

Снежана Јанковић, кустос

Приказ књиге

Јорданка Гешева,
Породица грофова Пејачевић између
легенди и стварности
(друга половина XVII до XX века)
- Историјско-генеалогска студија -

Подаци о прошлости породице Пејачевић углавном се јављају у историографији земаља у којима су остваривали одређен, више или мање значајан друштвени утицај, обезбеђен феудалним статусом земљопоседника различите категорије. Најчешће су то маргинални сегменти општијих историјских тема. У далеко мањој мери постоје радови који обрађују њихову генеалогiju, хералдику или који се баве биографијама кључних чланова ове породице. Један од истакнутих аутора аналитичких историографских јединица о овој теми је и Јорданка Гешева. Тек појавом њене књиге „Породица грофова Пејачевић између легенди и стварности (друга половина XVII-XX века), Историјско-генеалогска студија“, ДиоМира, Софија 2012.¹ остварена је комплексна, свеобухватна студија о овој породици.

Захваљујући невеликом броју вредних истраживача у Хрватској, Србији, Мађарској и наравно, Бугарској, актуелизован је значај утицаја Пејачевића на културно наслеђе делова земаља, које су настањивали и поседовали. Пратећи ову тенденцију и лично интересовање за ову област, ауторка је уложила знатан труд да у својој студији сачини компактну историјску целину генезе породице врло разуђеног животног пута.

Суочила се се великим бројем расутих извора и литературе који су јој понекад били тешко доступни тако да је и пропутовала сва места на којима су чланови породице Пејачевић краће или дуже боравили, фотографски документовала материјалне остатке и истраживала њихове друге преоста-

¹ Гешева, Јорданка *Фамилија графове Пејачевич међу легендите и реалноста (втората половина на XVII-XX в.). Историјско-генеалогично изследване*. ДиоМира, София 2012.

ле трагове уз стрпљив преглед постојеће архивске грађе музеја и библиотеке у Бугарској, Србији и Хрватској. Укупан вишегодишњи ангажман указује на велику посвећеност изабраној теми и доследност високим научно-истраживачким критеријумима објективности. Овакав, прецизно дефинисан приступ делу донео је и значајан, референтан резултат.

После критичког осврта на до тада постојеће текстове у вези са властелинском породицом Пејачевић, госпођа Гешева настоји да што објективније прати њен кривудасти животни пут. Успешна анализа како позитивних, тако и негативних аспеката њиховог деловања, темељи се на веродостојним историјским чињеницама. Поред синтезе свих познатих, књига садржи нове или слабије навођене, заборављене податке из њиховог живота; нпр.: текст обраћања Георга Пејачевића аустријском цару Карлу VI из 1716. године, као и резултате посете и разговора др Паула Орешкова са грофом Петром Пејачевићем из 1936. године.

Посматрани научно-историјски рад госпође Гешеве подељен је у два главна дела.

Први део је комплекснији и обухвата девет поглавља која Пејачевиће посматрају из различитих аспеката. У уводном делу ауторка истражује порекло и рани период породице, време средњовековне босанске државе обавијено измаглицом породичног предања и легенди, као и слабо истраженом питању досељавања из Босне у Бугарску. Користећи податке различитих аутора, различитих претпоставки а посебно грофа Јулијана Пејачевића, не доноси дефинитивне закључке. Ставља у сумњу већ углавном прихваћене тврдње о пореклу породице од босанског племићког рода Котроманића. Уз овај део рада прилаже генеалогску таблицу Котроманића, која прати лозу која доводи до породичног презимена Пејачевић.

Од краја XVII века, уз прегршт историјских података, много се лакше може пратити породична историја Пејачевића која је дословно осликавала опште друштвено-политичке прилике на Балкану. Следе поглавља о Чипровском устанку 1688, његовом слому и пресељењу у Хабзбуршку монархију. Коначним настањењем у Хрватским областима и стицањем баронске титуле, заокружује се део књиге са хронолошким током догађања. У наредним поглављима првог дела овог рада, ауторка истражује улогу породице Пејачевић у економском, политичком, културном и укупном друштвеном животу нове постојбине – Хрватске, до почетка XX века. Износе се детаљни подаци о њиховим имањима, дворцима, летњиковцима, гробним и спомен местима на тлу Хабзбуршке монархије. Следе наводи о активном ангажовању на плану културе и уметности, хуманитарном раду и политичким активностима истакнутих појединаца као и највише политички позиционираних чланова породице, хрватских банова Ладислава и Теодора грофова Пејачевић.

Улога и значај Пејачевића у привредном, политичком и културном животу нове домовине постајала је све значајнија увећавањем економске моћи и ширењем поседа у Славонији и Срему, што је кулминирало доделом

грофовске титуле 1772. Поред позиције два бана, којима је овде дат посебан простор, њиховим ангажовањем у областима науке, економије, политике и културе, посебно место у овој књизи, добили су: Петар Јакоб барон Пејачевић (1681-1738), географ и филозоф; Матија III Фрањо Ксавер Пејачевић (1707-1781), теолог и историчар; Антун III гроф Пејачевић (1749-1802), генерал; Дора грофица Пејачевић (1885-1923), пијанисткиња и композиторка... Такође, мада укупна делатност Пејачевића има велики регионалан значај и далеко прелази оквире данашњих административних државних граница, ауторка детаљније обрађује, обраћајући се првенствено бугарским читаоцима, биографије две личности које су, иако рођене у Славонији (Ретфала и Нашице), битно повезане са бугарском националном прошлошћу: Николе грофа Пејачевић (1833-1890), генерала и Габријела грофа Пејачевић (1839-1907), кандидата за бугарског кнеза.

Други део сачињавају генеалогска и прозографска истраживања ауторке на основу родословних података о породици Пејачевић насталих почев од друге половине XIX века (Јулијан гроф Пејачевић), до плејаде хрватских историчара, истраживача од краја XIX до осамдесетих година XX века (Фердо Шишић, Рудолф Хорват, Антон Цувај, Иван Балта). Упоредивши све ове податке констатовала је велик број противречности које је покушала у овом раду да коригује и усклади, посебно усмеривши напоре на период боравка у Бугарској и прве деценије у Хабзбурској монархији. У намери лакшег разумевања текста и сналажења у породичним релацијама личности, често са идентичним именима, госпођа Гешева је установила систем ознака везаних за сваког представника ове породице и било које њене гране.

Књига „Породица грофова Пејачевић између легенди и стварности (друга половина XVII–XX века), Историјско-генеалогска студија“ (348 страна 25,5 x 17 центиметара, бугарски језик, резимеи на енглеском и хрватском језику, 1 географска карта, 4 родословне таблице, 82 фотографије), богатством систематизованих и нових чињеница и обиљем илустративног материјала, укључујући прегледне графичке приказе родословних стабала, попуњава и обогаћује, како стручној тако и лаичкој јавности, сазнања о улози и значају једне, по свему, специфичне властелинске породице, рецидива средњоевропског феудалног система, на широј територији балканског простора.

О ауторки

Доц. др Јорданка Маринова Гешева
(Йорданка Маринова Гешева), 24. септембар
1953, Свиштов, Република Бугарска.

Академска каријера

1977. магистар историје, Великотрновски универзитет „Св. св. Кирил и Методиј“

1986-1988. апсолвент на издвојеном одељењу „Нова бугарска историја“, Институт за историју Бугарске академије наука (БАН).

1988. доктор историјских наука, одбрана дисертације „Конзервативна партија у Бугарском кнежевству, 1879-1886“.

Радна биографија

1977-1978. новинар, „Карловска трибуна“

1978-1979. управник, Историјски музеј Карлово

1981-1989. књижевни сарадник и уредник, „Историјски преглед“, Институт за историју (БАН)

1989-2004. научни сарадник, Институт за историју (БАН)

2004. доцент, старији научни сарадник, Институт за историју (БАН)

2015. професор на Институту за историјска истраживања (БАН)

Монографије

„Државната институција Велико народно събрание. 1979-1911. Исторически аспекти“, София, 2001.

„Парламентарните анкетни комисии по министерската одговорност. 1884-1923 година, София, 2003.

„Фамилия графове Пеячевич между легендите и реалноста (втора-та половина на XVII-XX век). Историко-генеалогично изследаване“. София, 2012.

Аутор више од 130 научних публикација објављених у земљи и иностранству.

У раду исказује посебан научни интерес за области: државне институције, уређење и управа Трећег бугарског царства, принципи и карактер Трновског устава, одговорност министара поводом Трновског устава, прозопографија и генеалогичка.

Драгомир Јанковић, музејски саветник

Извештај о раду Ликовне колоније „Борковац“ 2013, 2014. и 2015. година

Готово континуирано (изузев 2004.), од 24. сазива Ликовне колоније „Борковац“ 1995. до данас, Завичајни музеј организује ову манифестацију током пуне две деценије. Од почетка излажења „Зборника“ 1997. штампани су извештаји о раду Колоније само у три броја (I, II, III-IV). Верујући да овакви документи, ма колико били шути и неинвентивни, могу да буду драгоцени за будуће истраживаче не само делатности Завичајног музеја већ и тока локалне културне историје, у овом броју нашег музејског гласила, настављамо с ранијом праксом.

2013. – XLI

Те године навршило се 45 година од почетка рада Ликовне колоније „Борковац“ и овом, у извесној мери свечарском, јубиларном приликом, одржан је „почасни“ сазив на којем су учествовали искључиво награђени – носиоци бронзане плакете Миливој Николајевић (од 1995). Од четрнаест живих аутора, девет је непосредно, заједнички стварало нова дела (Весна Марковић, Душан Микоњић, Зоран Јовановић – Добротин, Сњежана Влатковић, Љиљана Војводић, Марио Ђиковић, Ружица Митровић, Радован Кузмановић, Вукашин Миловић), троје аутора је послало радове из актуелног стваралаштва (Бојан Оташевић, Звонко Тилић, Шемса Гавранкапетановић), а новија продукција двоје награђених, који су такође били у немогућности да лично учествују, представљена је у електронској визуелној форми (Тамара Лунгиновић, Иво Бистрички). Три преминула уметника (Милан Лајешић, Богомил Карлавариш и Коста Богдановић) на завршној изложби и у каталогу представљени су награђеним или старијим радовима. Радни део сазива одржан је током последње недеље августа у наменски изграђеном објекту у излетишту Борковац (популарно названом „ПУБ“-Павиљон уметности Борковац) грађевински довршеном и стављеном у функцију стваралаштва и смештаја учесника ове манифестације од претходне – 2012. године. Након завршетка рада 41. Ликовне колоније „Борковац“,

фонд Уметничког одељења Музеја обogaћен је за 22 сликарска и вајарска уметничка дела цењених и признатих аутора, а бронзана плакета М. Николајевић додељена је Општини Рума за подршку током четири и по деценије постојања Колоније.

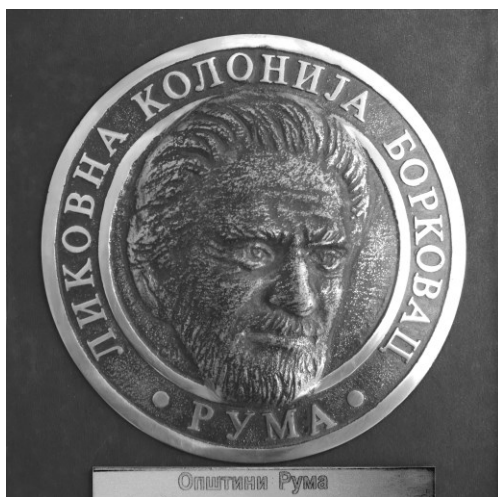
Мала рекапитулација претходног рада Колоније у организационој надлежности Завичајног музеја била је, за сада, последња сличне концепције. Организатор је најавио будућу промену којом настоји да прошири дијапазон стилских интересовања и медијских артикулација будућих учесника и тако локалној публици пружи прилику упознавања са што различитијим профилом уметника. Сваког наредног сазива публици би требало да представе свој рад ствараоци неких другачијих уметничких опредељења.

2014. – XLII

Од ове године почињу најављена „стилски профилисана годишња радна окупљања стваралаца блиских естетских и артистичких схватања“. На почетку је одабрана група аутора које је помало несвакидашњи начин рада: искрен, отворен и непосредан, препоручио да буду први од различитих које ће публика упознати током планираног вишегодишње пројектованог концепта. Наиме, у овом случају, око релативно нове у нашој средини, неформалне уметничке групе „Играши“ (**Игор** Симоновић, **Рајко** Драгићевић и Небојша Стојковић alias Јошкин **Шиљан**), организатор је одабрао и окупио остале учеснике (Ивана Станисављевић – Негић, Ирена Николић – Мицковић, Жижа Стојичић – Драгићевић, Мирољуб Филиповић – Филимир и Зоран Илић) стварајући релативно компактну целину изразитих индивидуалиста. Њихов начин уметничког израза скоро до детаља уклапао се у универзалне ставове „Арт брута“ – сирове уметности, односно начина ликовног или сликовног изражавања најслободније, ничим омеђене интерпретације, која интригантно носи низ синонима: аутсајдер арт, процесно сликарство, маргинална, интуитивна, аутоматска уметност... Углавном, код свих позваних и присутних аутора, у већој или мањој мери, с мање или више рутине и вештине, поступком ослобађања скривених или скриваних индивидуалних креативних потенцијала, спонтаним наношењем најчешће технолошки различитих слојева и пигмената на изабрану подлогу, призори се појављују, граде сами од себе – аутоматски. Радни део овог сазива одржан је такође током последње недеље августа, такође у наменском објекту „ПУБ“, у излетишту Борковац. Различитим стваралачким темпом, одређеним индивидуалним темпераментом, настало је укупно четрдесетак дела на различитим подлогама: картону, хартији, платну, лесониту. Након завршетка рада 42. Ликовне колоније „Борковац“, фонд Уметничког одељења Музеја обogaћен је за 18 слика импресивне имагинације, а бронзану плакету за најуспешнији наступ освојио је Јошкин Шиљан (Небојша Стојковић) из Грделице.

2015. – XLIII

Уметничка фотографија је веома давно изборила заслужено место у реду медија којима се успешно материјализују уметничке стваралачке намере. У години када се навршило два и по века од рођења француског проналазача Нисефора Нијепса, правог пионира фотографије, организатор је припремио медијски и тематски одређену колонију. Уз помоћ представника Секције уметничке фотографије УЛУПУДС-а изабрана је већина од девет учесника, из реда истакнутих професионалних уметника, мајстора фотографије (Желимир Гвојић – El Gvojos, Вера Димов, Соња Жугић, Зоран Миловановић, Божана Павлица, Драган Павловић, Мирослав Предојевић, Жељко Синобад и Љубиша Тешић). Заједнички је изабрана и основна тема окупљања: Румски вашар, надалеко позната привредно-туристичка манифестација, тек коју деценију старија од датума рођења поменутог проналазача. У првој недељи септембра, смештени такође у објекту „ПУБ“, сем мотива са вашара, фотографисали су амбијент и житеље Геронтолошког центра „Срем“ у Руми, као и још једну изванредно занимљиву туристичку манифестацију у оближњим Голубинцима – Фијакеријаду. Настало је на хиљаде фотографија, ноћних и дневних, монохромних и у боји, дигиталних и аналогних... Сваки од аутора извршио је претходну селекцију сопствеих радова и изабрао од три до пет фотографија за изложбу. Коначно, на изложби почетком децембра пред публиком су представљене 52 фотографије. Све оне су прешле у трајно власништво Завичајног музеја чинећи окосницу будуће посебне збирке у оквиру Одељења – Збирку уметничке фотографије. Овогодишњи лауреат, добитник бронзане плакете М. Николајевић, је Жељко Синобад, доајен уметничке фотографије којом остварује снове и ниже признања више од три и по деценије

2013. Довршавање скулптуре

2013. Излет у Старо Хопово

2014. Заједнички рад

2014. Учесници на отварању изложбе

2014. Добитник Плакете

2015. Мотиви Борковачке шуме

2015. Мотиви Геронтолошког центра

2015. Конференција за штампу

2015. Учесници

2015. Поставка изложбе

IN MEMORIAM

*Ивана Божић
(1974 - 2015.)*

Половином априла месеца ове године, трагичан исход злоћуде болести зауставио је животни и радни век наше младе колегинице Иване Божић. Њен оптимизам, животна радост и спремност да све проблеме решава осмехом, нису били довољна брана подмуклој немани која је неправедно, изненада и брзо уклонила са животног пута драгу и вредну личност.

Рођена је у Руми, у познатој породици Налчић, која је током више генерација оставила значајан траг у својој средини у културно-просветној, медицинској и привредној области. Ту је завршила основну и средњу школу, а Историју уметности на Филозофском факултету у Београду.

Током, на жалост, кратког активног бављења изабраном професијом, успева квалитетом и значајем истраживачког рада да стекне углед међу колегама и у стручној јавности.

Радни ангажман започиње на пословима вођења посета, електронског увођења картона и систематске обраде хемеротеке у Галерији „Сава Шумановић“ и у Шиду, где је обавила и први део приправничког стажа након стицања дипломе Филозофског факултета у Београду. Нешто касније била је ангажована на изради предметних картона у Музеју наивне уметности „Илијанум“ у Шиду. Други део приправничког стажа обавила је у родном граду, у Завичајном музеју Рума. Након тога успешно полаже стручни испит и стиче звање кустоса. Надања да ће мали колектив румског музеја бити обогаћен квалитетним, упорним, вредним и стручним радником, нажалост, нису се испунила.

Објавила је следеће радове: „Сецесија у суботичким ризницама“ (Рад Војвођанских музеја 54/2012.), „Natura Morte – Les Feuilles Libres, С. Шумановића у Крелер Милер музеју у Отерлоу“ (Рад Војвођанских музеја 56/2014.) „Мозаик на Робној кући Рума, рад Бранислава Макеша и Божићара Џмерковића“, Завичајни музеј Рума, 2014.

Остали су непубликовани текстови са темама: Етнолошки аспект у раду Саве Шумановића, Дело медаљерке Славке Петровић Средовић; и нереализовани о: споменику у румском „Малом парку“, графичару Браниславу Макешу, Хрватском дому у Руми...

Историја уметности, не само у локалним оквирима, изгубила је истрајног, перспективног истраживача и аналитичара а неутешна породица и пријатељи племениту и пожртвовану мајку, супругу, кћерку и друга.

Драгомир Јанковић

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови сад

069(497.113 Ruma) (082)
93/94(497.113)

ЗБОРНИК / Завичајни музеј Рума; главни и одговорни
уредник Снежана Јанковић. - 1997, 1-2009, ; 2015, 7- . -
Рума: Завичајни музеј Рума, 1997-. - Илустр.; 25 cm

Повремено. - Резиме и на енгл. језику.
ISSN 1451-0448 = Зборник - Завичајни музеј Рума
COBISS.SR-ID 167599111

ISSN 1451-0448

9 771451 044004